

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMET
POLİTİKALARINDA KADININ YERİ VE
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ: SHÇEK
ÖRNEĞİ**

**Mehtap Müge CİVAN İNCE
2501080093**

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Sevgi UÇAN ÇUBUKÇU**

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MEHTAP MÜGE CİVAN İNCE Numarası : 2501080093
Anabilim Dalı /
Ana Sanat Dalı / Programı : KADIN ÇALIŞMALARI Danışmanı : DOÇ.DR.EMİNE SEVGİ UÇAN
ÇUBUKÇU
Tez Savunma Tarihi : 27.05.2019 Saati : 14:00
Tez Başlığı : TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMET POLİTİKALARINDA KADININ YERİ VE TOPLUMSAL
CİNSİYET EŞİTLİĞİ: ŞHÇEK ÖRNEĞİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR.ŞULE NECEF DALDAL		KABUL
2-DOÇ.DR.EMİNE SEVGİ UÇAN ÇUBUKÇU		KABUL
3-DOÇ.DR.AYNUR SOYDAN ERDEMİR		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR.İŞİL BAŞ		
2-DR.ÖĞR.ÜYESİ EYLEM ÖZDEMİR		

ÖZ

Türkiye’de Sosyal Hizmet Politikalarında Kadının Yeri ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği: SHÇEK Örneği

Mehtap Müge CİVAN İNCE

Sosyal hizmetler toplumda çeşitli nedenlerle -buna toplumsal cinsiyet eşitsizliğini de ekleyebiliriz- dezavantajlı durumda olan kişi ve gruplara, bireysel özgürlükler ve toplumsal eşitliği sağlamak için verilen hizmetler bütünüdür. Bu tanımdan yola çıkarak sosyal hizmetler ve feminizmin ortak bir amacı olduğu söylenebilir. Sosyal hizmet çalışmalarında da feminist yaklaşımda da kadının güçlendirilmesi temeldir. Türkiye’de 1983-2011 yılları arasında sosyal hizmetler alanında yetkili kurum Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumudur. Bu çalışmada hizmet tanımı ve amaçları göz önüne alındığında, kurumun politikaları ve uygulamalarında kadınlara sunulan hizmetlerin, toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında hangi noktalarda yeniden üretildiği ya da eşitsizliğin çözümüne yönelik hangi hizmetlerin verildiği, politikaların üretildiği değerlendirilmeye çalışılarak, nasıl bir sosyal hizmet politikası ile toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşılabileceği araştırılmıştır.

Yapılan çalışma sonucunda kurumun pek çok hizmet alanı olduğu ve bu hizmet alanlarının toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında ele alındığında kendi içinde tutarlılık göstermediği, bazı hizmetlerin toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi çerçevesinde sunulduğu, bazı hizmetlerinse toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirdiği ya da yeniden ürettiği görülmüştür. Kurumun aileyi merkeze alan, aileyi güçlendirici bir politika izlediği ve kadını da aile içindeki rolü üzerinden konumlandırarak genel olarak hizmetlerinin içeriğini de bu yönde şekillendirdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hizmet, toplumsal cinsiyet eşitliği, SHÇEK, kadına yönelik şiddet, kadın ve bakım sorunsalı, kadın ve yoksulluk

ABSTRACT

The Role of Women in Social Service Policies and Gender Equality in Turkey: A Case Study of Social Services and Child Protection Agency (SHÇEK)

Mehtap Müge CİVAN İNCE

Social work is the set of services offered to people and groups that are disadvantaged in society because of various reasons - including gender inequality - to accomplish personal freedom and social equality. Based on this description, it can be said that social work and feminism have a common goal. Women's empowerment is fundamental in both social work studies and feminist approach. Between 1983 and 2001, the authorized institution for social work in Turkey had been the Social Services and Protection of Children Institution. In this study, after the consideration of the definition and goals of the social work, the points where services offered to women in the policies and practices of the institution are reproduced in the context of gender inequality, or the services offered and policies created for the solution of inequality problem are discussed and a social work policy that will lead to the gender equality is researched.

After the research it's seen that the institution has many areas of work and these areas, in context of gender equality, don't show consistency, some services are offered within the frame of gender equality, and some services reinforce or reproduce gender inequality. The institution follows a family centered policy based on the empowerment of the family, positions the women according to their role in the family and shape it's general services in this direction.

Keywords: Social work, gender equality, SHÇEK, violence against women, women and care issue, women and poverty

ÖNSÖZ

Bu çalışmada toplumsal refahın ve sosyal adaletin sağlanmasında sosyal politikanın bir aracı olan sosyal hizmetlerin planlanması ve sunumunda toplumsal cinsiyet eşitliğinin ne kadar sorunsallaştırıldığı ve sağlanmaya çalışıldığı, 1983-2011 yılları arasında faaliyet gösteren Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun politikaları ve verdiği hizmetler üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında Türkiye’deki sosyal hizmet uygulamaları Osmanlı dönemi, Cumhuriyetin ilk dönemi ve son olarak da SHÇEK’in faaliyetleri olmak üzere üç dönemde ele alınmıştır. İlk iki bölümde sosyal refah, sosyal hizmet ve toplumsal cinsiyet eşitliği kavramları incelenerek bu kavramlar arasındaki ilişkisellik değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise Türkiye’deki sosyal hizmet uygulamaları kanun, yasa, yönetmelikler ve SHÇEK’e bağlı hizmet veren kurumlar üzerinden toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle incelenmiştir. Son olarak elde edilen bilgiler ve ulaşılan sonuçlar ışığında sosyal hizmet uygulamaları aracılığıyla toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabileceğine olan inançla önerilerde bulunulmuştur.

Benim için uzun bir serüven ve öğrenme deneyimi olan tez yazım sürecinde beni her zaman motive eden ve cesaretlendiren tez danışman hocam Doç. Dr. Sevgi Uçan Çubukçu’ya hem akademik desteği hem de dostluğu için teşekkür ederim.

Beni her zaman destekleyen babam Selahattin Civan’a, sevgili eşim Umut Güney İnce’ye, varlığı benim için en büyük hediye olan kız kardeşim Esra’ya, özellikle tezin bitmesi konusundaki desteği ve emeği için arkadaşım Funda Emi Çolakoğlu’na teşekkür ederim.

Çalışmamda aktardığım bakım meselesinin her yönünü deneyimlememe vesile olan, kadın olmanın başka bir yönü ile tanışmamı sağlayan, bana eşsiz deneyimler yaşatan çocuklarım Mira Berfin ve Civan’a teşekkür ederim.

Son olarak da bu tezi; aldığım her kararda beni destekleyen ve kendime olan inancımı her zaman pekiştiren, varlığını kalbimde hissettiğim, tanıdığım en eşsiz kadına, anneme ithaf ediyorum...

Mehtap Müge CİVAN İNCE

2019 - İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

“SOSYAL HİZMET” KAVRAMINA TARİHSEL VE KAVRAMSAL YAKLAŞIM

1.1. HAYIRSEVERLİK, YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA:	6
1.2. SOSYAL REFAH KAVRAMI:	9
1.3. SOSYAL REFAH-SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİ VE SOSYAL HİZMET KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI	13
1.4. 1960 SONRASINDA “SOSYAL HİZMET” YAKLAŞIMINDA KIRILMA: “RADİKAL SOSYAL HİZMET YAKLAŞIMI”	18

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE “SOSYAL HİZMET” İLİŞKİSİ

2.1. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ANAAKIMLAŞTIRMA STRATEJİSİ	27
2.2. SOSYAL HİZMET VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ YAKLAŞIMLARININ AYRILMAZLIĞI	30
2.3. SOSYAL HİZMETE FEMİNİST MÜDAHALE:	33
2.4. SOSYAL HİZMETLERİN TÜRKİYE’DE GELİŞİMİ: OSMANLI VE CUMHURİYETİN İLK DÖNEMİ	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE’DE SOSYAL HİZMET POLİTİKALARINDA KADININ YERİ VE
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ: SHÇEK ÖRNEĞİ

3.1. 1980 SONRASI TÜRKİYE’DE SOSYAL HİZMETLERDE BİR EŞİK: SHÇEK ÖRNEĞİ.....	47
3.1.1. II. Dalga Feminizm’in SHÇEK’e Etkisi	48
3.1.2. SHÇEK’in Kurumsal Yapısı.....	51
3.1.3. SHÇEK İçinde Kadın Politikasının Oluşumu: Kadına Yönelik Şiddetin Farkındalığı.....	54
3.1.3.1. Devletin Kadına Yönelik Şiddete Karşı Politikaları	62
3.1.3.2. Bakım Sorununa Feminist Eleştiri: “Bakım Yapanın Cinsiyeti!”	73
3.1.3.2.1. Kadını Kamusal Alana Çıkaran Bir Kamu Hizmeti mi?: Kreş ve Gündüz Bakımevleri.....	78
3.1.3.2.2. Yaşlılara Sunulan Bakım Hizmetlerinin Görünmez Öznesi: Bir Diğer Kadın Emegi.....	84
3.1.3.2.3. Çok Katmanlı Bir Görünmezlik Durumu: Engellilere Yönelik Sunulan Hizmetler	91
3.1.3.3. Sosyal Hizmetlerin Tıkandığı Nokta: Yoksulluğun Kadınlaşması ..	102
3.1.3.4. SHÇEK’in Kadın Dostu Hizmeti: Toplum Merkezleri.....	109
3.1.4. SHÇEK’in Stratejik Planı: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Olmayışı.....	119
3.1.5. Ataerkil Kodların Yeniden Üretimi: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Sonrası.....	128
SONUÇ.....	135
KAYNAKÇA	145
EKLER.....	158

Kısaltmalar Listesi

AÇEP	: Anne-Çocuk Eğitim Programı
ADM	: Aile Danışma Merkezi
BADEP	: Baba Destek Eğitim Programı
Bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
CEDAW	: Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
IFSW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Konfederasyonu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
KA-MER	: Kadın Merkezi
KİHEP	: Kadının İnsan Hakları Eğitimi
KSGM	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
NASW	: Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
S.	: Seri
s.	: Sayfa
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü
SHM	: Sosyal Hizmet Merkezi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TCAS	: Toplumsal Cinsiyeti Anaakımlaştırma
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TÇEK	: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu
TÜBAKKOM	: Türkiye Barolar Birliği Kadın Hakları Komisyonu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadınların toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle karşı karşıya kaldıkları ayrımcılık pek çok alanda dezavantajlı konumda olmalarına, toplumsal yaşama etkin olarak katılamamalarına neden olmaktadır. Günümüzde bu kabulle toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesi, uluslararası insan hakları belgelerinde, uluslararası sözleşmelerde, yasalarda yer almasına rağmen kadınlar için hala, ülkelerinin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun eğitim, sağlık, çalışma hayatı, siyaset ve karar alma mekanizmaları gibi temel alanlara katılım açısından fırsat eşitliğinin sağlanamadığı görülmektedir. Oysa toplumsal cinsiyet rolleri ve bu rollerin inşasıyla gerçekleşen cinsiyete dayalı işbölümü kadının toplum içindeki yerini belirleyen önemli temel dinamiklerdendir.

Sanayileşme ile ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik bir disiplin olarak gelişen sosyal hizmetin, kişilerin var olan potansiyellerini ortaya çıkarmak, çevresel şartlarından kaynaklanan sosyal yoksunluklarını gidermek, sosyal adaleti ve toplumsal eşitliği gerçekleştirmek gibi amaçları bulunmaktadır. Kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle yaşadıkları tüm ayrımcılığı gidermek aslında sosyal hizmetin de amaçları arasında yer almaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet kurumlarında verilen hizmetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayacak perspektifle yürütüldüğünü varsaymak doğru olacaktır. Ancak dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların içinde bulundukları toplumsal ve ekonomik koşullar göz önüne alındığında uygulamaların böyle olmadığı düşünülmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’deki sosyal hizmet politikalarında kadının yeri ve toplumsal cinsiyet eşitliği, 1983-2011 yılları arasında sosyal hizmetler görevini yürütmekle yükümlü kılınan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) örneği üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada yaşanan temel sıkıntılardan biri Türkiye’de sosyal hizmet kavramının uzun yıllar sadece yardım faaliyetleri olarak görülmesi, bir disiplin olarak gelişiminin 1961 yılında Sosyal Hizmetler Enstitüsü ile birlikte başlaması, gelişmesi ve uzun bir süre bir meslek

üzerinden tanımlanmasıdır. Bir disiplin olarak, geçirdiği süreçler sonrasında özellikle 1961 yılından sonra, sosyal hizmet mesleği ve uygulayıcıları olan **sosyal hizmet uzmanları** üzerinden meslek düzeyine indirgenmiş olarak literatürde yer almıştır. Toplumda refahın sağlanmasında bir sosyal politika aracı olan sosyal hizmetlerin toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında SHÇEK üzerinden değerlendirilmesinin planlandığı çalışmada; Kurum kanunu, hizmet esaslarını oluşturan ve uygulama alanlarını belirleyen yönetmelikler, istatistiki bilgiler, kurumun stratejik planı, hizmetlerin tanımı, kapsamı ve verilen hizmetler doğrultusunda belgeler üzerinden çalışılacaktır. Çalışmada verilen hizmetlerin hedef kitle üzerindeki etkisi, bu bağlamda verilen hizmetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ya da sağlanamaması yönünde dönütlere ulaşılamaması çalışmanın sınırlılıklarındandır. Bununla birlikte çalışmanın amacı, hizmetin üretilmesi noktasında **toplumsal cinsiyet eşitliğinin** ne kadar göz önüne alındığının belirlenmesidir.

Tezin teorik yapısını oluşturan ilk bölümde, sosyal hizmetin ortaya çıkışına neden olan yardımseverlik, hayırseverlik ve sosyal yardımlaşma kavramları tanımlanacak, uygulama alanları ve sınırları, yardımı veren ve alan arasındaki ilişki biçimi değerlendirilecektir. Verilen hizmetlerin devletin sorumluluğunda olduğu anlayışını getiren ve sosyal hizmetlerin uygulama alanlarını belirleyen **sosyal refah** kavramıyla birlikte sosyal refah devleti, anlamı ve gelişimine değinilecektir. Sosyal hizmet politikaları değerlendirilmeye çalışılacağından sosyal hizmet kavramının ne olduğu, ortaya çıkışı, tarihsel bir çerçevede ele alınacak, kavramın süreç içindeki gelişimi, nitelikleri incelenecektir.

Bu tez kadın çalışmaları disiplinin teorisi ve yöntemiyle yazılmaya çalışılmıştır. 1970’lerde başlayan toplumsal cinsiyet çalışmaları kadın ve erkeklerin farklılıklarının biyolojik özelliklerden kaynaklandığı bakış açısından, farklılığın toplumsallaşmanın sonucu olduğu, toplumsal cinsiyetin inşa edildiği anlayışına ve son aşamada da toplumsal cinsiyetin kadınlar ile erkekler arasındaki eşitsizlikleri yaratan ve yeniden üreten bir kavram olarak kurgulandığını ifade ederek; toplumsal cinsiyetin feminist kuramda bir analiz kategorisi olmasını sağlamıştır (Ecevit, 2011: 4). Toplumsal cinsiyet kavramıyla günlük yaşam pratiklerine yerleşen ve görünmez olan iktidar ilişkileri görünür hale gelmiştir. Bu çalışmada da toplumsal cinsiyet ve

toplumsal cinsiyet eşitliği kavramları sosyal hizmet politikalarının analizinde kullanılmaya çalışılacak olup, bu bağlamda tezin ikinci bölümünde; toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet eşitliği ve cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kalkabilmesi için araç olarak kullanılabilecek gender-mainstreaming (toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma) kavramları da ele alınarak; hem sosyal hizmet hem de toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı irdelenerek, tarihsel süreçte ortaklaştıkları noktalar üzerinde durulacaktır. Yine bu bölümde, bugünü anlayabilmek için sosyal hizmetin Türkiye’deki gelişimine değinilecektir. Osmanlı döneminde sosyal yardımlarla başlayan kurumsallaşmayla oluşturulan kurumların ve yasaların kapsamı, Cumhuriyet döneminde kurulan ve değişikliğe uğrayan kurumlar ile kanunlardan bahsedilecek, o dönemde kadınlara yönelik hizmetlerin neler olduğuna bakılacak, geleneksel uygulamaların modern uygulamalara dönüşünün resmi ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu bölümde çalışmaya konu olan ve 1983 yılında kurulan SHÇEK’in kuruluşuna kadar olan gelişmeler aktararak, SHÇEK’in kurulduğu dönem yeni bir başlık altında ele alınacaktır.

Tezin üçüncü bölümünde ise, bir disiplin olarak 1960’lı yıllardan sonra gelişmeye başlayan sosyal hizmetlerin kamusal sunumu konusunda, 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü’nün kurulmasıyla kurumsallaşmaya başlayan ve 2828 sayılı Kanunla yetkilendirilen SHÇEK’in sunduğu hizmetler, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden değerlendirilmeye çalışılacaktır. Öncelikle II. Dalga Feminizm’in özel alan/kamusal alan ayrımı üzerinden yaptığı sorgulamalar ve bu ayrımın yarattığı cinsiyete dayalı işbölümü, kadının özel alanda tanımlanması ve bu alanda tanımlanan rollerinin görünür hale getirilerek, kadının ev içi emeğinin sorgulanmasıyla **bakım** kavramının, yine hareketin 1980 sonrası kadına yönelik şiddetin görünür olması ve nedenlerinin ortaya konması konusunda verdiği mücadelelerle **şiddet** kavramının siyasallaştırılmasından bahsedilecektir. Her iki olgunun da kadının toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle yaşadığı ezilmenin nedenlerinden olduğu ve devletin ataerkil uygulamalarının bunun devam ettirici olduğu analiziyle, kadın hareketinin mücadele aracı olarak kamu kurumlarının dönüştürülmesi amacı üzerinden, bu hizmetleri sunan SHÇEK’e etkisine bakılacaktır. Daha sonra kadına yönelik hizmetlerin Kurum içinde hangi birimlerce verildiğinin ve toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında Kurumun verdiği

hizmetlerdeki bütünlüğün görülebilmesi için SHÇEK'in teşkilat yapısı hakkında genel bir bilgi verilerek sunulan hizmetlerin genel çerçevesi belirtilecektir. SHÇEK içinde kadın politikasının nasıl oluştuğu ya da bir kadın politikasının var olup olmadığı ise, feminizmin de sorguladığı kavramlar üzerinden, Kurum Kanunu, yönetmelikler, sunulan hizmetler hem de kurumun 4 yıllık stratejik planından yola çıkılarak değerlendirilmeye çalışılacaktır. Üçüncü bölümün son kısmı ise tez sürecinde SHÇEK'in tasfiye edilmesiyle yeni şekillenmiş bir başlıktır. Çalışmaya konu olan SHÇEK, Bakanlar Kurulu tarafından imzalanan 633 Karar Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile tasfiye edilmiş, yeni kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile yeni bir oluşum başlamıştır. 02.07.2018 tarih ve 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çalışma Bakanlığı ile birleştirilerek ismi **Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı** olarak değişmiş, yine Bakanlığın ismi 10.07.2018 tarihinde 15 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile **Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı** olarak değiştirilmiştir. Bu bölümde öncelikle Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı ve hizmet birimleri, sadece mevcut Kararname üzerinden, sonrasında ise başka bir bakanlık ile birleştirilerek ismi de değiştirilen Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı misyon ve vizyonu üzerinden yine feminist perspektif ile değerlendirilecektir.

Feminist araştırmanın temel kaygılarından biri de “bilgi üretiminin toplumsal değişim amaç/hedeflerine yönelik olmasıdır” (Ecevit, 2011: 43). Feminist araştırma *“toplumsal ve bireysel değişim aracılığıyla kadınların yaşamlarında farklılık yaratacak faydalı bilgi üretme sorumluluğuna sahiptir”* (Gönç, Şavran, 2009: 68). Bu kaygılarla tezin son bölümde ise elde edilen bilgiler doğrultusunda kurumun hizmetlerin bütünselliği göz önüne alınarak, Kurumun bir kadın politikasının olup olmadığı, oluşturulan yönetmeliklerde ve verilen hizmetlerde toplumsal cinsiyet eşitliğinin yer alıp almadığı değerlendirilecek; Kurumun hizmet verdiği geniş kitle, güçlü yönleri ve sahip olduğu araçlar dikkate alınarak, Kurum tasfiye edilmiş olmasına karşın verilen hizmetlerin bir bakanlığa bağlı devam ettiği ve edeceği göz önüne alınarak, hizmet alanları içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı bir toplumsal yapı oluşturulabilmesine yönelik önerilerde bulunulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

“SOSYAL HİZMET” KAVRAMINA TARİHSEL VE KAVRAMSAL YAKLAŞIM

Bu bölümde profesyonel sosyal hizmet uygulamalarının tarihsel arka planını oluşturan hayırseverlik, yardımseverlik, dayanışma kavramlarına değinilerek, bireysel çabaların sosyal refah çerçevesinde örgütlü ve devletin sorumluluğu haline gelmesiyle, sosyal hizmet disiplininin ortaya çıkışına bakılacaktır. Sosyal hizmetin toplumsal, ekonomik ve politik dönüşümlere bağlı olarak yeni yaklaşımlar çerçevesinde şekillenmesi, sosyal hizmet alanında uluslararası standartları belirleyen örgütlenmeler hakkında bilgi verilecektir. Sosyal hizmet politikalarının toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinde değerlendirilmesi amaçlanan çalışmanın kavramsal çerçevesinin oluşturulabilmesi için yine bu bölümde toplumsal cinsiyet ve toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı, sosyal hizmet ve toplumsal cinsiyet eşitliği yaklaşımlarının ortaklaştığı noktalara değinilerek, sosyal hizmet uygulamalarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel uygulama ve müdahale şekillerini belirleyen feminist sosyal hizmet yaklaşımından bahsedilmiştir.

Sosyal hizmet, bireylerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi, var olan potansiyellerinin geliştirilmesi, kendi kendilerine yeterli hale getirilmesi, içinde yaşadıkları toplumun refah düzeyine paralel olanaklara sahip olmalarını amaçlayan hizmetler bütünüdür. Profesyonel bir çalışmanın ürünü olması beklenen sosyal hizmetin ortaya çıkışı, geleneksel uygulamalar olan yardımlaşma, hayırseverlik ve dayanışma gibi kavramların toplumsal değişimlerin etkisiyle bir disiplin içinde ve sistemli hale gelmesi ile gerçekleşmiştir. Sosyal hizmet kavramını daha iyi anlayabilmek için öncelikle geleneksel temelini oluşturan, yardımlaşma, dayanışma ve hayırseverlik kavramları ele alınmıştır.

1.1. HAYIRSEVERLİK, YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA:

Hayırseverlik (filantropi)¹ ve başkalarına yardım etme düşüncesi ve davranışı bütün toplumların dini öğretilerinde de bulunan ve insanlık tarihi kadar eski geleneksel bir uygulamadır.

Dayanışma kavramı, Antik Yunan'da site devletlerinde insanlar arası akrabalık ve birincil ilişkilere dayalı ilişkisellik yerine üstün politik cumhuriyetçi yurttaşlık bağına dayalı ilişkiyi vurgulayan yurttaş dostluğunu tanımlar (Bora, 2009: 22). Bu dönemdeki, mutlak bir hakikate akıl ve bilgi ile ulaşamayacağını savunan kuşkuçulara göre, dayanışma duygusu insanların toplumsallaşması ile birlikte ortaya çıkmıştır (Keçer, 2009). Aristoteles insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özelliğin, toplumsallaşabilmesi olduğunu ve toplumsallaşmanın devamlılığını sağlayan en işlevsel unsurun da toplumun dayanışma duygusuna sahip olması olduğunu söyler. Kökenleri Antik Yunan'a kadar uzanan dayanışma Latince'de **bütün için bütünle ilgili sorumlu olmak** anlamını taşır (Günel, 2009: 83).

Bloch, Antik Yunan ve Roma dönemindeki anlayışla *“yurttaşlık bağının getirdiği sorumluluk ve bir arada yaşama duygusunun ortaya çıkardığı harekete geçme güdüsü”* olan dayanışmanın, ortaçağda dinin etkisiyle ortaklığı sağlayan **yurttaşlık bağının** yerini **dini bağın** aldığını ancak kavramın algılanışında bir değişikliğin olmadığını ifade eder. Avrupa'daki Hristiyan toplumu ile Ortadoğu'daki İslam toplumunun cemaat bağlarında **dayanışma** kavramı ile feodal ilişkilerin varlığının korunduğuna ve devam ettirildiğine dikkat çeker (Akt. Günel, 2009: 83). Dayanışma olgusu tüm toplumlarda, toplumsal bütünlüğün ve sürdürülebilirliğin sağlanmasında önemli bir unsuru olmuş, gelişmesi ve yaygınlaşması teşvik edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde, sosyal devlet anlayışı bulunmamakta olup sosyal dayanışma aile, lonca², vakıf³ gibi kurumlar aracılığıyla ya da İslam dinine dayanan

¹ Filantropi, (philanthropy), Latince kökenli olup, insan sevgisi anlamına gelmektedir. Hayırseverlik (charity) ve filantropi sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılmakla birlikte hayırseverlik dini duygularla, filantropi ise; dini duyguların yanı sıra gelişen hümanizmin de etkisiyle insan sevgisiyle yapılan yardımlar olup sosyal hizmetin sistemli hale gelmesinde etkili olmuştur

fitre, zekat gibi uygulamalarla yoksul ve ihtiyaç sahibi Müslümanlara yardım edilmeye çalışılmaktaydı. Buğra, Müslüman toplumlarda hayırseverliğin sadece yoksulları hedeflemediğini ve armağan ilişkisi içinde yoksulları da kapsadığını, servet vergisi olarak da değerlendirilebilecek olan zekat'ın verilebileceği kişilerin kapsamının çok geniş olduğunu, siyasi ve ailevi nedenlerle verilen bir armağan ilişkisine dönüşerek yoksullukla mücadele etkisinin azalabileceğini ve özellikle yoksulu hedefleyen bir politika aracı olmadığını belirtmektedir. Bunun yanında vakıfların da sadece yoksulları hedeflemediğini, medrese, kervansaray, hastane ve imarethanelerin yardıma muhtaç olanların dışında tüm halka yönelik yapıldıklarını ve yapıldıkları yerin acil ihtiyaç tespitine göre yapılmadıklarını, yoksulların da ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte yine yoksulları hedefleyen bir sosyal yardım mekanizması oluşturmadıklarını ifade etmektedir (Buğra, 2009: 129-130). Osmanlı Devleti'nde dayanışmanın ihtiyaç sahiplerine yardım etmenin yanında yeni ilişkiler kurma, mevcut ilişkileri devam ettirme şeklinde ilişki ağı oluşturmak için de kullanıldığı görülmektedir.

Yardım ilişkisinde taraflardan birisini yardımsever/hayırsever, diğer tarafı ise yardıma muhtaç kesim oluşturur. Singer, Osmanlı'da Hayırseverlik ⁴ isimli çalışmasında **veren** olmanın işaret ettiği toplumsal statüyü, hayırseverin cinsiyetini de göz önüne alarak farklı toplumlar açısından örneklendirmiştir. Singer, Osmanlı'da cinsiyetin saray içindeki hiyerarşik konumda ve İslam hukukunda belirleyici

² Lonca, tezgah ve el sanatlarına dayalı sanatkarların oluşturduğu esnaf birlikleridir. Üyelerini ve ailelerini hastalık, kaza ve ölüm gibi risklere karşı aidatlar ve bağışlar ile oluşturdukları **orta sandığı** ve **tekaüt sandığı** denilen dayanışma sandıkları ile güvence altına almaya çalışmışlardır. Loncaların verdiği sosyal yardımlar, aile içi destek ve dini amaçlı yardımlara göre daha sistematik bir nitelik taşımaktadır.

³ Vakıf, İslam hukuku şartlarına göre kurulmuş, dini temelleri olan bir yardım kuruluşudur. Yardım alacak kişiler belirlenirken geçerli bir dini amaca yönelme koşulu aranırdı. Kuran'da bu koşullar, sadakalar Allah'ın emrettiği şekilde ancak, fakirlere, ihtiyaç sahiplerine, (zekat toplayan) memurlara, kalpleri (İslam'a) yakınlatacak olanlara, kölelere, borçlulara, Allah izinde çalışıp cihad edenlere özgüdür (Singer, 2004: 20-23).

⁴ Amy SINGER, Osmanlı'da Hayırseverlik: Kudüste Bir Haseki Sultan İmareti isimli kitabında Osmanlı siyasal ve toplumsal kültüründe hayırseverliğin ortaya çıkışını, dini inanışın etkisi ve bu etkinin toplumsal davranışlara ve kurumlara yansımaları, hayırseverliğin sadece hayırseverlik için yapılmadığını Hürrem Sultan tarafından Kudüs'te yaptırılan bir imaret üzerinden aktarmaktadır.

olduğunu ve kadınların hayır işleri sayesinde bu konudaki toplumsal ve kültürel sınırları bir ölçüde aşabildiklerini ifade etmektedir. Yine aynı şekilde Çarlık Rusya'sı, 18. Yüzyıl İtalya'sı ve İç Savaş öncesi Amerika Birleşik Devletleri'nde de kadınların yardım faaliyetleri sayesinde kamusal alana çıkabildiklerini belirtmektedir. Bu faaliyetler aracılığıyla kadınların, kamusal alanda eylemlilikte bulunabildiklerine, seslerini yükseltebildiklerine ve statü elde edebildiklerine dikkat çekmektedir (Singer, 2004: 188-189).

Hayırseverlik ve yardımseverlik, yardım eden ve yardım alan arasında minnettarlık ilişkisi oluşturan, ihtiyaç sahiplerinin yardım eden tarafından belirlendiği ve bu belirlemede yardım edenin inanç, değer ve yargılarının etkili olduğu, yardımın miktarında kriterlerin yine yardım eden tarafından belirlendiği bir ilişki biçimidir. Bu ilişkinin kurumsallaşmış biçimi olan lonca, vakıf gibi sistemler ise ya sadece mesleki bir grubun üyelerini ya da geçerli bir dini amaca yönelik kimseleri kapsamaktaydı. Bu noktada hayırseverlik ve yardımseverlik ya insani ya da dini değerlerle ve duygularla gerçekleştirilen bir eylemdir.

Sosyal yardım ve dayanışma kavramları tarihsellik içinde yeniden tanımlanmaya devam etmiştir. Postmodern liberalizmin temsilcilerinden biri olan Rorty; dayanışma duygusunun, hangi ortaklıkların ve farklılıkların bizim dikkatimizi çektiği sorunu olduğunu söyler. Bu da tarihsel ve dilbilimsel olumsuzluğa dayanır. Tarihsel olumsuzluk temelinde insani dayanışma **öteki** olarak gördüğümüz insanları **biz** olarak görmeye başlayarak artırılabilir. İnsan dayanışmasıyla kastedilenin geleneksel ifadesinin ise, *"her birimizin içinde, aynı şeyin diğer insanlardaki mevcudiyetine yankı veren bir şey –özsel insanlığımız–"* olduğunu söyler (Rorty, 1995: 263). Bu dayanışma karşımızdakini ötekileştirmemize neden olan farklılıkları (geleneksel, ırksal, dinsel vb.) öncelemeyip, aramızdaki benzerlikler ve ortaklıklar üzerinden bizden farklı olan insanları da **biz'e** dahil edebilmektir. Oysa insanlara karşı, insan oldukları için sorumluluklarımız olduğu anlayışını, **biz duygusunu** olabildiğince içselleştirmemiz gerektiği şeklinde yorumlandığında doğru anlamış olduğumuzu belirten Rorty, marjinalleşen ve ötekileşen insanları **biz** olarak görmeye başladığımızda, aramızda var olan benzerlikleri görmeye çalıştığımızda sahip olduğumuzdan daha kapsamlı bir dayanışma duygusu yaratabileceğimizi ifade eder.

Rorty özel alanda insanların bireysel olarak kendilerini geliştirmelerini, olgunlaşmalarını, mükemmelleşmelerini (ironi) gerekli görürken, kamusal alanda da dayanışma duygusunun tarihsel olumsuzluk çerçevesinde ve postmodern liberalizm anlayışı kapsamında gelişmesini gerekli görür. Toplumsal dayanışmanın insanın özünü keşfetme çabası olmadığını, diğerlerinin istek, duygu, acı ve hallerini anlayarak, empati kurarak, onları olumsuzlukları içinde farklılıklarıyla kendi gibi görebilme becerisi olduğunu ifade eder (Rorty, 1995: 263-275). Toplumsal dayanışma olumsuzluklarının farkında olan bireylerin olgunlaşmasıyla, dayanışma duygularının gelişmesiyle ortaya çıkacaktır.

Kut'un da belirttiği gibi; sosyal yardımlaşma ilkel toplumlardan günümüze hem bireysel hem de toplumsal yapı içindeki sosyal örgütlenmede insanların karşılıklı ihtiyaçlarına dayalı olarak oluşmuş ve toplumların ekonomik, politik ve sosyal yapıları doğrultusunda çeşitli evrelerden geçmiştir (Kut, 1988: 9).

Sosyal hizmet sosyal yardımlaşmanın amacı olan; yaşlı, çocuk, yoksul, özürlü vb. özel gereksinim gruplarının bakım ve korunmalarının, yardım anlayışından çıkarak toplumun sorumluluğu ve görevi olduğu bilgisi üzerinden hareket eder. Ancak sosyal hizmet kavramından önce sosyal hizmetin uygulama alanlarını belirleyen sosyal refah kavramına bakmak gerekir.

1.2. SOSYAL REFAH KAVRAMI:

Mekansal ortaklıklar ile birbirleriyle etkileşim halinde olan bireylerin zaman içinde ortak değerler üretmesi, kendi kültürünü oluşturması, bireylerin ihtiyaçlarını karşılarken diğer insanlarla ve gruplarla karşılıklı ve süreğen bir ilişki oluşturması insan yığınlarının toplum haline gelmesini sağlamıştır. Toplumu oluşturan bireylerin ve grupların birbirlerine karşı yükümlülüklerinin ve sorumluluklarının olduğu algısı toplumun devamlılığını sağlayan bir unsur olmuştur. Bu yükümlülükler ve sorumlulukların kapsamı ve sınırları toplumdan topluma değişmekle beraber toplumun genel iyilik hali için her toplum kendi standartlarını oluşturmaya çalışmıştır.

Toplumun üyelerinin birbirlerine yardım etmesi gerektiği anlayışıyla, temel insan ihtiyaçlarının karşılanması için yapılan kolektif bir eylem (Mishra, 1997: 151) olarak tanımlanan sosyal refah kavramının zaman içinde sınırları hala tartışılmakla birlikte kapsamı genişleyerek; *“çeşitli ekonomik, sosyal ve politik programlarla toplumdaki, birey, grup ve işlevsel toplumların bugünleri ve gelecekleriyle ilgili sosyal gereksinimlerinin doyurucu biçimde karşılanması, yeteneklerinin yükseltilmesi, istenilen yaşam düzeyine ulaştırılmaları, bireysel ve toplumsal ilişkilerini dengeli olarak sürdürme potansiyellerinin artırılması yoluyla, toplumsal alanda sağlanan ya da sağlanması istenen”* (Tomanbay, 1999: 248) standartlar olarak görülmeye başlanmıştır. Kavramın kapsamı genişlemekle ve devletin sorumluluğu olarak görülmekle birlikte, Fraser’ın da belirttiği gibi mevcut sosyal refah kriterleri cinsiyet varsayımları üzerinden (Fraser, 1999: 310) kurulduğu için sosyal refah uygulamaları hala sorunlu bir alandır.

Uygulamaların ortaçağa kadar uzandığı refah devleti öncesinde, ilkçağlarda, Eski Yunan ve Roma’da devlet sadece ayrıcalıklı sınıfa hizmet eden, onların haklarını koruyan bir kurumdu. O dönemin devlet yapısı sosyal devlet nitelikleri taşımayan, sosyal sorunları sadece sınırlı bir kesimin ihtiyaçları üzerinden değerlendiren bir yaklaşım sergilemekteydi (Talas, 1991: 92-93).

Tarihsel süreçte her ülke oluşturduğu toplumsal yapı, dini değerler, dönem içindeki siyasi yapı doğrultusunda farklı hizmetlerle toplumsal adaleti ve refahı sağlamak için farklı uygulamalarda bulunmuştur. Nüfus artışları, endüstrileşme, işsizliğin artması gibi nedenlerle sosyal sorunların yerel düzeyde çözülememesi ulusal düzeyde çözüm arayışlarına yol açmıştır.

Modern anlamıyla **refah devleti** kavramı yaklaşık 80 yıl önce kullanılmaya başlanmıştır. **Refah devleti** kavramı, savaş döneminde Almanya’nın **otoriter devleti** ile savaş sonrası müttefik devletlerin yeniden yapılandırılması beklentisini ifade eden **refah devleti** kavramlarını farklılaştırmak için ilk kez Archbishop Temple tarafından İngiltere’de kullanılmıştır (Pierson, 1991, Akt. Duyan ve diğerleri, 2008: 2). Ancak 1941’den çok önce daha 1880 yılında sosyal sigorta kavramı Bismark

Almanya’ında kurumsallaşmış ve **Refah Devleti** kavramı 1920’lerde yine Almanya’da konu olmuştur (Savaş, 1994: 190).

Refah devleti ve sosyal devlet tarihte çeşitli şekillerde tanımlanmakla birlikte, refah devletini tanımlayan kapsamlı bir tanım bulunmamaktadır. Tanımlar genelde refah devletinin amaçlarına ve araçlarına dayanmaktadır.

Briggs refah devletini amaçlarına vurgu yaparak şu şekilde tanımlamıştır:

“Refah devleti, kişilere ve ailelere, sahip oldukları, mülklerin piyasa değerine bakmaksızın minimum bir gelir garanti ederek; kişisel ve ailevi krizlere yol açabilecek hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi “sosyal riskleri” karşılayabilecek güce kavuşturmak suretiyle kişiler ve aileler için güvensizlik alanını daraltarak ve nihayet statü ya da sınıf ayrımı yapmaksızın tüm vatandaşlara belirli sosyal hizmetleri en iyi standartlarda sunmayı garanti ederek, piyasa güçlerini işleyişini değiştirmek devlet erkini politikalar ve idare yoluyla bilinçli olarak kullanan devlettir” (Akt. Duyan ve diğerleri, 2008: 2-3).

Refah devleti, araçlarına yani sunduğu hizmetlere göre de tanımlanır. Ancak bu konuda ortak bir görüş yoktur. ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü), bireylere sunulan tüm parasal faydalar (sosyal sigorta ve sosyal yardım) ile kamu sağlık hizmetlerini asgari refah devleti araçları olarak kabul eder (<http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/araclar.htm>, 20.05.2011).

Lindbeck’in sosyal refah devleti kavramı, devletin güvenliği ve adaleti sağlama, dış ilişkileri kontrol etme, üretme gibi klasik rolünün dışında, çocuk ve yaşlı bakımı, yoksullara yardım, genel sağlık sigortası ve sosyal sigortanın sağlanması gibi toplumdaki farklı grupların desteklenmesini de içerir (Akt. Duyan ve diğerleri, 2008: 3).

Sosyal devletin/refah devletinin amacının bireylere yalnızca asgari bir gelir sağlanması ya da belirlenmiş gereksinimlerinin giderilmesinde asgari standartların oluşturulması olduğunu ileri sürenler yanında; geniş anlamıyla refah devletinin amacının, tüm vatandaşların hayat standartlarını iyileştirmek olduğunu kabul edenler de vardır. Marshall (2006: 31) bu konuda:

“Sosyal hizmetlerin genişlemesi, özellikle bir gelir eşitleme aracı değildir. Böyle olabilir de, olmayabilir de... Burada önemli olan, medeni hayatın somut dayanaklarının genel olarak genişlemesi, riskin ve güvensizliğin hafifletilmesi, her seviyede –sağlıklı ile hasta, çalışan ile işsiz, yaşlı ile genç, bekar ile aile babası arasındaki- eşitsizliklerin azaltılmasıdır. Burada, sınıflar arasında değil, tek bir sınıfmış gibi muamele edilen nüfus içindeki bireyler arasında bir eşitleme söz konusudur. Statü eşitliği gelir eşitliğinden daha önemlidir.” demektedir.

Bir toplumda daha fazla eşitlik yaratma ve varolan eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için sosyal ve piyasa faktörlerinin olumsuz etkilerini ortadan kaldırılmasını hedefleyen sosyal devlet anlayışı, işsizlik, emeklilik, sakatlık, hastalık, ölüm ya da yoksulluk durumlarında gelir güvencesini sağlayan sosyal güvenlik ve yardım programlarını kapsamaktadır.

Feministlerin de içinde bulunduğu analistler ise, bu güvenlik ağına ve refah devletinin kapsamına sağlık, eğitim, çocuk ve yaşlı bakımı, ev yardımları gibi vatandaşların günlük yaşamlarını ve yaşam kalitelerini etkileyen hizmetlerin de dahil edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Orloff 1996, Akt. Dedeoğlu, 2009: 42). Fraser ise, var olan refah devletlerinin ve dayandığı cinsiyet düzeninin sanayi döneminden kaldığını, sanayi sonrası yeni bir refah devleti modeline ihtiyaç duyulduğunu ve bu düzenin cinsiyet eşitliğine dayanması gerektiğini belirtir;

“...Yeni bir ekonomik üretim ve toplumsal yeniden üretim dünyası ortaya çıkmaktadır. Daha az istikrarlı istihdamın ve daha çeşitli ailelerin bulunduğu bir dünya. Bunun nihai şekli hakkında kimse kesin bir şey bilemezse de, şu nokta açık görünmektedir. Belirmeye başlayan dünya aile ücreti dünyasından daha az olmamak üzere insanları bazı güvensizliklere karşı etkili biçimde kollayacak bir refah devletini gerektirecektir” (Fraser, 1999: 312).

Sosyal devlet/refah devleti amaçlarına ulaşabilmek için çeşitli araçlardan yararlanmak durumundadır. Sosyal hizmet, toplumun karşılaştığı sosyal sorunların

çözümünde kullanılan bir araç olup uygulama biçimi toplumdan topluma değişiklikler gösterebilmektedir.

1.3. SOSYAL REFAH-SOSYAL HİZMET İLİŞKİSİ VE SOSYAL HİZMET KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI

Sosyal refahı sağlamanın devletin sorumluluğunda olduğu ve devletin sosyal sorunların çözümünde sorumluluk alması gerektiği anlayışı ile toplumdaki ihtiyaç sahibi, korunması, bakımının sağlanması ve desteklenmesi gereken kişilere sistemli ve düzenli yardımların yapılması gerektiği düşüncesinin gelişmesi ve görünür hale gelmesi aynı tarihsel süreci izlemiştir. Batı'daki Sanayi Devrimi⁵ ile ortaya çıkan toplumsal gelişmeler her iki düşüncenin temellerini oluşturmuştur.

Sosyal hizmet disiplini ve mesleği 1800'lü yıllarda ortaya çıkmış ve uygulamalarında kaynaklarını kullandığı sosyal refah devletinin gelişim yönüne bağlı olarak gelişmesini tamamlayarak, meslek ve disiplin olarak kendisine yer bulmuştur. Sosyal refah devleti ve sosyal hizmet disiplini, toplumsal eşitlik ve

⁵ Sanayi Devrimi, 1760-1840 tarihleri arasında İngiltere'de yaşam, tarım ve zanaate dayalı bir ekonomik yapıda iken, İskoç'lu bir mucit olan James Watt'ın buhar makinesini bulması ve makineyi üretime sokmasıyla sanayi ve makineleşmenin hakim hale geldiği bir ekonomiye geçiş sürecidir (Hobsbawm, 2003: 280). Hobsbawm'a göre, Sanayi Devrimi yalnızca ekonomik gelişmenin hız kazanmasını değil, ekonomik ve toplumsal dönüşümün oluşmasına yol açmıştır (Hobsbawm, 2003, 32). Risk ve yaşam dinamikleri bakımından ele alındığında bugünküne kıyasla sanayi devrimi öncesi çok daha az olan Avrupa nüfusu, daha çok tarım alanlarında veya avlanmanın mümkün, iklim koşullarının yaşamaya elverişli olduğu alanlarda ya da salgın hastalıklar yüzünden yerleşimin henüz engellenmediği bölgelerde toplanmıştı. Kent ve köy arasındaki yaşam ve yapılan işler bakımından ciddi farklılıklar olsa da sanayileşme öncesinde şehirler de birer taşra kasabasından farklı değildi (Hobsbawm, 1998: 16-20). Bu nedenle ekonominin tarım ve tarıma dayalı ticari faaliyetler üzerinden şekillendiği sanayi devriminden önce toplumsal yapı içinde sosyal güvenlik aileler tarafından gerçekleştirilmekteydi. 19. yüzyılda ekonomiye sanayi devriminin öncüsü olan İngiltere yön vermekteydi. Ancak dönemin ideolojik ve politik belirleyicisi de Fransız Devrimi'dir. 1789 Fransız Devrimiyle bireylerin kanunlar önünde eşit ve özgür olduğu vurgulanarak, asillerin elinde bulundurduğu ayrıcalıklar ve hiyerarşik toplumsal yapı sorgulanmıştır (Hobsbawm, 1998: 69). Böylece gelişen liberal düşünce ışığında, sanayi devriminin de etkisiyle toplum yapısı yeniden şekillenmiştir. Ancak Berktaş'ın da belirttiği gibi liberalizm, bireyi hiyerarşik örgütlenmeleri pekiştiren siyasal yapılardan kurtarmayı amaçlarken, kamusal/özel alan ikiliğinden yola çıkar ve kamusal alanı düzenlerken aile yaşamından bağımsız bir yer haline getirerek, kadını aile ve özel yaşam içinde konumlandırarak, kadını çok uzun süre yurttaş olarak görmemiş ve bu haklardan mahrum bırakmıştır (Berktaş, 2006: 37-38)

bireysel özgürlük gibi ortak amaçlara sahiptir. Sosyal hizmet mesleği, sosyal refahın işlerlik kazanması için ortaya çıkmıştır.

Sosyal refaha ilişkin, sosyal yardımın sistematik olarak düzenlendiği ilk ülke İngiltere'dir. Sanayileşme sonrasında ortaya çıkan sosyal sorunlar ve özellikle işsizlikle mücadelede, yoksul kesimleri hedef alan bir yardım sistemi öngörülmüştür. Kraliçe Elizabeth döneminde düzenlenen ve uygulanan 1601 tarihli **Yoksullar Yasası**⁶ sosyal yardımın çerçevesini oluşturmuştur. Söz konusu yasa geleneksel sosyal yardımlaşma sistemi yerine hükümetin sorumluluk üstlendiği çeşitli gruplara yönelik yardımları içermektedir. Yardım yapılacak gruplar, sakatlar, sakat olmayanlar ve çocuklar olarak üç grupta sınıflandırılıp ihtiyaç tespitinin resmi olarak kayıt edilip, çalışabilir durumda olanlara iş, ihmal edilmiş çocuklara ve sakatlara para yardımı yapılarak, kilise toprakları temel alınarak özel bir vergi yoluyla sağlanıyordu. Bu yasa ile bireylerin ekonomik refahının sağlanmasında kamuya sorumluluk veriliyordu (Kut, 1988: 7, Rosanvallon, 2004: 120).

Zastrow'a göre ilk sosyal refah kurumları, kentte yaşayan insanların ihtiyaçlarını karşılamak için 1800'lerin başında kurulmuştur. Bu kurumlarda verilen hizmetler 1900'lerin başına kadar din adamları veya hayırseverler tarafından sağlanıyordu. Yardım sağlanırken dini öğretiler referans alınıyordu. Bir disiplin olarak sosyal hizmetin ilk uygulanış biçimi 1820'de kurulan **Yoksulluğu Önleme Topluluğu** olup, amaçları yoksulluk içinde bulunanların koşullarını araştırmak, bu kişilerin kendi kendilerine yardım etmesini sağlayacak planlar hazırlamak ve yoksul bireyleri parayı yönetebilme ve birikim yapabilmeleri konularında desteklemektir (Akt. Duyan ve diğerleri, 2008: 12).

1890'larda yaşanan ekonomik krizin ilk yıllarında, hayırseverlik kurumları ve gönüllü hayırsever yaklaşımına sahip sosyal refah organizasyonları, ihtiyaç sahibi ailelerin yaşamlarına yardımcı olmak için çeşitli hizmetler yürütmüşlerdir. Bu süreçte sosyal bilimciler ve gönüllü sosyal refah kurumları, hayırseverlik

⁶ 1601 Yoksullar Yasası ve eleştirileri için bkz. Karl Polanyi, **Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri**, Çev. Ayşe Bugra, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986; Eric Hobsbawm, **Sanayi ve İmparatorluk**, Çev. Y. Gülerman ve A. Ersoy, Dost Yayınları, Ankara, 1987.

faaliyetlerinin etkinliğini artırabilecek genel ilkelerin gelişmesi hakkında fikir üretmeye başlamışlardır (Broadhurst, Akt. Acar ve Duyan, 2003: 4). Yürütülen çalışmalar sırasında; yoksul insanlara sadece maddi yardımda bulunmanın yeterli olmadığı, rehabilitasyona ihtiyaçlarının bulunduğu, yeteneklerinin geliştirilmesi gerektiği, bununla birlikte ihtiyaç sahiplerinin farklı özelliklerinin olduğu, sorunlarının nedenlerinin farklılık gösterdiği ve bu nedenlerle her başvuranın özelliklerine göre değerlendirme ve yardım yapılması gerekliliği fark edilmiştir. Bu dönem hayırseverlik kurumlarında çalışanlar için sistematik eğitimlerin başladığı bir süreçtir (Turan, 2009: 6-7). 19. Yüzyılda Amerika'ya İngiltere ve Avrupa'dan gelen göçmenlerin etkisi ile artan yoksul ve ihtiyaç sahibi kişilere yardım, yerel yönetimlerin sorumluluğu olarak görülmekteydi. Ancak nüfusun hızlı artması sonucu ihtiyaç sahipleri çoğaldığından yerel yönetimlerin bireysel düzeydeki barınak, para ve yiyecek yardımlarının yetersiz kalmaya başlaması ve bu yardımlarda savurganlığın önlenerek ve daha fazla aileye ulaşabilmesi için 1877 yılında New York'ta Yardım İşlerini Düzenleme Derneği kurulmuştur. Böylece yardım işi ilk kez sisteme bağlanmıştır⁷ (Acar ve Duyan, 2003: 5).

Sanayileşme ile yeni sosyal sorunlar ortaya çıkmış bunun yanında var olan sorunlar da yeni biçim ve yoğunluk kazanmıştır. Küçük yerleşim birimlerinde bu sorunlar daha az hissedilmekte ve aile-akraba sistemleri içinde daha az görünür olmaktadır. Ancak yoğun göç alan büyük kentlerde toplum ve aile yapısındaki değişiklikler ile (çekirdek aileye dönüş, yakın sosyal ilişkilerin azalması vb) bu sorunlar informal (resmi olmayan) sosyal destek sistemleri tarafından karşılanamaz olmuştur.

Sanayileşme ve buna bağlı olarak gelişen kentleşme ile ortaya çıkan hızlı nüfus hareketliliği işsizliğe ve bu durum da kentlerde yoksul bir grup oluşmasına neden olmuştur. Yaşanan göçlerle pek çok insan alt yapısız mahallelerde, çok kalabalık ve sağlıksız evlerde yaşamak zorunda kalmış, kente uyum sorunları ve

⁷ İnsanlara yardım konusunda mesleki eğitimin gerekliliği ilk kez bu alanda hizmet veren Yardım İşlerini Düzenleme Derneği tarafından fark edilmiş ve 1898 yılında New York'ta bu amaçla bir kurs düzenlenmiştir (Turan, 1999: 7).

bununla birlikte yabancılaşma ortaya çıkmıştır. Tüm bu sorunların yanında ırk, dil, din gibi farklılıklar da kendi aralarında çatışmalara neden olmuştur (Friedlander, 1966: 109). Toplumsal değişimler sonucunda ortaya çıkan sorunlar, bu sorunların ekonomik ve toplumsal yapı içindeki yerinin sorgulanmaya başlanmasıyla iki ayrı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki, kişilerin yaşadığı sorunların içinde bulundukları toplumsal yapıdan kaynaklandığını ve bu kişilere yeterli fırsat verilmesi halinde koşullarının düzelebileceğini, bu nedenle de yoksulluğa neden olan toplumsal etmenler üzerinde çalışılması gerektiğini savunmaktaydı. Geleneksel anlayışın etkisinde diğer yaklaşımı benimseyenler ise yaşanan problemlerin bireysel yetersizlikten kaynaklandığını savunuyor ve sorunların çözümünde kişilere yapılacak maddi ve manevi yardımların yeterli olduğunu düşünüyorlardı (Fink, 1963: 72). Bireyin yaşadığı problemlerin içinde yaşadığı toplumsal koşullardan kaynaklandığına ilişkin yaklaşım sonrasında ise odak bireyden topluma kaymış ve birey-toplum arasındaki etkileşim üzerinde durulmaya başlanmıştır.

Toplum ve aile yapısındaki değişiklikler ile önceden aile, akraba gibi yakın sosyal destek sistemleri tarafından giderilen sorunlar artık karşılanamaz olmuş ve bu nedenle 1800'lerin son yarısına kadar büyük kentlerde işsiz, yoksul, hasta, fiziksel veya zihinsel engellilere ve yetimlere hizmet vermek üzere pek çok yardım kurumu kurulmuştur. İlk yerleşim evi⁸ olan Tonybee Hall sanayileşmenin en hızlı yaşandığı İngiltere'nin Londra kentinde kurulmuştur. 1884 yılında kurulan Tonybee Hall⁹ bir sosyal reform stratejisi olarak görülüyordu. Sosyal reform felsefesi endüstrileşme ve kentleşme çağında insani değerlerin korunmasını amaçlıyordu (Loavenbruck ve

⁸ Yerleşim evleri, bugün profesyonel hizmet veren sosyal hizmet kurumlarından toplum merkezlerinin ilk örnekleridir.

⁹ Tonybee Hall'ın; yoksulların eğitimini ve kültürel gelişimini sağlamak, sağlık ve toplumsal sorunlar ile yasalar hakkında halkın ilgisi uyandırmak, yoksulların içinde bulundukları koşullar ile ilgili toplumsal reformlar hakkında bilgi sağlamak gibi amaçları olduğu görülmektedir. Genel olarak yerleşim evlerinin programlarını oluştururken toplumsal koşulları ve hizmet verdiği grubun ihtiyaçlarını dikkate aldığı, hizmet alan halkın da ortak sorunları doğrultusunda örgütlenerek siyasal baskı oluşturduğu, çocuk işgücü yasaları, kreş ve gündüzbakım evi programları, kamu sağlığı yasaları, toplu konut projelerinin yaygınlaştırılması gibi önemli kazanımlar sağladıkları bilinmektedir (Loavenbruck ve Keys, 1987: 557).

Keys, 1987: 556). Daha sonraki yerleşim evlerinin¹⁰ Amerika’da kurulduğunu belirten Zastrow, ilk çalışanlarının genellikle orta veya üst sınıftan yöneticilerin kız çocukları olduğunu ifade etmektedir. Zastrow, konut, sağlık yardımı, iş bulma, dil eğitimi, mesleki eğitim gibi konularda yardımcı olan bu çalışanların misyoner bir tarzla insanların koşullarını nasıl iyileştirebilecekleri ve ahlaki değerlere göre nasıl yaşayabilecekleri konusunda eğitim verdiklerini belirtmektedir. Kente yeni gelen göçmen ailelerin uyum problemleri konusunda çalışma yapan yardım evleri hareketiyle yardım kurumlarının hizmetlerine standartlar getirilmiş ve eğitim kurslarının düzenlenmesi sağlanmış ve bu kurumlarda daha sistematik çalışılmaya başlanmıştır (Zastrow, 2010: 41).

20. yüzyılın başında ABD’de konsey, federasyon ve sandıkların kurulmuştur. Mevcut sosyal refah kurumları tarafından kurulan konseyler, **sosyal kurumlar konseyi** adını alarak, toplum örgütlenmesinde rol oynamışlar, özellikle depresyon yıllarında işsizlik ve yoksulluk sorunlarının çözümü ile ilgilenmişlerdir. Toplum örgütlenmesinde önemli rol oynayan ve farklı sosyal hizmet kurumlarının finansmanının tek elden yürümesini sağlayan sandıklar da ilk olarak 1913 yılında Cleveland’da oluşturulmuştur (Koşar, 1986: 90-103).

I. Dünya Savaşından sonraki toplumsal ortam sosyal hizmette sosyal reform ve sosyal aksiyon oluşturmuştur. İşsizlik, açlık, düşük standartlı konutlar, yetersiz tıbbi bakım ve düşük ücretler nedeniyle bu kurumlarda çalışanların tepki göstermeye başladıkları; döneme dair yapılan çalışmalarda, bu durumun sosyal hizmet düşüncesinde daha çok toplumsal reforma yönelik yaklaşımların ağırlık kazanmasına neden olduğunu ifade etmiştir (Schwartz, 1994: 177-189).

II. Dünya Savaşı başladığında oldukça karmaşık bir sosyal hizmetler ağı meydana gelmiştir. Özel ve kamu alanlarındaki kurumların sayısı çoğalmış, 1940’lı yıllarda şehir merkezlerinde sosyal hizmet merkezleri kurulmuş ve kırsal kesimlere de yayılmaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı ile yaşanan sosyal sorunlar çeşitlenmiş;

¹⁰ Amerika’da kurulan ilk yerleşim evi 1889 yılında Jane Addams tarafından Chicago’da Hull House adıyla kurulmuş, Avrupalı göçmenlere yönelik sosyal, eğitimsel, mesleki kurslar vermiş, ücretsiz konserler düzenlemişlerdir (http://www.uic.edu/jaddams/hull/hull_house.html).

sanayi merkezlerinde konut sorunu, çalışan annelerin çocuklarının bakımı, asker ailelerine yardım yeni sorun alanları olarak ortaya çıkmıştı. Bu nedenle; yeni sorunlarla ilgilenmek üzere deniz aşırı insan kurtarma ve para toplama faaliyetlerinde birçok gönüllü çalışmanın başlamıştır (Koşar, 1986: 94). Böylelikle, II. Dünya Savaşı sonrasında sosyal hizmet uygulamalarında savaşın yarattığı gerginliğin azaltılması, ruh hastalıklarının önlenmesi ve tedavisi için toplum örgütlenmesi odak nokta olmuştur (Acar ve Duyan, 2003: 16).

1.4. 1960 SONRASINDA “SOSYAL HİZMET” YAKLAŞIMINDA KIRILMA: “RADİKAL SOSYAL HİZMET YAKLAŞIMI”

Toplumsal sorunların sistematik hale gelmesi ve bu sorunlara çözüm arayışları sonucu ortaya çıkan bir disiplin olan sosyal hizmet, içinde bulunduğu toplumun ihtiyaçlarına, sorunlarına ve toplumdaki dönüşümlere göre de şekillenmekte ve gelişmektedir.

1960’lı yıllarda tüm dünyada ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler¹¹ sosyal bilimleri ve ideolojik yaklaşımları etkilediği gibi sosyal hizmetin yaklaşımlarını da etkilemiştir. Bu özgürlükçü dönem, o dönemde ortaya çıkan farklı sosyal hareketler, sosyal hizmette büyük toplumsal değişimleri amaçlayan radikal sosyal hizmet yaklaşımının gelişmesine neden olmuştur (Acar ve Duyan, 2003: 21).

¹¹ Toplumsal hareketler içinde bulundukları toplumdaki radikal değişimlerin sonucu olarak modern yaşamın arttırdığı akılcılaşmaya tepki olarak gelişmiştir (Scott, 1991; Habermas, 1973 Akt. Foweraker, 1995: 9). Literatürde **eski hareketler** olarak tanımlanan toplumsal hareketler ideolojik kökenlerini 20. yüzyılın modern toplum projesinden alırken (Finger, 1992: 313), 1960’lardan sonra ortaya çıkan yeni birtakım hareketler modernlik sonrası toplumun düşünce yapısını ve toplumsal koşulları yansıtmaktadır. 1960’lardan sonra etkisi artan yeni toplumsal hareketler kimlik olgusu üzerinden şekillenmiştir. Postmodern ya da endüstri sonrası toplum olarak adlandırılan toplumsal yapıda küreselleşmenin etkisiyle dönüşüme uğrayan kimliğin böylece yeni ve farklı yönleri görünür olmuştur. Çoklu kimliklerin giderek yaygınlaştığı günümüzde kimliklerin, kabul görme ve toplumsal yapıda, kamusal alanda tanınma talepleri yoğunluk kazanmıştır. Bu koşullar toplumsal hareketlerde kimlik olgusunun merkezî bir rol oynamasını sağlamıştır. Yeni hareketler, eski hareketlerin hedeflediği işçi hareketleri gibi kaynakların yeniden dağıtımını değil, kültürel değişimin sağlanmasını ve aktörlerin yeni kimliklerinin görünürlüğünü amaçlar (Lee, 2008: 36). Kadın hareketi ve feminizm, çevre ve öğrenci hareketleri, ekoloji hareketi, özürlü hakları hareketi, barış hareketi, LGBT hareketi ve ırkçılık karşıtı hareketler yeni toplumsal hareketlere örnek olarak verilebilir.

Sosyal hizmet sözlüğüne göre radikal sosyal hizmet “*eşitlik amacını gerçekleştirme, sosyal problemlere çözüm getirme ve kurumlarda değişiklikler yaratmaya yönelmenin en etkili yolu olarak kimi sosyal hizmet uzmanları arasında var olan bir ideoloji*” olarak tanımlanmaktadır (Parker 1987: 135). Radikal sosyal hizmet, pasif direniş, gösteriler, grevler, politik ve sosyal aktivizmi de içeren değişiklikleri barışçıl yollarla ortaya koyan teknikleri içerir.

Radikal sosyal hizmet Collins Sosyal Hizmet Sözlüğünde ise, “*sosyal refah ve sosyal hizmet teorisi ve uygulaması kavramlarını yeniden düşünmeye yönelten bir temel çaba*” şeklinde tanımlanmıştır. Bu yeniden düşünme çabasında, kişisel olarak adlandırılan sorunların aslında baskıcı sistemlerden kaynaklandığı (sınıf farklılığı, cinsiyet ve ırk ayrımı gibi) ya da piyasanın sosyal refahı sağlamada yetersiz olduğu konuları sorunsallaştırılır (Thomas ve Pierson 1995: 313). Bu yönüyle radikal sosyal hizmet, geleneksel sosyal hizmet yaklaşımını ve uygulamalarını eleştirmekte, bireylerin sorunlarının analizinde hegemonik yapının ötekileştiren etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiğini, kişinin sahip olduğu kimliklerin toplumsal yapı içinde taşıdığı anlamların da dahil edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Radikal sosyal hizmet yaklaşımı; refah devletine, sosyal hizmetlerin sunumundaki rolüne ve profesyoneller ile müracaatçılar arasındaki ilişkinin niteliğine sınıf üzerinden odaklanır. Sosyal hizmet uzmanlarını içinde yer aldıkları sosyal refah kurumlarının toplumsal değişme yaratmadaki rolüne eleştirel gözle bakabilmelerine katkı sağlarken, kurumların hizmet ettikleri müracaatçı sistemlerini **esenlikler** söylemi altında politik bir çerçevede uyumlaştırma niyetinde olduklarına ilişkin bir eleştiri getirmektedir (Tuncay ve İl, 2006: 61).

Sosyal hizmet disiplini ve mesleği sosyal adaleti sağlamak, genelde tüm eşitsizliklerle mücadelede etkin rol üstlenmek ve değişim gerçekleştirmek gibi amaçlara sahiptir. Bununla birlikte feministler, sosyal hizmet teori ve uygulamasını cinsiyet körü olmakla eleştirmiş ve kadın müracaatçıların ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulması gereken çözümlerin verili toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren bir yapı taşımasına, yerleşik ataerkil yapıyı sürdürmesine karşı çıkmışlardır (Buz, 2009: 55). Geleneksel sosyal hizmet yaklaşımına eleştiri getiren ve alternatif olan feminist

sosyal hizmet yaklaşımı ise; birey ile bireyi baskı yapan düzenleyici ve denetimci toplumsal-politik sistem arasındaki ilişkiyi eleştiren radikal sosyal hizmetin yaklaşımının yanında kadınların deneyimlerini referans alarak toplumda var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sorunsallaştırır (Tuncay ve İl, 2006: 61). Bu yaklaşımla feminist sosyal hizmet, müracaatçı konumundaki kadınların sorunlarını ele alırken ve hizmet sunarken, yaşanan sorunların toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden, kalıplaşmış ataerkil kabullerden kaynaklandığı bilgisi üzerinden hareket eder, sunduğu çözüm önerileri ve hizmetler ile kadının özgürleşmesini ve farkındalık sahibi olmasını amaçlar.

Ashman ve Hull'a göre feminist sosyal hizmetin mikro, mezzo ve makro düzeydeki hedefleri şunlardır:

- Feminist uygulamanın mikro düzeyde kadınlarla çalışırken amacı kadınların duygularının fark etmelerini sağlamak ve bireysel potansiyellerine ulaşabilmektir.
- Mezzo düzeydeki amacı; uygulamalarda feminist perspektif kadınların çevreleriyle ilişkileri üzerinde odaklanmaktadır.
- Makro düzeyde ise yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde kadınlarla ilgili politikaları ve politik yapıları kadınların yararına değiştirmeyi amaçlanmaktadır (Ashman ve Hull, 1999: 494). Sosyal hizmetin birey, grup ve toplumla çalışma yöntemleri kullanılarak kadınların yaşadıkları sorunlar feminist bakış açısı ile analiz edilerek çözümler üretilmektedir.

Yardımseverlik ve insani duygularla başlayan, zamanla sosyal refah devletinin görevleri arasında sayılan ve süreç içinde bir disiplin haline gelen sosyal hizmette kadın, tartışmalı bir şekilde devletin müdahale etmediği özel alanda¹² tanımlanmış olması nedeniyle ihtiyaçları görünür olmamıştır. Fraser'ın da belirttiği

¹² Özel alan/kamusal alan ayrımında devletin müdahale biçimleri için bkz. Fatmagül Berktaş, **Tarihin Cinsiyeti**, Metis Yayınları, İstanbul, 2003; Nancy Fraser, **İhtiyaçlar Mücadelesi**, Çev. Aykut Tunç Kılıç, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2006

gibi ihtiyaçların giderilmesinin yanında yorumlanması da¹³ (2006: 27) nemlidir ve ihtiyaçların tanımlanması aslında politik bir durumdur. Bu anlamda kadınların sosyal hizmete konu olması da 1970’li yıllardan itibaren ortaya çıkan radikal sosyal hizmet yaklaşımı ile olmuştur. Radikal sosyal hizmet yaklaşımında; ideolojik egemenlik, siyasi g, toplumsal sınıf, ırk ve cinsiyet ayrımcılığı kavramları önem kazanmaktadır.

Sosyal Hizmet Uygulamasının Etik Temelleri: Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği ve Uluslararası Sosyal Hizmet Konfederasyonu

Meslekler ve disiplinler ortaya çıktıktan sonra etik kuralları, çalışma sınırlılıkları ve standartları gelişim süreçlerinin bir parçası olarak ortaya konur. Diğer sosyal bilimlere göre daha genç bir disiplin ve meslek alanı olarak nitelendirilebilecek sosyal hizmetin de standartlarını belirleyen mekanizmalar bulunmaktadır.

1955 yılında Sosyal Hizmet Uzmanları Amerikan Derneği (AASW), Psikiyatrik Sosyal Hizmet Emekçileri Amerikan Derneği (AAPSW), Grup İşçi Amerikan Derneği (AAGW), Toplum Örgütü Eğitim Derneği (ASCO), Tıbbi Sosyal Hizmet Emekçileri Amerikan Derneği (AAMSW), Okul Sosyal Hizmet Uzmanları Ulusal Birliği (NASSW), Sosyal alışma Araştırma Grubu (SWRG)’nin konsolidasyonu ile kurulan Sosyal Hizmet Uzmanları Ulusal Birliği (NASW)’nin birincil işlevi, üyelerinin mesleki gelişimi teşvik etmek, mesleki standartlar oluşturmak ve sürdürmek, sağlıklı sosyal politikaları geliştirmek, üyeleri korumak ve mesleki durumlarını geliştirmek için hizmetler sunmaktır (<http://www.socialworkers.org/nasw/history.asp>, 11.05.2011)

1973 yılında NASW’ın (Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği) delege meclisi cinsiyet ayrımcılığını da yoksulluk ve ırkçılığın yanına ekleyerek meslek için

¹³ Fraser, İhtiyaçlar Mücadelesi isimli kitabında; ihtiyaçların kim tarafından ve hangi perspektiften yorumlandığının, tanımlandığının ve dile getirildiğini politik bir durum olduğunu, bu yorumun oluşturulan kurumların ve verilen hizmetlerin içeriğini belirlediğini, ihtiyaçlar konusunda siyasal alanın sınırını çizdiğini aktarmaktadır.

öncelikli müdahale edilmesi geren bir alan haline getirmiştir (Zastrow, 2004: 420). Dünya genelindeki tüm sosyal hizmet uzmanlarının mesleki etik ve standartlarını belirleyen dernek sosyal hizmetin uygulama standartlarının da belirleyicisidir. Cinsiyet ayrımcılığının öncelikli müdahale edilmesi gereken bir alan olarak tanımlanması, sosyal hizmet eğitiminin ve yaklaşımının içeriğini de etkilemiş ve şekillendirmiştir.

Sosyal hizmet alanında faaliyet gösteren Birleşmiş Milletler Ekonomik Konseyi ile özel danışmanlık statüsü bulunan, ayrıca Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), UNİCEF, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği tarafından yeterliliği resmi olarak tanınmış olan, Türkiye'nin de içinde bulunduğu 90 üye ülkesi bulunan IFSW (Uluslararası Sosyal Hizmet Konfederasyonu) sosyal hizmet standartlarını belirleyen küresel bir organizasyondur. IFSW uluslararası işbirliğini kolaylaştırarak iyi uygulama modelleriyle sosyal adalet, insan hakları ve sosyal kalkınmanın geliştirilmesini amaçlar (<http://www.ifsw.org>, 27.07.2011). Konfederasyon, insan haklarına karşı ahlaki sorumluluğunun bir gereği olarak kadınların ve kız çocuklarının refah düzeyinin yükseltilmesinin mesleğin temel hedefleri arasında bulunduğunu belirterek; yoksulluk, ekonomi, eğitim, sağlık, şiddet ve kız çocukları alanında altı sorun alanı belirlemiştir. Kadınların yaşadıkları sorunlarının ekonomik ve sosyal gelişmeler içerisinde çözümlenmesinde, kendi ulusal, sosyal ve kültürel çevrelerinde farklı açılardan zayıf kılan diğer bütün sosyal etmenlerin ele alınması gereğini vurgular. Verilen hizmetlerde beden ve ruh sağlığı hizmetlerini ve halk sağlığı programlarını; hem kişilerarası hem de toplum kaynaklı şiddetin önlenmesini ve erken müdahalesini; eğitimi, istihdamı ve eğitim programlarını; göçmenlere, mültecilere, iltica edenlere ve insan kaçakçılığı mağdurlarına yardım programlarını; politik, ekonomik ve toplumsal karar verme mekanizmalarına geleneksel olarak dahil edilmeyen kadınların bu süreçlere katılımını artırmaya yönelik faaliyetleri kapsamı gerektiğini ilke olarak kabul ederek, Birleşmiş Milletler Dördüncü Dünya Kadın Konferansı tarafından kabul edilen platform raporlarını onaylar (<http://ifsw.org/policies/women>, 27.07.2011). Görüldüğü gibi tarihsel gelişim sürecinde, kadınların cinsiyetlerine dayalı yaşadıkları ayrımcılığın sonucunda karşılaştıkları sorunlar, koruyucu ve önleyici hizmetleri kapsamında da **toplumsal**

cinsiyet eşitliği sosyal hizmet disiplininin temel müdahale alanlarından biri olmuştur.

1981 yılı ve sonrasında sosyal refah sisteminde yaşanan güçlükler, enflasyon ve işsizlik gibi sosyal sorunların artması, sosyal hizmet alanında yeni uygulamaları ve yaklaşımları da beraberinde getirmektedir (Acar ve Duyan, 2003: 16). Bununla beraber sosyal hizmet disiplini her ülkenin kendi ekonomik, sosyo-kültürel ve politik yapısına bağlı olarak farklı uygulama ve kurumsallaşma seyrine sahiptir. Sosyal hizmet, uygulamada sosyal refah sisteminin kaynaklarını kullanır. Bu nedenle; ülkelerdeki demokratik gelişmeler, vatandaşlık anlayışı, politikaların hak temelli olup olmaması, ekonomi politikaları sosyal hizmet uygulamalarının sınırlarını ve olanaklarını belirler. Ülkeden ülkeye farklılıklar gösterse de ortak nokta sosyal hizmetin temelinde uygulamada bireyle, gruplarla ve toplumla çalışan bir disiplin olmasıdır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, sanayi devriminin sonrasında ortaya çıkan ya da görünür hale gelen sosyal sorunlara çözüm arayışları sosyal bilimlerde yeni alanların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yoksullukla ve işsizlikle mücadele, örgütlenme girişimleri, işçi ve kadın hareketleri, yoksulların korunması, sosyal yardımlar, sosyal ve ekonomik güvenlik politikaları, çalışma şartlarının düzenlenmesi, işgücünün korunması, işçi mahallelerinde yaşam kalitesinin düzeltilmesi, korunmaya muhtaç çocukların bakımı ve yetiştirilmesi, suç işleyenlerin rehabilitasyonu gibi çalışmalar sosyal hizmet düşüncesinin oluşumuna ortam sağlamıştır (Cılga, 2004: 7). Uygulamalar, kurumsal yapı ve müdahale yöntemleri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, dünyadaki ekonomik ve sosyal değişimlerle sosyal hizmet alanları her geçen gün artmakta ve yeni müdahale yöntemlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Yukarıda aktarıldığı gibi bu alanlardan biri de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve insan refahının yükseltilmesinin amaçlandığı hizmetlerde kadın-erkek eşitliğinin baz alınması ve bu eşitliğin sağlanması için hizmetler planlanırken kadınların ihtiyaçlarının da dikkate alınmasıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE “SOSYAL HİZMET” İLİŞKİSİ

Kadın dendiğinde birey olarak sahip olduğu niteliklerden önce yerleşik ön kabullerle, kadının toplumsal yaşamda dezavantajlı konuma gelmesine neden olan, erkeği gösteren olarak kabul ederek onun üzerinden kadının tanımını yapan, biyolojik olarak sahip olduğu cinsiyeti nedeniyle roller, davranış kalıpları, duygular ve tüm bunların birleşimiyle de kadına sınırlar atfeden **toplumsal cinsiyet** kavramına ve neden olduğu sonuçlara yakından bakmak gerekir.

Erkek ve kadın sözcükleri, bedensel ve biyolojik farklılıkları ifade etmenin yanında farklı roller gibi simgesel veya toplumsal inşa süreç ve mekanizmalarına da işaret eder. Tarihsel süreçte ve farklı kültürlerde bedensel cinsiyet farklılığına çeşitli anlamlar yüklenmiştir (Docekal, 2009: 220).

Beauvoir **İkinci Cins**¹ adlı kitabında, “*Kadın doğulmaz, kadın olunur*” diyerek, kadın olmanın biyolojik cinsiyet dışında, verili kültür, toplumsal ve tarihsel atıflarla oluştuğunu, toplumsal bir kurgu olduğunu ifade eder. Butler, toplumsal cinsiyeti “*Kadın olmak, bir dizi kültürel olasılığı gerçekleştirmektir ve bu sürekli yinelenen bir etkinliktir... Bu anlamda toplumsal cinsiyet 'bedeni oynamak', yani kişinin kendi bedenini bir kültürel gösteren olarak giymesi demektir*” şeklinde açıklamaktadır (Butler, 1989: 261).

Cinsiyet eşitsizliğinin nasıl oluştuğunu anlayabilmek için toplumsal cinsiyetin nasıl oluştuğunun yani buna neden olan ataerkil ve kültürel değerlerin bilinmesi, ortaya konması gerekmektedir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki farkın ortaya konusu, kadınların içinde bulundukları ikincil durumun doğal ve sabit olmadığının, değişebilir olduğunun anlaşılmasını ve tartışılmasını sağlayan bir alan yaratmıştır. Young, 1970’lerde hem kuram hem de pratik için özgürleştirici olan, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ayrımın kullanımının, kadınlara daha çok

¹ Simon De Beauvoir, **İkinci Cins**, Çev: Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul, 1993

fırsat verilmesini savunmak için, her iki cinsiyetin kapasite ve eğilimlerini, davranış, mizaç ve başarının biyolojik ve doğal açıklamalar dışında kavramsallaştırılmasının sağlanmasına hizmet ettiğini vurgular ve kuramsal olarak da **biyoloji kaderdir** düşüncesine meydan okuyan önemli bir feminist proje olduğunu belirtir (Young, 2009: 39-40).

Toplumsal cinsiyet kavramı, kapsamlı, geniş açılımları olan bir kavramdır. Toplumsallaşma süreci ve kültürün içinde edinilen kadın ve erkek olma özelliklerini anlatan bir kavram olarak nitelendirilen toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğe hem ev içinde hem de toplumsal yaşamda atfedilen rol ve işler doğal bir iş bölümü değil, kültürel olarak kurgulanmış ve dayatılmış kabullerdir. Bu roller ve sonucunda dayatılan işbölümüyle ortaya çıkan iktidar, iktidarın nerede ve nasıl kurulduğu, nasıl işlediği her toplumun kendi pratikleri içinde yeniden oluşur ve şekillenir. Nicolson'a göre toplumsal cinsiyet, kim ve ne olduğumuzu, diğerlerinin bize nasıl davrandığını, toplumdaki yerimizin ne olduğunu belirleyen bir durumdur (1996: 9). Toplumsal cinsiyet ile bedenimiz, kişiliğimiz, düşünce tarzımız ve hislerimiz cinsiyetlendirilir (1996: 244). Sürekli cinsiyetlendirme diye de ifade edebileceğimiz bu pratik, yani toplumsal cinsiyetin sosyal inşası, kadınlar ile erkekler arasında karakter ve davranış farklılıklarına yol açmakla kalmaz aynı zamanda cinsiyet eşitsizliğine de yol açar.

Cinsiyetin toplumsal ilişkiler içinde kurulması, insanların kişiliklerini, kendiliklerini belirleyen önemli unsurlardandır. Bireylerin kim olup olmayacaklarını, hedeflerini belirler ve cinsiyet ayrımına dayalı bir toplumsallaşma süreci kadınlar ve erkeklerin eylemlerini, ilgi alanlarını, deneyimlerini farklılaştırarak, cinsiyete dayalı iş bölümünün güçlenmesine neden olur. Bu durum ise kadın ve erkeğin mevcut kaynaklara eşit ulaşımını etkileyerek, kadınlar için dezavantajlı bir durum oluşturur. Kadınlar için eşitsizlik yaratan bu yapı sadece kadınların değil tüm toplumun gelişmesi için engel teşkil eder (Üstün, 2009: 9).

Cinsiyetin bütün kadınların ortak noktasıdır, ancak kadınların erkekler tarafından ezilmelerinin nedeni toplumsal cinsiyetleridir (Ramazanoğlu, 1998: 90). *"Cinsiyeti olan bir bedene zorla kabul ettirilmiş bir toplumsal kategori"* (Scott, 2007: 11) olan toplumsal cinsiyetin kavramlaştırılması, cinsiyetler arası ilişkilerin

toplumsal müdahalenin bir alanı haline getirilmesine (Savran, 2004: 234) olanak sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadınlar için yarattığı olumsuz ayrımcılıkla mücadele edebilmek için uluslararası pek çok adım atılmıştır². Kadınların toplumsal cinsiyetleri nedeniyle yaşadıkları ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik imzalanan ve taraf devletlere yükümlülükler getiren ilk Uluslararası Sözleşme Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesidir (CEDAW)³. Bu sözleşmenin 1. Maddesi, kadınlara karşı ayrımı şu şekilde tanımlamaktadır;

“Kadınların, medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, dışlama ve sınırlama.”

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) toplumsal cinsiyet eşitliğini, “*karar verme, seçme, fırsatları kullanma, kaynakların ayrılması, kullanılması ve hizmetleri elde etmede cinsiyete bağlı ayrımcılık yapılmaması*” olarak tanımlamaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri her iki cinsiyete de farklı yükler getirmektedir (WHO, 1998). Ancak

² Kadın hakları ve kadın-erkek eşitliği konusunda uluslararası daha pek çok kuruluş ve çalışma bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey (EKOSOK), BM. Kadının Statüsü Komisyonu (KSK), BM Kadın Birimi; Avrupa Konseyi Kadın-Erkek Eşitliği Yönetim Komitesi (CDEG), Avrupa Konseyi Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komitesi; AB Kadın Hakları ve Avrupa Birliği Mevzuatı, AB Komisyonu İstihdam, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Genel Müdürlüğü Kadın-Erkek Arasında Eşitlik Komisyonu, Avrupa Topluluğu Toplumsal Cinsiyet Enstitüsü; Avrupa Parlamentosu Cinsiyet Eşitliği ve Kadın Hakları Parlamenter Komisyonu, Avrupa Parlamentosu İstihdam ve Sosyal İlişkiler Komisyonu, Avr. Parlamentosu Kişisel Özgürlük, Adalet ve İşler Parlamenter Komisyonu vb.

³ Kadın-erkek eşitliği ilkesinin bütün yaşam alanlarında gerçekleştirilmesi için atılan en önemli adım 18.12.1979 tarihli Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesidir (CEDAW). Bu sözleşme kadınlara karşı ayrımcılığın bütün alanlarda yasaklaması, hukuki ve günlük yaşam pratikleri boyutuyla gerçek eşitliği sağlama konusunda devletleri yükümlü kılması nedeniyle özellikle önemlidir. Sözleşmeye göre, medeni duruma önemli olmaksızın **eşit haklar ilkesi** bütün kadınlar için geçerlidir. Türkiye bu sözleşmeyi 1985 yılında imzalamış, 19.01.1986 yılında yürürlüğe koymuştur.

toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikten en fazla etkilenen grup şüphesiz kadınlardır. Bu eşitsizliğin sonucunda kadınlar, siyasal haklarını kullanmaktan eğitime, iş yaşamına katılmaktan sosyal hakların kullanımına kadar pek çok noktada dezavantajlı konumdadırlar. Kadınların dezavantajlı konumda oluşuna neden olan yapının ortadan kaldırılarak haklarını kullanabilir hale gelmelerine toplumsal cinsiyet eşitliği ile ulaşılabileceği kabul edilmektedir.

2.1. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ ANAAKIMLAŞTIRMA STRATEJİSİ

Günümüzde toplumsal cinsiyet eşitliği artık tüm kesimler tarafından dile getirilmesine ve hedef olarak belirtilmesine karşın eşitliğin nasıl sağlanacağı konusunda, özellikle üretilen politikalar ve sonuçlarının günlük yaşam pratiklerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayabilmesi için, ortak bir strateji ve uygulama alanına ihtiyaç duyulmaktadır.

Kadın ve erkek haklarının ve ihtiyaçlarının farklı olduğunu, yasa, uygulama ve eylemlerin sonuçlarında eşitlik hedefleyen toplumsal cinsiyet eşitliği, bu bakımdan **ayrımcılık yapmama** kavramından farklıdır ve fiili eşitliği amaçlar (Üstün, 2009: 9-10). Kadınlar ve erkeklerin farklı ihtiyaçlara, yaşam koşullarına ve hizmetlere sahip oldukları göz önüne alındığında, oluşturulan plan, proje ve programların sonuçlarından da aynı şekilde etkilenmeyecekleri ortadadır. Bu nedenle yasa yapıcılar, yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından planlanan her türlü etkinliğin hedef grup içinde yer alan kadınları ve erkekleri nasıl etkileyeceğinin dikkate alınması ve her iki grubun da ihtiyaçlarını kapsaması gerekir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğini anaakımlaştırma (gender mainstreaming), uygulamaların sonuçlarının kadın ve erkekleri farklı etkilediği ve bu etkilerin demokratikleşme ve gelişmeyi engellediği kabulüyle, plan, program ve projeler üretilirken cinsiyeti dikkate almaktır. Toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma stratejisinin (TCAS) temelinde toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı bulunur. Toplumsal cinsiyet eşitliğini anaakımlaştırma stratejisi için Birleşmiş Milletler'in tanımı;

“... yasal düzenlemeler, politika ve programları da kapsamak üzere, planlanan herhangi bir hareketin kadınlar ve erkekler açısından doğuracağı sonuçların belirlenmesi ve değerlendirilmesi sürecidir. Kadınların ve erkeklerin sorun ve deneyimlerinin, ekonomik, politik ve sosyal tüm alanlardaki politika ve programların tasarlanması, uygulanması ve izlenmesi aşamalarının bütüncül bir boyutu haline getirilmesini, böylece her iki cinsin eşit fayda sağlamasını ve eşitsizliğin ortadan kaldırılmasını amaçlayan bir stratejidir”.

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel politikalara yerleştirilmesi -gender mainstreaming (toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma) bakış açısı- Amsterdam Antlaşmasıyla Avrupa Birliğinin toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarına dâhil edilmeye başlanmıştır. Pekin Eylem Platformuna dayanan bu yeni siyasi yaklaşım, Avrupa Birliği politikalarında çalışma yaşamı temelinde ele alınmıştır. Avrupa Komisyonu Eşit Fırsatlar Birimi ve Avrupa Parlamentosu Kadın Hakları Komisyonu toplumsal cinsiyet eşitliğinin Avrupa Birliğinin ana plan ve politikalarına uygulanmasından sorumlu kurumlardır (Hoskyns, 2004).

2 Ekim 1997 de imzalanan ve 1 Mayıs 1999 da yürürlüğe giren ve kurucu antlaşmaları ⁴ bütünleştiren Amsterdam Antlaşması sosyal politikalar açısından önemlidir. Avrupa Birliği'nin kurumsal ve siyasi yapısını güçlendirmesi hedeflenen Amsterdam Antlaşması ile sosyal politikalar ile ilgili yapılan tüm yeni düzenlemeler üye devletler açısından bağlayıcı hale gelmiştir.

Antlaşmanın 2. Maddesinde topluluğun görevi:

“Ortak bir pazarı ve ekonomik parasal birliği kurmak ve 3 ve 4. maddelerde belirtilen ortak politikaları veya faaliyetleri yürürlüğe koymak yolu ile topluluğun bütünü içindeki ekonomik faaliyetlerin uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir şekilde

⁴ Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan antlaşmalar; 1951 yılında Paris'te imzalanan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu Kuran Antlaşma ve 1957 yılında Roma'da imzalanan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu Kuran Antlaşma ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu Kuran Antlaşma ve 1992 tarihinde Maastricht'te imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması'dır.

geliştirilmesini; yüksek seviyeli bir istihdam ve sosyal korumayı; erkek ve kadınlar arasındaki eşitliği; sürdürülebilir ve enflasyonist olmayan bir büyümeyi; yüksek dereceli rekabet ve ekonomik performansların bütünleştirilmesini; çevrenin yüksek dereceli rekabet ve ekonomik performansların bütünleştirilmesini; çevrenin yüksek seviyede korunmasını ve kalitesinin yükseltilmesini; yaşam seviyesinin ve kalitesinin artırılmasını; üye devletler arasında ekonomik ve sosyal bütünleşmenin ve dayanışmanın iyileştirilmesini sağlamaktır”⁵ şeklinde tanımlamıştır.

Ayrımcılık yapmama başlığıyla düzenlenen ve kadın erkek eşitliğinin sağlanmasının da hedefler arasında yer aldığını belirten 13. Maddesi;

“Konsey bu Antlaşma’nın diğer hükümlerine zarar vermeksizin ve Topluluğa Antlaşma tarafından tanınan yetkilerin içinde kalarak, Komisyon’un önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu’na danıştıktan sonra oy birliği ile hareket ederek, cinsiyet, ırk ve etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş ve cinsel konuma dayanan ayrımcılıkla mücadele etmek için uygun girişimlerde bulunabilir” demektedir.

Feminist hareket etki alanı, sonuçları, yaygınlığı ve yerleşikliği nedeniyle kadın erkek eşitsizliği ile ilgili düzenlemenin ayrı bir başlık altında değerlendirilmesi gerektiği konusunda itiraz eder⁶. Amsterdam Antlaşması İstihdam başlığı altında (Madde 125–130); istihdam politikalarında AB’nin eşgüdüm sağlayıcı bir rol üstleneceği Avrupa Konseyinin her yıl istihdam durumunu değerlendireceği ve değerlendirme sonucunda ortaya çıkan sonuçlar doğrultusunda üye ülkelerin istihdam politikalarını yönlendirici ilkeler belirlemesi, üye ülkelerin bu ilkeler çerçevesinde istihdam politikaları uygulamaları ve Konsey’in üye devletlerin

⁵ İktisadi Kalkınma Vakfı, **Amsterdam Antlaşması: Bütünleştirilmiş Haliyle Avrupa Birliği Kurucu Antlaşmaları**, Yay. Haz. Cenk Bolayır, İktisadi Kalkınma Vakfı, İKV:162, 2000, İstanbul.

⁶ Gender mainstreaming ile ilgili eleştirel tartışmalar için; Teresa Rees, **Mainstreaming Equality in the European Union**, Routledge, London, 1998; Sylvia Walby “**Gender Mainstreaming: Productive Tensions in Theory and Practice**” Social Politics, 12 (3):321-343, 2005; Jacqui True and Michael Mintrom, “**Transnational Networks and Policy Diffusion: The Case of Gender Mainstreaming**”, International Studies Quarterly, 45 (1): 27-57, 2001

istihdam politikaları sonuç raporlarına göre tavsiyelerde bulunabileceği belirtilmektedir. İlk kez Amsterdam Antlaşması ile istihdam politikasının ortak bir görev olduğu ifade edilmiştir. Antlaşmanın 141. Maddesi 4. Bendi, özel önlem politikalarının uygulanmasına imkan vererek fırsat eşitliğinin farklı düzeylerde yaşandığı ülkelerde, sonuçlarda eşitlik sağlanıncaya kadar dezavantajlı gruplar için özel düzenlemeler getirilebilmesinin yolunu açmıştır.

Kadın erkek eşitliğinin ana plan ve politikalara yerleştirilmesi anlayışı, Amsterdam Antlaşmasıyla fırsat eşitliği yaklaşımının tüm karar ve programlara yerleştirilmesi olarak tanımlanmaya başlamıştır.

Toplumsal cinsiyet eşitliğini anaakımlaştırma stratejisi ile amaçlanan cinsiyet eşitliği ile siyasal, ekonomik ve kültürel hedefler arasında koordinasyon ve ilişki sağlanmasıdır (Üstün, 2009: 9-10). Toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma stratejisi, toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmak için önemli bir araç olup, politikalar oluşturulurken, literatürdeki eleştiriler de göz önüne alınarak, etkin bir şekilde kullanılması eşitliğe ulaşmak için etkili bir müdahale alanı oluşturabilir.

2.2. SOSYAL HİZMET VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ YAKLAŞIMLARININ AYRILMAZLIĞI

Sosyal hizmet kavramının etkinlik alanlarının tanımlandığı sosyal hizmetlerin pek çok tanımı bulunmaktadır. Bunlardan biri;

“Sosyal çalışmayı ilgilendiren, toplumdaki özel gereksinim gruplarına, onların bedensel, ruhsal ve sosyal yapılarından gelen eksiklik, sorun ve tıkanıklık durumlarında, koruma, gözetme, kendine yeterli duruma gelebilmelerini sağlama amacıyla devletçe, özel ve gönüllü çabalarla düzenlenen önlemler bütünü” tanımıdır (Tomanbay, 1999:238).

Diğer bir tanım ise sosyal hizmetlerin yürütülmesinde önemli bir pay sahibi olan ve ismini, verdiği hizmet alanından alan ve kurumun sorumluluklarını belirten

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yasasında yer alan sosyal hizmetler tanımıdır. İlgı yasında sosyal hizmetler şöyle tanımlanmıştır;

“Kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesine ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesini ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü” (2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yasası, 24.05.1983).

En genel anlamıyla sosyal hizmetler, direkt olarak ve birinci derecede insanın korunmasına ve geliştirilmesine yönelmiş faaliyetlerdir. Birçok yönüyle kadın konusu sosyal hizmetlerin ilgi alanına girmektedir. En temelinde var olan toplumsal ve ataerkil yapı ve bunun sonucunda ortaya çıkan toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle kadınlar daha dezavantajlı konumdadır. Sosyal hizmetlerin toplumsal hizmet ve olanaklarından herkesin eşit olarak yararlanmasını sağlanması; insan refahı için toplumsal ve ekonomik koşulların iyileştirilmesi; tüm grupların yaşama eşit katılımının gerçekleştirilmesi; kişinin kendi potansiyelini fark etmesi ve kullanmasına imkan tanınması ve kişinin kendisini gerçekleştirmesini amaçladığı göz önüne alındığında, sosyal hizmet toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle kadının içinde bulunduğu koşulları değiştirmeyi ve toplumsal cinsiyet eşitliğini amaçlayan bir disiplindir.

Modernliği, toprağa bağımlı üretimden kurtulup endüstriyel üretime geçişle, birbirine yabancı insanların kentsel mekanlarda, birlikte yaşamasına yol açtığı bir toplumsallık olarak tanımlayan Sancar, modern toplumların ortaya çıkmasıyla meydana gelen temel ayrımlardan birinin de devlet-toplum, ekonomi-siyaset gibi özel alan-kamusal alan ayrımı olduğunu belirtmektedir. Bu ikilikler üretim alanlarının farklı kurallarla yeniden oluşması ile ortaya çıkmıştır. Söz konusu ayrımla, kamusal alan olarak rekabetin ve üretimin alanı tanımlanmış ve kişilerin hakları bu alandaki ilişkiler üzerinden düzenlenmiştir. Duygusallığın, cinselliğin, karşılıksız sevgi ve bakım ilişkilerinin atfedildiği özel alanda ise çok uzun süre, haklar tanımlanmamış ve görülmemiştir (Sancar, 2005: 1).

Kadını ikincil konuma indirgeyen, eşitsizliklerin kaynağı ataerkil sistem ve iktidarın kadına atfettiği cinsiyetçi rollerdir. Bu roller kadının ev içindeki rollerini (eş, anne, gelin vb.) ve sorumluluklarını (ev işleri, çocuk/yaşlı/hasta/özürlü bakımı vb) belirgin ve kesin sınırlarla belirlemiş; özel alanın kadın için dezavantajlı bir alan olmasına ve aynı zamanda kadının bu dezavantajlı alanda kalarak kamusal alana çıkmasına engel teşkil etmiştir. Bunun yanında kamusal alana çıkabilen kadınlar içinse ekstra sorumluluklar oluşturmuştur. Kamusal alana çıkan, çalışmaya başlayarak **ekonomik özgürlüğünü** kazanan kadınlar bu çıkışla özel alandaki/ev içi sorumluluklarından uzaklaşamamış ya da kurtulamamışlardır. Çocuk bakımı, ev işleri gibi sorumluluklar iş hayatındaki sorumluluklara ek olarak devam etmiş, emeklerini ücretli olarak sundukları kamusal alandan sonra özel alanda da aynı emeği ücretsiz olarak vermeye devam etmişlerdir. Sonuç olarak biri ücretli/görünür ve biri ücretsiz/görünmez ikili bir mesainin içinde sıkışıp kalmışlardır. Sosyal hizmetin amacına ve sosyal hizmetlerin faaliyet alanlarına bakıldığında aslında sosyal hizmetin, kadınların özel alanda, **toplumsal cinsiyete** dayalı **görevlerinin** kamusal alana taşınarak kamu tarafından yerine getirilmesini sağlayan bir disiplin ve alan olduğu söylenebilir. Sosyal hizmet kurumlarının kadına sunduğu hizmetler dışında, bu hizmetlerin devlet eliyle yerine getirilmesini ve bunun yanında kamusal alana taşınmasını da sağlayan bir alandır. Ayrıca sosyal hizmetlerin cinsiyetçi rollerin kamudaki yansımalarının görünmesini sağlayan ve bu konudaki kabullerin değişmesi yönünde yeni imkan ve potansiyelleri barındıran ikili bir içeriği bulunmaktadır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak değerlendirilecek olan hizmet modelleri ve özellikle yaşlı, çocuk ve özürlülere yönelik verilen hizmetler, bu hizmetler bağlamında bakım sorunsalının ele alınış biçimi toplumsal cinsiyet eşitsizliğini çözen ya da yeniden üreten bir etkiye sahiptir. Bu hizmetlerin verilmiş biçimine bağlı olarak, kadını özel alana mahkum eden ya da oradaki emeğini görünmez kılan ön kabullerin değişimi sağlanabilecektir. Fraser (2006: 28), sosyal refah sistemini oluşturan öznelerin –ki sosyal hizmet bunların en önemlilerindendir- verdikleri hizmetlerle maddi yardımdan daha fazlasını sağladıklarını; alıcılarına ve aslında toplumun bütününe, normatif, toplumsal cinsiyete göre belirlenen ihtiyaçların güçlü bir haritasını sunduğunu söyler. Bu bağlamda, kadına yapılacak desteklerin (çocuk, yaşlı bakımı, iş olanakları vb. gibi) kadının eksikliğine değil

haklarına –vatandaşlık hakkı- dayanması kadın kimliğini destekleyici niteliktedir. Bu hizmetler verilirken **saygı ilkesinin** dikkate alınması da kadın kimliğini yeniden oluşturan -eşitlik ve farklılık zemininde- bir temele sahiptir (Fraser, 1999: 316–320).

Sosyal adaleti hedefleyen ve bu yönüyle diğer insani yardım faaliyetlerinden farklı bir disiplin olan **sosyal hizmetin** ve **toplumsal cinsiyet** kavramının ortaya çıkışının aynı temele **özel alan-kamusal alan** ayrımına, yani sanayileşme sürecine denk düştüğü söylenebilir. Sosyal hizmetteki bu ayrımın sonucunda ortaya çıkan müdahale alanları **sosyal sorunlar** olarak, feminizm de ise bu ayrımın sonucunda kadınların toplumda ikincil konumda olmalarına neden olan olgu **toplumsal cinsiyet** şeklinde kavramsallaşmıştır.

Sosyal hizmetin kadınlara sunduğu pek çok hizmet vardır ve hizmet alanlarının geneline bakıldığında hizmet alanların çoğu kadındır. Çocuk bakımı hala birincil derecede kadınların sorumluluğu olarak görüldüğünden çocuklara yönelik sosyal hizmetlerden en çok kadınlar yararlanır. Bunun yanında yaşlılar için verilen hizmetlerden, aile planlaması, doğum kontrolü, kürtaj, tecavüz sonrası destek hizmeti, şiddet gören kadınlar için sığınma evleri hizmetlerinden de en çok kadınlar yararlanır (Zastrow, 2004: 43).

Tüm bunlar göz önüne alındığında toplumsal olaylarla ve onların sonuçlarıyla birebir bağlantısı olan sosyal hizmetler, toplumsal hareketlerden etkilenerek müdahale alanlarını ve yaklaşımlarını şekillendiren bir disiplindir. Feminizm de sosyal hizmet uygulamalarını etkileyen bir harekettir.

2.3. SOSYAL HİZMETE FEMİNİST MÜDAHALE:

Feminizm, sosyal hizmet uygulamasını temel iki alanda etkilemiştir. İlk olarak feminizm, sosyal hizmet kuramının cinsiyet ayrımına dayalı bir süreç olarak yapılandırıldığını ortaya koymuştur. İkinci olarak feminist sosyal hizmet uygulamasının, **kadınlarla çalışma** şeklinde algılanmasını engellemiştir (McNay, 1992: 51). Kadınlarla çalışma, müracaatçı olarak sorun yaşayan ve hizmet almaya gelen kadınlara hizmet sunma olarak değerlendirilirken, feminist sosyal hizmet uygulamalarında, kadınlarla çalışırken toplumsal cinsiyet odağının gözden

kaçırılmaması, kadınların yaşadığı sorunların kökeninde ataerkil sistemin bulunduğu fark edilmesi, müracaatçıda da bu yönde bir farkındalık geliştirilmesi ve hizmet verirken kadın deneyimleri üzerinden hareket edilmesi gerekliliği vurgulanır.

Kuramda farklı vurgular olmakla birlikte, kadın sorunu toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınmıştır. Barker (1999: 173), feminist sosyal hizmeti, *“sosyal hizmetin sahip olduğu yetenekleri, bilgiyi ve değerleri feminist eğilimle birleştirip, toplumun cinsiyet ayrımcılığı sonucu ortaya çıkan duygusal ve sosyal sorunların üstesinden gelmesi”* şeklinde tanımlar (Akt. Zastrow, 2004: 33). Bu yaklaşımla sosyal adaleti, kişilerin kendilerini gerçekleştirmesini, potansiyellerini ortaya koymalarını hedefleyen sosyal hizmetin, bütün bilimlerde olan toplumsal cinsiyet körlüğünü feminist değerler yoluyla aşabileceği belirtilmektedir. Kadınların yaşadığı sorunlar bu farkındalıkla analiz edilerek çözüm yolları aranır. Aynı zamanda kadınların kendi sorunlarının nedenleri hakkında da farkındalık sahibi olmaları, daha kalıcı ve gerçekçi çözümler üretmelerine yönelik katkı sağlanır.

Dominelli (2002: 9) ise; feminist sosyal hizmeti, *“dünyadaki kadın deneyimini analizinde başlangıç noktası olarak ele alan, kadının toplum içindeki konumu ve kişisel durumu arasındaki ilişkilere odaklanan, spesifik ihtiyaçlarına yanıt veren, müracaatçı uzman etkileşimlerinde eşitlikçi ilişkiler yaratan ve yapısal eşitsizliklere işaret eden bir sosyal hizmet türü”* olarak tanımlanmıştır. Kadın deneyiminin referans nokta alınması ile kadınların sorunlarının nedenlerinin ve bu bağlamda ihtiyaçlarının farklılığının ve bununla birlikte sorunların temelinde toplumsal cinsiyet ayrımcılığının yarattığı yapısal eşitsizliklerin bulunduğu görülür. Müracaatçı-uzman arasında kabul edilen eşitlikçi ilişki ile uzman yardım veren konumundan çıkar. Kadının sorunlarını fark etmesinde yine kadının deneyimlerinden yola çıkarak, onda bulunan potansiyel gücün, güçlü yönlerin ortaya çıkmasında rehber görevi üstlenir.

Featherstone göre (2001: 3), feminist sosyal hizmet, kadınlarla çalışırken temel referans noktası olarak toplumsal cinsiyeti baz almıştır. Feminist sosyal hizmette kadınların iyi olma halinin birincil öncelik olarak değerlendirilmesi

sağlanmış ve uygulamalarda kadınların yalnızca eş ya da anne olarak görülmesinin önüne geçilmiştir (Akt. Buz, 2009: 57). Bu noktada kadın, aile ideolojisi yaklaşımından, ailenin bütünlüğü üzerinden değil, aile sisteminde sorun yaşayan bir birey olarak değerlendirilir. Yaşadığı sorunlar tanımlanırken sadece annelik ve eşlik rolü üzerinden değerlendirilmez, kadın olarak sahip olduğu bu roller (bu rollere toplumsal cinsiyet nedeniyle yüklenen kabullerin sonuçları da göz önüne alınarak) ile birlikte ve aynı zamanda bu rollerden bağımsız analiz edilir.

Kadınların tüm ihtiyaçları değerlendirilirken bütüncül bir yaklaşım sergilemek, hayatlarının karmaşık taraflarıyla mücadelelerini sağlamak feminist sosyal hizmetin bir parçasıdır. Kadınların farklı rolleri sonucu kurdukları sosyal ilişkilerin, toplumsal cinsiyete atfedilen kabullerden bağımsız doğasına odaklanılır. Analizinde toplumsal cinsiyeti göz ardı eden kuram ve uygulamalara karşı durur (Dominelli, 2002: 9).

Dominelli (2002: 162) feminist sosyal hizmet uygulamasının ilkelerini şu şekilde sıralar:

- (a) Kadınların farklılıklarını tanımak,
- (b) Kadınların güçlü yönlerini ortaya çıkarmak,
- (c) Kadınlar arasındaki farklılıkların da eşitsiz güç ilişkisi oluşturmaması için ayrıcalıkları kaldırmak,
- (d) Kadınların hayatlarının her aşamasında kendi kararlarını verebileceklerini dikkate almak,
- (e) Kadınların sosyal yaşamda birey olarak var olmalarını ve kamusal alanla ilişki kurmalarını sağlamak,
- (f) Kadınların kendi ihtiyaçları ve sorunları için ürettikleri çözümleri dile getirebilecekleri alanlar oluşturmak,
- (g) **Kişisel olan politiktir** ilkesine sosyal hizmet uygulamasının mikro, mezzo ve makro düzeylerinde işlerlik kazandırmak,
- (h) Kişisel zorlukları ve sorunları sosyal sorunlar olarak yeniden tanımlamak,

- (i) Kadınların tüm ihtiyaçlarını, iletişim ve ilişki kurduğu diğer insanların ihtiyaçları gibi ayrımcılık yapmadan ele almak,
- (j) İnsan ilişkilerinin bağımsız doğasını teşhis etmek ve bunun birey ya da grup düzeyinde neye yol açtığı ve nasıl gerçekleştiğini kavramak,
- (k) Kadınların kişisel olarak adlandırılan sorunlarının temelinde sosyal nedenler olduğunu göz ardı etmemek ve müdahale ederken bu ilkeye uygun hareket etmek,
- (l) Kişisel sorunlar için birlikte ve ortak çözümler geliştirmeye çalışmaktır.

Feminist sosyal hizmet yaklaşımli sosyal hizmet uygulamalarında; kadınların özne olarak yer aldığı, tek bir kadınlık durumunun olmadığı, her kadının farklı koşulları ve farklı yaşam deneyimlerinin ve dolayısıyla farklı kadınlık hallerinin bulunduğu kabulüyle, kadın sorunlarının yeniden tanımlanması gerektiği ve bu sorunların bireysel sorunlar olmaktan öte toplumsal altyapılarının görülerek müdahale edilmesi gereken sorun alanları olduğu vurgulanmaktadır. Bu ilkeler toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik sosyal hizmet uygulamaları için bir çerçeve oluştur.

Sosyal hizmet uygulamalarının feminist bakış açısıyla ve feminist politikalar doğrultusunda yapılandırılmasının amacı, özel alanda kadını ikincilleştiren ataerkil ideolojinin eril yapısının, mevcut ilişkiler sistemi içinde kadının görmezden gelindiği baskıcı niteliğinin; kamusal alanda da erkek egemen yapılanmadaki kadına yönelik baskıcı unsurların ortadan kaldırılmasıyla kadının ötekileştirilmesinin engellenmesidir (Şaşmaz, Kaylı, 2016: 50).

Thompson'a göre (2001: 61) toplumsal cinsiyet karşıtı hedeflerin ve sosyal hizmetin paylaştığı ortaklıklar şunlardır:

- (a) Sosyal hizmet müdahalesinin amacı güçlendirmedir. Sosyal hizmet, kadınların mevcut sisteme (aile ve toplum) uyum sağlamlarını değil, yaşadıkları baskıya ve ayrımcılığa karşı koymaları konusunda güçlenmelerini hedefler.

- (b) Kalıplaşmış varsayımlardan ve ön kabullerden uzaklaşmak önemlidir. Mesela ev içinde aile reisinin erkek olduğu ve bu nedenle de karar verenin erkek olduğu varsayılmamalıdır.
- (c) Aile ideolojisi toplumsal cinsiyet rollerini, cinsiyetçiliği pekiştirerek güçlendirir. Sosyal hizmet uygulamasında ailenin güçlü ve zayıf yönleri belirlenerek aileye yönelik dengeli bir yaklaşım sağlanmalıdır. Uygulama sadece toplumsal cinsiyetin görünürlüğünü ve sonuçlarını değil hizmet alanların, kurgulanmış toplumsal cinsiyetin rollerinin sorunlarının çözümüne engel oluşturduğunu ve yaşanan problemlerin sürekliliğine neden olduğunu anlamada bilinç yükseltme çalışmalarını odak almalıdır.
- (d) Kadınlar, ataerkil sistemde **görünmezdir**. Sosyal hizmet uygulamaları kadınların eylemlerine, duygularına ve düşüncelerine gereken değeri göstermeli ve görünür olmalarını sağlamalıdır. Sosyal hizmet uygulamasının mikro düzeyde kadınların özgüvenlerinin, birey olarak kendilerini kabullerinin, kendilerine olan saygılarının artmasını sağlamak, makro düzeyde ise kadınların değersizleştirmesini değiştirmek gibi bir rolü vardır.
- (e) Cinsiyetçilik karşıtı yaklaşım, hegemonik ayrımcılık, eylemler, kabuller, değerlerin ve yargıların karşıtlığını içerir (Akt. Buz, 2009: 58-59).

Sosyal hizmet bireylerin güçlü yönlerinin, potansiyellerinin geliştirilerek sorunlarının çözümüne katkıda bulunmayı hedefler, uyumlandırma ise mevcut sisteme uyum sağlamayı, statükoyu hedefler. Bu nedenle kadınlarla yapılan sosyal hizmet uygulamalarında hedef, kadınların var olan sisteme uyumlarını sağlamak değil, potansiyellerini ortaya koyarak içinde bulundukları aile ya da toplum sistemini kendilerini gerçekleştirmelerini sağlayacak şekilde dönüştürmelerini sağlamalarıdır. İçinde bulunduğu toplumsal yapının etkisiyle şekillenen sosyal hizmet disiplininin toplumsal cinsiyete dayalı kodları ve kabulleri, aile ve toplum yapısını oluşturan dinamikleri göz önüne alması, egemen ideolojinin, toplumsal cinsiyete dayalı kabullerin farkında olarak, sorgulayarak, kadınların ayrımcılığa maruz kalmasına neden olan uygulama ve yargılara karşı müdahale yöntemleri geliştirmesi esastır. Bu yaklaşımla sosyal hizmet disiplininin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ortadan

kaldırmak ve bununla mücadele etmek, sosyal yapıda değişimi sağlamak için güçlü bir argümanı ve temeli bulunmaktadır.

2.4. SOSYAL HİZMETLERİN TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ: OSMANLI VE CUMHURİYETİN İLK DÖNEMİ

Osmanlı İmparatorluğu döneminde dul ve yetimlerin korunması, yardıma ihtiyaç duyan insanların günlük yaşamlarını sürdürebilmesi için sosyal yardıma yönelik kuruluşlar oluşturulmuştur. Cumhuriyetin kurulması ile birlikte yeni kurumlar ortaya çıkmış ve var olan kurumlarda yapısal değişiklikler olmuştur.

Tarihsel sürece bakıldığında bu kuruluşların en önemlisi **vakıflar** olmuştur. Vakıflar ekonomik ve sosyal yoksunluk içinde olan kişilere yardımlar sağlamış, bünyelerinde bulunan hastane, yetimhane, aşevi, imarethane ve medreselerde tedavi, beslenme, barınma ve eğitim hizmetleri vermiştir. Bu kuruluşların yanında ferman ve hükümler ile de yetimlerin korunması sağlanmaya çalışılmıştır.

11 Haziran 1868 tarihinde **Mecruhin ve Mardayı Askeriye İmdat ve Muavenet Cemiyeti** adıyla bugünkü Kızılay kurulmuştur. Çocuklar için ilk ıslahhaneler 1868 yılında açılmış, çocuklara yönelik barınma ve koruma hizmeti vermek için 1872 yılında kurulmuştur. 1895 yılında ise **Dilenciliğin Yasaklanmasına Dair Tüzük** yayınlanmış ve yine aynı yıl kimsesiz çocukları, sokakta yatan ihtiyaç sahiplerini ıslah ederek meslek sahibi yapmak ve dilenciliği ortadan kaldırmak amacıyla Darülaceze açılmıştır.

Birinci Dünya Savaşında şehit olanların çocuklarının korunması, bakımı ve eğitiminin sağlanması için 1915 tarihinde Darüleytamlar kurulmuştur.

Bu dönemde kurulan vakıflardan biri de Dullarevi'dir. Bugünkü kadın konukevi hizmetine benzer bir yapı taşıdığı görülen Dullarevi 1916 tarihinde Bursa'da kurulmuş olup, Ateş Dullarevi'nin türüne özgü tek kuruluş olduğunu belirtir (Akt. Erkan, 2001: 125). Ateş ve Öztürk'ün aktardıklarına göre, Dullarevi'nin yönetimi Bursa Belediye Başkanı'nın başkanlığında ilin müftüsü nazır ve müteveli tarafından yürütülmekte idi. Kuruluşa mütevellinin uygun görüşü, Belediye Meclisi

kararı ve nazırın onayı ile Müslüman şehitlerin iffetli dul eşleri, şehit eşi dul kadınlar olmadığı ya da istekli kadınlar olmadığı takdirde kimsesiz ve evi olmayan kadınlar kabul edilmekte, kabul edilen kadınların sakat ve hasta olmamaları, suç ve cinayetle mahkum olmamaları gerekmektedir⁷ (Akt. Erkan, 2001: 123-129). Dullarevi ile SHÇEK'e bağlı kadın konukevlerinin işleyişine bakıldığında pek çok ortak noktanın bulunduğu görülmektedir. Her iki yapılanmada da (SHÇEK'in yönetmeliğinde örtük biçimde yer alsa da) hizmet verilecek kadınlara ilişkin bir gruplandırmanın ve önceliklerin yer aldığı (SHÇEK'e bağlı hizmet veren kadın konukevlerinin -metnin ilerleyen bölümlerinde aktarıldığı üzere- sayısı göz önüne alındığında yönetmelikte belirtilen hizmetten yararlanmak isteyen her kadına yönelik yeterli kuruluşun bulunmadığı ve temelde şiddete uğrayan, can güvenliği tehlikede olan kadınların öncelikli olarak kabul edildiği), kadınların meslek edinmelerine yönelik amaçların bulunduğu, kurallara uyulmaması halinde kadınların kuruluşlardan çıkarılabildiği, kuruluştaki kalan kadınların tedavisinin sağlandığı, gün içinde çalışmalarına izin verildiği görülmektedir. Bu bakımdan Dullarevi'nin kadın konukevlerinin temelini oluşturduğu söylenebilir.

2 Mayıs 1920 tarihinde kabul edilen Büyük Millet Meclisi İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanunu ile icra vekillerine Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili de (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı) dahil edilmiştir. Anadolu'da bulunan Darüleytamlar -yetimhaneler- bu bakanlığa bağlanmıştır. Bu değişiklik ile Darüleytamlar Yönetmeliği hazırlanmış, Darüleytamlar 15 Haziran 1921 tarihinde oluşturulan Büyük Millet Meclisi Sosyal Yardım Komisyonu ile de Yönetmelik çerçevesinde Komisyonun denetimine tabii tutulmuşlardır. Yönetmelikte, Darüleytamların kapsamı genişletilerek bütün göçmen, mülteci, yetimler ile şehit ve yoksul çocukların eğitimlerini ve ihtiyaçlarını karşılanması ile görevlendirilmişlerdir. Yine Yönetmelikte kız ve erkek çocukların kurumun manevi evlatları sayıldığı belirtilerek, kız öğrencilerin hayatta bir meslek sahibi oluncaya kadar **babaca** okulun himayesinde kalacakları; öğretim süresini tamamlayarak ayrılan çocukların da

⁷ Konu hakkında karşılaştırmalı çalışma Gönül Erkan'ın "Bursa'da Bir Dullarevi" isimli makalesinde yer almaktadır.

evlendirilmeleri ve yuva kurmalarında kurumun yardım ve aracılık ettiği belirtilmektedir (Çağlar: 72-73).

I. Dünya Savaşında ölen kişilerin çocuklarının ortada kalması ve Darüleytamlar'ın yetim kalan çocuk sorununa cevap verememesi sonucu Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin kuruluşuna ilişkin farklı tarihler ifade edilmektedir. Kaynakların bir kısmı Derneğin 1921'de Ankara'da kurulduğundan bahsederken, bazı kaynaklar ise Osmanlı döneminde bir Himaye-i Etfal Cemiyetinden bahseder. Ancak Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun temellerini oluşturan Derneğin Kurtuluş Savaşı döneminde 30 Haziran 1921 tarihinde kurulduğu genel kabul gören bir durumdur. Cemiyet hizmet amaçlarını yatılı okulların artırılması ve iyileştirilmesi, sağlık birimleri ve oyun alanları yaptırılması, yoksul ve hasta çocukların tedavisinin yaptırılması, engelli çocukların bakımınının sağlanması, çalışma yaşamında olan annelerin çocukları için gündüz bakımevleri kurulması, yoksul çocuklara belirlenen okullarda öğle yemeği verilmesi, doğum öncesi ve doğum sonrası yapılması gerekenler konusunda yayın yapılması şeklinde belirtmiştir.

Himaye-i Etfal Cemiyeti ilk yıllarında yoksul ve ihtiyaç sahibi çocuklara yönelik sağlık hizmetleri ve sosyal yardımlara ağırlık vermiş, daha sonraki aşamada ise açtığı kuruluşlar ile (misafirhane, yetimevi, doğumevi, şefkat yurdu, anakucağı) çalışmalarına hız vermiştir. 1930'lu yıllar sonrasında kadının iş hayatına atılması ve kentleşmeyle birlikte çalışan annelerin çocuğuna bakma sorunu Kurum'u gündüz bakımevleri açmaya zorlamıştır. Gündüz bakımevleri ile ilgili, Cemiyetin 1932-1933 Yılı İş Raporunda *"Kadınların ve kadınsız kalmış çocuklu babaların serbest iş yapabilmelerini temin eden bu müesseselerin çoğalması çok faydalıdır"* denmektedir. 1933 yılı verilerine göre Ankara, Balıkesir, Bursa, Elazığ, İzmir, Giresun ve İstanbul Adalar'da gündüz bakımevi bulunmakta olup toplam gündüz bakımevi sayısı sekizdir. Himaye-i Etfal Cemiyeti 1938 yılında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu adını alarak ve yapısal değişikliğe uğramıştır. Kurum Tüzüğü'nün amaçlar bölümünün (h) maddesinde *"İşe giden annelerin çocukları için çocuk bakımevleri vücuda getirmek, kadın işçi çalıştıran müesseselerde bakımevleri kurma veya kurdurmayı sağlamak ve bunlara yardım etmek"* ifadesinden yola çıkarak kreş ve gündüz bakımevleri konusunda çalışmaların yapılacağı belirtilmiştir. Kurumun

verilerine göre 1946 yılında 25, 1973 yılında ise sadece İzmir’de dört gündüz bakımevi bulunmaktadır (Çavuşoğlu, 2005: 79, Acar, 2011: 31). Gündüz bakımevleri kurulurken sanayi kurumlarının ve kadınların çalışma imkanlarının fazla olduğu yerlerin tercih edildiği, Kurumun Genel Merkez raporlarından anlaşılmaktadır.

1929-1931 yılları arasında Himaye-i Etfal Cemiyeti dönemi ve 1935 yılından sonra Çocuk Esirgeme Kurumu dönemine bakıldığında, yazılı eserlerde kadınlara yönelik yayınların bulunduğu görülmektedir. Himaye-i Etfal döneminde **Evde Mektep** serisinin üç ciltten oluştuğu, **Annelere Hasbihal** başlığı altında, annelere yönelik çocuk bakımına yönelik, **Masallar** başlığı altında çocuğa nasıl masal ve şiir okunacağına dair, **Oyun ve Oyuncaklar** başlığı altında ise oyun ve oyuncaklara ilişkin bilgilerin verildiği görülmekte, bunun yanında ana-çocuk sağlığına ilişkin kitaplar da bulunmaktadır.

Çocuk Esirgeme Kurumu döneminde ise 1944 yılında Türk Kadını Dergisi adıyla kurumun kadınlara yönelik süreli yayınının bulunduğu, derginin birinci sayısında amacının *“Bu dergiyi Türk kadınları için çıkarıyoruz. Türk yavrularına olduğu kadar Türk annelerine ve ileride anneliğin kutsal bahtiyarlığına kavuşacak olan kızlarımıza da elinde olan yardımlarla bulunmayı ödev bilen (Çocuk Esirgeme Kurumu) bu dergiyle de Türk kadınlarına ve genç kızlarına hizmet etme istiyor”* şeklinde açıklandığı görülmektedir. Dergi yayın hayatına 1 Mart 1948 yılına kadar devam etmiştir (Çavuşoğlu, 2005: 139) (Bu Kurum/Dernek, 2828 sayılı kanun ile 1983 yılında yeni bir düzenlemeye tabi tutulmuştur). Bu faaliyetler yürütülürken resmi ideoloji ve resmi ideolojinin yayılması da göz ardı edilmemiştir. Cumhuriyet döneminde, ulus-devletleşme sürecinde kültürün taşıyıcısı ve yeniden üreteni olarak kadına yine annelik rolü üzerinden ulaşılarak, aile içindeki rolü tanımlanmış ve aile içindeki konumu öncelikle annelik, ulusa **iyi evlatlar** yetiştirmek olarak çizilmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra sosyal hizmetlerin kamu kurum ve kuruluşları eliyle yürütülmesi yönündeki çalışmalara ağırlık verilmiştir. Bu çalışmaların kapsamı ve niteliği tartışılır olsa da, vatandaşların ihtiyaçlarının karşılanmasının devletin yükümlülüğü olduğu, bu durumun hayırseverliğe ya da gönüllülüğe dayanan bir

sistem tarafından çözülemeyeceği doğrultusunda bir bakış açısını ortaya koyduğu söylenebilir.

Çocuklara yönelik sosyal hizmet uygulamaları Medeni Kanun (1926) ile yeniden düzenlenmiş ve Türk Medeni Kanununun Velayet, Vesayet ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına Dair Tüzük (1965) ile de uygulama esasları açıklık kazanmıştır.

Dönemin Kırklareli Milletvekili Fuat Umay'ın; manen ve madden iyi olmayan kadınları korumanın bir görev olduğu ve anneye yapılan yardımların çocuğa da ulaşacağını belirtmesi ve bu konuda bir kadın derneği kurulması çağrısı üzerine 1928 yılında Himaye-i Eftal Kadın Yardım Cemiyeti kurulmuş ancak 1938 yılında Atatürk'ün, *“Büyük varlık ve faziletleri unutulmamış Türk kadınlarına ayağa kalkarak hürmetlerimizi göstermeliyiz. Türk kadını yoksul olamaz. Türk kadını bizi bir varlıktır”* diyerek Cemiyetin ismini Yardım Sevenler Derneği olarak değiştirmiştir. Derneğin kurulduğu andan itibaren çağdaşlaşma misyonuyla hareket ederek, geleneksel dini yaklaşımlardan farklı bir anlayışa sahip olduğu **emek karşılığı yardım** ilkesiyle hareket ettikleri ve yoksul kadınlara ekonomik yardım yapılmasının yanı sıra çalışarak toplumsal hayata katılmalarının sağlanmasının hedeflendiği görülmektedir (<http://tyardimsevenlerdernegi.org/index.php/tarihce>, 28.12.2011).

1930 yılında 1580 sayılı Belediyeler Kanunu kabul edilmiş ve belediyelere sosyal hizmetlerle ilgili;

“Bırakılmış ve bulunmuş çocukları, delileri, dalanmış ve kudurmuşları, sokakta bayılanları, kazaya ve afete uğrayanları koruyup gözetmek (Md. 18);

Fakir ailelerin ikiz çocuklarına, alelümüm öksüz, fakir, kimsesiz çocuklara para, hekim, ilaç, yeme, içme, giyinme, barınma, tahsil, terbiye cihazlarından yardım etmek, fakir hastalara meccanen bakmak, ilaç vermek, fakir cenazelerini meccanen kaldırmak, alil, işten aciz olupta bakacak kimsesi olmıyanlara bakmak (Md. 34);

Yetimhane, acezehane, doğum ve emzirme ve mecburi olarak meccani doğum evleri tesisat ve teşkilatı ve mahalleri Sıhhat Vekaletince tayin ve tasdik edilmek şartıyla

tımarhane, fenni tebhırhane ve tathir istasyonları vücade getirmek ve işletmek (Md. 45);

Yersiz, yurtsuz olanlara iş bulmak, bunlardan garip olup çalışmayanları memleketine göndermek, kimsesiz kadın ve çocukları korumak (Md. 48);

Fakirler için yatı evleri yapmak ve idare etmek (Md. 69) gibi çeşitli görevler verilmiştir.”

1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu (1930) ile sosyal yardımlarla ilgili sağlık ve çalışma koşulları hakkında düzenlemeler yapılmıştır. 3017 sayılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Kuruluş Kanunu (1936) kabul edilmiştir. Söz konusu Kanun 13.12.1983 tarihli ve 181 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile yürürlükten kaldırılmıştır ve Kararnamenin adı **Sağlık Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname** olarak değiştirilmiştir. 4109 sayılı Asker Ailelerinden Muhtaç Olanlara Yardım Hakkında Kanun (1941) ile askerde olanların yoksul ailelerine yönelik yapılacak yardımlar belirlenmiştir. Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik kanunlar sırasıyla 1949, 1957, 1983 tarihlerinde yayınlanmış ve her bir kanunun yayınlanması ile bir önceki tarihli kanun yürürlükten kaldırılmıştır. 7269 Sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun (1959) ile doğal afetler esnasında ve sonrasında verilecek yardımlar düzenlenmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarından modern anlamda sosyal hizmetlerin geliştirilmesi çalışmalarının başladığı 1960’lı yıllara kadar Darülaceze, Türkiye Kızılay Derneği ve Çocuk Esirgeme Kurumu bu alanlarda hizmet veren temel kurumlardır. Bunun yanında, sosyal yardım ve sosyal hizmetler alanında olmasa da, 1925 tarihli Tatil Yasası, kadın ve çocuk işçilerin çalışma şartlarını düzenleyen 1930 tarihli Umumi Hıfzısıhha Yasası, 1936 tarihli İş Yasası gibi çeşitli hukuki düzenlemelere dayanan uygulamalar ilk sosyal politika uygulamaları olarak kabul edilmektedir (Kongar, 1978: 194-195; Buğra, 2008: 140-155).

Alanda profesyonel meslek elemanı bulunmaması ve sosyal hizmetin modern bir yaklaşımla bir disipline dayalı olarak yürütülmesi gerekliliğinden hareketle 12.06.1959 tarihinde 7355 Sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair

Kanun ile Sosyal Hizmetler Enstitüsü kurulmuştur. 1961 yılında Sosyal Hizmetler Akademisi eğitimi başlamış ve mezunları olan sosyal hizmet uzmanları, sosyal hizmet alanlarında yer almaya başlamıştır. Birleşmiş Milletler tarafından 1954 yılında başlatılan girişimler sonucu kurulan enstitüyle ilgili olarak hazırlanan kanun taslağının gerekçesinde, Türkiye'nin sosyal hizmet ve sosyal yardımlar alanındaki yetersizliği belirtiliyordu:

“Türkiye’de eski usule dayanan sadaka ve hayrata dayalı sosyal yardım sisteminin ekonomik kriz sonrasında zayıf kaldığı ve sona erdiği, 1920’den sonra ülkede uzun süre sosyal yardımın parasız hizmet sunan hastane ve tedavi kurumları kurmak olarak anlaşıldığı, 1928 yılında Paris’te toplanan uluslararası sosyal hizmetler kongresinde Bulgaristan ve Yunanistan’ın sayıları az da olsa ülkelerindeki sosyal hizmet faaliyetlerini bildirmelerine karşın Türkiyeli delegelerin sadece tedavi kurumlarının yatak sayısını verdikleri ve Kızılay Cemiyetinden bahsettikleri, gelişmiş ülkelerin Asya ve Afrika’daki koloni ve sömürgelerinde dahi yerel şartlara göre sosyal hizmet merkezleri kurulduğu ve çalıştığı... Balkan ülkelerinin yanı sıra Yakın Doğu ülkelerinin hemen hepsinin bu konuda bizden önde olduğu... Birleşmiş Milletler ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından gönderilen uzmanların da diğer konulardaki ileriliğimize rağmen, sosyal hizmet bakımından Yakındoğu’nun en geri ülkesi olmamızı bir türlü açıklayamıyor ve zengin bir ülke olmadığımız halde yoksullukla modern şekilde neden savaşımadığımıza şaşmakta idiler” (Buğra, 2008: 171-172).

2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun (07.11.1976) ile yaşlı ve özürlü kişilere yönelik ekonomik yardımlar sağlanmıştır. 2253 sayılı Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun 07.11.1979 tarihinde kabul edilmiştir.

Görevleri Nedeniyle Yaralanan Yahut Ölen Bazı Kamu Görevlilerine Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkındaki 2030 sayılı Kanun 03.11.1980 tarihinde yürürlüğe girmiş ve 1981 yılında 2453 sayılı ile 2556 sayılı kanunlarla da düzenlemeler yapılmıştır.

Sağlık Yardım Bakanlığı merkez teşkilatı bünyesinde 1963 yılında 225 sayılı Kanun ile Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğünün 1963 yılından 2828 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırıldığı 1983

yılına kadar geçen süre içindeki faaliyetlerinin niteliği, 24 Mayıs 1983 tarihinde kurulan Sosyal Hizmetler ve ocuk Esirgeme Kurumu’nun temellerini oluşturmuştur. SHÇEK’in kuruluşu, sosyal hizmetlerin sunumunda devlete sorumluluk yükleyen ve kurumsallaşmanın başladığı bir dönem olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE SOSYAL HİZMET POLİTİKALARINDA KADININ YERİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ: SHÇEK ÖRNEĞİ

Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren İslam dininin belli kurallar çerçevesinde hayırseverliği ve yardımı gerekli kılması, toplumun ihtiyaçlarının bu şekilde karşılandığına olan inanç, sonrasında ise laik devlet anlayışı içinde dini temelli olmasa da özellikle verilmiş bir mücadeleden sonra toplumsal dayanışma duygusunun beslenerek yardımseverliğin teşvik edilmesi nedeniyle sosyal hizmetler uzun bir süre bir disiplin olarak görülmemiştir.

Türkiye’nin sosyal hizmet ve yardım alanındaki geriliğinin, bu konuda resmi önlemlerinin ve politikasının bulunmamasının Birleşmiş Milletlerin dikkatini çekmesi ve modern bir yaklaşımın benimsenmesi için Sosyal Hizmet Enstitüsünün kurulması karşılığında, dört milyon dolarlık bir fon sağlamayı taahhüt etmesiyle ancak 1959 yılında Sosyal Hizmet Enstitüsü kurulmuş, ülke genelinde hizmetlerin standartlaşması ve herkes için ulaşılabilir olması için ise 1983 yılında bir yapılanmaya gidilebilmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde; sosyal hizmetlerin gelişimi Cumhuriyetin ilk dönemi yeni kurumların ortaya çıkmasının yanında Osmanlı döneminde var olan kurumların bir şekilde devam etmesi nedeniyle birlikte ele alınmıştır. Çalışmalara ve yapılanmasına 1960 yıllarda başlanmasına rağmen 1983 tarihinde kabul edilen 2828 sayılı yasa ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun (SHÇEK) kurulması, sosyal hizmetlerin sunumunda devlete sorumluluk yükleyen ve kurumsallaşmanın başladığı dönem olarak kabul edilmiş ve ülkedeki sosyal hizmetler konusunda yetkilendirilen kurum olarak SHÇEK ayrı bir başlık altında değerlendirilmiştir.

3.1. 1980 SONRASI TÜRKİYE’DE SOSYAL HİZMETLERDE BİR EŞİK: SHÇEK ÖRNEĞİ

Türkiye’de sosyal hizmet ve sosyal yardım uygulamaları 2022 Sayılı **Altmış Beş Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Kimsesiz ve Gücsüz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun**, 3294 Sayılı **Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu**, 3816 Sayılı **Sağlık Kanunu Çerçevesinde Yeşil Kart Uygulaması**, 4109 sayılı **Asker Ailelerinden Muhtaç Olanlara Yardım Hakkında Kanun**, 2828 Sayılı **Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu** ile kamu kurumları, belediyeler, vakıf ve dernekler gibi pek çok kamu ve sivil toplum kuruluşu tarafından yürütülmektedir. Ancak SHÇEK dışındaki kurum ve kuruluşların ya belli bir ihtiyaç grubuna yönelik ya da sınırlı bir bölgede hizmet verdikleri görülmektedir. Örneğin, 5393 Sayılı Belediyeler Kanunun 14. Maddesinin (a) bendinde Büyükşehir Belediyelerinin ve nüfusu 50.000 geçen belediyelerin kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açmasının görevleri arasında bulunduğu belirtilmekle birlikte, yine aynı maddenin devamında, *“Hizmetlerin yerine getirilmesinde öncelik sırası, belediyenin malî durumu ve hizmetin ivediliği dikkate alınarak belirlenir”* ibaresi yer almaktadır. Bu madde, hizmetlerde ortak bir standart belirlenmesini engelleyecek, bütçe, personel, mekân, zihniyet farklılıkları nedeniyle iller ve bölgeler arası eşitsizliklere neden olabilecektir. Sosyal devlet ilkesi, ülkede her vatandaşın aynı anda ve aynı standartlarda sosyal hizmetlere ulaşmasını gerekli kılmaktadır.

Yine 1983 yılı öncesinde Korunmaya Muhtaç Çocukların Korunmasına ilişkin 6972 sayılı kanun ile 0–6 yaş aralığındaki korunmaya ve bakıma muhtaç çocuklara Sağlık Bakanlığı, 7–12 yaş aralığındaki korunmaya ve bakıma muhtaç çocuklara da Milli Eğitim Bakanlığınca hizmet verilmekte idi. Kanun gereği illerde valilik bünyesinde kurulan **koruma birlikleri** aracılığı ile ihtiyaç sahiplerine sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar sağlanmaktaydı. Bu yapılanmada yaşanan sıkıntılar nedeniyle, verilen sosyal hizmetlerin ve yardımların tek elde toplanması, kamu ve toplum kaynaklarıyla profesyonel bir anlayışla verilmesi, hizmetlerin ülkenin her yanında eşit ve hak temelli verilmesini öngören 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu 27.05.1983 tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazete de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanunun 9. Maddesi (a) bendi; *“Sosyal yardım ve*

hizmetlerle ilgili esasları, sosyal hizmetler politikası ve hedeflerine uygun olarak tespit etmek, çalışma plan ve programlarını hazırlamak, uygulamak ve bu konuda ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşlar arasında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı adına Koordinasyon ve işbirliği sağlamak” hükmü doğrultusunda sosyal hizmet ve yardımların etkili şekilde uygulanması için koordinatör kurum olarak yetkilendirilmiştir. Bu madde ile; sosyal ve ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özürllülere, yaşlılara, ailelere ve topluluklara yönelik sosyal hizmetleri planlama, uygulama ve uygulamasını teşvik etme, rehberlik sağlama, yönlendirme, koordine etme ve denetleme görevi Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü’ne verilmiştir.

Bunun yanında Kurumun, kuruluşları aracılığıyla korunmaya muhtaç; aile, kadın, çocuk, genç, özürllü, yaşlı ve topluma yönelik hizmetlerini sürdürerek, sosyal hizmetler alanında ülke çapında hizmet veren en yaygın ve yetkin kurum olması ve böylece hizmetlere bir kalite ve standart getirilmesi hedeflenmiştir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde, Türkiye’de sosyal hizmet alanında politika geliştirmek, uygulama yapmak, hizmet sunmak ve koordinasyonu sağlamakla yetkilendirilen (03.06.2011 tarihli 633 sayılı KHK’nin yayımlanması ile tasfiye edilene dek) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun yapısı ve kadınlara sunduğu hizmetler, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3.1.1. II. Dalga Feminizm’in SHÇEK’e Etkisi

Tezin önceki bölümlerinde feminizmin, sosyal hizmet disiplini etkileyen bir hareket olduğundan bahsedilmişti. Bunun yanında feminist hareketin sorunsallaştırdığı **bakım** ve **şiddet** konuları ve bu konularda verilen mücadelenin yansımaları pek çok kurum ve yasayı etkilediği gibi Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunu da etkilemiştir. Bu etkilenmenin nasıl olduğunu anlayabilmek için feminizmin gelişim sürecine kısaca göz atmak gerekir.

19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan I. Dalga Feminizm ile kadınların **yurttaş** olmaktan kaynaklanan seçme seçilme, eğitim, sağlık hizmetleri gibi haklardan

erkeklerle birlikte yararlanma talebini ortaya koydukları bir mücadele süreci yaşanmıştır.

1970’lerde ortaya çıkan II. Dalga Feminizm ise kadınların ezilmesinin maddeci tahlilinin geliştiği, maddeci feminizmin temellerinin atıldığı bir dönemdir. Kadının görünmeyen emeği II. Dalga Feminizmin odak noktalarından biriydi, bu dönemde kadınlar ile erkekler arasındaki maddi çıkar çatışmaları hedef alınmıştır (Savran Acar, Demiryontan Tura, 2008: 17).

Geleneksel olarak kamusal alan erkek alanı, özel alan ise kadının alanı olarak tanımlanmış ve kabul edilmiştir. Bu kabul, kadının kamu alanlarından dışlanmasına neden olmuştur. Feminizm kadının konumunun özel alanda tanımlanmasını sorgulayarak, kadının özel alan içinde tanımlanan rollerini görünür kılarak, kamusal alan tarafından özel alanının sorgulanamaz ve dokunulamaz kabulünü sonlandırarak, kadının kamusal alanda var olmasını hedefler.

Cinsiyete dayalı işbölümünde kadınların dünyayla kurdukları ilişki şekillendirilir ve sınırlandırılır. Toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle sorumlu görüldükleri çocuk bakımı ve ev işleri kadınları kamusal alanın dışına bırakır. Ev içi emeğinin görünür hale gelmesi ve aile kurumunun yapılanma biçiminin, kadını konumlandığı noktanın, kadının yaşamına her konuda etkisinin sorgulanması feminist hareketin temel mücadele alanlarından biri olmuştur. Kadının ev içindeki emeğinin görünür hale gelmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği göz önüne alındığında özellikle bakımın (yaşlı, çocuk, özürlü bakımı) aslında sosyal devletin yükümlülüklerinden biri olduğunun da farkına varılmasını sağlamıştır. Böylece sosyal hizmetin hizmet alanına giren bakım kavramı ile feminizm ve sosyal hizmetlerin doğrudan görünmeyen bağlantısı oluşmaya başlamıştır.

1990’lı yıllarda kendi kurumlarını yaratmaya başlayan feminizm, 80’li yıllarda büyük kentlerdeki eğitilmiş kadınların ve üniversite öğrencilerinin öznesi olmuş, 90’lı yıllarda ise hem coğrafi hem toplumsal alanda yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu gelişmenin iki aşaması bulunmaktadır. İlk olarak, devletin ve hukukun ataerkil uygulamalarını ve düzenlemelerini değiştirmeyi hedefleyen kurumların oluşumunun sağlanması; ikincisi olarak, ataerkil toplumsal yapı içindeki

rol ve ön kabulleri dönüştürmeyi hedefleyen faaliyetlerin hayata geçirilmesi ve sivil toplum örgütlerinin kurulmasıdır (Uçan Çubukçu, 2004: 99).

Feminizmin sorunsallaştırdığı konuların sosyal hizmetlerin alanına uygulama düzeyinde -bakış açısı bazı alanlarda halen sorunlu da olsa- girmesi uluslararası sözleşmeler ve bu sözleşmelerin etkisi ile oluşturulan yasa ve yönetmelikler ile gerçekleşmiştir.

Türkiye’de kadın-erkek eşitliğini sağlamanın bir **kamu sorumluluğu** olduğunu ve devlet mekanizmaları içinde kabul edildiğini gösterir iki önemli gösterge bulunmaktadır. İlk gösterge 1985 yılında Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin (CEDAW) imzalanması ve ikincisi de 1995 yılında Pekin’de gerçekleşen IV. Dünya Kadın Konferansı’na devleti temsilen Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (KSSGM) görevlileri ve kadın sivil toplum kuruluşları temsilcileri ile katılarak Pekin Eylem Planının kabul edilmesidir. Bu gelişmeler ile Türkiye kadın-erkek eşitliğini sağlayan politikalar üretmeyi ve kamu kurumları oluşturmayı taahhüt etmiştir.

Bu kurumlardan biri de SHÇEK’tir. Kurum Kanununda, kurumun sosyal hizmetler sunmakla yükümlü olduğu ve sosyal hizmetlerin “*kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü*¹” olduğundan daha önce bahsedilmişti. Kurumun amaçları arasında zaten kişilerin hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesi bulunmakla beraber, bu amaç o güne kadar cinsiyet körü bir yaklaşımla ve en temelinde yerleşik ataerkil sistem çerçevesinde aile odaklı değerlendirildiğinden, uygulamada kadına dönük pratiklerle karşılaşılıyordu. 90’lı yıllarla birlikte feminist hareketin ve onun etkisiyle oluşmuş uluslararası belgelerin de etkisiyle toplumsal eşitliğin sağlanmasında SHÇEK’te de dönüşümler hedeflenmiş ancak bu

¹ Bkz. s:31

kurumun bütününe etkileyen bir dönüşüm olmamıştır. Kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ulusal düzeyde bir sorumluluk olduğu taahhüt edildiğinde, 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesinin 4. Maddesinde; *“toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların ana plan ve programlara entegrasyonu, sektörler ve disiplinler arası işbirliğinin sağlanması, programların ve sonuçların izlenme ve değerlendirilmesi için gerekli mekanizmaların oluşturulması, mevcut mekanizmaların işler hale gelmesi sağlanması”* sorumluluğu kurumsal olarak SHÇEK ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğüne verilmiştir. Hem temelde kurumun amacı hem de sonrasında yeniden tanımlanan yükümlülükleri çerçevesinde toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden kurumun yapısı ve hizmetleri, hedeflenen amaçlar ve yükümlülükler açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır.

3.1.2. SHÇEK’in Kurumsal Yapısı

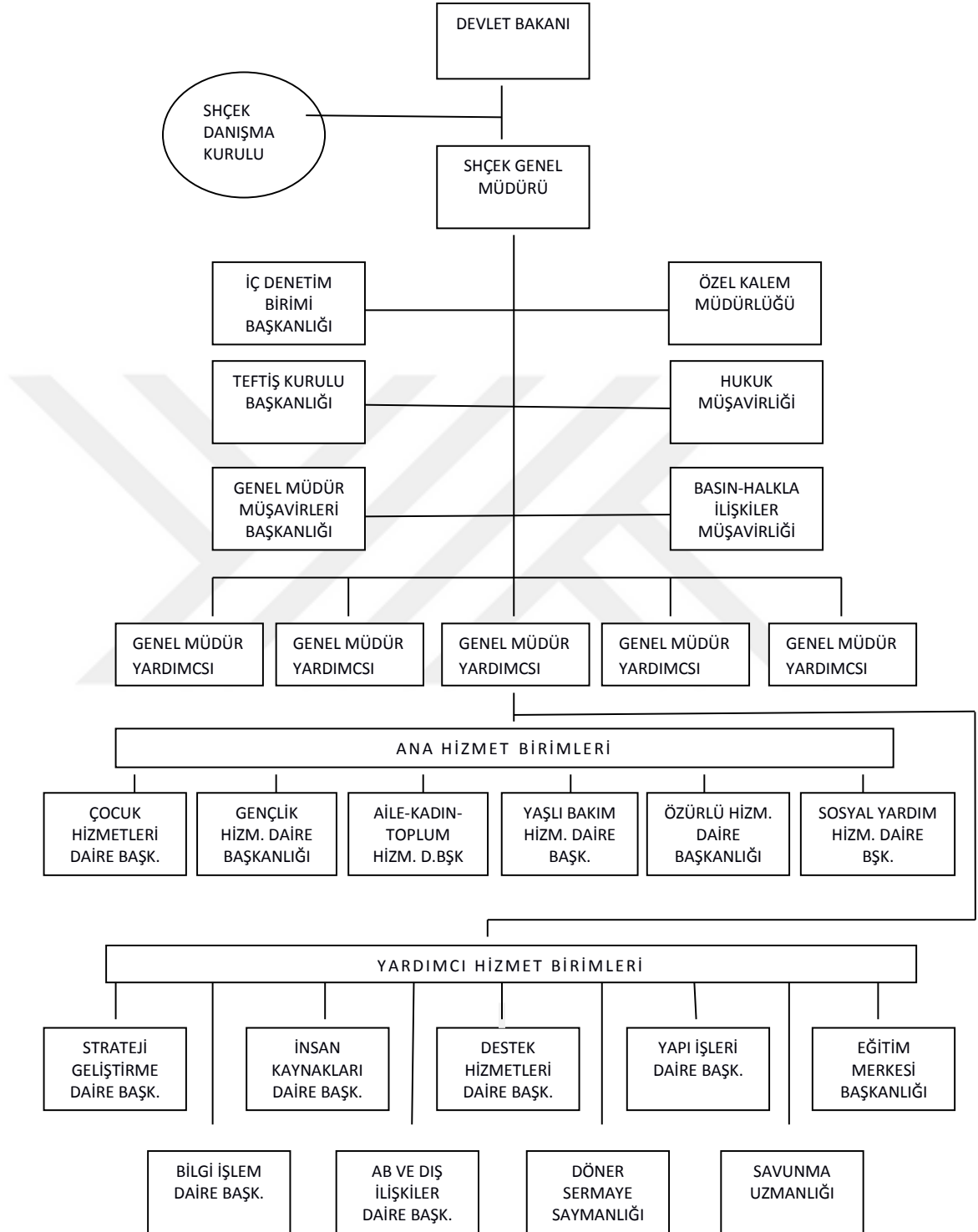
27 Mayıs 1983 tarihinde yayınlanan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile kurulan SHÇEK sosyal devlet olmanın temel sorumluluklarını yerine getirmekle yükümlü kurum olarak tanımlanmaktadır. SHÇEK’in genel olarak verdiği hizmetler, bu hizmetler içinde kadına yönelik hizmetlerin ve bu hizmetlerin bütünlüğünün görülebilmesi için öncelikle kurumun, kurumsal yapısı ve teşkilatlanmasından bahsetmek gerekir.

Başbakanlık bünyesinde Devlet Bakanlığına bağlı olarak Genel Müdürlük, Genel Müdürlüğe bağlı İl Müdürlükleri ve İl Müdürlüklerine bağlı hizmet kuruluşları olarak teşkilatlanan kurumda, her bir hizmet alanı Daire Başkanlıklarına bağlı olarak şekillendirilmekte ve planlanmaktadır. Genel olarak korumaya, bakıma veya yardıma muhtaç aile, çocuk, genç, kadın, özürlü ve yaşlılara gündüzlü ve yatılı hizmetler sunan Kurum, bunun yanında koruyucu ve önleyici hizmetler sunmakla da yükümlüdür. Koruyucu-önleyici hizmetler; alan araştırmaları, danışmanlık hizmetleri, eğitici hizmetler yoluyla sorun ortaya çıkmadan verilen hizmetlerdir. Bu anlamda dönüşüm ve değişim yaratması beklenen hizmetlerdir. Koruyucu ve önleyici çalışmalar, sadece sorun yaşayan bir grubu değil tüm toplumu hedefler; bu yönüyle de kadına atfedilen rolleri ve var olan toplumsal cinsiyet algısını değiştirebilecek, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratabilecek güce sahiptir. Kurum

bu görevleri yerine getirirken, 2828 sayılı Yasanın ve bu yasaya dayanarak hazırlanan Yönetmelik, Yönerge, Genelge ve Talimatlar çerçevesinde hizmet vermekte olup, imzalanan uluslararası sözleşmeler de kurum için bağlayıcı nitelik taşımaktadır.

Kurum yürüttüğü sosyal hizmet çalışmalarını, tasfiye edildiği 2011 yılına kadar, ana hizmet birimleri başlığı altında altı daire başkanlığı ile yürütmekte idi. Bu daire başkanlıkları; Çocuk Hizmetleri Daire Başkanlığı, Gençlik Hizmetleri Daire Başkanlığı, Aile –Toplum ve Kadın Hizmetleri Daire Başkanlığı, Yaşlı Bakım Hizmetleri Daire Başkanlığı, Özürlü Bakım Hizmetleri Daire Başkanlığı, Sosyal Yardım Hizmetleri Daire Başkanlığı olarak gruplandırılmış oluş, bu birimler illerde şube müdürlükleri olarak yapılandırılmıştı.

Kurumun teşkilat yapısının genel görünümü aşağıdaki şekilde ŝematize edilebilir.

Bu daire başkanlıkları ve genel hizmet alanları hakkında bilgi Ek:1’de yer almaktadır.

3.1.3. SHÇEK İçinde Kadın Politikasının Oluşumu: Kadına Yönelik Şiddetin Farkındalığı

Kadının içinde bulunduğu toplumun kültürel, ekonomik, sosyal yapısı ve bunların da temelinde yer alan şekillendiren patriarkal sistem nedeniyle yaşadığı sorunlar, toplumsal hizmet ve olanaklardan en az yararlanan grup olduğu göz önüne alındığında kadın, sosyal hizmetlerin hedef kitlesi içinde yer almaktadır.

Ancak kadının, kadın olarak yaşadığı sorunlar nedeniyle SHÇEK'e konu olması ancak 1990 yılından sonra gündeme gelmiştir. O döneme kadar daha çok aile, çocuk, genç, yaşlı, özürlü ve yoksul odaklı olarak örgütlenen hizmetler, dolaylı olarak kadınlara yarar sağlamıştır.

Kadın gurubunun SHÇEK'e konu olması, Türkiye'de bu konudaki kurumsallaşmanın genel görünümü içinde Işık'ın da belirttiği gibi; kadın hareketinin etkisi ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden doğan sorumluluklarının değerlendirildiği Birleşmiş Milletler Özel Oturumları aracılığıyla olmuştur (Işık, 2002: 59). Feminist hareketin sorunsallaştırdığı **bakım** ve **şiddet** konusunda verdiği hizmetler yetersiz olan SHÇEK, bu süreçte verdiği hizmetlere yenilerini ekleyerek kadına yönelik hizmet veren kuruluşlar açmış ya da verdiği hizmetlerin içeriğini dönüştürmüştür.

60'lı yılların sonu ile 70'li yılların başlarına kadar aile içi şiddet psikopatolojik yaklaşımlara dayanılarak açıklanıyordu. Feministler bu yıllarda aile içi şiddetle ilgilenmeye başlamış ve farklı bir yaklaşım ortaya koymuşlardır. Feminist teori, içinde farklı yaklaşımları barındırmakla birlikte bazı temel ortak belirlenimleri de içermektedir. Bu yaklaşıma göre kadına yönelen şiddetin ortaya çıkmasının ve sürdürülmesinin nedeni kadınla erkek arasındaki eşitsiz güç ilişkileridir. Bu eşitsizlik toplumsal düzeyde ataerkil toplumlarda yapısal etkenlerin ekonomik sosyal ve politik olarak kadın erkek eşitliğini engellediği yerlerde var olmaktadır. Toplumsal düzeydeki eşitsizlikler, erkeğin kadın üzerindeki gücünü ve kontrolünü denediği ailede yeniden üretilmektedir.

Erkekler şiddeti kadınların kontrolünü sağlamak ve sürdürmek için bir araç olarak kullanırlar. Bu bağlamda şiddet tanımlanırken bu vurguyu sağlayacak **cinselleştirilmiş şiddet** terimi de kullanılmaktadır. Bu terim ile dayak, tecavüz, çocukların cinsel istismarı gibi farklı olgular arasındaki benzerliği vurgulayan, toplumdaki cinsiyete bağlı güç eşitsizliği ilişkisi kurulmaktadır (Lundgren, 2009: 101). Lundgren, erkekler açısından şiddet sürecinin, toplumsal cinsiyetin kurulmasında aktif bir rol oynadığını, kadınlık ve erkekliğin şiddet alanında kurulduğunu (2009: 21,50), bir süre sonra, toplumsal cinsiyetin şiddet sürecinde ve her şeyden önce şiddet alanında kurulmaya başladığını (2009: 50) belirtmektedir.

Feminist yaklaşım aile içi şiddete; günlük bakım, eşit ücret, temsiliyet, sosyal kaynaklara erişim, yasal düzenlemeler gibi geniş bir çerçeveden bakmakta ve müdahale etmektedir. Bu görüşe göre üç alanda yoğunlaşan görgül araştırmalardan ilki; şiddet mağduru kadınların niteliksel yaşam pratikleri (örneğin şiddet çemberi) çerçevesinden model oluşturulmasıdır. Bir diğeri, ataerkil ilişkinin farklı boyutlarını taşıyan kültürler ve toplumlar arasında karşılaştırmalar yapmak; sonuncusu ise feminist yaklaşım ve yöntemler ile saldırgan kişi için planlanan eğitim ve rehabilitasyon programlarını değerlendirmektir.

Birleşmiş Milletler Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi'nin (1993) 1. maddesinde kadına yönelik şiddet; *“ister kamusal isterse özel yaşamda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik acı veya ıstırap veren ya da verebilecek olan cinsiyete dayalı bir eylem uygulama ya da bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma”* olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım ile kadınların hem kamusal alanda; sokaklarda, işyerlerinde, okulda ve diğer devlet kurumlarında hem de özel alanda, toplumsal cinsiyetten kaynaklı kadına yönelik her türlü şiddet, **kadına yönelik şiddet** kavramı içine alınmıştır.

Aile içi şiddet ise Birleşmiş Milletler tarafından; *“özel yaşamda, genellikle cinsel ilişki ya da kan bağı ile bireyler arasında vuku bulan bir şiddet türü”* olarak tanımlanmıştır (KSGM, 2009). Bu tanım ile de, kadınların özel alanda yani özellikle ülkemizde mahrem olarak adlandırılan **aile** içinde eş, birlikte yaşanan kişi, anne, baba ve yakın akrabalar tarafından maruz kaldıkları şiddet eylemlerini içerir. Ancak

aile içi şiddet kavramı sadece kadına yönelik şiddet eylemlerini tanımlamaz, bunun yanında çocuğa ve erkek eşe yönelik şiddet şekillerini de içerir. Bunun yanında yapılan pek çok araştırma göstermiştir ki şiddet uygulayanların pek çoğu erkek, şiddete maruz kalanların pek çoğu da kadın ve çocuklardan oluşuyor.

Aile içi şiddette, şiddet eylemi daha çok erkek eş tarafından gerçekleştirildiği için şiddete yönelik feminist araştırmalar **erkek şiddeti** analizi üzerinden yapılmaktadır. Her iki kavramsallaştırmada da vurgu aynıdır; **güvenli, sıcak, sevgi dolu** gibi atıflarda bulunulan **aile** gerçekte şiddetin en ağır ve sık görüldüğü kurumlardan biridir (Altınay ve Arat, 2007: 51). Yine yapılan araştırmalar göstermiştir ki kadınlar en çok aile içinde şiddete maruz kalmaktadır.²

Dünyada 60'lı yılların sonunda görünür hale gelmeye başlayan ve sorunsallaşan kadına yönelik şiddet, Türkiye'de 80'li yılların ortasına doğru tartışılmaya başlanmıştır.

Bilinç yükseltme grupları, sokak gösterileri, kısa süreli de olsa çıkarılan dergi ve yayınlar 80'li yıllarda kadın hareketinin kadına yönelik şiddete başkaldırısında kullandığı yöntemlerdi (Altınay ve Arat, 2007: 17).

Türkiye'de kadına yönelik şiddetin ilk kez kamusal alana çıkması Şubat 1987'de Çankırı'da bir hâkimin eşinden şiddet gördüğü için boşanmak isteyen bir kadının talebinin "*kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmemek gerek*" diyerek reddetmesi üzerine, bu kararı protesto etmek üzere 17 Mayıs 1987'de 2.500 kadının katıldığı **Dayağa Karşı Hayır** yürüyüşü ile olmuştur (Kerestecioğlu, 2004: 12, 2010: 253). Bu yürüyüş ile kadının özel alanda yaşadığı, aile içinde maruz kaldığı şiddet ilk kez kamusal alana taşınmış, görünür kılınmıştır.

² Kadınların aile içinde yaşadığı şiddet deneyimleri için bkz. Mor Çatı, **Evdeki Terör**, Yay. Haz. Mor Çatı Kolektifi, İstanbul, 1996. Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası, **Bağır Herkes Duysun**, Kadın Çevresi Yayınları, İstanbul, 1988. Mor Çatı, **Şiddete Karşı Anlatılar**, Yay. Haz. Meltem Ahıska v.d, Mor Çatı Yayınları, İstanbul, 2008. Aksu Bora ve İlkur Üstün, **Sıcak Aile Ortamı**, Yay. Haz. Elif Kalaycıoğlu v.d, Tesev Yayınları, İstanbul, 2008.

Kampanya Mayıs ayında yürüyüş ile başlamış, Ekim ayında **Kariye Kadın Şenliği** düzenlenerek feministler kadınlara ulaşmış, ilişki kurabilecekleri bir ortam sağlanmıştır. CEDAW'ın uygulamaya geçmesinin ve kadınların toplumda ikincilleşmesine neden olan yerleşik gelenek ve yargıların değişiminin sağlanması amacıyla kampanya hazırlık aşamasında Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği (AKKD) kurulmuştur (Arat, 1991: 11).

Aynı yıl kasım ayında TÜYAP kitap fuarında **Dayağa Karşı Dayanışma** standının kurulması, **Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası** çerçevesinde şiddet uğrayan kadınların öykülerini anlattığı **Bağır Herkes Duysun** (1988) adlı kitap ve yine 1988 yılında açılan **Geçici Modern Kadın Müzesi** kadına yönelik şiddetin görünür kılındığı, kamusal alanda tartışılmasını sağlayan önemli adımlardır. Savran, **Dayağa Karşı Dayanışma** kampanyasının sığınma evleri açılması düşüncesinin ilk basamağını oluşturduğunu, kampanya sonrası şiddet mağduru kadınların destek alabilecekleri bir telefon ağı kurularak sığınma evi açılışına bir adım daha yaklaşıldığını, bu adımlara ise Kariye Şenliği'nde karar verildiğini aktarmaktadır (Savran, 2005: 83-84).

1989 yılında yapılan **Mor İğne Kampanyası** ve **Bedenimiz Bizimdir-Cinsel Tacize Hayır** kampanyaları kadına yönelik farklı bir şiddeti görünür hale getiren, kadınların sokakta, kamusal alanda yaşadıkları cinsel tacize ve şiddete karşı çıkışlarını ifade eden eylemlerdir. **Bedenimiz Bizimdir-Cinsel Tacize Hayır** kampanyası ile **cinsel taciz** kavramı dilin gündelik kullanımına yerleşmiştir. 1989 Kasım ayında **Cinsel Tacize Hayır** bir diğer adıyla **Mor İğne Kampanyası** başlamıştır. Kampanya sürecinde kadınların kendilerini savunma aracı olarak mor iğneler satılmıştır. Bu kampanya ile kadınların ev içinde kullandıkları bir üretim aracı olan iğnenin, kamusal alanda yaşadıkları tacizlere karşı bir savunma aracı haline gelmesiyle, araçsallaştırılması yoluyla cinsel tacizin saldırı olduğunu görünür kılınmıştır (Altınay ve Arat, 2007: 19, Uçan, 2004: 115, Kerestecioğlu, 2004: 123).

23 Ocak 1990'da TCK'nın 438. Maddesinin değiştirilmesine yönelik eylemler düzenlenmiştir. Antalya'da bir kadına tecavüz eden bir erkeğin cezasının, tecavüz ettiği kadın fahişe olduğu için üçte iki oranında indirilmesi ve karara itirazın

Anayasa Mahkemesinden eşitlik ilkesini ihlal etmediği kararıyla geri dönmesi sonucu, karara itiraz eden kadınlar protesto gösterileri düzenlediler. Kadınların iffetli ve iffetsiz olarak tanımlanmasına, bu ayrımın kadınları denetlemek ve eve kapatmak üzere bir kontrol aracı olarak kullanılacağını, bu nedenle bu ayrıma karşı çıktıklarını dile getiren feministler³, **Zürafa Sokakta, iffetli kadın vesikası** dağıttılar, Şubat ayında **Haklı tecavüz yoktur, bedenimiz bizimdir** yürüyüşüyle tepkilerini ortaya koydular (Çakır, 2007: 28-29). Fraser (1989: 31) ihtiyaçların siyasallaşmasında, yorumlamanın ve iletişim araçlarının hegemonik unsurlarına muhalefet edilerek ya da onların değiştirilerek devre dışı bırakıldığını ve ihtiyaçların yorumlanması için yeni söylem biçimlerinin ortaya çıktığını söyler. Yaptıkları eylemler ve kullandıkları dille kadınlar, yerleşik kabullere ve söylemlere karşı çıkarak, o zamana kadar politikanın dışında tutulan kadına yönelik şiddeti siyasallaştırmışlardır.

Mayıs 1992’de Ankaralı bir grup kadın, bekaret kontrolü sonrasında intihar eden liseli gençler için, bekaret kontrolüne karşı protesto gösterisi yaptı. “Zarlı namus anlayışına hayır, bedenimiz üzerindeki denetim hakkı bizimdir, bedenimiz notlandırma sisteminin bir parçası değildir!” yazılı pankartlar taşıdılar.

³ Konu hakkında Bedenimiz Bizimdir-Cinsel Tacize Hayır kampanyasını yürüten kadınların yaptığı basın açıklaması; “Üyelerinin hepsinin erkek olduğu bir yargı kurulundan çıkan bu karar, erkek egemenliğinin bütün bu yasalardan baskın olduğunu söyleyegelen biz kadınların ne kadar haklı olduğumuzun en açık, en somut göstergesidir. Yargı organlarındaki kadın kontenjanlarının neden %10’la sınırlı tutulduğu ve neden bir çırpıda %5’e indirildiği şimdi daha iyi anlaşılıyor. Bu kurulda yer alan bir grup erkek yargıç, kadınları (yalnızca kadınları) iffetli-iffetsiz diye ayrıma tâbi tutarak, iffetli-iffetsiz kadın tanımı yaparak, kadınlar üstündeki baskıyı bir kez daha yasallaştırmışlardır. Erkeklerin ve devletin kadınları cinsiyetçi değerlere göre sınıflamaya hakkı olamaz. Bu ayrımı yasallaştıran ve sözde **iffetli** kadınları koruma amacını taşıyan bu kararın alındığı andan itibaren, bütün kadınlar, tecavüze uğramaları halinde şiddete maruz kaldıklarını değil, **iffetli** olup olmadıklarını ispat etmek durumunda kalmışlardır. Bu karar, kadın bedenine yönelik şiddetin ve kadın bedenine el koymanın en kaba biçimi olan tecavüzü teşvik etmekte, ırza geçmeyi suç olmaktan çıkarıp yasanın caydırıcılığını ortadan kaldırmakta, suçluyu değil, şiddete maruz kalanı cezalandırma biçiminde bir anlayışı meşru ve yasal kılmaktadır. Bu yasa var olduğu sürece, bir kadına tecavüz eden her erkek, “görünüştü fahişeye benziyordu, gece sokaktaydı” gibi gerekçelerle tecavüzünü haklı göstermeye çalışacaktır. Haklı tecavüz olamaz!.. Biz bu karara karşı olan kadınlar soruyoruz: Kimimiz elinde fahişelik vesikası, kimimiz evlilik cüzdanıyla, sonuçta hepimiz aynı yazgıyı paylaşıyor muyuz? Bizler, erkeklerin bizi iffetli-iffetsiz biçiminde sınıflamasını reddediyor, bu kararı alan yargıçları bu utancı temizlemeye ve istifaya çağırıyoruz. İffetli-iffetsiz biçiminde sınıflamasını reddediyor, bu kararı alan yargıçları bu utancı temizlemeye ve istifaya çağırıyoruz” (Kaktüs Dergisi, 1990: 7)

Şubat 1995'te Milli Eğitim Bakanlığı okul idarecilerine, kız öğrencilerin iffet denetimi yetkisi verdi. Bunun üzerine pek çok yerde eylem başladı. 1998 yılında Adalet Bakanlığı, bekaret kontrolünün ancak mağdurun rızası alınarak, tecavüz gibi suçlarda hakimın kararı ile yapılabileceğini belirten bir genelge yayınladı. 25 Kasım 1995'te gözaltında yaşanan cinsel taciz ve tecavüzleri protesto etmek üzere İstanbul'da gösteriler yapıldı. Tüm bu eylem ve protestolarla kadınlar bedenlerinin kendilerine ait olduğunu, bedenlerinin baskı ve şiddet aracı olarak kullanılamayacağına dair mesajlar veriyorlardı.

Bunun yanında kadın hareketi içinde gruplar kurulmaya, yayınlar çıkmaya başlamıştı. 1984'te Kadın Çevresi, 1987'de Perşembe grubu kurulmuştu. 1987'de radikal feminizmin örneği Feminist Dergisi ve sosyalist feministlerin çıkardığı Kaktüs Dergisi ile yeni bir alan yaratılmış oldu. 2000 yılında çıkan Pazartesi Dergisi bu alanda kadınların seslerinin duyurulmasında etkili rol oynamıştır⁴.

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele konusunda kadın hareketi içinde bulunan iki öncü kuruluş Mor Çatı⁵ ve Ankara Kadın Dayanışma Vakfıdır.

Dayağa Karşı Kadın Dayanışma kampanyasını başlatan ve sürdüren kadınlar tarafından 29 Nisan 1990'da İstanbul'da kurulan Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı ve sonrasında 1991'de kurulan ve kendilerini kadın dayanışması yoluyla kadına yönelik şiddetle mücadele etmeyi amaçlayan hükümet dışı bir kurum olarak tanımlayan Ankara Dayanışma Vakfı; sığınak açılması yönünde çalışmalar yürütmüşler, kadın danışma merkezleri aracılığı ile şiddete uğrayan kadınlara psikolojik, hukuksal destek sunmuşlardır. Türkiye'nin ilk bağımsız kadın sığınağı 1993 yılında Kadın Dayanışma Vakfı ve Altındağ Belediyesinin desteğiyle kurulmuş, 1995 yılında ise ikinci bağımsız sığınağı Mor Çatı grubu açmıştır. Her iki sığınak da maddi

⁴ Dergilerin oluşum süreçleri ve yazarların deneyimleri için bkz. Gülnur Savran, "Kaktüs Dergisi Deneyimi"; Handan Koç "Feminist Dergisi Deneyimi"; Ayşe Düzkan, "Pazartesi Dergisi Deneyimi / 2000 Sonrası"; Nükhet Sirman ve Aynur Demirdirek, "Perşembe Grubu Deneyimi", **Özgürlüğü Ararken Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri**, Amargi Yayınları, İstanbul, 2005.

⁵ Mor Çatı'nın kuruluş öyküsü için bkz." Mor Çatı'nın Kuruluş Öyküsü", Canan Arın, **Kadına Yönelik Şiddet: Evdeki Terör**, Mor Çatı Yayınları, İstanbul, 1996, s.145-151

imkânsızlıklar nedeniyle kapanmıştır (Uçan, 2004, Kerestecioğlu, 2004, Altınay ve Arat, 2007, Yıldırım, 1998). Bu iki kuruluş da “kadına yönelik şiddet” kavramının yaygınlaşmasına ve kadın sığınaklarının öneminin fark edilmesine çok büyük katkılar sağlamıştır.

Sığınak açılması konusunda mücadele eden feministler, kadının şiddete uğramasına özel alandaki, evlilik kurumu içindeki konumunun neden olduğunu, kadınların sadece kadın oldukları için baskı ve şiddet yaşadıklarını ortaya koymuşlardır (Uçan, 2004: 110).

Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadele alanında çalışmalar yapan en önemli kuruluşlardan biri de 1997’de Diyarbakır’da kurulan Ka-Mer’dir. Ka-Mer; *“kadına yönelik şiddetin görünmeyen kısmı olan aile içi şiddeti fark ettirmek ve şiddet yaşayan kadınlara ilk ve acil destekler sağlamak”* üzere kurulmuş daha sonra amaçlarını *“Kültür ve geleneklerin kadın ve çocuklara zarar veren uygulamalarını tespit etmek, bu uygulamaların insan haklarına uygun alternatiflerini geliştirmek ve uygulanabilir olmasını sağlamak için yöntemler geliştirmek”* şeklinde genişletmiştir (www.kamer.org.tr.cntent.asp, 16.02.2012). 23 ilde örgütlenen ve 179 ilçede çalışmalarını sürdüren kuruluş, **yerinden örgütlenme modeli** geliştirerek bir taban hareketine dönüşmüş ve faaliyet gösterdiği illerde şiddeti her alanda dönüştürmeyi hedefleyen çalışmalar yürütmektedir.

Bu örgütlenmeler, kadına yönelik şiddetle ilgili hayırseverlik gibi hizmet sunmanın ötesinde ayrımcılık konusunda bilinç oluşturdu. Şiddetin bir iktidar kaynağı olarak kadının hayatını kontrol etme aracı olarak kullanıldığını ve bu durumun mutlak olmadığını, değiştirilebileceğini gösterdi. Bunun yanında o dönemde yapılan faaliyetler kadına yönelik şiddetin **özel bir sorun** ya da **aile meselesi** olduğu algısının değişmesini, politik bir durum olduğunun ayırdına varılmasını sağlamış ve ülke gündeminde tartışılmasına olanak yaratmıştır (Uçan, 2004: 111).

Diğer bir önemli gelişme de 1998 yılında başlayan Kadın Sığınakları Kurultayı olmuştur. Kurultay; kadın sığınakları, kadın danışma merkezleri ve sığınak girişimleri olarak oradaki iletişimi güçlendirmek, sayıyı artırmak, deneyimleri

paylaşmak, yaşanan ortak sorunlar çerçevesinde çözümler geliştirmek, kadın dayanışmasını kuvvetlendirmek amacıyla, Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfının Çağrısı ve Heinrich Böll Vakfının maddi desteği ile başlamıştır (Mor Çatı, 2000). Kadın Sığınakları Kurultayı sonuç bildirgeleri, 2000’li yıllarda kadına yönelik şiddetle mücadelede izlenecek politika ve yöntemlerin belirlendiği, bu yönüyle devleti etkileyen ve hizmetlerine yön veren bir platform olmuştur.

Kadın hareketi, barolarda da kadına yönelik şiddetle mücadelede kurumsallaşmaya gidilmesini sağlamıştır. İlk olarak Ankara ve İstanbul Kadın Barolarında kadınlara yönelik hizmet veren danışma merkezleri açılmış, 1999 yılında ise Türkiye Barolar Birliği Kadın Hakları Komisyonu (TÜBAKKOM) kurulmuştur. TÜBAKKOM yaptığı çalışmalar ve hazırladığı raporlar ile Medeni Kanun ve Ceza Kanununun cinsiyetçi öğelerden arındırılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Kadın kuruluşlarının yanında diğer sivil toplum kuruluşları da kadına yönelik şiddete karşı kampanyalar yürütmüşlerdir. Bu kampanyaların üç önemli sonucu bulunmaktadır. Birincisi, devlet kuruluşlarının kadına yönelik şiddeti ciddiye almaları için baskı oluşturmak; ikincisi, kadına karşı şiddetin kamuoyunda çözülmesi gereken bir sorun olarak algılanmasına katkıda bulunmak; üçüncüsü, bu sorunun yalnızca kadınların ve kadın kuruluşlarının sorunu olmadığı mesajını güçlendirmek, devlete, sivil topluma ve bireylere bu konudaki sorumlulukları hatırlatılmaktadır (Altınay ve Arat, 2007: 31).

Bahsedilen tüm bu kazanımlar, kadın hareketinin, özel alan ve kamusal alan arasındaki farkı sorgulayarak, farkındalık yaratmaya ve şiddeti görünür kılmaya yönelik yürüttüğü kampanyalar ve politikalar ile sağlanmıştır. Uzun süren ve zorlu bir mücadele sonrasında elde edilen bu kazanımların devamlılığı için, kadın hareketinin toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleme konusunda dönüştürmeye çalıştığı, devlet kurumları da uluslararası anlaşmalar, yasalar ve uygulamalar çerçevesinde sorumluluk taşımaktadır. Kadın sığınma evlerinin ortaya çıkmasını sağlayan mücadele sonrasında, bünyesinde açtığı kadın konukevleriyle sürece dahil olan SHÇEK bu mücadelenin devamında önemli bir rol üstlenmektedir. SHÇEK, şiddete uğrayan kadınlara verdiği kadın konukevi hizmeti dışında, toplum

merkezlerinde verdiği çalışmalarla da toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde kadın konumu konusunda farkındalık yaratabilecek bir noktadadır. Kadına yönelik şiddetin nedenleri göz önüne alındığında, konunun toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınması gerektiği daha önce de vurgulanmıştı. Bu nedenle SHÇEK’te kadına yönelik şiddete ilişkin yürütülen çalışmalar feminist perspektif ve dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında ele alınmaya çalışılacaktır.

3.1.3.1. Devletin Kadına Yönelik Şiddete Karşı Politikaları

1990’larda kadın hareketi kendi içinde bağımsız kurumlarını yaratırken, hem sivil toplum örgütleri hem de uluslararası sözleşmeler ve taahhütleri doğrultusunda baskı altına giren devlet kurumları da kadına yönelik şiddet mücadele konusunu faaliyetlerine dahil etmeye başlamıştır (Altınay ve Arat, 2007: 25).

Kadının hareketinin etkisi ve imzalanan uluslararası sözleşmeler doğrultusunda dönüşen kurumlardan biri olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK), devlet eliyle kadına yönelik şiddetle ilgili kurumsal hizmetleri bünyesinde oluşturan ilk kurumdur. SHÇEK tarafından kadınlara yönelik ilk yatılı kurumlar, kadın misafirhaneleri⁶ ile açılmış ardından var olan kurumlar kadın konukevleri yönetmeliği ile hizmet vermeye devam etmiş ve 2001 tarihinde yayınlanan yeni bir yönetmelik ile de özel hukuk tüzel kişileri ve kamu kurum ve kuruluşları tarafından açılacak kadın konukevlerine⁷ yönelik düzenlenmelerin yer aldığı bir yönetmelik yayınlanmıştır.

Kadın Misafirhaneleri ve Konukevleri

Türkiye’de kamu kurumlarına bağlı ilk kadın sığınma evi 1990 yılında **kadın misafirhanesi** adı altında açılmıştır. 16.03.1991 tarih ve 20816 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Kadın Misafirhanelerinin Kuruluş ve İşleyişine Dair

⁶ Metinde yasada ve kurumun kendi tanımı dışında kadın misafirhaneleri ismi yerine kadınların ihtiyaçlarını daha doğru tanımladığı düşünülen sığınak ya da sığınma evi ismi kullanılmaktadır.

⁷ Metinde yasada ve kurumun kendi tanımı dışında kadın konukevi ismi yerine kadınların ihtiyaçlarını daha doğru tanımladığı düşünülen sığınak ya da sığınma evi ismi kullanılmaktadır.

Yönetmelik ile misafirhanelerde verilecek hizmetin ve hizmet grubunun nitelikleri düzenlenmiştir. 1998 yılında yürürlüğe giren Kadın Konukevleri Yönetmeliğine kadar, söz konusu yönetmelik esaslarına göre işlem yapılmıştır. 1996 tarihine kadar SHÇEK'e bağlı İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Eskişehir Antalya ve Tekirdağ illerinde açılmış olan 7 kadın misafirhanesi bulunmaktaydı.

Yönetmeliğin 8. Maddesinde kuruluşa kabul edilecek kadınlar ve kuruluşun görevleri tanımlanarak bir bakıma misafirhanelerin kuruluş amacı belirtilmiştir. Buna göre kuruluşa;

- “a) Eşler arası anlaşmazlıklar nedeniyle korunmasız kalıp, sokağa terk edilen kadınlar,
- b) Anne, baba, eşler tarafından ihmal edilip, fuhuş, dilencilik, alkollü içkiler veya uyuşturucu maddeleri kullanma alışkanlığı gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen kadınlar,
- c) Kendi bünye veya çevre şartlarından doğan ve kontrolleri dışında oluşan maddi ve sosyal yoksunluk içerisine düşmüş kadınlar,
- d) Herhangi bir sebeple evini terk ederek, şahsi güvenliği tehlikeye maruz kalabilecek kadınlar, kabul edilir.”

Yine ilgi yönetmeliğinin 14. Maddesine göre misafirhanelerin görevleri;

“a) Kadınların sosyal, ekonomik ve psikolojik yöndeki problemlerini kendi kendilerine çözümleyebilmeleri için, meslek elemanlarının bilgi ve becerileriyle diğer kurum ve kuruluşları imkanlarından faydalanır.

b) Evli olup da, evini terk eden veya terk etme mecburiyetinde kalan kadınlarla ilgili:

- 1- Eşler arasındaki anlaşmazlıkların giderilmesi ve aile bütünlüğünün sağlanması için mesleki çalışmalar yapar.
- 2- Problemin çözümünde etkili olabilecek üniversiteler, kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ve gönüllü kuruluşlarla işbirliği yapar.

c) Yapılan mesleki çalışmalar sonucunda, aile bütünlüğünün sağlanmasında başarılı olunamayan durumlarda müracaatçının hukuki problemlerinin çözümüne yardımcı olur.

d) Kadınların kuruluştaki kaldığı süre içerisinde kendi kendilerine yeterli olabilecekleri bir iş ve meslek edinmelerinde gerekli tedbirleri alır.

e) Çocuğu ile kabulü yapılan kadınlardan hukuki problemleri olmadığı takdirde çocukları hakkında 2828 sayılı Kanun hükümleri uyarınca gerekli tedbirleri alır.

f) Çocuğu ile kabulü yapılan kadınlardan hukuki problemleri olmadığı takdirde çocukları hakkında 2828 sayılı Kanun hükümleri uyarınca gerekli tedbirleri alır.”

Yönetmelik hazırlanırken **aile merkezci** bir yaklaşımın izlendiğı, aile bütünlüğünün temel alındığı görölmektedir.

Aile merkezci yaklaşımda; kadına karşı kullanılan şiddet, aile içindeki şiddetin sonucu ile ilişkilidir. Kadın istismarı, aynı çocuk istismarı gibi, işlevini yerine getirmeyen ailelerde meydana gelir. Aile içi şiddeti artıran etmenler arasında hatalı öğrenme ortamı sayılabilir ki bu durumun şiddete dayalı ilişkileri örnek olmasına yol açar (Davis ve Haggen, Akt. Erkan, 1993: 88). Bu yaklaşımda, şiddetin öğrenilen bir davranış olduğu ve sorunların çözümünde farklı sorun çözme yöntemlerinin aile bireylerine öğretilmesi halinde şiddetin ortadan kalkacağı kabulü üzerinden hareket edilir.

Aile merkezli yaklaşımda, aile içi ilişkileri destekleyecek politika ve uygulamaların geliştirilmesine çalışılır (Erkan, 1993: 88). Kadın misafirhanelerinin kuruluş amacına ve hizmet tanımına bakıldığında, ailenin bütünlüğünün temel alındığı, **aile merkezci** bir yaklaşımın sergilendiğı, kadına yönelik hatta aile içi şiddet ifadesinin yer almadığı, kadınların yaşadıkları şiddetin istismar olarak nitelendirildiğı görölmektedir. Bu ifade ile kadına uygulanan şiddetin yaygınlığının ve ilişkilerdeki cinsiyet eşitsizliğinin görölmediğı ve kadının yaşadığı sorunun kişisel bir sorun olduğu, şiddetin bozuk aile düzeninden ya da eşler arası anlaşmazlıktan kaynaklanan bir durum olduğu algısının yansıtıldığı, ataerkil yapının göz ardı edildiğı, bu anlamda kadın sorunu odaklı politik bir bakış açısının bulunmadığı söylenebilir.

SHÇEK, 12 Temmuz 1998 tarih ve 23400 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş bulunan, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’na Bağlı Kadın Konukevleri Yönetmeliği uyarınca şiddete uğrayan kadınlara yönelik yatılı kurumlar açarak hizmet vermeye devam etmiştir.

Kadın misafirhanelerinin yeni bir yönetmelik ile kadın konukevi adı altında hizmet vermeye başladığı görülmüştür. Yeni yönetmelik ile bir adım daha ileriye gidilerek kadının uğradığı fiziksel, duygusal, cinsel ve ekonomik şiddetin görünürlüğüne dair ifadelerin bulunduğu ancak şiddetin kaynağının (ataerkil yapı) görmezden gelindiği görülmektedir. Bu noktada yönetmelik değişikliğinin SHÇEK’in kadın politikasındaki ciddi bir değişiklikten kaynaklanmadığı söylenebilir. Bu söylemin nedenlerinden biri de hizmet kurumları için seçilen isimlerdir.

Ataerkil Paradoksun Alanları mı?

Althusser devletin şiddet ve baskı içermeyen yollarla da siyasal ve toplumsal yapıyı etkilediğini ve şekillendirdiğini, yalnızca baskıcı araçlarla varlığını devam ettiremeyeceğini, **Devletin Baskı Aygıtları** polis, hükümet, ordu, yargı organları gibi şiddet araçları ve yaptırım mekanizmalarına sahip örgütler yanında, sürekliliğini sağlayacak meşruiyet araçlarına da ihtiyaç duyduğunu söylemektedir. **Devletin İdeolojik Aygıtları** olarak isimlendirdiği eğitim kurumları, dini kurumlar, kitle iletişim araçları, edebiyat, sanat gibi araçlarla da egemen ideolojinin kendi varlığını devam ettirdiğini, ideolojisini yeni kuşaklara taşıdığını ve meşruiyetini sağladığını aktarmaktadır. Sistemin meşrulaştırılmasında en önemli unsurlardan birinin de **dil** olduğunu, kavramlar ve semboller yoluyla dilin hayatın her noktasında ideolojiyi yeniden ürettiğini vurgular (Althusser, 2003).

Misafirhane ve **konukevi** isimlendirmeleri de bu anlamda SHÇEK’in hizmet götürdüğü kadınlara bakış açısını yansıtmakta, diğer tüm hizmet alanlarında ihtiyaçtan yola çıkılarak yapılan isimlendirmenin (huzurevi, özürlü rehabilitasyon merkezi, yaşlı bakım evi vb.) bu şekilde yapılması ise; ya kadının yaşadığı şiddetin göz ardı edildiğini ya da bu hizmetin geçiciliğini vurguladığı, her iki şekilde de; kadınların yaşadığı deneyimin derinliğini görmezden gelen bir anlam taşıdığı

görülmektedir. Aynı zamanda, **misafir ve konuk** olarak görülen kadınlara götürülecek hizmetin de bu sınırlar içinde olacağı mesajı taşımakta olup, kadınların kuruluşlardaki kalma süresinin (3 ay ve ihtiyaca göre sürenin bir kez uzatılması. 12. Madde) standart olarak belirlenmesi ve bu sürenin görece –içinde bulunulan duygu durumundan kurtulma, yeni bir ev tutma, bir iş bulma ve daha önce çalışma deneyimi olmayan kadınlar için iş becerisi kazanma, yeni bir yaşam kurmak için ihtiyaç duyulan zaman, kadınların her birinin farklı başlangıç noktalarında bulunması- kısa olması da bu yaklaşımı pekiştirmektedir. Kadın misafirhanesi ve kadın konukevi isminin tercihinin, tıpkı kadın sığınma evi ya da kadın sığınağı isimlerinin tercih edilmesi gibi politik bir anlamı vardır.

Kadın Konukevleri Yönetmeliğinin (1998) 3. maddesinde; “fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik şiddete uğrayan kadınların psikososyal ve ekonomik sorunlarının çözümü sırasında varsa çocuklarıyla birlikte ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geçici bir süre kalabilecekleri yatılı sosyal hizmet kuruluşları” olarak tanımlanmaktadır.

Kadın konukevlerinden yararlanması hedeflenen kadın grubu yine aynı Yönetmeliğin (1998) 8. Maddesinde;

“Eşler arası anlaşmazlıklar nedeniyle evini terk eden ya da eşleri tarafından terk edilen ve bu sebeple yardıma ihtiyaç duyan kadınlar, fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik şiddete uğrayan kadınlar, boşanma ya da eşin ölümü nedeniyle ekonomik ve sosyal yoksunluk içine düşmüş kadınlar, istenmeyen evliliklere zorlanan kadınlar, evlilik dışı hamile ya da çocuk sahibi olan ve bu nedenle ailesi tarafından kabul edilmeyen kadınlar, daha önce uyuşturucu, alkol bağımlılığı olup, bu konuda tedavi görmüş ve alışkanlıklarını terk etmiş kadınlar, cezaevinden yeni çıkmış olup, yardım ve desteğe ihtiyacı olan kadınlar ile kontrolleri dışında oluşan çevre koşulları nedeniyle ekonomik ve sosyal yoksunluk içine düşmüş kadınlar” olarak belirtilmektedir.

2011 yılı Haziran ayı verilerine göre, belirtilen dönemde SHÇEK’e bağlı 47 kadın konukevi bulunmaktadır (<http://www.shcek.gov.tr/2011-yili-mayis-ayi.aspx>, 30.06.2011).

Kurumun resmi internet sitesinde kadın konukevlerinde, kadınların durumlarının, aileleri ya da eşleri ile olan anlaşmazlıklarının incelenmesi ve sorunlarının giderilmesine yönelik mesleki çalışmalar yapıldığı ve bu çalışmalar ile;

“- Şiddete uğrayan kadınlarda şiddet sonucu ortaya çıkan umutsuzluk, değersizlik, suçluluk, utanç ve korku gibi duyguların aşılması, özgüven ve özsaygının yeniden yapılanması, yeni yaşam seçeneklerini sağlıklı biçimde belirleyebilmeleri yönünde psikolojik destek sağlanması,

- Barolar ile işbirliği yapılarak hukuksal rehberlik ve danışmanlık sağlanması,

- Kendilerine yeterli olabilecekleri bir iş ve meslek edindirmelerinde gerekli önlemlerin alınması (Bu çalışmalar kapsamında; kadınların daha kolay ve daha iyi işler bulabilmeleri ve sosyo-ekonomik düzeylerinin yükseltilmesine yönelik yaygın eğitim, işgücü eğitimi ve benzeri eğitim olanakları sağlayan kurum ve kuruluşlardan haberdar edilerek yönlendirilmeleri ve gerekli görülen kamu ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği sağlanması yer almaktadır),

- Aile veya eşle bir araya gelmeyi tercih etmeleri durumunda, il müdürlükleri, aile danışma merkezleri ve toplum merkezleri işbirliği de sağlanarak, ailenin şiddet içermeyen bir ortam haline gelmesi ve çocukların şiddetten uzak, sağlıklı bir ortamda yetişmesi için aile ilişkilerinin sağlıklı sürdürülmesinin sağlanması ve izleme faaliyetlerinin sürdürülmesi,

- Bu çalışmaların yanı sıra ortaya çıkabilecek değişik sorunlar karşısında dinamik bir yaklaşımla şiddet kurbanlarına gereken tüm hizmetlerin çok disiplinli ekip çalışması anlayışıyla sunulmasının hedeflendiği” aktarılmaktadır.

Kadın konukevi yönetmeliğinin amaçlarına ve hizmet verilmesi hedeflenen kadın gruplarına bakıldığında, hizmet türlerinin kadınların ihtiyaçlarına göre ayrıştırılmadığı, şiddet türlerinin farklılıklarına göre ihtiyaçların farklılaşabileceğinin göz ardı edildiği söylenebilir. Bu noktadan bakıldığında kadınların ihtiyaç duyacağı hizmet ve destek türüne göre kadın konukevlerinin konu alanlarına göre çeşitlendirilmesi ve uzmanlaşması, bu yönde hizmetlerin verilmesi, farklı kadınlık hallerinin olduğu gibi kadınların farklı ihtiyaçlarının bulunduğu görülmesi gerekmektedir.

Bunun yanında SHÇEK tarafından kadın konukevi açılırken hizmet verilecek bölgenin hangi kriterlere göre belirlendiği, hangi ilde kaç kadın konukevine ihtiyaç duyulduğuna ilişkin bir planlamanın ya da araştırmanın bulunmadığı söylenebilir.

Birey Değil Aile Odaklı Yaklaşım: Yönetmelik ve Uygulama

SHÇEK kendi örgütlenmesinde açtığı kadın konukevleri ile hizmet verirken, bu alanda hizmet vermek isteyen diğer kamu kurum ve kuruluşları ile özel hukuk tüzel kişileri için, 8 Mayıs 2001 tarih ve 24396 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılan Kadın Konukevleri Yönetmeliği ile de hizmet vermeye başlamıştır. 1. Maddesinde; “*özel hukuk tüzel kişileri ile kamu kurum ve kuruluşlarınca açılan kadın konukevlerinin açılış, hizmet, işleyiş, personel şartları ve denetim işlem ve esaslarını belirlemek, çağdaş anlayış ve şartlara uygun düzeyde hizmet vermelerini sağlamak.*” tanımıyla amacı açıklanan yönetmelik ile sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca açılmak istenen kadın konukevi/kadın sığınağı/kadın sığınma evlerinin bir standardının ve denetlenebilirliğinin olması amaçlanmıştır.

Kurumun 2011 yılı Mayıs ayı verilerine göre özel ve kamu kurum ve kuruluşlarına bağlı toplam 24 kadın konuk evi bulunmaktadır (<http://www.shcek.gov.tr/2010-yili-mayis-ayi.aspx>, 30.06.2011).

Ancak kadın hareketi içerisinde ortaya çıkan kadın sığınaklarının, devlet tarafından dolayısıyla bu konuda yükümlü kurum olan SHÇEK tarafından kriterlere bağlanması ve denetime tabi tutulması kadın hareketi içerisinde yer alan ve kadına yönelik şiddet konusunda çalışan örgütler ve kişiler tarafından yoğun şekilde eleştirilmiştir.

Kadın örgütleri tarafından özellikle Kadın Sığınakları Kurultayında (1999) henüz yönetmelik tasarı aşamasında iken, mevcut bir yönetmeliğin sığınakların bağımsızlığını yok etme, kaderini siyasi iktidarların ve bürokrasinin değişen politika ve kadrolarının inisiyatifine bırakma, sığınakları denetleyecek görevlilerin ve denetim kriterlerinin net olmaması, görevlilerin kadın bakış açısına sahip olmayan,

ve kadın hareketini benimsememiş kişiler olabileceği, denetleyen-denetlenen ilişkisinde ortaya çıkan hiyerarşik yapının kadın hareketinin felsefesine aykırı ve eşitlikçi olmayan bir duruş sergilemesi konularında tartışmalar ve eleştiriler gündeme gelmiş ancak itirazlara rağmen yönetmelik 2001 yılında uygulamaya geçmiştir.

Işık, bu yönetmelik çalışmalarının başladığı 1998 yılından sonra, SHÇEK’le kadına yönelik şiddetle mücadele amaçlı kadın kuruluşları arasındaki ilişkilerin önemli ölçüde kesintiye uğradığını, bir anlamda durgunlaştığını belirtmektedir (Işık, 2002: 65).

Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılan Kadın Konukevleri Yönetmeliği’ne bakıldığında, Kadın Sığınakları Kurultay’larında yönetmeliğe yönelik itirazların hiçbirinin yer bulmadığı görülmektedir. Yönetmelik ile sığınakların açılışı, ticari getiri taşıyan diğer özel kuruluşlarla (huzurevi, kreş ve gündüz bakımevi gibi) benzer prosedüre tabi tutulmakta olup, ticari getirisi olmayan sığınakların açılışını daha zor hale getirmektedir. Bunun yanında itirazların çoğunun denetleyen-denetlenen ilişkisi ve bununla görevlendirilen kişilerin kadın hareketini benimsememiş olabileceği ve denetim kriterlerinin net olmamasına dayanmakta olup, ilgi yönetmelikte belirtilen konulara ilişkin bir düzenlenmenin bulunmadığı görülmektedir.

Ancak sığınma evlerinin sadece kadın hareketine dahil, kadın bakış açısına sahip kurumlar ve örgütler tarafından da açılmadığı gerçektir ve sığınma evinin bağlı bulunduğu kurum/örgüt sığınma evinin işleyişinin ve verilen hizmetlerin belirleyicisidir. Bu noktada genel olarak muhafazakarlaşan⁸ ve aile odaklı –ataerkil ideoloji- bir bakış açısının bulunduğu yaklaşımda; sığınakların kadın hareketinin

⁸ HaberTürk Gazetesinin 24.05.2011 tarihli haberine göre “*Dayak ve aldatma bana göre boşanma sebebi değil. Türkiye’deki kadınların yüzde 80’i dilinden dayak yiyor... Ailede mutluluğun sağlanmasının bazı şartları var. Kadın kocasına itaat etmeli. Erkek de karısına Allah’ın emaneti olarak davranmalı.*” diyerek erkeklerin çok eşli evliliğini savunan Sibel Üresin isimli kişi Fatih, Ümraniye, Bahçelievler, Eyüp gibi birçok belediye ve kurumlar için aile içi iletişim seminerleri vermekte bunun yanında aile ve evlilik danışmanlığı yapmakta. Bu ve benzeri bakış açısına sahip kişilerin danışmanlık yaptığı kadın sığınma evlerinde, bu hizmetten yararlanacak kadınlara yönelik bakış açısı ve yaklaşım sorunlu olacak, ataerkil ideolojiyi yeniden üretecektir.

hedeflediği **kadın odaklı çalışmanın** sağlanabilmesi için bir denetim organının olması gerektiği kanaatindeyim. Kadın Sığınakları Kurultaylarında da dile getirildiği gibi denetim mekanizması, hiyerarşik bir yapı oluşması riskini de barındırmaktadır. Bu nedenle hem sığınaklar arasında kadınların ihtiyaçları doğrultusunda hizmet standartlarının oluşması hem de sığınakların bağımsızlığının korunması, yaklaşımların ve buna dayalı uygulamaların dönemin siyasi algısına göre değişmemesi için sığınak denetiminin kadın hareketi örgütlerinin de katılımıyla oluşturulan bir komisyon aracılığı ile yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Kadınların şiddet içeren bir evliliği sürdürebilmelerinin veya ona geri dönmelerinin nedenlerinden biri de, barınma alternatiflerinin olmamasıdır (Connell, 1987: 33). Sığınaklar iki noktada çok önem kazanmaktadır. İlki, kadının can güvenliğinin tehdit altında olduğu durumdur. İkincisi ise, şiddetin sadece eşten değil diğer aile yakınlarından da sürekli hale geldiği durumlardadır. Ancak bu tür durumların dışında kadınlar için kadın sığınma evleri her zaman tercih edilebilir bir hizmet değildir. Kadın sığınma evine gelen kadın ve varsa yanında çocuğu, evinden, bulunduğu düzenden, akraba ve arkadaşlardan oluşan sosyal destek sistemlerinden uzaklaşmaktadır. Şiddet gördüğünde evden ayrılmak zorunda kalan kadın olduğunda, sığınma evi deneyimi sonrasında kadının yeni bir düzen kurması, yeni bir ev tutması, yaşamına geçmişteki bütün birikimlerini geride bırakarak yeniden başlaması gerekmektedir. Oysa çoğu zaman şiddeti uygulayan erkek ortak hanede yaşamaya devam etmekte, düzenini korumakta ve yasalarda suç sayılan şiddet eylemini gerçekleştirmesine rağmen herhangi bir cezaya çarptırılmamaktadır. Bu durumda şiddete uğrayan kadın maruz kaldığı eylemin sonuçlarına katlanmak zorunda kalan taraf olmak durumundadır. Erkeğe ise müdahale edilmemektedir. Erkek üzerinde davranış değişikliği sağlayacak, şiddet uygulamasını engelleyecek herhangi bir rehabilitasyon süreci uygulanmamaktadır. Bu durumun da erkeğin günlük yaşamına ve yeni ilişkilere devam etmesiyle şiddeti başka kadınlara yöneltmesine ve başka kadınların şiddeti yaşamasına neden olacağı söylenebilir.

Kadın sığınma evlerinin taşıdığı tüm öneme rağmen farklı bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde karşımıza şöyle bir tablo çıkabilir. Sığınma evleri kadını hedef alan ve bir kurum ortamına **kapatan** (can güvenliği tehdidi nedeniyle zorunlu haller

dışında) bir hizmet türü olarak, erkeğin **dışarıda** olmasını sağlayan, şiddeti değil sadece şiddetin yöneldiği kişiyi değiştiren bir hizmettir. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde kadın sığınağı hizmetinin altında erkek egemen bir yapı bulunduğu, değişimi kadından beklediği ve egemen eril kültürün bir yansıması olduğu ve şiddeti dışarıda yeniden ürettiği söylenebilir. Ancak bu söylem sığınma evlerinin sadece şiddet uğrayan adına destek amaçlı bir mekanizma olarak ele alınmadığını bunun yanında kadına yönelik şiddetle mücadelenin önemli bir aracı olduğunu da göz ardı etmemektedir.

Bu konuda şiddetin kaynağı olan erkeğin dönüştürülmesi için 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesinde, “4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un uygulanması aşamasında daha etkili bir sonuca ulaşmak için şiddet uygulayan bireylerin rehabilitasyona tabi tutulmaları konusunda gerekli bütün yasal ve kurumsal alt yapı oluşturulma”sı konusunda sorumlu kurum olarak belirtilen SHÇEK önemli bir noktadadır.

ALO 183 (Aile, Kadın, Çocuk, Özürlü ve Sosyal Hizmet Danışma Hattı)

Çocuk ve kadınlara yönelik şiddet hareketleriyle töre ve namus cinayetlerinin önlenmesi için alınacak tedbirler konusunda yayınlanan 2006/17 Sayılı Başbakanlık Genelgesi'nin 13. Maddesinde, “*SHÇEK bünyesinde hizmet veren ALO 183 Aile, Çocuk, Kadın ve Sosyal Hizmet ve Özürlü Çağrı Merkezi'nin çalışmasındaki sorunların giderilmesi, daha işlevsel kılınması ve bunun için gerekli tedbirlerin alınması sağlanması*” ve 4. Maddesinde “*ülke genelinde 24 saat hizmet verecek ücretsiz ŞİDDET HATTI oluşturulması, bu hatlarda şiddet konusunda eğitim almış personelin görev yapması*” konularında SHÇEK sorumlu kurum olarak belirtilmiştir. Bu sorumluluğun gereği olarak Alo 183 Aile, Kadın, Çocuk, Özürlü ve Sosyal Hizmet Danışma Hattı 7/24 hizmet vermeye başlamıştır.

Kurumun resmi internet sitesinden alınan bilgiye göre, Alo 183 Aile, Kadın, Çocuk, Özürlü ve Sosyal Hizmet Danışma Hattı; dezavantajlı durumda bulunan yani engelli, istismar mağduru ya da istismara uğrama tehlikesi altında bulunan ve desteğe ihtiyaç duyan kadın ve çocuklar için hukuki, psikolojik ve ekonomik konularda rehberlik ve danışmanlık sunmak, söz konusu grupların desteğe ihtiyaç duydukları

alanda hizmet veren sosyal hizmet kuruluşları hakkında bilgilendirilerek ihtiyaçları olan hizmete en kısa zamanda ulaşmalarının sağlanmasını amaçlayan, bunun yanında kadın ve çocuk istismarının engellenmesi, çocukların yararının ön plana alınması ve kadınların toplum içindeki statülerinin yükseltilmesi için ücretsiz hizmet veren bir hattır (<http://www.shcek.gov.tr/alo-183-aile-kadin-cocuk-ve-ozurlu-sosyal-hizmet-danisma-hatti.aspx>, 18.04.2011).

Hattın çalışma şekli şöyle tanımlanmaktadır; telefon ile ulaşanlar dinlenmekte, verilecek hizmet tespit edilerek kurumun hizmetleri hakkında bilgilendirme yapılmakta, bunun dışında hizmet alabileceği kurum dışı birimlerle ilgili de iletişim bilgileri verilmektedir. Hatta yapılan aramalar sonucu gerçekleşen görüşmeler 25.02.2007 tarihinden beri kayıt altına alınmaktadır. Çağrılar tüm illerden yapılan aramalar olup, üçer kişiden oluşan dört vardiya ekibi 7 gün 24 saat hizmet vermektedir. Acil müdahale gerektiren aramalar ile ilgili olarak arama yapılan ilin Emniyet, Jandarma ve İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğünde görevli Acil Müdahale Ekip Sorumlusu bilgilendirilmektedir (<http://www.shcek.gov.tr/alo-183-aile-kadin-cocuk-ve-ozurlu-sosyal-hizmet-danisma-hatti.aspx>, 18.04.2011).

Kadına yönelik şiddetin, hala aile içinde bir mesele olduğunun düşünüldüğü, karı-koca arasına girilmez yaklaşımının hakim olduğu toplumumuzda, kadının gece ya da gündüz ihtiyaç duyduğu anda ulaşabileceği bir alanın, danışmanlık alabileceği bir mekanizmanın olması önemlidir. Kurum tarafından yayınlanan istatistiklerde 2009 yılında 3.971, 2010 yılında 5.066, 2011 yılında Mayıs ayına kadar ise 4.459 kadının kadın konukevi hizmeti hakkında danışmanlık almak için hattı aradığı görülmektedir (<http://www.shcek.gov.tr/alo-183-aile-kadin-cocuk-ve-ozurlu-sosyal-hizmet-danisma-hatti.aspx>, 18.04.2011). Bu açıdan söz konusu danışma hattı önemli bir görev üstlenmektedir. Ancak kurumun kadın konukevlerinin kapasitesi göz önüne alındığında, arayanların ihtiyacının ne kadar karşılandığı cevaplanması gereken bir soru olarak durmaktadır. Bunun yanında hattın hizmet verdiği grupların çeşitliliği de, kadının uğradığı şiddetin dinamiklerinin toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirilmediği sonucunu çıkarabilmektedir.

3.1.3.2. Bakım Sorununa Feminist Eleştiri: “Bakım Yapanın Cinsiyeti!”

Toplumsal cinsiyet rolleri ve bu roller üzerinden oluşturulan cinsiyete dayalı işbölümünde kadının toplum içindeki yerini belirleyen, iş gücüne katılımını etkileyen, özel alana-ev içine sıkışmasına neden olan en önemli etmenlerden biri **bakım** kavramıdır. Bakım sorunsalı sanayi devrimi sonucu özel alan-kamusal alan ayrımı ile ortaya çıkmıştır. Kadınların iş yaşamına katılımlarının artması ve aile yapısındaki değişimler nedeniyle bakım konusu çözüm üretilmesi gereken alanlardan biri haline gelmiştir.

Kremer bakım kavramını; kişinin herhangi bir nedenle yardıma ihtiyaç duyan birinin refahını ve esenliğini sağlamak, söz konusu kişinin ekonomik veya toplumsal hayata katılımını yeniden üretmek için sürdürdüğü psikolojik, sosyal, duygusal ve fiziksel etkinliklerin tümü olarak tanımlamaktadır (Akt. Bütün 2010: 15). Bakım hizmetinden yararlananlar çoğunlukla yaşlı, çocuk ve özürlü olmakla beraber, hastalık gibi faktörlerle tüm insanlar yaşamlarının bir döneminde bakıma ihtiyaç duyabilmektedirler.

Bakım, karşılıklı bir kontrat ya da gönüllülük çerçevesinde verilebilir, profesyonel bir hizmet olarak sunulabileceği gibi ahlaki yükümlülükler temelinde de verilmekte ve bunun yanında karşılığında ekonomik bir bedel talep edilebileceği gibi ücretsiz de verilebilmektedir (Knijn and Kremer, 1997: 328-361). Bu bağlamda bakımın içinde barındırdığı ikiliklere dikkat çekilmesi önemlidir. Brückner (2004), bu ikilikleri **kamusal/özel**, **bağımlı/bağımsız**, **mantıksal/duygusal** ve **annelik/profesyonellik** şeklinde gruplandırmaktadır. Bakım hizmetinin verildiği mekan kamusal/özel ayrımını içerir. Hizmetin kurumsal bir alanda veya özel alanda verilmesini açıklar. Bağımlı/bağımsız ayrımı her toplumda insanların bakım ihtiyaçlarına dayalı olarak söz konusu ihtiyacın değişik mekanizmalar ve süreçler aracılığı ile giderilmesini içermektedir. Mantıksal/duygusal ayrımı ise; bakım veren ile bakım alan arasındaki ilişki türünü, ilişkinin kurumsallığa/profesyonelliğe ya da akrabalık ilişkisinden kaynaklanan duygusal bağa dayalı olup olmadığına ilişkin ikiliği vurgular. Annelik/profesyonellik ayrımıysa bakımın her koşulda **kadın işi** olarak algılanıp kurumsal ya da gayri resmi şekilde kadınların işi olarak görülmesi ile

bakım işinin kadınların sorumlu olduğu anlayışından uzaklaşarak diğer bireylerin de sorumluluk alacağı bir faaliyete dönüştürülmesine işaret eder (Akt. Bütün, 2010: 17).

Bakım kavramının sosyal refah devletinde ve devletin niteliğine göre uygulanan sosyal politikalarda görünürlüğü farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır. Esping-Andersen⁹ Avrupa’da farklı kriterlerle tanımlanan sosyal devletleri Liberal, Sosyal Demokrat ve Muhafazakar-Korporatist olarak üç tipoloji de ele almaktadır. Bu yönetim biçimlerinin birbirinden farklı yönleri ise; aile yapısı, sosyal sınıflar, devlet-piyasa ilişkisi ve emeğin meta dışılaştırılarak bireye piyasadan bağımsız olarak sosyal devletin sağladığı parasal olanaklar üzerinden açıklanmıştır. Esping-Andersen’in sosyal devletleri gruplandığı bu modelde, sosyal devlet yapısını belirleyen en önemli unsurlardan biri sınıf hareketliliği ve farklı sınıfların güç dengesindeki yeridir. Devlet piyasa ilişkisinin yeri ise, sosyal yardım programlarında devletin sorumluluğu ve piyasanın sorumluluğunun ne kadar olduğu ile ilgilidir.

Bir diğer kategori de **Latin Çemberi** diye isimlendirilir ve Güney Avrupa’daki ülkeleri içerir (Bonoli, 1997, Akt. Dedeoğlu, 2002: 43). Refah devletinin temelini, yetersiz ve dar kapsamlı sosyal hizmetler oluşturmaktadır. Devlet tarafından sunulan sosyal yardımlara ulaşan ve ulaşmayanlar açısından farklılıklar oluşmakta, birincil ilişkilere dayanarak verilen sosyal hizmetler vatandaşlar arasında eşitsiz dağıtılmaktadır. Yetersiz sosyal refah hizmetleri nedeniyle, sosyal dayanışma ağırlıklı olarak dini kurumlar (cemaat) ve aile gibi geleneksel kurumlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin kemikleştiği yapıda, kadınlar ev içinde

⁹ Devletin, ailenin ve emek piyasasının insanların geçimini sağlamalarında oynadıkları farklı rollerle refah rejimini tanımlayan Esping-Andersen, gelişmiş Batı ülkeleri bağlamında üç tip refah rejiminden söz etmektedir. Piyasa merkezli Anglosakson model, işteki konuma dayanan farklı statülere ve aileye ağırlık veren muhafazakar model ve eşit vatandaşlık hakları temelindeki devlet müdahalesinin önem kazandığı Kuzey Avrupa Modeli. Esping Andersen’e göre, demografik değişimler hem nüfusun yaşlanmasına hem de aile yapısında değişimlere yol açmakta hem de sanayi sonrası topluma geçiş esnek üretim biçimi ve küreselleşmenin getirdiği rekabet, piyasayı ve devlet politikalarını etkilemekte, bu da her üç modelin farklı nitelikte sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Esping-Andersen’in refah rejimi tipolojileri hem sınırları hem de özellikle Güney Afrika ülkelerinin kendilerine özgü bir refah rejimine sahip olmaları nedeniyle eleştirilmiştir. Feministler ise modelde toplumsal cinsiyetin göz ardı edildiğini belirtmişlerdir. Esping Andersen feminist eleştiriye dikkate alarak analizine ve kavramsallarını eklemiştir.

yaşlı ve çocuk bakımını gerçekleştirirken erkekler ücret getiren işlerde çalışmaktadır (Dedeoğlu, 2002: 43).

Toplumsal cinsiyet göz ardı edildiği için feministler tarafından eleştirilen Esping-Andersen'in geliştirdiği model yerine toplumsal cinsiyetin dahil edildiği sosyal devlet sınıflandırılmaları oluşturulmuştur. Sosyal devletin yaşlı ve çocuk bakımındaki sorumluluğu ve sosyal yardım programları bu sınıflamalardaki ortak değerlendirme unsurlardandır (Walby, 2001). Toplumsal cinsiyet dikkate alınarak geliştirilen bu sınıflamalardan en yaygın kabul göreni, aile reisinin erkek olarak kabul edildiği ve kazancı doğrultusunda güçlü, orta, zayıf şeklinde gruplandırılan aile tipolojisine dayalı sınıflandırmadır (Lewis, 1992).

Jensen'in yaptığı sınıflamada; bakım hizmetini kimin verdiği, bakım hizmeti için ödemeyi kimin yaptığı ve bu bakım hizmetinin alınabilmesi için ne kadar yardım sağlandığı soruları ile sosyal devletin toplumsal cinsiyet eşitliğine odaklanıp odaklanmadığı bakım hizmeti üzerinden değerlendirilmektedir (Jensen, 1997). Orloff ise refah devletinin kadınların bireysel olarak bir yaşam ve düzen kurabilmelerini destekleyip desteklemediğine göre bir sınıflama getirmektedir (Orloff, 1993). Hobson'un sınıflamasında ise; sosyal refah devletinin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik duyarlılığı, yine bakım üzerinden sunulan imkanların **hizmet**, hizmete ulaşacak **para desteği** yoksa bakımı kadının evde vermesi için **kadına para yardımı** seçeneklerinden hangisinin tercih edildiği üzerinden değerlendirilmektedir (Hobson, 1994). Tüm sınıflamalarda temel amacın, devletin bakım ve ev içi hizmetin ne kadarını kadının işi olarak gördüğü ve ne kadarında sorumluluğu olduğunu değerlendirerek hizmetler ürettiği, buradan da kadının çalışma yaşamına katılımını ne ölçüde desteklendiğinin kriter alındığını ifade edebiliriz.

Feminist hareket ile bilimsel çalışmalara konu olan bakım hizmetleri, feminist araştırma ve çalışmalarda geleneksel olarak kabul gören toplumsal cinsiyete dayalı **kadına özgü** ve ev içinde gerçekleşen **ücretsiz iş** olarak değerlendirilmesi odağında sorgulanmaktadır (Saraceno, 2008).

Kadınların karşılıksız ev içi emeği, ikinci dalga feminizmin 1970'lerde tartışmaya başladığı sorunlardan birisi olmuş ve hala tartışılmaya devam etmektedir.

Düzkan'ın da aktardığı gibi, ev işlerinin ya tamamen toplumsallaştırılmasını (ortak yemekhaneler, çamaşırhaneler, çocuklar için bakım alanları) ya da bazı alanların toplumsallaştırılabileceğini tamamen göz ardı eden ve sorunun çözümünün temelinde sadece özel alanın dönüştürülmesi olduğunu iddia eden iki farklı yaklaşım bulunmaktadır (Akt. Acar-Savran, 2004: 15). Kadınların karşılıksız ev içi emekleri konusunda analizler yapan sosyalist feministler çözüm olarak, ev içi işlerin kamusallaşmasını veya kadınlar tarafından gerçekleştirilen bu işlerin (yemek, temizlik, çocuk ve yaşlı bakımı gibi) ücretlendirilmesini önermişlerdir (Kremer, 2005).

Refah devleti yapısı Güney Avrupa ülkeleri ile ortak özellikler taşıyan Türkiye bu ülkelerle aynı tipolojide anılmaktadır. Birincil ilişkilere dayalı sosyal destek mekanizmaları (aile ve akrabalık bağları) çoğu zaman yeterli olmayan sosyal güvenlik ve sosyal yardım programlarının yerini almaktadır. Söz konusu toplumsal yapı ve ilişkiler ağı içinde aile merkezi bir noktada yer almakta ve bu durum da kadınların toplum içindeki öncelikli rollerinin eş ve anne olarak pekişmesine ve yerleşmesine neden olmaktadır. Mevcut sistem kadınların toplumdaki rollerini ev içi ücretsiz işler ile çocuk ve yaşlı bakımı ile kısıtlamakta, bunun yanında sistemin yeniden üretilmesinde ve mevcut toplumsal yapının devamlılığının sağlanmasında birincil ilişkilere dayalı dayanışmanın sürdürülebilirliğinde de önemli bir unsur haline getirmektedir (Dedeoğlu, 2002: 45). Ancak sosyal devlet anlayışının gereği cinsiyet eşitliği, sosyal ilişkileri dönüştürme potansiyeline sahiptir. Kamusal hizmetlere ulaşılabilirlik refah devletinin cinsiyet eşitliğini sağlayabilmesi için bir zemin oluşturmakta ve bunun yanında kadını bağlayıcı ve kısıtlayıcı zorunlu birincil ilişkilerden kurtarmaktadır. Kısıtlayıcı ve bağlayıcı ilişkiler arttıkça cinsiyet kimliğinin oluşması kadın aleyhine bozulmaktadır. Hedefleri arasında cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının da olduğu beklenen sosyal devlet, eşitliğe dayalı kurumsallaşmış ilişkiler aracılığı ile birincil ilişkilerin bağlayıcılığını ve kısıtlayıcılığını sınırlandırarak kadının özneleşme sürecini olumlu yönde etkileyebilir (Fraser, 1999: 316-321).

Daha önce de belirtildiği gibi; kadın için tanımlanan toplumsal cinsiyetçi roller nedeniyle doğal olarak kadının görevi olarak görülen **bakım** emeği, kadının

psikolojik, fiziki, ekonomik ve sosyal durumunun belirleyicilerindendir. Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü, kadının aile içindeki yerine ilişkin toplumsal ve kültürel kabuller ve bu kabullerin içinde yer alan **bakımın** sorumluluğunun kadın olarak görülmesi, kadının iş yaşamına katılımını etkileyen, yoksullaşmasına neden olan en önemli unsurlardandır. Kadının ev dışında gelir getiren bir işte çalışması halinde de, çocuk, yaşlı ya da özürlü bakımı, yine başka bir kadın tarafından yerine getirilmektedir. Bakım verenin cinsiyetine ilişkin kadın aleyhine eşitsiz bir ön kabul bulunmaktadır. Yapılan bir araştırma¹⁰ göstermektedir ki; 5 yaş ve altı çocuk sahibi olan evlenmiş ve çalışan 768 kadından; %36'sı çocuğuna kendisi bakmakta, %13'ü diğer aile fertlerine, yaklaşık %41'i komşu ve akrabalarına baktırmakta, %10'u da çocuğuna ücretli bakım hizmeti (bakıcı, kreş/anaokulu) almaktadır. Bakım meselesi, diğer ev içi meselelerinde (ev işleri) olduğu gibi sürekli olmayan, tüm zamanı alan ve kadının kedisine ayırabileceği boş zamanı yok sayan, sosyal yaşamını kısıtlayan bir nitelik taşır. Kadınlar, bakım sorumluluğu nedeniyle kültürel aktivitelere daha az katılır, siyasal oluşumların içinde daha az yer alır ve kendi potansiyellerini gerçekleştirmelerini sağlayacak koşullardan uzaklaşırlar. Cinsiyetçi bir alan içinde yer alan bakım kavramı, toplumsal cinsiyet ilişkilerini belirleyen önemli bir faktördür. Anneliğin doğal bir uzantısı olarak görülen çocuk bakımı, kadınların sorumlu olduğu doğal bir alan olarak görülmektedir. Bunun yanında yaşlı ve özürlü bireylerin bakımı da özel alanın öznesi olarak görülen kadının bakıcı kimliğinin uzantılarından biridir. Bakım hizmetinin hane içinden yani kadının sorumluluğundan, kamusal bir hizmet olarak hane dışına taşınması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve toplum refahının yeniden üretimi için toplumsal boyutları olan bir alandır.

¹⁰ Hülya Kakıcı, Hamdi Emeç, Şenay Üçdoğruk, “Türkiye’de Çalışan Kadınların Çocuk Bakım Tercihleri”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, S.5, 2007, s.20-40

3.1.3.2.1. Kadını Kamusal Alana Çıkaran Bir Kamu Hizmeti mi?: Kreş ve Gündüz Bakımevleri

1970'lerden itibaren hizmet sektörünün gelişmesiyle kadınlar çalışma hayatına daha fazla dahil olmuştur. Geniş aileden çekirdek aileye geçiş ve toplumsal hareketlilikle geleneksel dayanışma yöntemleri çocuk bakımını sağlamak için yeterli olmamaya başlamış ve çocuk bakımı konusunda kurumsal hizmetlere ihtiyaç duyulmuştur.

Çalışma yaşamı ile bakım arasındaki ilişki son yıllarda **aile ile çalışma hayatının uzlaştırılmasına** yönelik arayışlara, yeni politikaların üretilmesine neden olmuştur. Bu alanda üretilen politikaların amacının hem kadınların çalışma yaşamına katılımı desteklemek hem de toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için ev işlerini sadece kadının sorumluluğu olarak görülmesiyle mücadele ederek eşler arasında eşit paylaşılmasını sağlamak, çalışma yaşamında da kadın ve erkekler için fırsat eşitliğinin sağlanması olduğu görülmektedir. Bu amaçla; doğum/ebeveyn izinleri (ücretli/ücretsiz), esnek çalışma koşullarının oluşturulması, çalışma saatlerinin azaltılması, ev eksenli çalışma gibi **istihdam temelli**; bakım masrafları için ebeveynlere yönelik nakit destekler ve/veya vergi indirimleri, çocuk yardımı, bakım hizmetlerinin ve yapılan sermaye yatırımlarının vergiden düşürülmesi, bakım hizmeti veren şirketlere sermaye hibeleri gibi **finansal** ve kreş, emzirme odası, çocuk bakım merkezleri gibi bakım hizmetlerinin ve koşullarının oluşturulması gibi **hizmet temelli** araçların, politika araçları olarak kullanıldığı görülmektedir (OECD, 2006).

Ülkemizde kreş ve gündüz bakımevleri ile ilgili ilk düzenlemelerin, 1938-1939 yılları genel kongre sonrasında gerçekleşen değişikliklerle 1942 yılında yayınlanan Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Yasası'nın 2. maddesinin (B) bendinde, misafırhaneler, gündüz bakımevleri kurulmasının (TÇEK-1942) görevleri arasında sayılmasıyla yapıldığı görülmektedir.

Himaye-i Etfal Kurulu'su'nun ve SHÇEK'in tarihinin aktarıldığı kaynaklarda, 1930'lu yıllar sonrasında kadının iş yaşamına girmesi ve kentleşmeyle çalışan annelerin çocuğuna bakma sorununun Kurumu gündüz bakımevleri açmaya zorladığının belirtildiği aktarılmaktadır (Çavuşoğlu, 2005: 72; Acar, 2011: 31).

1930 ve 1931 yıllarında yayımlanan Himaye-i Etfal Cemiyeti Mesai Raporunda gündüz bakımevlerinin açılmasına zemin hazırlayan koşullar şu şekilde aktarılmıştır;

“Geçen sene İstanbul ve Bursa'da açılan üç kreş faaliyetlerine devam etmiş, Ankara'da Merkezi Umumimiz tarafından açılması takarrür eden Gündüz Bakım evi (Kreş) tesisatına başlanmıştır. Büyük şehirlerimizde kreşler açılması ihtiyaç ve lüzumu her gün daha kuvvetle anlaşıldığından vesait müsait oldukça kreşlerin çoğaltılması hakkında ehemmiyetli bir cereyan görülmüştür. Kadınlarımızın sınai ve ticari mesaiye iştiraklerinin tevessüünü gösteren bu kreş ihtiyacı memleketimizin içtimai hayatında ehemmiyetle telakki edebilecek bir hadise olduğundan cemiyetimizin kreşlerin çoğaltılmasını hararetle tervice çalışmaktadır.

Hariçte çalışmaya mecbur kalan ve yavrularına bakacak kimsesi olmayan annelerin gündüzleri yavrularının müessesemize kabulü için Umumi Merkezimize birkaç seneden beri vaki mütevali müracaatları tatmin mecburiyeti ile tesis lüzumunu evvelce arz ettiğimiz (Gündüz Bakım Evi) hazırlıkları 1931 de ikmal edilmiş ve bu yeni müessese birkaç aydan beri faaliyete başlamıştır (HEC-1932)” (<http://www.shcek.gov.tr/kres-ve-gunduz-bakimevleri.aspx>, 24.05.2011)

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Tüzüğü'nün amaçlar bölümünün (h) maddesinde “İşe giden annelerin çocukları için çocuk bakımevleri vücuda getirmek, kadın işçi çalıştıran müesseselerde bakımevleri kurma veya kurdurmayı sağlamak ve bunlara yardım etmek” ifadesinden yola çıkılarak kreş ve gündüz bakımevleri konusunda çalışmalar yapılmıştır.

1934-1935 yılları arasında yayınlanan ve Kurumun faaliyetlerinden bahseden iş raporu dönemin koşullarını ve özelliklerini anlamak için yol göstericidir;

“Çocuk Bakımında iki önemli ceryan görülmektedir. Biri her ailenin çocuklarını daha fenni ve daha gürbüz yetiştirmek için büyük bir istek beslemesi, öteki de işe giden annelerin çocuklarını bırakacak müesseselere ihtiyaçlarıdır. Bu iki lüzum Kurumumuz işlerinde Gündüz Bakım Evleri ile, Çocuk Bakıcı yetiştirilmesine fazla emek vermek zarureti anlatmıştır.

Sanayi ilerleyen ülkelerde artık bir zaruret olan gündüz bakımevleri ülkemizde de layık olduğu dikkatle göze alınmaya başlanmıştır. İstanbul, İzmir, Adana gibi illerimizde Kurumumuzdan başka bazı teşekküller de bakımevleri açarak idare

etmektedir (TÇEK-1936)”
<http://www.shcek.gov.tr/kres-ve-gunduz-bakimevleri.aspx>, 24.05.2011).

(<http://www.shcek.gov.tr/kres-ve-gunduz-bakimevleri.aspx>)

Kurumun gündüz bakımevi açılmasıyla ilgili iki politikasının bulunduğu görülmektedir. İlk çocuk yetiştirmenin önemi konusundaki farkındalığın artması ve bu konuda yeni arayışlara girilmesi, ikincisi ise çalışan kadınların iş saatlerinde çocuklarını bırakabilecekleri bir yer ihtiyaçlarının karşılanmasıdır.

Kurum tarafından yayınlanan 1944 tarihli Türk Kadını isimli derginin 'Gündüz Bakımevleri' isimli makalesinde, Gündüz Bakımevlerinin açılmasında Çocuk Esirgeme Kurumunun uzun yıllar Genel Başkanlığını yapan Dr. Fuat UMay'ın öncü olduğu, gündüz bakımevlerinin işe giden annelerin sorununu çözmek için açıldığı anlatılmaktadır (Akt. Çavuşoğlu, 2005: 75).

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun 1948 tarihli raporunda gündüz bakımevlerinin gerekliliği, hizmet verilecek grubun niteliği ve kurumlar açılırken öncelikli bölgelerin neye göre tespit edileceği ayrıntılı olarak belirtilmektedir.

“Çocuk Esirgeme sisteminde gündüz bakımevleri çok faydalı ve pratik yardım şekli olmuştur. Memleketimizde günden güne gelişmekte olan sosyal hayatın, hayat ve çalışma şekliyle sanayileşme akını gündüz bakımevlerini gerekli varlık haline koymuştur. Bu evlerin, özel olarak, sanayi müesseseleri ve kadınların çalışma imkanları fazla olan yerlerde lüzumu büyüktür.

Gündüz bakımevlerine yalnız anneleri işe giden iki ve üç yaşından yedi yaşına kadar, müessese müsait ise, bir haftalıktan yedi yaşına kadar sıhhatli çocuklar alınır. Hasta çocuklar kreşe alınamaz. Anneleri işe giden fakat evde çocuğa bakacak kimseleri olan çocuklar, zaruret olmadıkça, gündüz bakımevlerine alınmamalıdır. Buralara ücretsiz çocuk alınmaz, her çocuk mukannen aylık bir ücret 'anasının ve babasının veya yalnız birinin kazancının vasatı yüzde onu ' ödemeğe mecburdur.

Çocuklar sabahları saat altıdan sonra müesseseye gelir, akşamları saat yediye kadar kalır. Anneleri veya akrabası tarafından müesseseye getirilip götürülür. Sabah kahvaltısı, öğle yemeği, akşam kahvaltıları müessese tarafından verilir. Çocuklar burada sıhhat, yaşayış, giyiniş, temizlik, edep ve terbiye, oyun, ilk malûmat, arkadaşlık, öğrenirler ve korunurlar.

Tertibat, koruma, çalışma, program ve personel itibarıyla özel karakteri olan gündüz bakımevlerinin iki modeli Ankara'da Umumi Merkezde çalışmaktadır. Bu evler için

Umumi Merkezden malûmat ve izahat istenir. Gündüz bakımevlerinin her Merkezde, çok Kollarımızda açılması Kurum ve memleket hesabına gerekli ve faydalı olduğu teslim edilmiştir” (Akt. Çavuşoğlu, 2005: 75-77).

1930 yılında, üç gündüz bakımeviyle çalışmalarına başlayan Himaye-i Etfal Cemiyeti sonraki yıllarda da faaliyetlerini sürdürmüştür. Gündüz bakımevi sayısı 1935 yılından 1945 yılına kadar 8’den 25’e ulaşmıştır. 1960 sonrasında ise birçok kamu kurum ve kuruluşunun kendi bünyesinde kreşler açması ve özel kreşlerin çoğalmasıyla Çocuk Esirgeme Kurumunun bu hizmetleri azalmıştır. 1980 yılı verilerine bakıldığında Kurumun gündüz bakımevi sayısının 8’de kaldığı görülmektedir.

Kurum tarafından yayınlanan raporlar ve belgelerden, kurumun gündüz bakımevi hizmetiyle öncelikle çalışan annelerin bakım sorununu çözmeye çalıştığı bunun yanında çocukların sağlıklı gelişimlerini sürdürmeleri için okul öncesi eğitim vermeyi hedeflediği görülmektedir.

Gündüz bakımevlerinin açılışı ile o dönemde kadın hareketinin etkisi olup olmadığına ilişkin literatürde herhangi bir bilgiye rastlanamamıştır.¹¹ Ancak kadının çalışma yaşamına girmesinin bu konuda zorlayıcı koşulları yarattığı düşünüldüğünde, kadın hareketinin doğrudan etkisi olmasa da dolaylı olarak gündüz bakımevlerinin açılışına zemin hazırladığı ve etkisinin olduğu söylenebilir.

2828 sayılı SHÇEK Kanunu’nun 3. maddesinde; *“0-12 yaş grubu korunmaya muhtaç çocuklar için yatılı Çocuk Yuvaları; 0-6 yaş grubundaki çocukların bakımlarını gerçekleştirmek, bedensel ve ruhsal sağlıklarını korumak ve geliştirmek*

¹¹ Çakır’ın **“Osmanlı Kadın Hareketi”** adlı kitabında, kadınların çalışma yaşamına katılımının önünde engel olarak görülen **çocuk sorununun**, çözümü için **çocuk müesseselerinin** önerildiğini belirtmektedir (Çakır, 1996: 284-285) Bu noktada çalışan annelerin çocuklarının bakımı için duyulan ihtiyacın Osmanlı döneminde fark edilerek, çözüm olarak gündüzlü bakım kurumlarının önerildiği, bu konuda ilk talebin yine kadınlardan, kadın hareketi içinden geldiği görülmekle birlikte, Cumhuriyetin ilanından sonraki süreç hakkında literatürde bilgi bulunamamış, ancak o dönemde başlayan taleplerin devam ettiği ve uygulamaları şekillendirdiği düşünülmektedir.

ve bu çocuklara temel değer ve alışkanlıkları kazandırmak amacıyla da yatılı olmayan Kreş ve Gündüz Bakımevlerinin açılabilceğı” düzenlenmiştir.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere kreş ve gündüz bakımevleri doğrudan bir sosyal hizmet işlevi görmektedir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’ndan (SHÇEK) izin alarak açılan özel kreş ve gündüz bakımevleri ve özel çocuk kulüpleri, dayanağını 2828 sayılı Kanundan alan, Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüpleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkındaki Yönetmelik çerçevesinde faaliyet göstermektedirler. Bu yönetmelik kamu kurum ve kuruluşları dışında gerçek kişiler ile özel hukuk tüzel kişiler tarafından açılan kuruluşları kapsamaktadır. Bahsedilen kuruluşlarda hizmet verirken “*çocukların eğitim, bakım ve beslenmelerini sağlamak, fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerine yardımcı olmak, çocuklara temel değer ve alışkanlıkları kazandırmak*” amaçlanmaktadır.

Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ve Çocuk Kulüpleri Yönetmeliğinin 27. maddesi gereğı, ekonomik yoksunluk içinde bulunan ailelerin çocuklarına yönelik koruyucu ve önleyici bir hizmet modeli olarak özel kreş ve gündüz bakımevlerinde, en az 2 çocuk olmak üzere % 5’lik bir kontenjan ayrılarak **ücretsiz bakım hizmeti** de verilmektedir. Bu hizmetten yararlanabilecek çocuklar ise; “*ailenin ekonomik yetersizlik içinde olması; anne-babası ölmüş olup bir yakını tarafından bakılan çocuklar; anne veya babası ölmüş olup diğer ebeveyni çalışan çocuklar; çalışmak zorunda olan ve boşanmış kişilerin çocukları; SHÇEK kadın misafirhanesinde bulunan kadınların çocukları; cezaevinde bulunan kadın mahkûmların çocuklar olarak*” belirtilmektedir (<http://www.shcek.gov.tr/ozel-kres-ve-gunduz-bakimevleri-ve-ozel-cocuk-kulupleri-kurulus-ve-isleyis-esaslari-hakkinda-yonetmelik.aspx>, 24.05.2011). Ücretsiz gündüz bakım hizmeti ekonomik sıkıntı yaşayan ve çocuk bakımı nedeniyle istihdama katılamayan kadınların çalışma yaşamına katılmasının sağlanması ve tek ebeveynli aileler için önemli bir hizmet alanıdır.

SHÇEK’e bağlı kreş ve gündüz bakımevlerinin kuruluş ve işleyiş esaslarını belirleyen Kreş ve Gündüz Bakımevleri Yönetmeliğı ise 31.08.2009 tarih ve 27305

sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Kreş ve Gündüz Bakımevleri Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik ile yürürlükten kaldırılmıştır.

SHÇEK tasfiye edilmeden önce, Kuruma bağlı faaliyet gösteren 0-12 yaş arası 1675 özel kreş-gündüz bakımevi ve çocuk kulübü bulunmakta idi (<http://www.shcek.gov.tr/ozel-kres-ve-gunduz-bakimevi-ve-cocuk-kulupleri.aspx>, 30.06.2011). Söz konusu kuruluşlar şu an Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı faaliyet göstermektedir. Bu kurumlarda verilen bakım hizmetleri de SHÇEK döneminde verilen hizmetlerde olduğu gibi ücretli hizmetlerdir.

Çocuk bakımının, informal bakım ağları üzerinden aile, akraba ve özellikle kadınlar tarafından yerine getirilen bir görev olarak algılandığı, kamu sorumluluğunun göz ardı edildiği görülmektedir. Çocuk bakım hizmetleri konusunda kamunun sunduğu yetersiz hizmetler (ücretsiz kreş, gündüz bakımevi ve çocuk kulübü hizmeti) sonucu bu ihtiyaç özel sektör tarafından kurulan kuruluşlar aracılığı ile karşılanmaya çalışılmakta olsa da ücretli olan bu hizmet herkes tarafından erişilebilir nitelikte değildir. Bu durum hem toplumsal cinsiyet hem de sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin yeniden üretimine neden olmaktadır.

CEDAW'ın 11. Maddesi 2. Bendinde; *“evlilik ve analık sebebiyle kadınlara karşı ayrımı önlemek -toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması amacıyla- ve etkin çalışma hakkını sağlamak amacıyla”* (c) fıkrasında *“özellikle çocuk bakımevleri ağının kurulması ve geliştirilmesi yoluyla anne ve babanın aile yükümlülüklerini, görev sorumlulukları ve kamu yaşamına katılma ile birleştirmeyi mümkün kılan destekleyici sosyal hizmetlerin sağlanması”*nın taraf devletlerce teşvik edilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Bakım sorumluluğunun kadınların çalışma hayatına girememesinin nedenlerinden biri olduğu ve bu konuda kurumsal bakım hizmetlerinin yetersizliğinin de bu durumu pekiştirdiğini bilinmektedir. Bu bağlamda kurumsal hizmetlerin yaygınlaştırılması ve ulaşılabilir olması ücretli işlerde çalışmak isteyen kadınlara uygun koşulları oluşturacak unsurlardan biridir. Bu aynı zamanda, Avrupa Birliği ülkelerinde tartışılan **Aile ve Çalışma Hayatının Uzlaştırılması** politikalarının uygulanabilmesi için de zemin oluşturacaktır.

Bununla birlikte bu hizmetin, çalışma yaşamında bulunsun ya da bulunmasın bakım yükü üstlenen tüm bireyler için (yani pratikte kadınlar için) sosyal hak olarak değerlendirilmesi önemlidir. Aksi takdirde bu hizmetin istihdam koşullarının yaratılması için gerekçe olarak sunulması, çocuk bakımının kadının görevi olduğu inancını pekiştiren bir anlayış olacaktır. Bakım hizmetlerinin herkes için ulaşılabilir olması aynı zamanda çocuk bakım hizmetleri konusunda toplumsal eşitliğin sağlanması için de önemli bir katkı olacaktır.

Sonuç olarak, ücretsiz kreş ve gündüz bakımevi hizmetlerinin yaygınlaşması ve ulaşılabilir olması, destekleyici politika ve yaklaşımlarla toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına katkı sağlayacaktır.

Kurumun yürüttüğü çocuk bakım hizmetleri halen Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı faaliyet göstermektedir. Tabii ki bu konuda tek sorumluluk faaliyet gösterdiği dönemde SHÇEK'in ve şu anda da Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının değildir. Bunun yanında bakım konusundaki toplumsal sorumluluğu paylaşması gereken diğer kurum ve aktörlerin de (işverenlerin, yerel yönetimlerin, MEB gibi devlet kurumlarının) bu konuda yükümlülükleri bulunmakta ve bununla birlikte çocuk bakımı politikalarında kurumsal bakım dışında farklı mekanizmalar (doğum/ebeveyn izinleri, çocuk yardımları gibi) da çok büyük önem taşımaktadır.

3.1.3.2.2. Yaşlılara Sunulan Bakım Hizmetlerinin Görünmez Öznesi: Bir Diğer Kadın Emeği

Yaşlılık bireyin yaşam sürecinin ilerleyen döneminde fiziksel ve bilişsel fonksiyonlarında bir gerilemenin yaşandığı, hastalıkların ortaya çıktığı, sağlığın bozulmaya başladığı, gelir kaybının olduğu, üretkenliğin, sosyal desteklerin azaldığı, rol, statü ve bağımsızlığın kaybına neden olan pek çok sorunun yaşandığı bir dönemdir.

Yaşlılıkla ilgili pek çok tanım bulunmaktadır. Koşar'a göre yaşlanma (1996: 4) dölleme ile başlayan biyolojik sürecin büyüme, gelişme ve fizyolojik olarak organizmanın ölmesine kadar ki yavaşlama ve azalma olgusudur.

Beauvoir'e göre (1970: 20) yaşıllık temelde biyolojik bir olaydır. Yaşlı insanın organizmasında belli yıpranmalarla değişikliklerin olması, eskisinden farklı özellikler göstermesi beklenir. Organizmadaki bu yıpranmaya eşlik eden zihinsel yeteneklerin zayıflaması ya da kapasitede düşüş yaşanmasıdır.

Yaşıllık biyolojik ve psiko-sosyal boyutları bulunan bir dönemdir. Biyolojik yönüyle yaşıllık, kronolojik yaşa bağlı fiziksel değişimleri ve bu değişimlere bağlı ortaya çıkan işlev kayıplarını belirtirken, psikolojik boyutuyla yaşıllık çocukların evden ayrılması, yakınların kaybı, algı, psiko-motor, problem çözme ve kişilik özellikleri açısından meydana gelen değişiklikleri, sosyolojik açıdan ise bir toplumda kişinin yaşlanması ile birlikte toplumsal rol, statü ve beklentilerinin değişmesi, sosyal rollerin azalması ve toplumun yaşlılığa bakışındaki sosyal, kültürel değerleri ile ilgilidir (Birren, 1982, Akt. Er, 2009: 134).

Yaşıllık bu süreçlerle birlikte değerlendirilirken, bu özellikler toplumdan topluma ve kültürden kültüre de değişiklik göstermektedir. Bu nedenle kronolojik yaş evrensel bir ölçüt olarak kullanılmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü kronolojik yaş kriteri olarak, 45-59 yaş aralığını orta yaş, 60-74 yaş aralığını yaşıllık, 75-89 yaş aralığını ise ileri derecede yaşıllık olarak sınıflandırmıştır (Akdemir, 1997, Akt. Er, 2009: 135). Amerikan Psikologlar Derneği ise kronolojik olarak yaşıllığı 65-75 genç yaşlı, 75-85 orta yaşlı, 85 ve üzerini ise yaşlı yaşlı olarak değerlendirmektedir (Abeles, 1998, Akt. Er, 2009: 235).

Yaşıllık insanlığın var oluşundan beri yaşam döneminin parçası olan bir olgudur. Ancak yaşıllığın sosyal sorun olarak görülmesi sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkmıştır. Sanayileşme ve beraberinde oluşan kentleşme yaşlıların statülerinde değişime yol açmıştır. Sanayileşme ile ekonomik ve sosyal pek çok değişim yaşanmış, çalışma koşulları ve yaşam biçimi değişmiştir. Bu değişim ile birlikte yaşlı ve ailesi arasındaki ilişki biçimi, yaşlının aile içindeki konumu ve rolü de değişmiştir. Çalışma koşullarındaki değişiklik ve makineleşme, yaşla birlikte gelen deneyimin önemi azaltmış, emeklilik kavramı yaşlının üretkenliğinin sınırlarını belirlemiştir. Yine aile yapısında yaşanan değişiklikler sonucunda çekirdek aile

yapısı yaşlıların aile içindeki statülerini ve işlevlerini şekillendirmiş ve yaşlılar aile içindeki otoritelerini kaybetmişlerdir.

Kadınlarla ilgili araştırmalar; genelde aile içinde kadının konumu, çalışma hayatında ki yeri gibi sorunlar üzerinde yoğunlaşmıştır. 1980'lerden itibaren başta gerontoloji olmak üzere psikoloji ve sosyoloji alanlarında ailede orta ve üzeri yaşlardaki yaşlıların bakımından sorumlu görülen kadınların sorunları üzerinde de çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Kadınların, işyerinde çalışan, evde anne ve eş olarak atfedilmiş toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle üstlendikleri görevlere yaşlıların bakımının da eklenmesiyle **bakım stresi** ve **bakım yükü** gibi kavramlar ortaya çıkmıştır (Adak, 2003: 82). Bakım yükü ve stresi, bakım verenin üstlendiği bakımın ortaya çıkardığı ruhsal sıkıntı, bedensel sağlık sorunları, ekonomik-sosyal sorunlar, aile içi ilişkilerin bozulması ve kontrolün kendisinde olmadığı duygusu gibi olumsuz sonuçlar şeklinde tanımlanmaktadır (Alpteker, 2008: 21) Bakım vermenin, bakım veren için duygusal, psikolojik, fiziksel, ekonomik ve sosyal boyutları bulunmaktadır.

Yaşlılıktaki önemli sorunlardan biri de yaşlının bakımının nasıl sağlanacağıdır. Bettio ve Plantenga (2004: 86) yaşlı bakımının resmi ve gayri resmi bakım olarak iki şekilde gerçekleştiğini ifade ederek; çoğunlukla aile üyeleri tarafından ücretsiz olarak verilen bakımı gayri resmi bakım, yasayla belli bir düzene tabi tutularak gerçekleştirilen bakımı ise resmi bakım olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlamaya göre; gayri resmi bakım temelde aile, aile içerisinde de kadınlar tarafından yerine getirilen; resmi bakım kanunlar ile şekillenen ve kamusal sorumluluğun öncelendiği hizmetler olarak görülmektedir. Ancak gayri resmi olarak gerçekleştirilen bakım işini aile içinde kadınların gerçekleştirdiği bilinmektedir. Mathur ve Moschis (1995) toplumsal cinsiyet rollerinin bakım verenin cinsiyetini belirlemenin dışında, verilen yardımın tip ve miktarını da belirleyen değişkenlerden biri olduğunu belirtmektedir (Akt, Adak, 2003: 86). Kadınlardan, bakımı birebir sağlayan, temel bakımı gerçekleştiren kişi olmaları beklenirken erkeklerden ise ekonomik desteği sağlamaları beklenmektedir.

Yaşlılığa bakış toplumdan topluma değişmekle birlikte, yaşlının bakımından sorumlu tutulan cinsiyetin her toplumda kadınlar olduğu, sadece yaşlıyla aralarındaki ilişki bağının değiştiği görülmektedir. Cooney ve Di (1999) hem doğu hem de batı toplumlarında ailede yaşlının bakımından geleneksel olarak kadınların sorumlu olduğunu ancak yaşlıya bakan kadının yaşlıyla akrabalığının değiştiğini belirtmekte ve batıda kız çocuklarının ebeveynlerinin sorumluluğunu üstlenirken geleneksel toplumlarda ise bakımı erkek çocuğun ailesinin yani gelinlerin yerine getirdiğini aktarmaktadırlar Ülkemizde de geleneksel toplumlarda olduğu gibi yaşlı bakımı genelde erkek çocuğun eşi kadın –gelinler- tarafından yapılmaktadır.

Türkiye'deki yaşlı nüfusun oranı gelişmiş endüstri ülkelerine göre daha düşüktür. Türkiye İstatistik Kurumunun 2010 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre ülkemizin % 7,2'sini 65 ve daha yukarı yaş grubu oluşturmaktadır. Bu nedenle genel nüfusa göre oranı düşük olan yaşlılık büyük bir problem olarak görülmemektedir. Ancak doğurganlığın azalması, sağlık koşullarındaki iyileşmeden dolayı yaşam süresinin uzamasıyla Türkiye'deki yaşlı nüfus oranı da gittikçe artmaktadır.

Yaşlılık döneminde yaşanan sorunların giderilmesine yönelik yapılan araştırmalar yeni disiplinlerin gelişmesine neden olmuştur. Yaşlıların tıbbi olmayan ekonomik, psikolojik, sosyal sorunlarını araştırarak, risklerin belirlenmesi, çözüm arayışları gerontoloji, tıbbi sorun ve çözümleri ise geriatri biliminin ilgi alanına girmektedir. Daha önce yaşlıların yaşam süresinin uzatılması üzerine yapılan çalışmalar ve araştırmalar odak nokta iken, son dönemlerde yaşlıların, bağımsız ve kaliteli yaşamaları, kendilerine yetebilen bireyler olarak hayatlarına devam edebilmelerine yönelik yapılan çalışmaların sayısı da hızla artmaktadır. Yaşlılığın doğasında fiziksel ve zihinsel gerilemeler olmasına karşın onların var olan kapasitelerinin geliştirilmesi, sosyal ve etkin bir yaşam sürdürmelerini sağlayacak koşullar oluşturulması yaşam kalitesini etkileyecek müdahalelerdir (http://www.tuyev.org/haberler/index.php?haber_id=6, 20.05.2012). Yaşlılara sunulan bakım hizmetleri ve bakım hizmetlerinin içeriği bu müdahale alanlarından biridir.

Sosyal devlet, vatandaşlık hakları çerçevesinde, başkalarının desteğine ihtiyaç duyan bireylerin bakımını aile ya da akrabalara bırakılabilecek bir alan olarak değerlendirmez, **bakım hakkı** refah devletinin vatandaşlarına karşı sorumluluğudur (Altıntaş ve Atasü Topçuoğlu, 2004, Akt. Memiş ve İzdeş, 2018: 105). Bu bağlamda yaşlılara hizmet sunan kurumlardan biri olan SHÇEK’te bu hizmetlerin huzurevleri, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri ve yaşlı hizmet merkezleri aracılığı ile nasıl ve hangi koşullarda verildiğine bakmak gerekir.

Huzurevleri

Türkiye’de resmi bakım kurumları huzurevleri adı altında hizmet vermekte olup, 2011 yılına kadar SHÇEK’e bağlı faaliyet göstermekteydiler. SHÇEK bünyesinde 60 yaş ve üzerindeki sosyal/ekonomik yoksunluk içinde bulunan, korunmaya ve bakıma muhtaç yaşlılara sunulan hizmetler 21.02.2001 tarih ve 24325 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği ile yürütülmekte idi.

Bunun yanında özel ve tüzel hukuk kişileri tarafından açılacak huzurevi ve yaşlı bakım merkezleri hakkında 07.08.2008 tarihli 26960 sayılı Resmi Gazetede Yayınlanan Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliğine göre işlem yapılmakta idi.

Huzurevleri, ruh sağlığı yerinde olan ve bulaşıcı hastalığı olmayan 60 yaş üzerindeki yaşlı kişileri korumak, bakmak ve bu kişilerin sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır¹².

SHÇEK tasfiye edilmeden önce, Kuruma bağlı tüm Türkiye genelinde 99, gerçek kişilere ait (özel) 120, kamu kurum ve kuruluşlarına ait 6, azınlıklara ait ise 21 huzurevi bulunmakta idi (<http://www.shcek.gov.tr/ozel-huzurevleri.aspx>,

¹² Ülkemizde SHÇEK’e bağlı bir huzurevinde kalan yaşlıların huzurevi deneyimleri, huzurevlerini algılayışları ve toplumsal tepkiler üzerine bir araştırma için; Esin Küntay, “Aile Desteğinden Devlet Desteğine Geçiş:Yatılı Bakım Kurumlarında Yaşlılar”, Yay. Haz. Pınar Akkuş, Özgür Başpınar Aktükün, **Sosyal Hizmet ve Öteki**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2016, s. 232-245.

21.05.2011). Söz konusu kuruluşlar sayıları değişmekle beraber halen Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı faaliyet göstermektedir.

Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri

Bağımsız hareket edemeyen, yatağa bağımlı, zihinsel ya da fiziksel yeti kayıpları nedeniyle özel bakım, destek ve korunmaya ihtiyaç duyan yaşlıların yaşamlarına güven, huzur ve sağlıkla devam edebilmeleri için, kendi kendilerine yetebilecek düzeyde sağaltımları, bunun mümkün olmadığı durumlarda ise sürekli bakımlarının sağlandığı yatılı kuruluşlardır.

Kabul Koşulları arasında 53. maddenin 6. bendi “*Sosyal ve/veya ekonomik yoksunluk içinde bulunduğu sosyal inceleme raporu ile saptanmış olmak*” olduğu belirtilmektedir.

Yönetmeliğin ücrete ilişkin kriterleri belirten 62. Maddenin (a) bendinde

“Sosyal inceleme raporu dayanak alınarak; kanunen bakmakla yükümlü kimsesi olmayan, sosyal güvenlik kuruluşlarından emekli, dul ve yetim aylığı almayan, yapılacak araştırmalar sonucunda adına kayıtlı menkul ve gayrimenkulü bulunmadığı ya da adına kayıtlı gayrimenkulü olup da, sağladığı gelirle yaşamını sürdüremeyeceğinin saptanması sonucunda yoksulluk belgesi düzenlenen yaşlılar ile kanunen bakmakla yükümlü kimsesi olup da, yükümlülerin ekonomik gücünün yeterli olmadığı saptanan yaşlılar ücretsiz, ekonomik gücü yeterli olup da, sosyal yoksunluk içinde bulunan yaşlılar ise ücretli olarak kabul edilir” denmektedir.

Yönetmeliğin bu maddesi değerlendirildiğinde yaşlı bakımının aslında ailenin sorumluluğunda olduğu ancak aile bu fonksiyonunu yerine getiremiyorsa ya da getirecek kişilerin bulunmadığı durumlarda devletin bakımı üstlenme görevinin ortaya çıktığı görülmektedir.

Yaşlı Hizmet Merkezleri

Yatılı yaşlı bakım merkezlerini tercih etmeyen, akıl ve ruh sağlığı bozulmamış ancak fiziksel, psikolojik ve sosyal yardıma gereksinimi olan, 60 yaş ve

üzeri özür durumu ve bulaşıcı hastalığı olmayan yaşlıya evinde psiko-sosyal destek sunulması, demans ve Alzheimer gibi zihinsel becerilerin zayıflaması nedeniyle günlük yaşamın gereklerini yerine getiremeyen yaşlıların gündüzlü bakımının sağlanması, ailelerine danışmanlık hizmeti **yaşlı hizmet merkezlerinde** sunulmaktadır.

SHÇEK'e bağlı faaliyet gösterdiği dönemde ikisi Ankara ve diğerleri Çanakkale, Eskişehir, İzmir, Kırıkkale'de bulunmak üzere toplam 6, (<http://www.shcek.gov.tr/yasli-hizmet-merkezleri-2.aspx>, 21.05.2011) özel kuruluşlara ait ise 2 (<http://www.shcek.gov.tr/ozel-yasli-hizmet-merkezleri.aspx>, 21.05.2011) Yaşlı Hizmet Merkezi bulunmaktadır.

Tüm bakım alanlarında olduğu gibi yaşlı bakımının da kadının sorumluluğunda olduğu düşüncesi, kadının toplumsal yaşama katılımını, statüsünü belirleyen önemli etmenlerden biridir. Bunun yanında yaşlılar için yatılı bakım hizmeti sunan huzurevleri ve yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri ise hem geçmişte medyaya yansıyan olumsuz haberler¹³ hem de yaşlıların bu kurumlardan hizmet almasının çocuklarının ebeveynlerine verdiği değeri belirleyen¹⁴ (ki burada huzurevine yerleştirilen yaşlıların aile üyeleri tarafından istenmediği genel yargısı ya da çocukların iyi evlat olmamaları yönündeki toplumsal bakış açısı etkilidir) bir

¹³ Milliyet Gazetesinin 07.02.1999 tarihli "Huzursuzluk Evleri" başlıklı Bilge Egemen yazısı, Cumhuriyet Gazetesinin 19.03.2010 tarihli "Huzurevinde öldü 3 gün sonra fark edildi" başlıklı gazete haberi, Zaman Gazetesinin 26.05.2011 tarihli "Kreş Eken Huzurevi Biçer" başlıklı Ali Bulaç yazısı, Hürriyet Gazetesinin 17.07.2008 tarihli "Huzurevinde kötü muamele iddiası", 10.01.2008 tarihli "Huzurevinde yaşlıya dayak atıldı iddiası" başlıklı vb. gazete haberleri – ki aynı tarihlerde hemen hemen tüm gazetelerde benzer başlıklara rastlamak mümkündür- toplumda huzurevleri ile ilgili olumsuz bir imajının yaratılmasına ve pekiştirilmesine neden olmaktadır.

¹⁴ 17.03.2006 tarihli Radikal Gazetesinde Başbakan Tayyip Erdoğan'ın 1. Ortadoğu Yaşlanma Kongresi'nde söylediklerinin aktarıldığı haber bu konudaki yargıların boyutlarını gösterecek türdendir. *"Yalnızlığa terk edilmiş olanlardan oluşan huzurevleri var. Alt ve orta gelir gruplarında, geleneksel yapıyı koruyan insanlarımızda bunu göremezsiniz. Niye? Çünkü onlar asla büyüğünü yalnızlığa terk etmez. Bunlar aslında üst gelir grubundaki insanlar. Ama öyle evlatlara sahipler ki, terk edilmişler. Gelenek, görenek itibarıyla hiçbir şey kalmamış. 'Bu toplumdan bu tür insanlar çıkıyor mu?' diye ağladığım günler oldu. Bunu kabullenemem. Hiçbir aile, hiçbir evlat, anasını, babasını bu evlere bırakmasın."*

durum olarak algılanması, huzurevlerini yaşlı bakımı konusunda en son tercih edilen yerler haline getirmektedir.

Yaşlı bakım merkezleri ise sadece gündüzlü bakım hizmet veren, yaşlının bakımının ev içinde gerçekleşmesini sağlayan kuruluşlar olduğundan genel olarak daha fazla kabul gören yerlerdir. Bu noktada yaşlı bakım merkezlerinin yaygınlaştırılması, yaşlı bakımının kamusal alana taşınmasını ve yaşlı bakımının kamu sorumluluğunda olduğunun görünmesini sağlayacak olup yaşlı bakım merkezleri, kadının cinsiyetçi rollerden sıyrılması için bu konudaki toplumsal zemini hazırlayacak önemli kuruluşlardandır.

3.1.3.2.3. Çok Katmanlı Bir Görünmezlik Durumu: Engellilere Yönelik Sunulan Hizmetler

Özürlü, sakat, engelli günlük hayatta birbirlerinin yerine kullanılan ve aynı anlama geldiği düşünülen kavramlar olmasına karşın, her birinin farklı anlamları, bu kavramların politik ve toplumsal karşılıkları bulunmaktadır. Bu nedenle öncelikle bu kavramların tanımlarına bakmak gerekmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) sakatlığı; sağlık bakımından fiziksel, fizyolojik, psikolojik, fonksiyon veya yapılarıdaki eksiklik ve anormallik, özürlülüğü; sağlıkta oluşan bozulmalara bağlı olarak oluşan yetersizlik ve buna bağlı bir yeteneğin azalması ya da kaybolması; engelliliği ise sakatlık ya da özürlülük nedeniyle bireyin yaş, cinsiyet ve sosyo-kültürel durumuna göre normal faaliyetleri yerine getirememesi olarak tanımlamıştır. Dünya Sağlık Örgütünün sınıflamayı tıbbi olarak yaptığı görülmektedir.

1976 yılında engellilik alanında faaliyet gösteren bir sivil toplum örgütü olan The Union of the Physically Impaired Against (UPIAS-Ayrımcılığa Karşı Fiziksel Engelliler Birliği) sakatlığın fiziksel bir eksiklik ya da işlevsizlik olduğunu yanı tıbbi bir durum olduğunu, engelliliğin¹⁵ ise fiziksel sakatlığı olan kişinin (bu kişinin

¹⁵ Engelliler.biz platformunun Genel Yayın Yönetmeni Bülent Küçükarslan, bir arkadaşından alıntılandığını ifade ederek sakat ve engelli ayrımını şu şekilde yapmıştır; “*Impairment* (Türkeçe’de belki sakatlanma diyebiliriz): *bedenin bir uzvunun ya da o uzvu işlevsel olarak kullanma yetisinin olmamasıdır. Engellilik ise normal bedeni imtiyazlı kılan belirli toplumsal-ekonomik, siyasal, kültürel, uzamsal- ilişkilerin sonucudur. Örneğin bacaklarımı işlevsel olarak kullanamamam,*

fiziksel özelliğinin de önemli olmadığını vurgulayarak) mevcut toplum düzeni ve yapılanması nedeniyle toplumsal yaşama katılamaması, dışlanması, bu kişilerin faaliyetlerinin kısıtlanması olarak tanımlamıştır (Necla, Erdugan, 2010: 252). Topluma ve devlete rol ve yükümlülükler yükleyen, sakat bireylerin toplum ve devlet tarafından engelli hale getirildiğini, bu bağlamda da toplumsal yaşama katılımının sağlanmasında devletin aktif sorumluluk alması gerektiğinin altını çizen bu tanım, günümüzde genel olarak kabul görmesine karşın 2013 yılında çıkan “Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”a (6462 nolu Kanun) kadar ulusal mevzuatta özürlü¹⁶ kavramı kullanıldığı ve halen yönetmelik ve genelgelerde özürlü kavramının kullanılmaya devam ettiği, politik ve hak temelli bir tercih olan engelli kavramının kullanımında bütüncül bir yaklaşımın bulunmadığı görülmektedir.

SHÇEK’in engellilere yönelik bakım ve rehabilitasyonun kriter ve koşullarını belirlediği kanun ve yönetmeliklerde¹⁷ özürlü; “*doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan, korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi*” olarak tanımlanmaktadır¹⁸.

*bir sakatlanma durumudur, ama bunun sonucunda dışarı çıkamamam, iş bulamamam, bunu çok vahim bir durum olarak görmem vs. vs. **engelli** olduğuma işaret eder*” (Küçükarslan, 2005).

¹⁶ Metinde yasada ve kurumun kendi tanımı dışında özürölüler yerine engelliler kavramı kullanılmaktadır.

¹⁷ 03.09.2010 tarih ve 27691 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Özürölülerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik, 01.07.2005 tarih ve 5378 sayılı Özürölüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun vb.

¹⁸ 5378 sayılı Özürölüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunu’nun isminin 06.02.2014 tarihinde Engelliler Hakkında Kanun olarak değiştirilmesiyle özürlü yerine engelli kavramı kullanılmış ve engelli; “*fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duygusal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey*” (md.3) olarak tanımlanmış, tanımda tıbbi modelden uzaklaşıldığı görülmektedir

2002 Türkiye Özürlüler Araştırması'na (DİE, 2004: 5) göre nüfusumuzun %12.29'u, 2011 yılında yapılan Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre ise (3 yaş ve üzeri) %6,9'u engellidir (TUIK, 2013:79).

Engelliler de tarih boyunca ayrımcılığa uğramış gruplardan biridir. Karşılaştıkları ayrımcılık ve dışlanma engelliğin türüne, oluş tarzına, çıktığı döneme, yaşa, cinsiyete, toplumsal değerlere, dini değer ve inançlara bağlı olarak değişiklik göstermiştir. Engellinin içinde bulunduğu toplumsal yapı, toplumun kültürel zenginliği de engelliye yönelik tutum ve davranışlarda belirleyici olmuştur¹⁹ (Arıkan, 2001: 19). Geçmişte engellilerin dışlandığı, aşağılandığı, eziyet gördüğü, özellikle ilkel dönemlerde türün devamı için sağlıklı insanların korunarak engellilerin toplum dışına itildiği, sonraki dönemlerde ise kötü muamelelere maruz kaldıkları, riskli ve tehlikeli işlerde çalıştırıldıkları, hatta yok edildikleri bilinmektedir (İnce, 1996 :17-18). Bununla birlikte engellinin içinde yaşadığı toplumun değer ve dini inanışlarının da engellilere yönelik davranışları şekillendirdiğinden bahsedilmiştir. İlk ve orta çağda ilahi gücün takdiri olarak yorumlanan engellilik, bazen cezalandırma şekli, bazen de seçilmişlik ve korunması gerek bir emanet olarak görülmüş, engellinin algılanma şekli de ona karşı davranışların belirleyicisi olmuştur.

Sanayi Devrimi dönemine gelindiğinde, engelliler için yeni zorluklar ortaya çıkmış, üretim sürecindeki değişimler, makineleşme ve fabrikalaşma ile daha önce tarlada, kendi evinde çalışıp üretebilen engelliler bedensel ve ruhsal durumları nedeniyle emek piyasasına dahil edilmemiş ve marjinalleştirilmişlerdir.

Üretim süreci dışında bırakan yeni üretim biçimi sakat insanları, toplumsal yapının üretken olmayan bireylerine dönüştürdüğü için engelliye dönüştürmüştür (Taylor, 2004, Akt. Okur, Erdugan, 2010: 250).

1950'li yıllar, engellilik olgusunun, uluslararası alanda yoğun bir biçimde tartışıldığı bir dönem olmuştur. I. ve II. Dünya Savaşları sürecinde engellilere

¹⁹ Türkiye'de toplumun engellilere bakış açısı için bir araştırma : “Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor” <http://evh.aile.gov.tr/uploads/pages/bakim-hizmetleri-stratejisi-ve-eylem-plani-2011-2013/toplum-ozurlulugu-nasil-anliyor-arastirma-sonuclari.pdf>, 11.03.2019.

yönelik düzenlemeler ile cephede sakatlananların tedavisi için bütçe ayrılmış olsa da sadece tüketen bireyler oldukları algısı devam etmiştir (Arıkan, 2001: 19). Savaş bittikten sonra savaş nedeniyle sakatlanan insan sayısının fazlalığı, bu insanların için sadece ekonomik desteğin yeterli olmayacağını, toplum ve aileleri tarafından sürdürülebilir şekilde maddi olarak desteklenemeyeceklerini, bu nedenle de ekonomik sisteme katılmaları gerekliliğini tartışılır kılmıştır. Bu tartışmalar, engelliler için uygun olacak işlerin neler olabileceği konusunda çalışmaların başlamasını sağlamış, engelliler için mesleki rehabilitasyon, mesleki eğitim gibi yeni alanlar ortaya çıkmıştır. Savaş nedeniyle engelli hale gelen insanlarla, savaş karşıtı hareketin birlikte yürüttüğü kampanyalar, engelli hakları sorununun görünürlüğüne aracı olmuş, sayısı çok artan bu grubun sağlık ve psikolojik destek talepleri yeni düzenlemeler için baskı unsuru oluşturmuştur (Gökmen, 2007, <http://www.ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=ov8/ov8mak4>, 21.09.2011).

Engelliliğin politik olarak haklar üzerinden tartışılmaya başlanması ise modernite eleştirisiyle farklı varoluş biçimlerinin konuşulmaya başlandığı 1980’lerde Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da artan engelli mücadelesinin sosyal bilimcileri etkilemesiyle başlamıştır. O dönemden bugüne süregelen çalışmalar sonrasında fark edilmiştir ki engellilik, kişilerin fiziksel bütünlüğü ya da ruh sağlıkları ile ilgili bir durum olarak değil, içinde bulunulan toplumsallık bağlamında oluşan bir ilişkinin sonucu olarak değerlendirilmelidir²⁰. Sakatlık ve engellilik ayrımının ortaya çıkması ve engelliliğin bu bağlamda değerlendirilmesi, feminist hareketin cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımının bir yansıması şeklinde engellilik alanına katkısı olarak değerlendirilebilir (Yılmaz, 2016: 333).

Engelliliğin bireyin yetersizliği ve bireyin sorunu olarak değerlendirilmesiyle başlayıp alanda verilen mücadeleler sonrasında fiziksel olarak sakat bireylerin toplumsal yapı ve toplumsal değerler nedeniyle toplumsal yaşama katılamaması

²⁰ Bununla birlikte Shakespeare (2003), engellilerin her birinin de bedensel ve ruhsal farklılıklara sahip olduğunu ve farklı engellilik hallerinin sadece toplumsal yapıya bağlı olmadığını belirtmektedir (Yılmaz, 336-337). Farklı kadınlık halleri gibi farklı engellilik halleri olabileceğini ortaya koyan bu söylem ihtiyaçlar belirlenirken ve çözümler üretilirken bu farklılıkların da dikkate alınmasını gerekli kılar.

olduğu anlayışına ulaşılması yurt dışındaki çalışmalar ve mücadeleler sonrasında olmuştur. Bu bağlamda engellilik alanının Türkiye’de nasıl sorunsallaştırıldığı ve devletin konuya nasıl dahil olduğuna da bakmak gerekmektedir.

Özürlüler Şurası:

Türkiye’de engellilere yönelik faaliyetler 1950’li yıllara kadar tıbbi bakım hizmetleri olarak yürütülmüştür. Engellilerin toplum içindeki görünürlüğü ve algılanmasını toplumun değer yargıları ve inanç şekillendirmiştir. Engelli insanlara yardımseverlik anlayışı içinde yaklaşılmış, sakatlığın nedenleri kader ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu dönemde engellilere yönelik hizmetler tıbbi kurumlar ve yardım amaçlı kurulan vakıflar tarafından verilmiştir. 1. Özürlüler Şurası (1999) dokümanlarında bu dönem özel eğitimin sağlanmasına yönelik faaliyetlerin ortaya çıktığı, 1951 yılında da özel eğitim uygulamalarının başladığı belirtilmektedir. 1951 yılında MEB’e bağlı ilk körler okulu açılmış, aynı yıl çıkan yasa ile özel eğitim hizmetleri Sağlık Bakanlığından MEB’e aktarılmıştır. Söz konusu gelişmeler bu alanın sadece tıbbi bir konu olmadığının eğitim ihtiyacının da fark edilmeye başlandığını göstermektedir (Özgökçeler, Alper, 2010: 41).

1976 yılında çıkarılan yasa ile işsiz engelliler ve 62 yaş üzeri yaşlılara aylık bağlanması, 1971 yılında İş Yasasında yapılan düzenleme ile engellilere %2 kontenjan koşulu konması gibi değişikliklerle sistemli olmasa da engelli haklarına yönelik ilerlemeler kaydedilmiştir. 1981 yılının Birleşmiş Milletler tarafından **Uluslararası Özürlüler Yılı** olarak ilan edilmesiyle ve yine BM’nin 1983 yılını takip eden on yılı **Dünya Özürlüler 10 Yılı** kabul etmesinin etkisiyle Türkiye’de de Sakatları Koruma Milli Koordinasyon Kurulu kurulmuş ve Başbakanlık Özürlüler İdaresi Bakanlığının kurulduğu 1997 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür (Gökmen, 2007,).

Özürlüler İçin Ülke Raporunda (1995-2000) Özürlüler İdaresi Başkanlığı’nın²¹ kuruluş amacı, engellilere yönelik politika üretmek, engellilerin

²¹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulması ile Özürlüler İdaresi Başkanlığı da kapatılmış ve engellilere yönelik hizmet ve politikalar Bakanlığa Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü

sorunlarını belirleyip çözüm üretmek, ulusal ve uluslararası oluşumlar arasında engelliler için sunulan hizmetlerin verimli, etkin ve sürdürülebilir olması için koordinasyon sağlamak olarak aktarılmıştır (Akt. Kamanlıoğlu, 2007: 55). Ancak bugüne kadar engelliler ilgili geliştirilen politikalar ve sunulan hizmetlerde sosyal yaşama bir şekilde katılabilecek, destekle hem eğitim hem de iş yaşamına dahil olabilecek gruptaki engellilerin öncelikli olarak ele alındığı görülmektedir. Bunun yanında sürekli bakıma ihtiyaç duyan, zihinsel ve bedensel engellilerin de bulunduğu göz önüne alındığında, hem tüm engel grupları hem de özellikle bu ağır engel gruplarının bakımlarının ne şekilde ve kim tarafından sağlanacağına ilişkin soruların yeni yeni sorulmaya ve bu doğrultuda verilen hizmetlerin de yeni yeni şekillenmeye başladığı söylenebilir.

Ülkemizde engellilik alanıyla ilgili görev üstlenmiş Başbakanlık’a bağlı pek çok kurum ile bakanlık düzeyinde örgütlenmeler bulunmaktadır. Bunlardan biri de 2011 yılına kadar SHÇEK’ti. 2011 yılına kadar SHÇEK, şu anda da Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı engellinin bakımını hem kendi kurumları hem de verdiği maddi yardımlarla aile içinde akrabalar aracılığı ile sağlamaktadır. Tezin konusu olan SHÇEK’in engellilere yönelik olarak aşağıdaki başlıklar altında verdiği hizmetler, değinilen bakım sorunsalı çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri

Bakım ve rehabilitasyon merkezleri; “*bedensel, zihinsel ve ruhsal özürleri nedeniyle normal yaşamın gereklerine uyamama durumunda olan kişilerin, fonksiyon kayıplarını gidermek ve toplum içinde kendi kendilerine yeterli olmasını sağlayan beceriler kazandırmak veya bu becerileri kazanamayanlara devamlı bakmak üzere kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşları*”dır (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Özürlülerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik).

tarafından yürütülmeye başlamıştır, söz konusu Genel Müdürlük halen Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı faaliyet göstermektedir (<https://www.ailevecalisma.gov.tr/bakanlik/hakkinda/teskilat-semasi>, 21.03.2019)

Bakım hizmetleri kapsamında “*özürlülerin beslenmesi, korunması, temizliği gibi birincil yaşam ihtiyaçlarının giderilmesi*”, sosyal rehabilitasyon hizmetleri kapsamında; “*özürlülerin var olan yeteneklerinin ve becerilerinin korunması ve geliştirilmesi için egzersiz çalışmaları; atletizm, yüzme, basketbol, futbol gibi sportif çalışmalar; resim, müzik, folklor, tiyatro gibi sanatsal ve kültürel etkinlikler; seramik işleri, el işi, galoş üretimi, ahşap doğrama, tarımsal çalışmalar gibi iş uğraşı faaliyetleri ile geziler, kutlamalar, eğlenceler gibi sosyal etkinlikler*” gerçekleştirilmektedir

(<http://www.shcek.gov.tr/userfiles/pdf/SHÇEK%20Özürlü%20Bireylere%20Yönelik%20Hizmetleri%2031.01.2010.pdf>, 21.04.2011).

Yönetmeliğin engelli kabul önceliğine bakıldığında, engellilerin ailesinin yanında evde bakımına öncelik verildiği, ailesi olmayan veya ailesi yanında bakımı sağlanamayan engellilerin merkezlerde bakımının ve rehabilitasyonunun alternatif hizmet modeli olarak değerlendirdiği görülmektedir. Kabul edilen tüm yasa ve yönetmeliklerdeki ortak nokta “*özürlülerin ailesi yanında ve evde bakılmasına öncelik*” (md. 7-1/a) verilmesidir. Aile rehabilitasyonu öncelikle aileyi güçlendirmeyi ve bakım hizmetinin kadınlar tarafından verilmesini hedeflemektedir.

İlgi yönetmelik incelendiğinde, gündüzlü ve yatılı bakım merkezlerine engellinin kabul edilmesinde annenin varlığının önemli bir rol oynadığı, bakıma muhtaç engellinin evinde annesi varsa bakımevine kabul edilmediği, bakım merkezlerinde engelli kabulünde öncelik gerektiren durumlarla ilgili bir puanlama sistemi oluşturulduğu ve en yüksek puanı bulunanın kabulde öncelikli olduğu görülmektedir. Bu sisteme göre en yüksek puan olan 9 “aile içinde istismara uğrayan özürlüler”e; 8 puan “annenin özürlü olması”na, 7 puan “annenin vefat etmesi”ne, 5 puan ise “babanın vefat etmesi”ne verilmekte, ebeveynlerin hastalık ve yaşlılık nedeniyle engelliye bakmakta zorlanması ise 5 puan üzerinden hesaplanmakta. Buradan engellinin kabulünde bakım sağlayanın temelde kadın olduğu varsayımından yola çıkılarak, **annenin yokluğunun** ya da **işlevsizliğinin** engelli kabulünde temel teşkil ettiği ve toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren bir tutum sergilendiği görülmektedir.

Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezleri

Aile Danışma ve Rehabilitasyon Merkezleri; “özürlüleri kendi kendine yeterli düzeye getirmek, okul eğitime hazırlamak ve aile içi uyumu sağlamak amacıyla özürlülere ve ailelerine hizmet sunan gündüzlü sosyal hizmet kuruluşları”dır (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Özürlülerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik).

SHÇEK Genel Müdürlüğüne bağlı gündüzlü hizmet veren merkezlerde, grup çalışması, yarım veya tamgün engellilere yönelik hizmetler verilerek, engellilerin aileleri ve annelerinin rahatlatılması, aile üyelerinin kendilerine zaman ayırmalarının sağlanması ve engellilerin daha uzun süre yapılandırılmış hizmetlerden faydalandırılması amaçlanmaktadır (Sosyal Hizmetler Rehber Kitapçığı, ty: 46-47).

Bu merkezlerden hizmet alabilecek engelliler arasında öncelik sıralaması bulunduğu ve bu sıralamaya göre;

- a) Okul öncesi dönemde olan ve destek isteyen engelliler (0-6 yaş arası),
- b) Herhangi bir özel eğitim kurumundan yararlanmayanlar,
- c) Okula gitmeyenler (MEB’e bağlı),
- d) Okula giden ancak bakıma ihtiyaç duyanlar,
- e) Ailesinin yanında bakım ve rehabilitasyonlarında zorluk yaşanan engellilerin kabul edildiği (SHÇEK Genel Müdürlüğü Özürlülerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik, Md.25) görülmektedir.

Aile danışma ve rehabilitasyon merkezlerine kabulde ise öncelik, bakıma muhtaç kişinin yaşına göre belirlendiği, okul öncesi çocuklara bakanların ilk sırada yer aldığı ve evde bulunan ağır özürlü durumdaki yaşlılara bakanların bu merkezlerden yararlanmalarının mümkün olmadığı söylenebilir.

Özel Özürlü Bakım Merkezleri

Engellilik sınıflandırmasına göre ağır engelli olduğu sağlık kurulu raporu ile belgelenen, öz bakım becerilerini ve günlük yaşam fonksiyonlarını tek başına ve bir

başkasının desteği olmadan yerine getiremeyecek engellilerin bakım paraları SHÇEK tarafından ödenerek, bakımları özel bakım merkezlerinde yatılı olarak gerçekleştirilmektedir.

SHÇEK'e bağlı faaliyet gösterdiği dönemde Türkiye genelinde toplam 87 özel özürlü bakım merkezi bulunmaktaydı (<http://www.shcek.gov.tr/ozel-bakim-merkezleri-2.aspx>, 27.05.2011).

Cinsiyetçi Yaklaşımın Yeniden Üretimi: “Özürlü Evde Bakım Hizmeti”

Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik (30.06.2006 tarih ve 26244 sayılı) gereği Sosyal Hizmet Müdürlüklerince aylık bir asgari ücret tutarının engellinin bakımını sağlayan kişiye, bakım hizmeti karşılığında verilmektedir. Bu ücret ödenirken oluşturulan bakım değerlendirme heyeti tarafından düzenlenen kontrollerle, engellinin bakımının bakıcı tarafından yeterli şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği denetlenir. Ancak bu hizmetten yararlanacak kişilerin *“kendilerine ait veya bakmakla yükümlü olduğu birey sayısına göre kendilerine düşen ortalama aylık gelir tutarı bir aylık net asgari ücret tutarının 2/3'ünden daha az”* gelirlerinin bulunması şartı bulunmaktadır.

Engellilere yönelik verilen hizmetler genel olarak değerlendirildiğinde; bakım ve ev içi emeğin ücretli hale getirilmesi kadın hareketi içerisinde tartışılan önemli alanlardan biridir. **Engelli evde bakım hizmeti** bu açıdan değerlendirildiğinde aslında kadının yıllarca görünmeyen (hem engellilerin toplumsal görünürlüğü hem de engelli bireye sahip ailelerin –ki bakım işinde birincil sorumlu görülen kadınların- görünürlüğü açısından) emeğinin, doğal rolü olarak görülen bakım işinin ücretlendirilmesi anlamına gelmektedir. Ancak uygulamaya esas teşkil eden yönetmelik incelendiğinde, yönetmeliğin böyle bir kaygıyla çıkarılmadığı açıktır. Yönetmelik çıkarılırken amacın engellilerin yaşamlarını öncelikle bulundukları ortamda kendi ailelerinin yanında geçirilmesinin hedeflendiği ve hizmetten yararlanabilmek için gelir kriterinin bulunduğu, bakım ücretinin bakım işi için değil, muhtaçlık üzerinden değerlendirildiği ve bakım verenin emeği üzerinden değerlendirilmediği görülmektedir.

Buradaki risklerden biri bakım işinin yine kadın tarafından sağlanması nedeniyle kadının, özel alana/ev içine daha fazla kapanmasına neden olabileceğidir. Çünkü engelli evde bakım hizmetinden faydalanan engelli bireylerin diğer gündüzlü bakım hizmetlerinden yararlandırılması mümkün görünmemektedir. Bu iki hizmetin bir arada verilmesinin sağlanması bakım verenin –kadının- de sosyal hayata katılımını ve sosyal işlevselliğini artıracak koşullarının oluşmasını sağlayacaktır.

Bakım hizmetinin SHÇEK aracılığı ile özel kuruluşlar tarafından yerine getirilmesi, bakım hizmetinin devletin sorumluluğunda olduğunun kabulünün bir göstergesidir. Ancak bu sorunlu bir kabuldür. Hizmetten yararlandırılma koşullarının muhtaçlık kapsamında değerlendirilmesi ve ekonomik kriterlere bağlanması hizmet götürülen grubun sayısını azaltmakta, bunun yanında bakım hizmetinin devlet tarafından üstlenilmesinin bazı önkoşullar gerektirdiğini göstermektedir. Bu hizmetin yaygınlaştırılması halinde **bakım** kavramının sorunsuz olarak devletin sorumluluğunda olduğunun kabul edildiği söylenebilir.

Esping-Andersen (1999), aileye ağırlık veren refah rejiminin, refah yükümlülüklerinin büyük bir kısmını aileye yükleyen rejim türü olduğunu ifade etmektedir. Aile ağırlıklı olmaktan çıkış ise bireylerin aileye bağımlılıklarını azaltan, bireylerin ekonomik kaynaklar üzerindeki belirleyiciliğini ailevi karşılıklılıklardan bağımsız şekilde en aza indirgeyen politikalar olduğunu, kadınların aile sorumluluklarının, çalışarak ekonomi bağımsızlık kazanmalarını kısıtlaması nedeniyle, bu sorumlulukların aile ağırlıklı olmaktan çıkarılmasının refah devletine bağlı olduğunu belirtmektedir (Akt. Bütün, 2000: 29). Bu değerlendirmeden yola çıkarak Türkiye'nin ve özel olarak SHÇEK'in refah politikalarının aileye ağırlık verdiği, kişilerin birey olarak öncelikle aile üyesi olarak değerlendirildiği ve sorumluluklarının aile tarafından karşılanmasının beklendiği görülmektedir.

Leitner (2003) ise **bakımın ailevileştirilmesi-aile dışılaştırılması** kavramları ile devletin bakım konusunda ne ölçüde sorumluluk üstlendiğini sınıflandırmıştır. Aile içi bakıma devlet tarafından destek sunulması (evde bakım hizmeti, gündüzlü bakım kuruluşları vb.) **seçimlik ailevileştirme**, evde bakım için parasal destek sunulması **açık ailevileştirme**, herhangi bir desteğin sunulmadığı, bakım yükünün

tamamen aileye yani kadına bırakılması ise **örtük ailevileştirme** şeklinde tanımlanmaktadır (akt. Memiş ve İzdeş, 2018:105-106). Bu bağlamda özürlü evde bakım hizmeti bir taraftan açık ailevileştirme olarak göze çarparken, bu hizmetin de ekonomik yoksunluk koşuluna bağlanması ve bu kriterler dışında kalanlar için herhangi bir desteğin sunulmaması bir taraftan da örtük ailevileştirme tablosunu ortaya koymakta, Leitner'in sınıflamasına göre, Türkiye'de engellilere yönelik genel bir politika bulunmadığını, devletin koşulsuz sorumluluk almadığını göstermektedir.

Bakım kavramı hem özel alanın hem kamusal alanın dönüştürülmesi ve giderek özel/kamusal ikiliğinin aşılmasında önemli bir konudur. Özel alanın kamusal alandan, ailenin **ekonomiden**, karşılıksız emeğin ücretli emekten, bakıcılığın gelir getirici faaliyetten bağımsızlaştırılması, **bakımın** değer verilen ve doyurucu bir insan faaliyeti haline gelmesiyle birlikte aşılabacaktır. Devlet tarafından nitelikli ve ucuz bakım kurumlarının kurulması ve hastaların, yaşlıların, çocukların bakımının ailelerde kadınların üzerinden kısmen de olsa alınması gerekir (Savran, 2004: 75-76).

Bu değerlendirmeler doğrultusunda yaşlı ve çocuk bakımında olduğu gibi, engellilerin bakımında da aile içindeki kadınları merkeze yerleştiren anlayıştan uzaklaşılmasının, özürliülerin bakımı için ücretsiz yatılı ve gündüzlü bakım evleri açılmasının, sayıları yetersiz olan kuruluşların arttırılmasının, evde bakım ücreti ödenmesi için yoksulluk sınırı altında gelire sahip olma koşulu kaldırılmasının, bu ücretin evde yaşlı, hasta ve engellilere bakanlara koşulsuz verilmesinin, engellinin bakım sorumluluğunun aile -bakımı yapan kadın- ile paylaşılmasında ve kadınların üzerindeki yükün azaltılmasında etkili rol oynayacağı söylenebilir.

Sosyal hizmetin temel amacının bireylerin sosyal işlevselliğini arttırmak olduğu göz önüne alındığında, engellilik alanında verilen hizmetlerin ağırlıklı ve koşullu şekilde maddi destek ile sınırlı olduğu, verilen hizmetin sosyal yardım düzeyinde kaldığı, bireyin sosyal işlevselliğinin arttırılması amacının yerine getirilemediği, bu bağlamda engelli bireyle birlikte bakım verenin –kadının- de toplumsal yapı, çevre ve yetersiz hizmetler nedeniyle sosyal yaşama katılımının engellendiği, sosyal işlevselliğinin kısıtlandığı, ikincil bir engellilik durumunun ortaya çıktığı görülmektedir.

3.1.3.3. Sosyal Hizmetlerin Tıkandığı Nokta: Yoksulluğun Kadınlaşması²²

Refah devletinin, doğal olarak da sosyal hizmetin çözüme yönelik yasalar, yönetmelikler ve programlar oluşturduğu önemli sosyal sorunlardan biri de yoksulluktur.

Zaman zaman bireylerin özelliklerinden, zaman zaman doğal koşullardan (çölleşme, doğal afetler, kuraklık vb.) bazen de savaş gibi insanlığın yarattığı problemler sonucu ortaya çıkan bir olgu olan yoksulluk, her çağda ve toplumda görülmüştür. Ancak bugün sosyal sorun olarak tanımladığımız şekliyle yoksulluk 16. yüzyılda Avrupa’da kapitalizmle bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır (Buğra, 2005: 2).

Sanayileşme ve kapitalizmle birlikte ortaya çıkan kamusal/özel alan ayrımı ve buna bağlı belirginleşen cinsiyete dayalı iş bölümü, yerleşik ataerkil kodlarla birlikte kadının yerinin özel alan olarak tanımlanmasına neden olmuştur. Günümüze dek, kadının aile içindeki yerine ilişkin bu toplumsal ve kültürel kabuller, kadının iş yaşamına katılmasının ya da katılamamasının, aynı zamanda gelir düzeyinin belirleyicilerindendir. Özel alandaki (buna aile içindeki ya da ev içindeki de diyebiliriz) hem ev içi emeği hem de bakım sorumluluğu (çocuk, yaşlı, özürlü) gibi her türlü ücretsiz emeği iş yaşamına katılımını etkileyerek, kadınların tarihsel bir olgu olan yoksullukla en fazla karşılaşan ve bu durumdan en ağır etkilenen gruplardan biri olmasına yol açmıştır. Andersen, çalışmalarında kullandığı **defamiliazation**²³ kavramıyla, bakım ve hizmet servislerinin devlet ve/veya piyasa

²² **Yoksulluğun kadınlaşması** kavramı, Diane Pearce tarafından 1978 yılında, o dönemde Amerika’da yoksulların büyük çoğunluğunun kadınlardan oluşmasına, işgücüne katılımları artmasına karşın 1950-1970 yılları arasında kadınların koşullarında düzelme olmamasına ve daha da kötüleşmesine vurgu yapmak üzere kullanmıştır (Ulutaş, 2009:25). Günümüzde bu kavram sadece kadınlardan oluşan ailelerin durumlarını belirtmek için değil, yalnız yaşayan veya evli tüm kadınların yoksulluklarını açıklamak için de kullanılmaktadır.

²³ Kişinin refahının aileden bağımsız hale gelmesi. **Familialization** ise kişinin refahının aileyle belirlenmesidir. Familialization tipi devlette aile; yaşlı, çocuk bakım hizmetlerinin temel sağlayıcısı birimi olarak kurgulanmış, sadece aile tarafından sağlanamayan hizmetler devlet tarafından refah politikaları/sosyal politikalar kapsamında üstlenilmiştir. Defamilialization devlet modelinde ise,

tarafından karşılanması gerektiğine ve böylelikle piyasadaki kadın çalışan sayısının artacağına ve yoksulluğun azalacağına işaret etmektedir (Akt. Orloff, 2002: 13). Sosyal hizmetin, çalışmanın daha önceki bölümlerinde belirtilen hizmet alanları²⁴ göz önüne alındığında, verilen hizmetlerin kadın yoksulluğu ile mücadele edilmesinde ya da bu hizmetlerin verilmemesi ile kadın yoksulluğu riskinin artmasında rol oynayabileceği söylenebilir. Bunun yanında kurumun yoksullukla ilgili politikaları; yoksul kadınların içinde bulundukları durumla mücadele etme güçlerini etkilemektedir. Bu bağlamda kurumun verdiği ya da vermediği hizmetlerle yoksulluğun kadınlaşmasında belirleyici bir konumda olduğu düşünülerek, yoksulluk bu çalışmada ayrı bir başlık olarak ele alınmıştır.

Farklı kavramlar ve tanımlamalarla son yıllarda yeniden tartışılır hale gelen yoksulluğun tanımlanmasındaki zorluğu, görelilik veya “neye ya da hangi ölçütlere” sorusunun cevabında yatmaktadır. Ölçütler subjektif unsurlar olup kişiye, toplumun değerlerine, koşullara ve önceliklere göre değişmektedir. Yoksullukla ilgili politika üretme çalışmalarında iki tanımlama şekli bulunmaktadır. Birincisi gelir ve tüketim, diğeri yaşam koşulları (beslenme, boş zaman, eğitim, beslenme vb.) üzerinden yoksulluğu tanımlamaktadır. Geliri baz alarak yapılan tanımla **mutlak ve görelî yoksulluk** olarak kavramsallaştırılmaktadır (Poverty Data a Supplement to World Development Indicators, 2008).

Mutlak ve görelî yoksulluk kavramı ilk kez, McNamara tarafından 1973 yılında şu şekilde tanımlanmıştır;

Göreceli yoksulluk basitçe, birkaç ülkenin diğerlerinden daha az varlıklı olması ya da bir ülkedeki bazı vatandaşların komşularından daha az servete sahip olması

bakım hizmetleri temelde devlet tarafından karşılanıyor, örneğin çocuklarını kreşlere bırakan kadınların işgücü piyasasına çıkabilmelerini sağlıyor. Esping-Andersen'in bu model, bakım hizmetleri özelinde ele alınan ailenin salt istihdam açısından denkleme dahil edildiğini, toplumsal cinsiyete dayalı rolleri, eşitsiz konumları, sınıfsal rolleri, vatandaşlığı dahil etmemesi nedeniyle feministler tarafından eleştirilmiştir.

²⁴ Bkz: Bakım kavramı; kreş hizmeti, ücretsiz kreş hizmeti, özürli bakım rehabilitasyon merkezleri, huzurevleri vb.

demektir. Mutlak yoksulluk ise, hastalık, okuma yazma bilmeme, kötü beslenme ya da bakımsızlık gibi onur kırıcı yaşam koşullarında yaşama, biçiminde nitelendirilir. Bu yoksulluğun mağdurları en temel insani ihtiyaçlarını karşılayamaz durumdadırlar (Akt. Bennholdt-Thomsen, 1988: 83)

Yoksulluğun sosyal sorun olarak kabul edilmesiyle birlikte her ülke sosyal refah anlayışına göre farklı politikalar, programlar ve farklı kurumlar aracılığı ile yoksullukla mücadele etmektedir. Bu yaklaşımlar yoksul bireyin sosyal haklardan yararlanmasının sınırlarını ve bu **hakların** temellerini oluşturmaktadır.

Şener yoksulluğu tanımlayabilmek için Amartya Sen tarafından geliştirilen çözümlere de bakılması gerektiğini belirtir. Şener'in de aktardığı gibi Sen yoksulluğun **gelir azlığı** veya **gelir yetersizliği** şeklinde tanımlamaktansa **kapasite-yapabilme yetersizliği** olarak nitelendirmektedir. Sen'e göre iyi bir hayat için gelir tek başına yeterli bir unsur değildir. Kaliteli bir yaşam için dört unsur daha gereklidir. Sen bu dört unsuru; bireysel farklılıklar ve yapabilirlik engelleri (bireysel olarak fiziksel farklılıklar insanların gereksinimlerini de çeşitlendirmekte ve değiştirmektedir), çevresel faktörler (doğa koşulları vb.), toplumsal koşullar ve bireysel yapabilirlik (mevcut kamusal hizmetler ve bunlara ulaşabilme olanakları vb.) ile farklılıkların ilişkisel görünümleridir (Şener, 2009: 2-3). Farklılıkları içine almayı hedefleyen bu bakış açısı, eşitliğin farklılıkların da dikkate alınması ile sağlanabileceğini ifade eder. Bu bağlamda bu yaklaşım, yoksulluk değerlendirilirken kadınların toplumsal ve hane içinde karşılaştıkları eşitsizliklerinde göz önüne alınmasını sağlamıştır. Bu noktada, ev içi ilişkilerin dinamiği ve gelirin/kaynakların nasıl dağıtıldığı sorusu önem kazanır. Bu bakış açısı ile hane halkının değil bireylerin yapabilirliklerini tespit etmek ve artırmak amaçlanır. Amartya Sen bu durumu; *“Bir eve şeker girebildiği halde, aile içinde kadınların şeker tüket(e)medikleri saptanabilir”* şeklinde açıklar (Semerci, 2007: 23-24).

Yoksulluk dünya genelinde tüm insanlar için sorun olmasına karşılık, cinsiyet bağlamında ele alındığında, kadınların daha dezavantajlı durumda olduğuna daha önce değinilmişti. Kadınların erkeklerden çok daha fazla yoksulluk riskiyle karşı karşıya olmaları, yaşamlarının herhangi bir döneminde, erkeklere kıyasla çok daha

fazla yoksullaşma riski taşımaları ve kadınların erkeklere kıyasla yoksulluğa genellikle yavaş yavaş değil de aniden düşmeleri bu durumun göstergelerindendir. Kadınların yoksullaşmasının tek nedeni ekonomik koşullar değildir. Toplumsal cinsiyet rolleri, kamusal hizmetlere, eğitim ve sosyal güvenlik ağına, üretim araçlarına ulaşımının kısıtlı olması, karar mekanizmalarında yeterince yer alamamaları da önemli etkenlerdir.

Kadınlar yoksulluğu yaşamının yanında ailesel yoksulluğun günlük pratikleriyle de baş etmek zorunda kalırlar. Evin temel ihtiyaçlarının giderilmesi, çocukların ihtiyaçlarının karşılanması yönetimi (beslenme, giyim, okul ihtiyaçları vb.) yaşlıların bakımı ve ailenin geçimini destekleyecek sosyal yardımlara başvurulması yoksul ailelerde kadınlarca yapılmaktadır. Kadınlar sosyal yardımlara erkeklerden fazla müracaat etmektedirler (Buğra ve Keyder, Akt. Bütün, 2009: 8). Bora bunun nedenini, kadınların yoksul olduklarını erkeklerden daha kolay itiraf etmeleri olarak ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet rollerine atfedilen kabullerde evin geçimi kadının sorumluluğu olarak görülmediğinden kadınlar yoksulluğu bireysel yetersizlikleri olarak görmemektedirler. Bunun yanında kedilerini evin geçiminden sorumlu hissetmeseler de ev için ayrılan geliri en etkin şekilde kullanmaları beklendiğinden paranın yönetimi konusunda çok çaba harcamaları gerekir. Yoksulluk sonucu erkekler evin geçimini sağlayamamaları nedeniyle ezilirken kadınlar yoğun ev işi ve aileyi besleyemedikleri için ezilirler (Bora, 2007: 108).

Günümüzde bir sosyal sorun olarak ele alınan ve devletin müdahale alanlarından biri olan yoksulluğun önlenmesinde ekonomi ve istihdam politikaları, sosyal güvenlik uygulamaları, sunulan sosyal hizmet ve yardımlar önemli belirleyicilerdir. Ülkemizde yoksullar büyük oranda işgücüne katılmadığı veya kayıt dışı işlerde az maaşla çalıştırıldıkları için sosyal güvenlik ağına dahil olamamakta, sosyal hizmetler ve yardımlarla desteklenmektedirler (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2008-2013: 42)

SHÇEK'te geliştirilmiş olan yoksullukla mücadele programları ayni-nakdi yardımlar aracılığı ile yürütülmektedir. Bu bölümde ayni-nakdi yardım hizmetinin

SHÇEK'in kuruluşundan bugüne niteliklerine, hizmet amacı ve kapsamına, yaşanan değişikliklere bakılarak, verilen hizmet toplumsal cinsiyet ve kadın odağı bağlamında değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bunun yanında kadın yoksulluğu ile mücadelede kadının güçlendirilmesi de önemli bir müdahale alanı olarak düşünüldüğünden toplum merkezlerinin verdiği hizmetler de aynı bakış açısıyla bu bölümde ele alınacaktır.

SHÇEK'in Yoksulluk Politikası: Aile Odaklı Ayni-Nakdi Yardımlar

Yaşanan en eski sosyal sorunlardan biri olan yoksullukla mücadelede geçmişten günümüze pek çok yöntem kullanılmıştır. Hayırseverlik ve yardımseverlik geleneksel en eski yöntemler olup, Batıda 16. Yüzyılda başlayan hümanizmin etkisiyle yardımın niteliği ve verilme şekli konusunda başlayan tartışmalar sonucunda sosyal yardımın bir hak ve kamunun görevi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ülkemizde de süreç benzer şekilde ancak ülkenin hem ekonomik, hem toplumsal hem de siyasi gelişmelerine paralel olarak bu konuda politikaların geliştirilmesi uzun zaman almıştır. Geliştirilen politikalar ve verilen hizmetlerin hak temelli olup olmadığı hala ciddi bir sorunsal olmakla birlikte; dernek, vakıf, yerel yönetimler ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu aracılığı ile yoksullukla mücadelede kullanılan araçlardan biri de sosyal yardım hizmetleridir. Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü, bunun sonucunda kadının karşılığı olmayan ev-içi emeği, bakım sorumluluğu; toplumsal cinsiyete dayalı algı kadının eğitim sistemine, ücretli işgücüne katılımını; çalışmanın sürekliliğini, aldığı ücreti belirleyen unsurlardır. Bunlar göz önüne alındığında toplumsal cinsiyet kadın ve yoksulluk arasında doğrudan bir ilişki kurar. Yoksulluktan en fazla etkilenen ve en fazla yoksullaşan grup olan kadınlar için sağlanan sosyal yardımlar çoğu zaman hayati bir anlam taşır.

Daha önce de belirtildiği üzere, diğer sosyal hizmet alanlarında olduğu gibi SHÇEK sosyal yardım alanında da 2828 sayılı yasa ile planlama, yürütme ve koordine etme yükümlülükleri taşımaktadır. Sosyal yardımın tanımına bakıldığında; *“yoksulluk içinde olup da temel ihtiyaçlarını karşılayamayan ve yaşamlarını en düşük seviyede dahi sürdürmekte güçlük çeken kişilere ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde yapılan ayni ve nakdi yardımlar”* olarak nitelendirildiği

görülmektedir (<http://www.shcek.gov.tr/ayni-ve-nakdi-yardimlar.aspx>, 21.05.2011). Kurumun yoksullukla mücadelede en güçlü aracı olduğu görülen ayni-nakdi yardım hizmetler toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden değerlendirilmeye çalışılacaktır.

28.09.1986 tarih ve 19235 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 31.03.2005 tarih ve 25772 Resmi Gazetenin ikinci maddesi ile değişikliğe uğrayan ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği'nin 6.maddesinde ayni-nakdi yardım hizmetinden yararlanma hakkına sahip kişiler tanımlanmıştır;

Genel Müdürlüğün ayni ve nakdi yardım hizmetlerinde, korunmaya muhtaç çocukların, ailelerinin yanında yaşamlarını sürdürmeleri temel hedef olup; öncelikle korunmaya muhtaç çocuklar olmak üzere ödeneklerin yeterliliği ölçüsünde bu hizmetlerden aşağıdaki kişiler yararlanır, ifadesi ile öncelikli hizmet grupları,

a) Muhtaçlık nedeniyle haklarında korunma kararı alınarak, sosyal hizmet kuruluşlarının himayesine bırakılan çocuklarını desteklendikleri takdirde yanlarına alabilecek özellikleri taşıyan aile, anne, baba veya yoksa akrabaları.

b) Korunmaya muhtaç oldukları tespit edilerek haklarında korunma kararı çıkarılmış, ancak çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları veya bakım ve rehabilitasyon merkezlerine yerleştirme imkanı bulunamadığı için sıraya alınmış olan çocuklar.

c) Tabii afetler nedeniyle muhtaç duruma düşen aileler veya yakınlarını kaybederek kimsesiz ve korunmasız kalmış kişiler.

d) Olağanüstü bir felaket, hastalık veya kaza geçirerek belirli bir süre kendisinin ve geçindirmekle yükümlü bulunduğu aile fertlerinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olanlar, hayati tehlike arz eden ve ameliyat gerektiren durumlarla karşılaşan kişiler ile ekonomik yoksunluğu nedeniyle kendisini geçindiremeyecek durumda olan muhtaç yaşlılar.

e) Koruma kararı olup da yaş sınırlarını tamamlamaları nedeniyle yetiştirme yurtlarından ayrılan çocuklar.

f) Korunma kararı olmamakla birlikte maddi sorunlarla karşılaşarak eğitimini devam ettiremeyecek duruma düşen ilköğretim ve orta öğretimdeki öğrenciler.

26215 sayılı Resmi Gazetenin ikinci maddesinde yer alan değişiklik ile;

g) Muhtaçlık nedeniyle haklarında korunma kararı alınarak Kuruma ait bir sosyal hizmet kuruluşuna yerleştirilmesi talep edilen ve kendilerine ekonomik destek sağlanamaması durumunda Kuruma ait sosyal hizmet kuruluşuna yerleştirilmesi zorunlu görülen, ancak korunma kararı alınmaksızın nakdî yardımla ailesi veya yakınları tarafından bakılabilecek çocuklar, olarak tanımlanmıştır.

Sosyal yardım hizmetlerinin genel ilkelerinin; bireylerin kendi kendilerine yeterli hale getirilmesi, korunmaya muhtaç çocuk, engelli ve yaşlının öncelendirildiği, yardım müracaatının fazla olduğu durumlarda muhtaçlık derecesi, aciliyeti, başvuru veya tespit sırasının belirleyici olması, sosyal yardımların sosyal güvenlik sisteminin açıklarını kapatacak şekilde planlanıp geliştirilmesi olarak belirlendiği görülmektedir (<http://www.shcek.gov.tr>, 21.05.2011).

Yardımanın genel ilkelerine bakıldığında, kişilerin kendi kendilerine yeterli duruma getirilmesinin amaçlandığı belirtilmekle birlikte uygulamada sosyal yardımdan yararlanabilecek gruplar sadece çocukların muhtaçlığı üzerinden tanımlanmaktadır. Bu hizmet modelinde kadının birey olarak yer almadığı, kadın olarak yaşadığı yoksulluğun sorun olarak görülmediği, ancak çocuğu varsa yani annelik rolü üzerinden yardım alabildiği görülmektedir. Hizmet verilecek grubun belirlenmesinin de kurum tarafından belirlenen sınırlar içinde bulunması, ihtiyaç grupları ve bu ihtiyaç grupları içinde bir hiyerarşinin bulunması kadının bu hizmetlere ulaşmasını da engellemektedir.

Yönetmelikte 2005 ve 2006 yıllarında değişikliğe gidilmeden önce hizmet verilecek grup tanımlanırken; *“Kendisini, eşini ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarını, anne ve babasını, bulundukları mahallin hayat şartlarına göre asgari seviyede geçindirmeye yetecek geliri, malı veya kazancı bulunmama hali”*nin (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği, md.4) baz alındığı, bu koşullarda hizmete ihtiyacı olan bireyler arasında önceliği belirleyen bir hiyerarşinin bulunmadığı, bu bağlamda kadının da tek başına –çocuk sahibi olmadan- ihtiyaç sahibi olmasının bu yardımdan faydalanabilmesini mümkün kıldığı görülmektedir.

Bunun yanında kurumun diğer hizmet modellerinde (kadın konukevi, toplum merkezleri, paydaşları ile ortak yürüttüğü projeler vb) toplumsal cinsiyet eşitliği odaklı bir bakış açısının hedeflendiği belirtilmesine karşın, ayni-nakdi yardım uygulamalarında bu bakış açısının bulunmadığı, ataerkil bir bakışın bulunduğu ve kurumun bu anlamda bütünlükçü bir politikasının olmadığı söylenebilir.

Bir diğer hususta; 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesinin 2. Maddesinde SHÇEK diğer tüm kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte işbirliği yapılacak kurum/kuruluşlar ile birlikte *“Şiddete uğrayan ve özellikle sığınma evlerindeki ihtiyacı olan kadınları danışma merkezleri ile sığınaklara başvuran kadınları ekonomik olarak güçlendirmek, yeniden ev kurmalarını sağlamak amacıyla bir "Kadın Destek Fonu" oluşturmak ve kadınların uygun işlere yerleştirilmesi sağlanmakla”* yükümlü kılınmıştır. Kurumun ayni-nakdi yardım hizmetleri aracılığı ile kadınları ekonomik olarak güçlendirmesi ulaşılabilir en kolay hedefler arasında görülmektedir. Ancak bunun için kurumun bu konudaki bakış açısını çocuk odağından, kadın odağına da kaydırması ve yönetmeliklerde yeni düzenlemelere gitmesi gerekli görülmektedir.

SHÇEK’e, yerel yönetimlere ya da STK’lara bağlı kadın konukevlerinde kalmakta olan ya da kendi yaşam alanında, evinde bulunan, fiziksel ve ekonomik şiddete uğrayan kadınların mevcut sosyal yardım hizmetlerinden yararlandırılmasının; bunun yanında kadının annelik rolü dışında, yönetmelikte özne olarak **hizmet alan** şeklinde yer verilmesinin sağlanması halinde, kurum tarafından toplumsal cinsiyet eşitliğinin hedeflendiği değerlendirilmesi yapılabilir.

3.1.3.4. SHÇEK’in Kadın Dostu Hizmeti: Toplum Merkezleri

Sanayi devrimiyle birlikte değişen ekonomik yapı toplumsal yapıyı da etkilemiş, gündelik yaşam değişmiş, kırdan kente göçler ve sonucunda da kentsel yoksulluk artmış, sağlık, eğitim alanlarında yetersizlikler sonucu yeni sorunlar görülmeye başlanmış, yalnızlaşma gibi problemler ortaya çıkmış ve tüm bu sorunlara çözüm üretme zorunluluğu doğmuştur. Yeni sorunların çözümü için mevcut

kurumların yetersiz kalmasıyla yeni kurumlar ve yeni hizmet alanları ortaya çıkmıştır²⁵. Karataş (1999: 15) toplum merkezleri hareketini toplumsal değişimin yarattığı problem ve ihtiyaçların giderilmesine yönelik çabaların ürünü olarak tanımlamaktadır.

Sanayileşme ile görünür hale gelen ve sosyal bir sorun olarak ortaya çıkan yoksulluğun nedenleri üzerinde iki ayrı görüş ortaya çıkmıştı. Bireylere toplum içinde yeni fırsatların sunulmadığını ve bu nedenle yoksulluğa neden olan toplumsal faktörlerin etkisizleştirilmesinin savunulduğu görüşü ve bu görüş bağlamında müdahale yöntemi ise; etkinliklerin yetersiz çevre koşullarına odaklanması, çevresel faktörlerin düzeltilmesi ve iyileştirilmesinin sağlanmasıydı. İkinci görüş ise, gelenekçi yaklaşım bakış açısıyla bireylere yapılacak maddi ve manevi yardımları öngörüyordu.

Yoksulluğun bireyin kendi dışındaki etkenlerden de ortaya çıkabileceği anlayışı, sosyal yardım ve hizmetlerde odağın, bireyden topluma yönelmesini sağlamış, bu yaklaşım da toplum merkezlerinin temellerini oluşturmuştur. Süreç içinde toplum merkezlerinin odağı değişmemekle birlikte, hizmet alanlarında genişleme ve çeşitlilikler meydana gelmiştir.

SHÇEK'e bağlı hizmet veren toplum merkezlerinin kuruluş amacı ve yükümlülükleri Toplum Merkezleri Yönetmeliğinde şöyle tanımlanmaktaydı;

Toplum merkezleri “hızlı toplumsal değişme, kentleşme ve göçün yarattığı sorunlar doğrultusunda, bireylerin, grupların, ailelerin ve toplumun sorunlarla baş edebilmeleri ve bireylerin katılımcı, üretken ve kendine yeterli hale gelmesi amacıyla; koruyucu-önleyici-eğitici-geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici işlevlerini, bir arada ve en kolay ulaşılabilir biçimde, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum örgütleri ve gönüllüler ile işbirliği ve eşgüdüm içinde sunmakla görevli ve yükümlü bulunan gündüzlü sosyal hizmet kuruluşları”dır (Toplum Merkezleri Yönetmeliği, 2000).

²⁵ Toplum merkezlerinin ortaya çıkış süreci ile ilgili bkz. s:16

Toplum merkezlerinin hizmet anlayışı ve önceliği; iç göçten etkilenmiş, kentte yaşayan ancak kaynaklara erişemeyen, fırsatlardan eşit faydalanamayan kadın, çocuk, genç, yaşlı, erkek, engelli gruplarına, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle hizmetler sunulması, kadının güçlendirilmesi, üretime katılmasının sağlanması olarak belirtilmektedir. Kadınların donanımlarının (eğitim, bilgi, karar alabilme becerileri vb.) arttırılmasının olası riskleri önleyebileceği ve bu bakış açısıyla kadınların güçlendirilmesinin toplum merkezlerinin çıkış noktasını oluşturduğu ifade edilmektedir. Toplumsal koşullar ve kamusal hizmetlere erişim noktasında avantajsız bölgelerde ataerkil sistemde yaşayan kadınların, eş ve anne kimliği ile var oldukları, toplumsal yaşama dahil olma ve birey olma hakkından yoksun yaşadıkları, içinde yaşadıkları geleneksel koşullardan ötürü kadınların toplumsal yaşama entegre olabilecekleri ve bunun kabul edilmesini sağlayacak yöntemler geliştirilmesinin zorunlu olduğu kabulüyle, toplum merkezlerinde bölgesel ve kültürel farklılıklar da dikkate alınarak yöntemler üretilmesinin hedeflendiği aktarılmaktadır (www.shcek.gov.tr, 21.05.2011).

SHÇEK'te uygulamaya esas teşkil eden yönetmeliklere ya da kuruluşların hizmet anlayışına bakıldığında **toplumsal cinsiyet eşitliğini** hedefleyen ve hedefleri arasında bu kadar net tanımlayan başka bir alan bulunmadığı görülmektedir. Bu açıdan toplum merkezlerinin Kurum içinde ilke olarak farklı bir bakış açısıyla hizmet götürme kaygısının bulunduğu söylenebilir. Ancak bu tespitin sağlıklı olabilmesi için sunulan hizmetlerin içeriğinin de değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ülke genelinde SHÇEK kapatılmadan önce hizmet veren 91 toplum merkezi bulunmakta idi (<http://www.shcek.gov.tr/toplum-merkezleri-3.aspx>, 23.05.2011). Toplum merkezlerinde sunulan hizmetlere bakıldığında; yetişkinlere yönelik ebeveynlik programları uygulandığı görülmektedir. Bu programlar; Baba Destek Eğitimi Programı (BADEP), Anne Çocuk Eğitim Programı (AÇEP), Kadının İnsan Hakları Eğitimi (KİHEP), Benim Ailem-Aile Çocuk Eğitimi Programı (0-6 yaş), 7-19 Yaş Aile Eğitimi ve bunların yanında çeşitli seminer, konferans, panel, söyleşi, eğitim toplantılarıdır.

Toplum merkezlerinde kadınlara yönelik sunulan hizmetlere bakıldığında, hizmet götürülürken geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden kadına atfedilen görevlerin ve sorumlulukların araç olarak kullanılarak kadınlara ulaşıldığı ve dönüşümün kadın için dezavantaj oluşturan roller üzerinden sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Kadınlara hizmet götürülürken toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadınların da öncelediği anne ve eş rollerinin araçsallaştırılarak önce kadınların bu alanlarda yaşadıkları problemlerin çözümü için anne-çocuk programlarının kullanıldığı, kadını güçlendirme amaçlı bu çalışmalardan sonra Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı (KİHEP), seminer, panel, söyleşi, konferans ve eğitimler düzenlendiği; bunun yanında geleneksel toplum yapısında ücretli bir işte çalışıp gelir sahibi olanın birey olarak algılanması nedeniyle, kadınların gelir elde edebilmesi için beceri geliştirici faaliyetler yapıldığı, nihai olarak da kadının kendine yönelik farkındalığının artırılması, kendini ifade etmesi, problem çözme becerilerinin geliştirilmesiyle kadının toplum ve ailesi içinde statüsünün yükselmesinin sağlandığı belirtilmektedir

(<http://www.shcek.gov.tr/userfiles/pdf/ToplumMerkezleri.Mart2008.pdf>,

12.05.2011).

Aile-Çocuk Eğitim Programları

AÇEP: Anne Çocuk Eğitim Programı (AÇEP), SHÇEK Genel Müdürlüğü ile Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) arasında imzalanan Protokol ile (4 Eylül 1995 tarihinde) uygulanmaya başlamıştır. Program ile; ataerkil kodlar ile çocuğun gelişiminden birinci derecede sorumlu olduğu düşünülen annelerin eğitsel yönü geliştirilerek yetersiz şartlarda bulunan çocukların zihinsel becerilerini, yaratıcılıklarını artıracak, potansiyellerini ortaya çıkaracak bir ortam yaratılması hedeflenmektedir. Program ile hem annelerin bireysel olarak güçlendiği hem de çocuklarının gelişimlerini desteklemelerinin sağlandığı belirtilmektedir

(<http://www.shcek.gov.tr/userfiles/pdf/ToplumMerkezleri.Mart2008.pdf>,

12.05.2011).

BADEP: Erkeklerin babalık rolleri uzun süre sosyal bilimler alanında yok sayılmıştır. Çocuğun sosyalleşmesi ve kişisel gelişimi hakkında yapılan araştırmalar çocuğun anne ile ilişkiseliliği ya da aile türleri üzerinden değerlendirilmiş, babanın çocuğun kişiliğine ve toplumsallaşmasına etkileri dikkate alınmamıştır. Çocuk üzerinde sadece annenin etkisi olduğu, babanın ise ikincil derecede önemli olduğu anlayışı, babaları sadece anneleri destekleyen bir unsur olarak nitelendirmiştir. Parke (1981) teknolojik, ekonomik ve ideolojik gelişmeler ve değişimlerin toplumda babalığı tekrar tanımladığını belirtir (Akt. Koçak, 2004: 4). Kadınların çalışma yaşamına girmesi, çekirdek aileye geçiş, çocuk eğitimindeki gelişmeler ve feminist hareketin etkisiyle toplumsal cinsiyet rollerinin, annelik ve bunun üzerinden babalık rollerinin sorgulanması baba-çocuk ilişkisinin yeniden gözden geçirilmesini sağlamıştır.

Çocukların gelişiminde babaların da doğru bir model olarak rol alması amacıyla geliştirilen bir eğitim programı olan Baba Destek Programıyla babalar, pedagojik olarak bilgi sahibi olmakta, çocuklarıyla etkin iletişim kurabilecek yöntemleri öğrenmekte ve temelde demokratik bir aile ortamı için uygun tutum ve davranışlar kazanabilecekleri bir programa dahil olmaktadır.

Bu tür bir programa ihtiyaç duyulduğu AÇEP'e katılan annelerden gelen geribildirimler aracılığıyla tespit edilmiş ve SHÇEK Genel Müdürlüğü ve AÇEV arasında 2003 yılında imzalanan protokol ile program uygulanmaya başlanmıştır (<http://www.shcek.gov.tr/userfiles/pdf/ToplumMerkezleri.Mart2008.pdf>, 12.05.2011).

BADEP ile aynı zamanda babaları da çocukların bakımı ve eğitimine dahil ederek toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, babanın iletişim ve problem çözme becerilerinin gelişmesinin sağlanarak uygulayabilir hale gelmesi, çocuk istismarının önlenmesi hedeflenmektedir (Koçak, 2004: 16).

2–10 yaşlarında çocuğu olan okuma-yazma bilen tüm babalar, BADEP'in hedef kitlesini oluşturmaktadır.

Benim Ailem-Aile Çocuk Eğitim Programı: UNİCEF ile yürütülen Önce Çocuklar Projesi içinde Erken Çocukluk Gelişimi kapsamında oluşturulan program ile; 0-6 yaş arası çocukların gelişim süreçleri hakkında ebeveynlerini bilgilendirerek gelişimsel gecikmeleri önlemek, bölgeler ve cinsiyetler arasındaki eşitsizliği azaltmak, anne baba davranışlarını olumlu şekilde etkileyerek ulusal düzeyde bir anne baba eğitim programı oluşturulması amaçlanmaktadır.

Program hedef grup olan 0-6 yaş arasında çocuk sahibi olan kadınlarla haftada bir yarım gün (1.5-3 saat) interaktif bir biçimde uygulanan 16 konudan oluşmaktadır. Programın 16 oturumu annelerle, 2 oturum da babalarla uygulanmaktadır.

Hemen her oturumda toplumsal cinsiyete dair bilgiler verilmektedir. Özellikle “Kadın Olmak” başlıklı 15. Oturumda bu konu doğrudan ele alınmakta, kadınlar hakları konusunda, yaşadıkları sorunların nedenleri ile ilgili bilgilendirilmektedirler. Bu oturum sonucunda kadınların şöyle bir algı oluşturmaları hedeflenmektedir:

“Kadın olduğumuz için yaşadığımız sorunlar birbirine benziyor. Biz kadınların eve kapatılmamız, yoksul ve eğitimsiz bırakılmamız, şiddete-tacize-tecavüze maruz kalmamız, aşağılanmamız ve değersiz görülmemiz, kendi yaşam ve bedenimiz üzerinde karar hakkına sahip olmamamız bizim suçumuz değil.

Bu yüzden yapacaklarımız var. Bu olumsuz koşulları değiştirme şansımız var.

Yapacağımız ilk şey sorunlarımızı paylaşmak ve yaşadığımız sorunların ortak olduğunu görmek. Hiçbir kadın bu sorunları tek başına yaşamak zorunda değil.

Biz kadınlar farklılıklarımıza rağmen (çalışan-çalışmayan, zengin-yoksul, kentli-köylü, cahil-okumuş, güzel-çirkin, iffetli-iffetsiz, Doğulu-Batılı, dindar-laik vb) birbirimizi desteklemeliyiz. Çünkü bir arada olursak güçlü oluruz. Sesimizi daha çok duyurabiliriz. Bu sesin devamlı çıkması ve ciddiye alınması için ise kadınların örgütlenmesi gerekir. Örgütlenme hem kadınların güçlenmelerini, hem toplum yaşamı içinde görünür olmalarını, sorunlarının çözüm yollarını aramalarını, kendileriyle ve kendi sorunlarıyla ilgili kararlara katılma şanslarını artıracaktır” (Benim Ailem-Aile Çocuk Eğitim Programı Eğitici El Kitabı).

7-19 Aile Eğitimi Programı: MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde 0-6 Yaş Benim Ailem Programının devamı niteliğinde oluşturulmuştur.

Programın özel hedefleri arasında; ebeveynlerin kendi ve çocuklarıyla olan ilişkilerinde, aile içindeki roller ve karar alma sürecinde, toplumsal cinsiyet ayrımı yapmaksızın, eşitlikçi ve katılımcı bir yaklaşımın oluşmasını sağlamak bulunmaktadır (7-19 Yaş Aile Eğitim Programı Eğitimci Kılavuzu: 9).

8 oturumdan oluşan söz konusu programın “Ergeni Tanımak” başlıklı 2. Oturumda “Ergenlikte Cinsel Gelişim ve Toplumsal Cinsiyet Roller” başlıklı bölümde; katılımcıların (anne-baba) ergenlikte cinsel gelişiminin özelliklerini bilmesi ve kız erkek çocuklarını eşit şekilde desteklemesi gerektiğinin fark edilmesinin hedeflendiği, “Birlikte Büyümek” başlıklı 3. Oturumda ise alt amaçlardan birinin, aile içi demokrasiyi ve cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının ebeveynlik görevlerinden biri olduğu görülmektedir (7-19 Yaş Aile Eğitimi Uygulayıcı El Kitabı).

Aile eğitim programlarına bakıldığında süreç içinde anne-çocuk eğitim programları yerine aile eğitim programı adı altında programlar uygulanmaya başlandığı, bu anlamda çocuğun yetişmesinde aileyi oluşturan ebeveynlerin -anne ve babanın- ortak sorumluluğu olduğu mesajının verilmeye çalışıldığı, ancak baba destek programının ise devam ettiği, toplumsal cinsiyet eşitliği odaklı bir bakış açısının bulunduğu görülmektedir.

Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı (KİHEP): 30.12.1998 tarihinde SHÇEK Genel Müdürlüğü ve Kadının İnsan Hakları Projesi-New Ways İrtibat Bürosu arasında imzalanan protokol ile uygulamaya geçen Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı (KİHEP), ilk olarak toplum merkezlerinde uygulanmaya başlamış ve sonra uygulama alanı aile danışma merkezlerine de yayılmıştır. KİHEP kamu ve bir sivil toplum örgütü işbirliği ile yürütülen bir programdır. KİHEP ile kadınlarda farkındalık yaratarak, kadınların hakları ve sorunları konusunda bilinçlenmeleri sağlanarak, maruz kaldıkları ayrımcılığın nedenlerini anlamaları, kendilerini algılayışlarını bunun üzerinden yeniden kurmaları ve özgüvenlerinin artması,

sonucunda da kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve kadınların güçlendirilmesi hedeflenmiştir

(<http://www.shcek.gov.tr/userfiles/pdf/ToplumMerkezleri.Mart2008.pdf>,

12.05.2011).

Bu program bir yandan kadınları hakları konusunda eğitmeyi hedeflerken öte yandan bilinç yükseltme grubu işlev görmek ve kadının hareketinin yerelleşmesine ve yaygınlaşmasına önemli bir katkı sağlamaktadır (Uçan Çubukçu, 2004: 117).

Programda, insan hakları çerçevesinde, kadına karşı şiddet; kadınların anayasal, medeni, ekonomik, sosyal, cinsel ve siyasal hakları; özel ve kamusal alanda uğradıkları ayrımcılık, bireysel ve toplumsal düzeylerde tartışılarak; yazılı ve sözlü yasaların kadınların yaşamındaki etkisi, kadınların haklarını hayata geçirebilmeleri için üretebilecekleri stratejiler ve halen kullanmakta olan stratejileri görebilmeleri sağlanarak, farkındalık yaratmayı ve mücadele yöntemlerini geliştirebilmeleri sağlanmaları amaçlanmaktadır.

Kadının İnsan Hakları Değerlendirme Raporunda, toplum merkezlerinin hedefleri ile Kadının İnsan Hakları Eğitim Programının hedeflerinin benzerliklerinin tespiti sonrasında, programın söz konusu merkezlerde çalışan sosyal hizmet meslek elemanları tarafından uygulanmasının programın etkililiğine ve yayılmasına katkı sağlayacağına karar verilmesi üzerine SHÇEK ile işbirliği yapıldığı belirtilmektedir. SHÇEK ile yapılan işbirliğinin programın kurumsallaşmasına ve yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmasının yanında devlet-sivil toplum işbirliğinin başarılı bir örneği haline geldiği aynı zamanda programın devlet kurumunun bir uzantısı olan Toplum Merkezleri'nin yapısını da etkilediği, bu merkezlerin daha demokratik ve kadın-erkek eşitliğine duyarlı kamusal alanlara dönüşmesini sağladığı belirtilmektedir. Söz konusu programın aynı zamanda kadın sığınaklarında, anaokullarında, engelli rehabilitasyon merkezlerinde ve Genel Müdürlüğe bağlı kadın sığınma evlerinde de uygulandığı ifade edilmektedir

(<http://www.kadinininsanhaklari.org/files/Degerlendirme%20Raporu.pdf>,

18.05.2011).

Toplum Merkezlerinde uygulanan programların amaçlarına bakıldığında; CEDAW'ın 5. Maddesinin (a) bendinde; *“her iki cinsten birinin aşağılığı veya üstünlüğü fikrine veya kadın ile erkeğin kalıplaşmış rollerine dayalı önyargıların, geleneksel ve diğer bütün uygulamaların ortadan kaldırılmasını sağlamak amacıyla kadın ve erkeklerin sosyal ve kültürel davranış kalıplarını değiştirmek”* ve (b) bendinde; *“anneliğin sosyal bir işlev olarak anlaşılmasını ve çocukların yetiştirilmesi ve gelişiminde kadın ve erkeğin ortak sorumluluğunun tanınmasını öngören ve her durumda çocukların yararlarını her şeyden önce gözeten anlayışa dayanan bir aile eğitimini sağlamak”* şeklinde ifade edilen önlemlere ve hedeflere ulaşılabilmesi için toplum merkezlerinin çok önemli bir işlevi bulunduğu söylenebilir.

Verilen hizmetlerin paydaşlarına bakıldığında özellikle Kadını İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, AÇEV, UNİCEF ile ortaklıklar yürütüldüğü ve genel olarak programların içeriğinin bu paydaşlar tarafından hazırlandığı, yürütülen programların toplumsal cinsiyet eşitliğini hedeflediği, paydaşların bu hizmeti şekillendiren bir rolünün bulunduğu, toplum merkezlerinin de uygulama alanı olarak seçilmesinde toplum merkezlerinin amaçlarının rol oynadığı, bu noktada toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında doğru bir eşleşmenin yaşandığı görülmektedir.

Ancak yaşanan gelişmeler ile Sosyal Hizmetler Merkezleri Yönergesi ile (9 Şubat 2013 tarih 28554 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan) toplum merkezlerinin ve dolayısıyla SHÇEK'in toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması kaygısıyla hizmet veren ve bu hedefe ulaşılmasını sağlayan programların uygulandığı belki de tek kuruluşun ortadan kalktığı ya da işlevsizleştirildiği söylenebilir.

Söz konusu yönerge ile oluşturulan olan Sosyal Hizmet Merkezlerinin görevleri;

“a) Aile bütünlüğünün korunması ve aile refahının artırılmasına yönelik sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.

- b) Çocukların ve gençlerin sağlıklı gelişimini temin etmek üzere; çocuklara ve gençlere yönelik sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.
- c) Kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak üzere; kadınlara yönelik sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.
- ç) Engellilerin ve yaşlıların toplumsal hayata etkin biçimde katılmalarını sağlamak üzere; engellilere ve yaşlılara yönelik sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.
- d) Şehit yakınları ile gazilere yönelik sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak.
- e) Öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal ekonomik desteklerle güçlendirmek.
- f) Korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç birey ve ailelerin tespit edilmesini, desteklenmesini ve gerekli hizmetlere yönlendirilmesini sağlamak.
- g) Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yürütülen sosyal hizmet faaliyetlerinin, Bakanlıkça belirlenen ilke, usul ve standartlar çerçevesinde inceleme ve denetimini yapmak.
- ğ) Sosyal hizmet faaliyetleriyle bunlardan yararlananlara ilişkin bilgileri, Bakanlıkça merkezî bir sistemde oluşturulacak veri tabanı aracılığıyla işlemek.
- h) İllerde ilk kabul birimlerinin ve şiddet önleme ve izleme merkezlerinin bulunmadığı yerlerde bu merkezlerin faaliyetlerini yürütmek.
- ı) Birey ve ailelere yönelik eğitsel faaliyet ve projeler yürütmek, konferans, seminer ve benzeri etkinlikler düzenlemek; kültür ve sanat faaliyetlerini gerçekleştirmek.
- i) Alan taramasında elde edilen bilgileri değerlendirmek ve bunları ilgili uygulayıcı kurum ve kuruluşlara aktararak hizmetlerin geliştirilmesine ve yeni hizmet modellerinin oluşturulmasına yardımcı olmak.
- j) Bakanlıkça verilen diğer görev ve hizmetleri yapmak” olarak belirlenmiştir (Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği, md: 7(1)).

Merkezlerde; başvuru, tespit ve izleme birimi, uygulama birimi, eğitim ve danışmanlık birimi, şehit yakınları ve gazilere hizmet birimi olmak üzere dört birim oluşturulmuş olup tüm hizmetler bu dört birim üzerinden verilmektedir. Kadına

yönelik hizmetler eğitim ve danışmanlık biriminin görevleri arasında konumlandırılarak; “*Kadının sosyal ve ekonomik statüsünün yükseltilmesine yönelik programların geliştirilmesini ve uygulanmasını sağlamak*” (Sosyal Hizmetler Yönetmeliği, 14/1-ç bendi) şeklinde tanımlanmaktadır. Bunun dışında kadına yönelik sunulan ya da sunulması planlanan spesifik bir hizmet modeli tanımlanmamıştır. Aynı birim tarafından verilen diğer hizmetler; ailenin refahını ve bütünlüğünü geliştirmeye yönelik danışmanlık hizmetleri, ailelerin ve bireylerin problem çözme kapasitelerini artıracak eğitim ve danışmanlık hizmetleri, engelli ailelerine yönelik hizmetler, çocuk ve gençlere yönelik hizmetler olarak tanımlanmış, istismar ve şiddetin önlenmesi çalışmalarının da bu birim tarafından yürütüleceği aktarılmıştır. Yönetmelikte **istismar ve şiddet** olgusu ele alınırken failinin ve mağdurun kim olduğunun görmezden gelindiği, kadına/çocuğa yönelik şiddet ifadesinin kullanılmasından kaçınıldığı, konunun yine ataerkil kodlarla ele alınmaya devam edildiği ortadadır.

Toplum merkezlerinin ortadan kaldırılmasıyla kurulan Sosyal Hizmet Merkezlerinin verdiği hizmetlerin toplum merkezlerinde kadın odaklı ve kadın bakış açısına sahip bir anlayışla yürütülen hizmetlerin muadili olamayacağı²⁶ ve olmadığı ortadadır. Nitekim; KİHEP, BADEP ve Benim Ailem Programlarının artık yeni Bakanlık’ta uygulanmaması, protokollerin iptal edilmesi ya da uzatılmaması Bakanlığın kadına ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dair sorunlu bakışını gözler önüne sermektedir.

3.1.4. SHÇEK’in Stratejik Planı: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin Olmayışı

²⁶ İstanbul ilinde hizmet veren Toplum Merkezlerinde görevli sosyal hizmet uzmanları ile yönetmeliğin yeni çıktığı dönemde yapılan görüşmelerde (2013 yılı Ağustos ve Eylül aylarında) yeterli kadro oluşturulmadan ve alt yapı hazırlanmadan pilot toplum merkezlerinde oluşturulan Merkezlerin kuruluşların var olan işleyişlerini aksattığı, devam eden grup çalışmalarının -hem meslek elemanı sayısının yetersizliği hem de yüklenilen işin artışı nedeniyle- yerine getirilemediği aktarılmaktadır. Yönergenin ailenin bütünlüğünü esas alan yapısının kadına yönelik verilecek hizmetleri, toplumsal cinsiyet eşitliği odaklı grup çalışmalarının iş yoğunluğu nedeniyle yerine getirilmekte zorlanılacağı ve inisiyatife bağlı kalabileceği ifade edilmekteydi.

Sosyal hizmet politikasının belirlenmesi, uygulanması ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanmasından merkezi rol oynayan bir kuruma ihtiyaç duyulduğunu ve stratejik plan döneminde yasalarla SHÇEK'e verilen bu rolü hayat geçirmek üzere 2010-2014 tarihleri arasında hayat geçirilmek üzere ilk kez stratejik plan hazırlandığı, stratejik planın sunuş sayfasında Kurumun Genel Müdürü İsmail Barış tarafından dile getirilmiştir. Bu bir bakıma kurumun vizyonunu oluşturmakta, hizmetlere yönelik hedeflerini belirlemektedir.

Stratejik plan amaçları belirlenirken; *“ülkede mevcut durum ve öngörülen gelişmeler, kültürel ve sosyal yapıdaki değişim, ekonomik gelişmeler, kalkınma programları, dünyadaki sosyal hizmetler, kurumun ve bağlı kuruluşların hizmetlerindeki ve altyapılarındaki durumlar, hizmet alanların ve hizmetten etkilenen tarafların ihtiyaçları ve beklentileri, gelir seviyesi düşük veya geçekondü bölgelerinde yaşayanlar, olası riskler, paydaş kuruluşların hizmet alanları ve uygulamaları, hizmetlerin yerindeliği ve performansının detaylı olarak analiz edildiği”* aktarılmaktadır. (Stratejik Plan, ty: 35)

Yapılan analizler sonucu ortaya çıkan üç durum önem sırasına göre şu şekilde belirlenmiştir;

- Ailenin bütünlüğünün korunması,
- Kurumdan yatılı bakım hizmeti alan bireylerin aile yanında yaşamalarının kişisel ve sosyal gelişimlerine katkı sağlayacağı ve önemli olduğu
- Ailesinin yanında hizmet alamayan ve kurumda yatılı kalmak zorunda olan kişilerin, bireysel ve sosyal gelişimlerini, toplumsallaşmalarını diğer bireylerle eşit şekilde sağlamaları, kurum bakımı standartlarının gelişmiş ülkeler seviyesine gelmesinin gerekliliği (Stratejik Plan, ty: 35)

Stratejik plan döneminde dokuz stratejik amacın gerçekleştirilmesinin planladığı ifade edilerek, bu amaçlar şöyle belirtilmiştir;

- Sosyal hizmetlerde koruyucu önleyici çalışmaları artırmak,

- Kurumdan yatılı bakılı hizmet alanları toplumsal yaşama kazandırarak aile merkezli yerinde hizmet vermek,
- Gelişmiş ülke standartlarına uygun bakımı sağlamak,
- Sosyal hizmet alanında yerelleşmeyi göz ardı etmeden rehberlik-danışmanlık ve denetleme rolünü güçlendirmek, kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak,
- Stratejik amaçlara uyum olacak şekilde kurumsallaşma sürecini tamamlamak,
- Sosyal hizmetlerde uluslararası işbirliğini artırmak,
- Sosyal fayda-maliyet yaklaşımı ile hizmetlerde ekonomikliği sağlamak, toplumun katkılarını artırarak daha kapsamlı ve verimli hizmet sunmak,
- Kurum çalışmaları hakkında sürekli tanıtım ve bilgilendirme yapmak, toplumun hizmetlere katılımını artırmak (Stratejik Plan, ty: 36.)

Stratejik planın çatısını, sosyal hizmetlerde koruyucu ve önleyici çalışmaları artırma amacının oluşturduğu bu amaç doğrultusunda, sosyal bozulmanın önlenmesine ve aile bütünlüğünün korunmasına yönelik çalışmaların, alan taramaları, rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin yaygın olarak kullanılması ile ulaşılabacağı aktarılmaktadır (Stratejik Plan, ty: 36).

Stratejik plan döneminde, sosyal sorunlarda ihtisaslaşmış kurum hizmetlerinin yaygınlaştırılacağı ve böylece rehabilitasyon hizmetlerinin, suça sürüklenmiş/istismara uğramış çocuklara yönelik yatılı kurum hizmetlerinin, refakatsiz sığınmacı çocuklar için farklı kurum hizmeti modellerinin oluşturulacağı belirtilmektedir (Stratejik Plan, ty: 38). Ancak uzmanlaşmış kurumlarda özellikle şiddet uğrayan kadınların, maruz kaldıkları şiddetin türüne göre farklı ihtiyaçlar içinde bulundukları gerçeğinden yola çıkarak, şiddet türlerine göre farklı kurum modellerinin bulunup bulunmayacağına ilişkin Stratejik Planda bir bilgi yer almamaktadır.

3 Nolu öncelikli “*gelişmiş ülke standartlarına uygun kurum bakımını sağlamak*” başlıklı stratejik amacın 2 Nolu öncelikli “*kurum bakımındaki*

yaşlı/özürlü ve kadınların toplumsal hayata uyumlarını artırmak” başlıklı ana hedefinin, 1 Nolu öncelikli *“kadın konukevlerinden yararlanan kadınların gelişimlerini sağlamak ve toplumsal yaşama uyumlarında destek olmak”* alt hedefine ulaşmak için;

- 1 Nolu faaliyetin *“konukevine gelen ve şiddete uğramış kadınlara özgüven ve özsaygısını yeniden kazandırmak üzere düzenli psikolojik tedavi uygulamak”* olduğu ve hedefin *“psikolojik tedavinin uzman kişi tarafından verilmesini sağlamak”* kalite performansı ve *“iki ay boyunca her hafta en az 1 saat tedavi uygulamak”* verimlilik performansı olarak belirlenmiştir.
- 2 Nolu faaliyetin *“kadın konukevlerine gelen tüm kadınlara özel standart eğitim programı hazırlamak ve tüm kadınlara en az üç konuda eğitim vermek”* olduğu ve bu hedefin *“okuma yazma, kadın hakları, çocuk bakımı eğitimlerini de kapsam içinde dikkate almak”* kalite performansı ve *“tüm eğitimleri kayıt altına almak”* verimlilik performansı olarak belirlenmiştir.
- 3 Nolu faaliyetin *“kadın konukevlerine kabulü yapılan kadınlara hukuki rehberlik ve danışmanlık için muhakematlarla işbirliği yapmak”* olduğu ve *“her kadına 1 saatlik kadın hakları, insan hakları ve yasal hakları konusunda birebir eğitim vermek”* kalite performansı, *“barodan üç ayda bir en az bir temsilcinin gelmesi”* verimlilik performansı olarak belirlenmiştir (Stratejik Plan, ty:102)

4 Nolu öncelikli *“kuruluşların fiziki alt yapısını iyileştirmek, ev tipi yaşam ortamları oluşturmak”* ana hedefinin, 2 Nolu öncelikli *“bağlı kuruluşlarda alt yapı eksikliklerini gidermek”* alt hedefine ulaşmak için 4 Nolu öncelikli faaliyeti; *“öncelikli büyükşehirlerde, belirlenmiş standartlara uygun donanımda, kadın-çocuk dahil en az 20 kapasiteli her yıl 10 kadın konukevi açmak”* olarak belirtilmektedir. (Stratejik Plan, ty: 113)

Kurumun resmi internet sitesinden alınan bilgiye göre 2010 yılı Ocak ayında kadın konukevi sayısı 30 iken, 2011 yılı Mayıs ayında bu sayı 47’ye ulaşmıştır. Bu bağlamda kurumun bu hedefine ulaştığı söylenebilir.

5 Nolu öncelikli “kurum bakımından ayrılacak kişilere toplumsal yaşamda rehberlik etmek, izlemek” ana hedefinin, 1 Nolu öncelikli “kurum bakımından ayrılan tüm bireylerin topluma ve sosyal yaşama uyumlarını takip etmek” alt hedeflerine ulaşmak için;

- 2 Nolu faaliyetin “kadın konukevinden ayrılan kadınların aile veya eşle bir araya gelmeyi tercih etmeleri durumunda, İl Müdürlükleri ve ADM’lerde ayrıca takip ederek üç ay boyunca rehberlik hizmeti vermek” olduğu ve bu hedefin her ay yaşadıkları yeri ve kişileri ziyaret ederek kalite performansının, üç ay boyunca en az bir saatlik rehberlik hizmeti sunarak verimlilik performansının belirleneceği,
- 3 Nolu faaliyetin “kadın konukevlerinden ayrılan kadınları altı ay boyunca takip etmek, gerekli rehberlik hizmetleri vermek” olduğu ve bu hedefin sosyal hizmet merkezleri tarafından altı ay boyunca en az 3 kez rehberlik hizmeti vermiş olmanın kalite ve verimlilik performansı olarak değerlendirileceği,
- 4 Nolu faaliyetin “kurum bakımında ayrılmış olan kişilerin er yıl asgari %30’unun SHM/ADM/TM hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak, takibini yapmak” olduğu ve bu hedefin kurum bakımından ayrılmadan önce kişilere kurumun diğer hizmetleri hakkında detaylı bilgi vermek, kuruluşların iletişim adreslerini verilerek kalite performansının, ayrılan kişilerin iletişim bilgilerini güncel tutmak, %30’unun ayrıldıktan sonra en geç üç ay sonra bir Sosyal Hizmet Merkezi/ADM’ye gelmesinin sağlanmasının verimlilik performansını belirleyeceği,
- 5 Nolu faaliyetin “kadın konukevlerinde kalan kadınları eğitim, istihdam olanakları sağlayan kurum ve kuruluşlardan haberdar ederek yönlendirmek” olduğu, bu hedefin işe girmek isteyen tüm kadınlara istihdam alanları, istihdam için başvurulabilecek yerler, iş görüşmesi tekniği vb. hakkında kısa eğitimlere vererek kalite performansının, kadınların en az yarısının bu kurum ve kuruluşlardan

yararlanmasının sağlanmasının da verimlilik performansını belirleyeceği belirtilmektedir (Stratejik Plan, ty: 117)

4 Nolu öncelikli “sosyal hizmet alanında yerelleşmeyi göz ardı etmeden rehberlik-danışmanlık ve denetleme rolünü güçlendirmek, kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak” başlıklı stratejik amacın, 3 Nolu öncelikli “ilgili gerçek ve tüzel kişilerle işbirliği ve koordinasyonu güçlendirmek, ihtiyaca uygun protokol ve işbirliği sayısını her yıl %20 artırmak, uygulamaları takip ederek katma değerini artırmak” ana hedefinin;

- 2 Nolu öncelikli “kuruluşlarda kalan gençlere, özürllülere ve kadın konukevlerinde kalan kadınlara meslek edindirmek, eğitim ve istihdama kazandırmakla %50 işbirliğini artırmak” alt hedefine ulaşmak için,
- 1 Nolu öncelikli faaliyetin “ticaret, sanayi, meslek odaları, İşkur, Halk Eğitim vb. kuruluşlarla, -kurumsal mesleki uygulamalarında- SHÇEK’te kurum bakımında olan bireylerin belli bir oranda katılmasını sağlayacak kontenjan düzenlemeleri için protokol yapmak” olduğu, yapılan protokollerle her yıl 200 bireye eğitim aldırarak kayıtlarını tutmanın kalite performansını, her yıl en az 5 kurum/kuruluşla %1’lik kontenjan protokolü yapmanın verimlilik performansını (Stratejik Plan, ty: 131) belirlediği
- 2 Nolu öncelikli faaliyetin “ticaret, sanayi, meslek odaları ve diğer kuruluşlarla meslek edindirmeye yönelik ülke genelinde her yıl en az bir, il düzeyinde en az bir adet protokol yapmak” olduğu, istihdam pazarında aranan meslekler, ayrıca sektörel teşvik ve kredi programlarına alınmak üzere “sosyal sorumluluk projesi yapılması karşılığı” şartını öneri olarak götürmek kalite performansını, 82 protokol, her yıl kurum bakımı altındaki bireylerin ve adın konukevlerinde kalan kadınların %10’una meslek edindirmenin verimlilik performansı (Stratejik Plan, ty: 132) olarak belirlediği belirtilmektedir.

Hizmet verenlerin bakış açısı, hizmetin içeriğini ve niteliğini belirleyen unsurlardandır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifine sahip çalışan

grubunun varlığı, hizmet götürülenin ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu doğrultuda hizmetin sunumunda etkili rol oynamaktadır. Kurumun bu anlamda çalışan tüm personeline toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda eğitim vermesi önemlidir. 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi “*Ülke genelinde tüm kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve özel sektör çalışanlarına yönelik ‘toplumsal cinsiyet eşitliği’ eğitimi verilmesinin zorunlu hale getirilmesi sağlanmalıdır*” diyerek, diğer kurumlara olduğu gibi SHÇEK’e de hizmet içi eğitimler konusunda sorumluluk verilmiştir. Ancak kurumun düzenlediği hizmet içi eğitimlere²⁷ ve Stratejik Plan’a bakıldığında böyle bir planlamanın bulunmadığı ve bunun büyük bir eksiklik olduğu görülmektedir. Bunun yanında hedefler arasında kadın konukevinde kalan kadınlara yönelik hakları doğrultusunda eğitimlerin düzenlenmesi olumlu olmakla birlikte, çalışanların da bu bakış açısına sahip olması önem taşımakta ve bu bakış açısının sadece kadına yönelik hizmet veren kuruluşlarda çalışan meslek elemanlarına değil tüm çalışanlara verilmesi gerekmektedir.

2007/16 sayılı Başbakanlık Genelgesinde²⁸ “*Devlet kadınlara yönelik her türlü şiddet eyleminin önlenmesini bir devlet politikası olarak kabul etmelidir. Bu alana yönelik bir bütçe oluşturularak, toplumsal cinsiyet rolleri açısından bütçelerin etki ve sonuçları görünür kılınarak, toplumsal cinsiyete dayalı bütçe analizleri yapılmalıdır*”, konulu 6. Maddesinde SHÇEK İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları ile birlikte işbirliği yapılacak kurum\kuruluşlar arasında yer almaktadır.

Devletin mali olarak en önemli politika araçlarını devlet bütçesi oluşturmaktadır. Devletin bütçeyi düzenlerken hangi alana ne kadar kaynak ayırdığı, harcamaları neye göre planladığı ve gerçekleştirdiği öngörülen politikaların görünür

²⁷ Kurumun personeli için düzenlediği hizmet içi eğitimlere <http://shcek.gov.tr/hizmet-ici-egitimler.aspx> adresinden ulaşılabilir.

²⁸ Konu hakkında detaylı bilgi için 2006/17 Sayılı Başbakanlık Genelgesi kapsamında Kadının Statüsü Genel Müdürlüğüne sorumlu/ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından iletilen üç aylık dönem faaliyet raporları özeti (<http://www.ksgm.gov.tr/Pdf/raporlar>, 31.05.2011)

hale geldiği önemi alanlardan biridir. Bu noktada toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik politikalar değerlendirilirken bütçe kavramı da önem kazanmaktadır. Bu eşitliği sağlamak yönünde geliştirilen bütçelemeye **Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme** (Gender Budgeting) denmektedir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme, feministlerin uzun yıllar mücadelesi sonucunda ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme kavramının gelişiminde uluslararası bazı konferansların etkisi büyüktür. Bu konferansların ilki 19 Haziran-2 Temmuz 1975 tarihleri arasında Mexico City’de düzenlenen Birinci Dünya Konferansı, ikincisi 14-30 Temmuz 1980 tarihleri arasında Kopenhag’ta gerçekleşen İkinci Dünya Konferansı, daha sonra ise 15-26 Haziran 1985 tarihleri arasında Nairobi’de düzenlenen Üçüncü Dünya Konferansıdır. Bu konferanslarda cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması, kadınların eğitim, istihdam fırsatlarında ve sağlık hizmetlerinden eşit şekilde yararlanması, bunun yanında anayasal, yasal ölçümle, sosyal-siyasal katılımcılıkta eşitlik ve karar vermede eşitlik konuları gündeme gelmiştir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda net hükümlerin ele alındığı konferanslar ise 4-15 Eylül 1995 tarihli Pekin Konferansı ve Haziran 2000 tarihli Pekin+5 BM özel oturumudur. Bu toplantılarda politikalar ve programlar üzerine alınacak bütçesel kararlara cinsiyete göre bir perspektifin dahil edilmesi dile getirilmiştir. Pekin+5 Sonuç Belgesinin 73/b Maddesi’nde belirtilen “*Bütçelere ilgili tüm süreçlerin tasarlanma, benimsenme ve uygulanmasına toplumsal cinsiyet perspektifi getirilmesi*” taahhüdü, hem Pekin Konferansını hem de Pekin+5 BM özel oturum sonuç belgelerini ve eylem kararlarını çekince koymadan imzalayan Türkiye tarafından da kabul edilmiştir.

Toplumsal cinsiyet esaslı bütçeleme, kamu kaynaklarının cinsiyetler arasında eşit kullanımının sağlanmasını amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu bütçeleme var olan bütçe sürecinin her aşamasında; planlama, hedefler, hedeflere ulaşmak için mevcut kaynakların dağıtımı ve hedeflere ulaşma sürecinin değerlendirilmesi herhangi bir noktada uygulanabilir.

Bellamy (2002) toplumsal cinsiyet esaslı bütçelemeye yönelik çalışmaların üç temel amacı bulunduğunu belirtmektedir. Bunlardan ilki, hükümet politikalarında cinsiyetlerin farklı ihtiyaçlarına yönelik beklenti ve gereksinimlerin yer alması, ikincisi ulusal ve uluslararası taahhütler çerçevesinde toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki uygulamalarla ilgili devletin hesap verebilir hale getirilmesi, üçüncü olarak da bütçe ile politikaların değiştirilmesidir. Bu bütçe ile kamusal kaynaklar cinsiyetler arasındaki eşitsizliğin azaltılması için daha etkin kullanılabilir hale getirilebilir. Bu durum da mevcut kaynakların kadın ve erkeklere yönelik ne şekilde kullanıldığına dair veri oluşturulmasını da sağlar. Bunun yanında cinsiyet esaslı bütçeleme ile devletin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya ilişkin taahhütlerinin ne şekilde devlet bütçesine yansıdığı görünür hale gelerek, bu taahhütlerin yerine getirilip getirilmediği değerlendirilebilir (Akt, Tügen ve Özen, 2008: 3).

Stratejik Planın bütçe bölümünde (ty: 74), kurum bakımındaki yaşlı/özürlü ve kadınların toplumsal hayata uyumlarını artırmak için yapılacak çalışmalara 2010 yılında 1.073.435,50TL, 2011 yılında 1.131.893,23 TL, 2012 yılında 1.196.972,13TL, 2013 yılında 1.258.874,94TL, 2014 yılında ise 1.321.484,84TL ayrıldığı; kadın konukevlerinden yararlanan kadınların gelişimlerini sağlamak ve toplumsal yaşama uyumlarına destek olmak için yapılacak çalışmalara 2010 yılında 20.000,00TL, 2011 yılında 21.000,00TL, 2012 yılında 22.050.00TL, 2013 yılında 23.152,50TL, 2014 yılında ise 24.310,13TL ayrıldığı görülmektedir.

SHÇEK'in 2010-2014 Stratejik Planındaki bütçelendirmeye, hizmetlere ayrılması planlanan kaynaklara bakıldığında ise toplumsal cinsiyet esaslı bütçe hazırlanması gerekirken, göz önünde bulundurulması gereken hususların hiçbirinin yer almadığı görülmektedir. Buradan kadın konukevlerinden yararlananların yalnızca kadınlar olduğu düşünüldüğünde; bu bölümdeki bütçelemenin cinsiyete yönelik etkisinin değerlendirilebileceği –ki bunun da bu kaygıyla yapılmadığı ayrı bir hizmet alanı olduğu için görünür halde olduğu- bunun dışında kalan hizmet alanları için ise bütçeleme üzerinden, yükümlülüklerinden biri olan toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyip desteklemediği değerlendirilememektedir.

Uygulamalara bakıldığında toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen bir ödeneğin bulunmadığı görülmektedir. Bu nedenle cinsiyet esaslı bütçelemenin henüz bir bütçe sistemi olarak görülmediği, sadece politik bir söylem olduğu, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik hedefler sunan bir düşünce olarak görüldüğü ifade edilebilir.

3.1.5 Ataerkil Kodların Yeniden Üretimi: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Sonrası...

Kadın konusu ele alındığında değişikliğe uğrayan kurumlardan biri de Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'dür. Hem KSGM hem de SHÇEK'te kadına sunulan hizmetler ve oluşturulan politikalar göz önüne alındığında, bu görece yeni oluşum ile kadın-erkek eşitliğinin sağlanması yönünde yapılan çalışmalara sekte vurulduğu görülmektedir. Yeni kurulan bakanlık aile ideolojisi üzerinden şekillenmekte olup kadını aile içinde konumlandırmakta ve birey olarak değerlendirmemektedir.

Yeni Bakanlığın hizmet birimlerinin;

- a) Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- b) Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- c) Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
- d) Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- e) Denetim Hizmetleri Başkanlığı
- f) Strateji Geliştirme Başkanlığı
- g) Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı
- h) Hukuk Müşavirliği
- i) Personel Dairesi Başkanlığı
- j) Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı
- k) Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği
- l) Özel Kalem Müdürlüğü'nden oluştuğu görülmektedir.

SHÇEK tarafından kadına yönelik hizmetlerin doğrudan sunulduğu kadın konukevi ve toplum merkezlerinin bağlı bulunduğu Aile, Kadın ve Toplum

Hizmetleri Dairesi Başkanlığının yeni Bakanlık bünyesinde Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü olarak yapılandığı görülmektedir.

Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevleri;

- a) “Bakanlığın aile ve topluma yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek,
- b) Aile yapısını ve değerlerini tehdit eden sorunları ve bu sorunlara yol açan faktörleri tespit etmek, bu sorunlara karşı toplumsal duyarlılığı geliştirici faaliyet ve projeler yürütmek, çözüm önerileri geliştirmek, bu konularda eğitim programları hazırlamak ve uygulamak,
- c) Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce aile ve topluma yönelik yürütülen sosyal hizmetlere ilişkin ilke, usul ve standartları belirlemek ve bunlara uyulmasını sağlamak,
- d) Ailelerin huzur ve mutluluğunu tehdit eden kötü alışkanlık ve bağımlılık sorunlarını, nedenleri ve sonuçları bakımından incelemek, araştırmak, bunların önlenmesi ve sorunların çözümüne yönelik, aileyi destekleyici ve eğitici programlar hazırlamak ve uygulamak,
- e) Ailelerin maddi refahının geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak, bu konuda diğer birimler, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile koordineli eğitim programları ve projeler hazırlamak ve uygulamak,
- f) Ailedeki yapısal değişimleri, nedenleri ve sonuçları bakımından araştırmak, değerlendirmek ve aile değerlerinin sağlıklı biçimde korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak,
- g) Nüfus yapısındaki değişimlerin aile yapısı üzerindeki etkilerini izlemek, sorun alanlarını tespit etmek ve bu konuda ulusal bir politikanın geliştirilmesine yardımcı olmak,
- h) Ailenin ve aileyi oluşturan bireylerin karşılaştıkları sorunlara ilişkin kamuoyundaki eğilim ve beklentileri tespit etmek amacıyla çalışmalar yapmak,
- i) Yurt dışında yaşayan Türk ailelerinin sorunlarını araştırmak ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içinde çözüm önerileri geliştirmek ve uygulamak,
- j) Bakan tarafından verilen benzeri görevleri yapmak”tır (633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, md.7).

Öngörülen hizmetlerde kadının adı geçmemekte, kadın yine aile içinde görünmez kılınmakta, kadına yönelik şiddet aile içi şiddet olarak tanımlanmakta, bu konuda kadın hareketi tarafından verilen mücadelenin ve kazanımların yok sayılmakta, bunun yanında kadına yönelik şiddete müdahale yöntemi olarak aileyi destekleyici uygulamalar ilke olarak benimsenmektedir. Kadına yönelik şiddetle mücadelede tekrar **aile merkezci** yaklaşıma dönüldüğü görülmektedir (bkz. s:63).

Uluslararası sözleşmeler Türkiye’yi, kadına yönelik şiddet ve ayrımcılığı sona erdirmek ve bunun için de kadın erkek eşitliğini güçlendirecek politikalar izlemekle yükümlü kılmasına rağmen; yapılan yeni düzenlemeler kadın politikasının olmadığı, kadını aile içindeki rolü ile tanımlayan bir anlayış ortaya konmaktadır. Yine kadını sadece evlilik birliği içinde gören Bakanlık **Aile ve Sosyal Politika** ismi ile kadın-erkek eşitliğini evli kadınlara yönelik bir hak olarak değerlendirmekte olup, evli olmayan tüm kadınları hizmet grupları dışında tuttuğu görülmektedir. Kadının birey olarak dikkate alınmadığı korumaya muhtaç bir konumda değerlendirildiği bir anlayışta, kadın erkek eşitliğinden ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin hedeflendiğinden bahsedilemez.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanının görevinin; Bakanlığı anayasaya, kanunlara, hükümet programına ve Bakanlar Kurulunca belirlenen politika ve stratejilere uygun olarak yönetmek olduğu belirtilmektedir (KHK 633. Md.4-1/a). Yeni bakanlık, dönemin Başbakanı Erdoğan tarafından *“Biz muhafazakâr demokrat bir partiyiz. Bizim için aile önemli”* sözleriyle açıklanmakta olup bu sözlerin Bakanlığın kadın ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik uygulamalar için yol haritası oluşturduğu görülmektedir.

V.Aile Şurasının açılış konuşmasında yine dönemin Başbakanı Erdoğan’ın ifadeleri aslında uygulanan politikalarda kadına bakış açısının, aile içindeki ve özellikle anne rolü üzerinden algılandığının göstergesidir. Erdoğan bu algıyı *“aileye yönelik yardım ve destek faaliyetlerimizin odağında ise anneler yer alıyor. Özellikle çocuklara yönelik bütün yardım ve destekleri anneler üzerinden sağlıyoruz. Biliyoruz ki, anneler, ailenin de taşıyıcı omurgasıdır. ‘Yuvayı dışı kuş yapar’ sözü bu gerçeğin ifadesidir”* (V.Aile Şurası, 2008: 8) sözleriyle dile getirmektedir.

Dönemin Aile ve Kadından Sorumlu Devlet Bakanı Nimet Çubukçu da aynı Şura’da *“... aile merkezli politikalara büyük önem ve önceli veren hükümetimiz, bu doğrultuda nüfus dengelerinin korunması başta olmak üzere, çocuklara ve kadınlara dönük koruma programlarının, suç ve kötü alışkanlıklarla mücadelenin, sosyal yardım ve hizmet programlarının odağına aileyi yerleştirmiştir.”* (V.Aile Şurası, 2008: 16) açıklamasıyla aslında oluşturulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının

ve Bakanlığın kuruluş amacının ailenin bütünlüğünün korunması, sürdürülmesi olduğunu ve hizmetlerde kadının da ailenin bir üyesi olarak konumlandığını dile getirmektedir.

Sosyal yardım hizmetlerinin koordinasyonunu sağlayacak birim olarak oluşturulan Sosyal Yardım Genel Müdürlüğü'nün görevlerine bakıldığında;

- a) “Yoksullukla mücadele ve sosyal yardımlar alanında ulusal düzeyde uygulanacak politika ve stratejilerin oluşturulması çalışmalarını koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek,
- b) 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanununun amaçlarını gerçekleştirmek ve uygulanmasını sağlamak için gerekli idari ve mali tedbirleri almak,
- c) Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun gelirlerini zamanında toplamak, toplanan gelirlerin yerinde, zamanında ve ihtiyaçlara göre kullanılmasını sağlamak.,
- d) 3294 sayılı Kanun hükümlerine göre kurulan vakıfların harcamalarını, iş ve işlemlerini araştırmak, incelemek, izlemek ve denetlemek, görülen aksaklıklarla ilgili gerekli tedbirleri almak, vakıfların çalışma usul ve esasları ile sosyal yardım programlarının ölçütlerini belirlemek,
- e) Mevzuatta kamu kaynaklarıyla yardım yapılması öngörülen kişilere aylık, tazminat, ücret, yardım veya başka bir ad altında yapılacak her türlü sosyal yardımın ödenmesi ve anılan yardım ve ödemelerin veri tabanına işlenerek izlenmesi ile ilgili işleri diğer birimler ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içinde yerine getirmek; diğer kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılmakta olan her türlü sosyal yardım ve ödemelerin veri tabanında izlenmesine ilişkin işlemleri yürütmek,
- f) Yoksullukla mücadeleye ve Genel Müdürlüğün görev alanına giren diğer konulara ilişkin olarak araştırma ve incelemeler yapmak, proje hazırlamak ve uygulamak,
- g) Yoksullukla mücadele alanında uluslararası gelişme ve uygulamaları izlemek, değerlendirmek, ülkemiz açısından yararlı görülen modelleri uygulamaya koymak,
- h) Sosyal Yardımlar Bilgi Sistemi ile ilgili işleri yürütmek,
- i) Sosyal yardımlaşma ve dayanışma kültürünü kökleştirici çalışmalar yapmak, geniş kitleleri kapsayan yardım kampanyalarını koordine etmek ve destekleme,
- j) Bakan tarafından verilen benzeri görevleri yapmak” şeklinde açıklanmıştır (633 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, md.11).

Son düzenlemelerle sosyal devlet anlayışından uzaklaşarak, **hak temelli** hizmet yerine **yardım** kavramının pekiştirildiği, sosyal hizmet kavramının yerini

sosyal yardım kavramının aldığı, **sosyal yardımlaşma ve dayanışma kültürü** üzerinden **hayır** bakışı ile ihtiyaç gruplarına hizmet götürülmesinin hedeflendiği görülmektedir.

Söz konusu sosyal yardım anlayışı ile yoksulluk sadece gelir yetersizliği ile değerlendirilmektedir. Oysa yoksulluk kişinin toplumsal kaynaklara erişememesi ve bununla birlikte topluma aktif olarak katılamaması yani bir sosyal dışlanma sorunudur. Konu toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında ele alındığında, uygulamaların odağında aile olduğundan kadının aile içinde yaşadığı ekonomik şiddetin görmezden gelinebileceği, aile gelirinin esas alındığı ya da tek başına yaşayan ancak ekonomik yoksunluk içinde bulunan kadınların ihtiyaçlarının – SHÇEK Ayni-Nakdi Yardım Yönetmeliğinde önceliğin çocuklar üzerinden belirlenmesi gibi- öncelik grupları arasında yer almayacağı riski oluşabilir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, SHÇEK'in ve bunun yanında Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Primsiz Ödemeler Genel Müdürlüğü'nün de yapısında değişikliklere neden olmuş ve hepsini tek bir bakanlık altında birleştirmiştir. Bu bakanlık ile Kadının Statüsü ve Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının bünyesinde bir Genel Müdürlük haline getirilerek, kadının yerini yine aile içinde konumlandırmıştır.

Hem toplumun tümüne hem de desteklenmesi, güçlendirilmesi gereken özel hizmet gruplarına yönelik politika ve hizmet üretmesi beklenen bir kurumun - değişim ve dönüşümlere açık olmakla birlikte- tutarlı ve süreklilik gösteren bir yapıda olması beklenmektedir. Ancak tezin yazılma sürecinde daha önce de belirtildiği gibi SHÇEK tasfiye edilmiş yerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuş, 2018 yılında Bakanlık önce Çalışma, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, birkaç gün sonra da Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına dönüştürülmüştür.

Şu an **ulusal sosyal hizmet politikalarını** oluşturmak ve sunmakla yükümlü olan devlet örgütü Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığıdır. Bakanlığın resmi internet sitesinde misyonu; *“Toplumsal değerler çerçevesinde bireyi ve aileyi*

güçlendiren sosyal hizmetler sunmak, sosyo-ekonomik kalkınmaya katkı sağlama hedefiyle istihdamı artıran, çalışma hayatını düzenleyen, denetleyen tedbirler almak ve sosyal güvenlik sisteminin etkinliğini sürdürmek” olarak açıklanmaktadır (<https://www.ailevecalisma.gov.tr/bakanlik/hakkinda/misyon-vizyon-ve-ilkelerimiz>,11.03.2019).

Sosyal hizmetler elbette ki içinde bulunduğu toplumun koşulları çerçevesinde işlerlik kazanır ama dayanağı toplumsal değerler değil **evrensel değerlerdir**. Sosyal hizmet statükoyu korumayı değil bireyin güçlenmesi için değişimi amaçlayan, sorgulayan bir disiplin ve hizmet alanıdır. Amaç; bireyin ve toplumun gelişimidir ama bu gelişimle sadece ekonomik gelişim hedeflenmez. Temelde bireylerin ve toplumun kendini gerçekleştirme yolundaki gelişimlerini yani kültürel ve sosyal gelişimlerini hedef alır. Çalışma ve Aile Bakanlığının birleştirilmesinin gerekçesinin ne olduğu bilinmemekle beraber, biliyoruz ki mevcut ataerkil sistemde **ailenin taşıyıcısı** olarak kadınlar görülüyor. Sanayileşmeden bugüne, erkeklerin çalışma yaşamına girebilmesi ve üretebilmesi için kadından haneyi, evi, **aileyi** çevirmesi beklenmektedir. Devletin yerine getirmesi gereken bakım işinin kadından beklenmesi, kadının ev içine konumlanması, kadın ve ailenin birbirinin eşdeğeri olarak görülmesi, ailenin -yani kadının- düzenlenerek çalışma hayatının yine kadın üzerinden şekilleneceğini düşündürmektedir. Kadının aile içinde konumlanması ve kadını aile içinde tutma çabası bunun göstergelerinden biridir. Yeni bakanlığın ilk çalışmalarından birinin kadınları güçlendirecek düzenlemeler yerine -kadınların boşanma kararı almasını zorlaştıracak, kadınları evlilik içinde kalmaya zorlayacak-boşanma sonrası yoksulluk nafakasının kadınlar aleyhine düzenlenmesi konusundaki girişimleri olduğu görülmektedir.

Daha önce tutarlı ve sürekli bir yapı taşımasının beklendiği aktarılan ancak sosyal politika ve sosyal hizmet konusunda yapısal olarak sürekli değişen Bakanlık’tan beklenen tutarlılık Bakanlığın kadına yönelik yaklaşımında ve bakış açısında görülmektedir. Bakanlığın resmi internet sitesinde vizyonu; “*Ailenin güçlü, bireyin mutlu, çalışan ve üreten müreffeh bir Türkiye*” (<https://www.ailevecalisma.gov.tr/bakanlik/hakkinda/misyon-vizyon-ve-ilkelerimiz>, 11.03.2019) olarak aktarılmaktadır. Bakanlığın vizyonuyla **aile** ve **birey** kavramları

altında kadının yine görünmez kılındığı söylenebilir. Bakanlığın aile temelli bakış açısını sürdürdüğü, kadını aile içinde konumlandırmaya devam ettiği görülmektedir. Birey vurgusu feminist düşünürlerin belirttiği gibi *“kadını da erkek gibi bir birey olarak ele alarak, toplumsal cinsiyet farklılıklarının önemini açığa çıkarmayacak ve toplumsal eşitsizlikleri gizleyecektir”* (Ecevit, 2011: 11) Kadın kavramı toplumsal çözümlemede bir analiz olduğu gibi politika oluşturmada ve hizmetlerin sunumunda da belirleyici olması gereken önemli bir unsurdur. Mevcut durum **kadın politikasının, aile politikaları** içinde değerlendirileceğinin ve kadın sorunlarının yok sayılacağına işaretleri olarak görünmekte.

SONUÇ

1990'ların sonu Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik uluslararası sözleşmelerle taahhütlerin başladığı, feminist hareketin kadın hakları ve sorunları konusunda farkındalık yaratarak politikleşmesi konusunda çalışmaların arttığı ve bunların etkisiyle ulusal düzeyde de yeni mekanizmaların kurulduğu, yasal değişikliklerin başladığı bir süreçtir. Söz konusu olumlu gelişmelerin etkileri 2000'li yıllara da yansımış kadın-erkek eşitliği konusunda temel yasalarda değişiklikler ve yeni düzenlemeler gerçekleşmiş; Anayasa, Medeni Kanun, Ceza Kanunu, İş Kanunu ve Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Kanunlarında da eşitliğin sağlanması yolunda pek çok umut verici değişiklik yapılmıştır. Ancak tüm bunlara rağmen günlük yaşam pratiklerine bakıldığında kadınların halen ekonomik zorluklar, eğitimsizlik, şiddet, kamusal alanda yeterince yer alamama gibi sorunlarının bulunduğu görülmektedir. Bu durum da göstermektedir ki, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için yasalardaki değişiklikler yeterli olmamakta, toplumsal yapı ve ilişki sisteminin değişmesi ve dönüşmesi gerekmektedir.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun tüm hizmet türleri, yapısı ve müracaatçı grubu göz önüne alındığında, her yaş grubundan, her sosyo-kültürel düzeyden ve her cinsiyetten toplumun pek çok kesimine ulaşma şansına sahip bir kurum olup bu yönüyle toplumsal yapıyı değiştirerek, toplumsal cinsiyet eşitliğini hem doğrudan hem de dolaylı olarak verdiği hizmetler aracılığı ile sağlayacak gücü bulunmaktadır. Toplumsal ve ekonomik sorunlardan en fazla etkilenen, cinsiyet ayrımcılığının ve cinsiyet eşitsizliğinin sonuçlarından kaynaklanan pek çok sorun yaşayan kadın, sosyal hizmetlerin hedef gruplarından biridir. Bu kabulle, kurumun kurulduğu 1983 yılı ve tasfiye edildiği 03.06.2011 tarihleri arasında oluşturulan politikalarda ve verilen hizmetlerde kadının yeri ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yönünde neler yapıldığı; Kurum kanunu, hizmet esaslarını oluşturan ve uygulama alanlarını belirleyen yönetmelikler, istatistiki bilgiler, kurumun stratejik

planı, hizmetlerin tanımı, kapsamı ve verilen hizmetler doğrultusunda belgeler üzerinden araştırılmaya çalışılmıştır.

Tezin ilk bölümünde, sosyal hizmet disiplininin ortaya çıkışına zemin hazırlayan yardımseverlik, hayırseverlik ve sosyal yardımlaşma kavramları tanımlanarak, tarihsel süreç içinde hayırseverliğin sistemli hale gelerek sosyal hizmet kavramının oluşumuna neden olan dinamiklerine değinilmiştir. Hayırseverliğin, statü sahibi kadınlar için zaman zaman kamusal alanda kendilerini görünür kılabilindikleri alanlar yarattıkları görülmüştür. Sosyal refah kavramıyla birlikte sosyal refah devletine değinilerek, bu hizmetlerin devletin sorumluluğu olarak kabul edilişi farklı ülkelerdeki gelişmelerle aktarılmış, yasalar ve uygulamalar üzerinden örnekler verilmiştir. Sanayileşme ile ortaya çıkan yeni sosyal sorunlardan ve bu sorunların çözülebilmesi için oluşturulan sosyal refah kurumlarından, sosyal hizmetlerden ve bu hizmetlerin veriliş biçiminin esaslarını oluşturan, sosyal refah devletinin araçlarından biri olan sosyal hizmet kavramından bahsedilmiştir. Sosyal hizmet disiplininin gelişimi, 1960'larda başlayan özgürlük hareketinin de etkisiyle ortaya çıkan yeni yaklaşımlar çerçevesinde değerlendirilmiş, kadınların sosyal hizmete birey olarak konu olmasını sağlayan, radikal sosyal hizmet yaklaşımından ve geleneksel sosyal hizmet teori ve uygulamasını cinsiyet körü olmakla eleştiren feministlerin etkisiyle ortaya çıkan feminist sosyal hizmet uygulamasına değinilmiştir. Feminist sosyal hizmet yaklaşımının, kadınların yaşadığı sorunlar analiz edilirken ve müdahalelerde bulunulurken toplumsal cinsiyet eşitliğinin, kadınların konumları değerlendirilirken toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve ataerkil yapının etkisinin görülmesini sağladığı aktarılmıştır. Daha sonra kadının toplumda dezavantajlı konumuna neden olan toplumsal cinsiyet kavramı irdelenmiş ve buradan toplumsal cinsiyet eşitliğine dayanan -kadınların ve erkeklerin farklı ihtiyaçlarının bulunduğu ve düzenlemelerden aynı biçimde etkilenmedikleri gerçeğiyle- yasal düzenlemeler, politika ve programlar oluşturulurken kadın erkek eşitliğini sağlamayı hedefleyen toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma (gender mainstreaming) yaklaşımından bahsedilmiştir. Bu bölümün sonunda, sanayileşme ile birlikte özel alan/kamusal alan ayrımıyla kadına atfedilen özel alana ait ev işleri, çocuk/yaşlı/özürlü/hasta bakımı gibi cinsiyetçi rollerin kadının kamusal alana çıkışına etkisi, çıkabilenler için ise yarattığı ekstra sorumluluklara değinilerek; sosyal hizmetin amacı ve faaliyet alanları

göz önüne alındığında, kadınların özel alanda, **toplumsal cinsiyete dayalı görevlerinin** kamusal alana taşınarak kamu tarafından yerine getirilmesini sağlayabilecek bir disiplin ve alan olduğu dile getirilmiştir. Çalışmanın sonraki bölümlerinde kurum tarafından verilen hizmetler değerlendirilirken bu yönüyle de ele alınmıştır.

Tezin ikinci bölümde ise, Osmanlı döneminde yoksullara hizmet veren sosyal yardım kurumları olan vakıflardan ve verdiği hizmetlerden, kimsesiz çocuklar için açılan Darülaceze'den, bugünün kadın sığınma evlerinin temellerini oluşturan 1916 yılında kurulan Dullarevi'nden ve daha sonra ise çalışan annelerin çocukları için kreşler açan 1921 tarihinde kurulan Himaye-i Etfal Cemiyetinden ve o dönemde verilen hizmetlerden bahsedilerek Osmanlı döneminde sosyal yardımlarla başlayan kurumsallaşma ve yasalar hakkında bilgiler verilmiştir. Cumhuriyet döneminde kurulan, değişikliğe uğrayan kurumlar ve kanunlara değinilmiş, SHÇEK'in temellerini oluşturan Çocuk Esirgeme Kurumunun faaliyetleri, kadınlara yönelik hizmetleri, Sosyal Hizmetler Enstitüsünün açılmasına neden olan dinamiklerden söz edilerek, sosyal hizmetin Türkiye'deki tarihsel gelişimi aktarılmıştır. Osmanlı döneminde ve Cumhuriyetin SHÇEK'in kurulduğu 1983 yılına kadar ki döneminde, sosyal hizmetlere yönelik verilen hizmetlerin dağınık bir yapılanmasının bulunduğu, benzer hizmetlerin farklı kurumlar tarafından verildiği, hizmet tekrarının bulunduğu ya da bazı alanların görünmez olduğu, hizmetlerde bir bütünlüğün ve standardın bulunmadığı görülmektedir. SHÇEK'in kurulmasıyla ise sosyal hizmetlerin tek elden ve bir standart çerçevesinde verilmesi amaçlanmaktadır.

Tezin üçüncü bölümünde, sosyal hizmetlerin kamusal sunumunda, tasfiye edildiği 03.06.2011 tarihine dek 2828 sayılı Kanunla yetkilendirilen ve 1983 yılında kurulan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü'nün sunduğu hizmetler, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden değerlendirilmiştir. II. Dalga Feminizm gelişme sürecine, kamusal alan/özel alan özel alan ayrımına, cinsiyete dayalı işbölümü, ev içi emeğinin sorgulanmasıyla **bakım ve kadına yönelik şiddet** kavramlarının siyasallaşma süreci aktarılmıştır. II. Dalga Feminizmin devletin kurumlarındaki ataerkil uygulamaları ve düzenlemeleri değiştirme hedefiyle dönüştürdüğü kurumlardan biri olan SHÇEK'te, öncelikle şiddet konusunda başlayan

kurumsallaşmaya değinilmiştir. Feminizmin sorunsallaştırdığı konuların sosyal hizmetlerin alanına uygulama düzeyinde -bakış açısı bazı alanlarda halen sorunlu da olsa- girmesini sağlayan uluslararası sözleşmeler ve bu sözleşmelerin etkisi ile oluşturulan yasa ve yönetmeliklerden bahsedilmiştir. 1985 yılında Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (CEDAW) Türkiye tarafından imzalanması ve 1995 yılında Pekin'de IV. Dünya Kadın Konferansı'na katılan Türkiye'nin Pekin Eylem Planı'nı kabul etmesi ve bu taahhütlerin, kadın-erkek eşitliği ilkesinin iç hukuktaki yansımalarına değinilmiştir. Bu gelişmeler ile Türkiye kadın-erkek eşitliğini sağlamak için ulusal düzeyde sorumlu kamu kurumları ve politikaları oluşturmayı taahhüt etmiştir. Bu etkilerle SHÇEK içinde kadına yönelik hizmetlerin hangi birimlerce verildiğinin ve toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında Kurumun verdiği hizmetlerdeki bütünlüğün görülebilmesi için teşkilat yapısı ve verilen hizmetler aktarılmıştır. SHÇEK içinde verilen hizmetler kadın odağında değerlendirilerek; şiddet, bakım ve yoksulluk başlıkları altında ele alınmıştır.

Çankırı'da bir kadının eşinden şiddet görmesi nedeniyle boşanma talebinin hakim tarafından şiddetin gerekçe görülmeyle reddedilmesinden sonra gerçekleşen protestolarla ilk kez kamusal alanda konuşulur hale gelen “kadına yönelik şiddet”, kadın hareketinin eylemleriyle **Dayağa Karşı Hayır** yürüyüşü, **Dayağa Karşı Dayanışma**, **Mor İğne** kampanyası, **Bedenimiz Bizimdir-Cinsel Tacize Hayır** gibi pek çok kampanyayla görünür hale gelmiş ve kadın sığınaklarının gerekliliği konusunda bilinç yaratmış, devleti de sığınak açma yönünde zorlamıştır. SHÇEK'e bağlı ilk kadın misafırhanesi 1990 yılında hem kadın hareketinin, hem de imzalanan uluslararası sözleşmelerin etkisiyle açılmıştır. Kurum daha sonra kadın konukevleri yönetmeliği ile bu hizmeti vermeye devam etmiş ve 2001 tarihinde yayınlanan yönetmelik ile de özel hukuk tüzel kişileri ve kamu kurum ve kuruluşları tarafından açılacak kadın konukevlerine yönelik düzenlenmelerde bulunmuştur. Ancak Kurumun, bu hizmeti verirken kullandığı dil, açılan kurumların isimleri problemlili bir alan yaratmaktadır. Althusser'in belirttiği gibi, devletin görünen baskı araçlarının yanında kullandığı aygıtlar –Devletin İdeolojik Aygıtları- egemen ideolojinin kendi ideolojisini yeni kuşaklara aktararak, meşrulaştırmasını sağlayan araçlardır. Dil de, kavramları ve sembolleri aracılığıyla hemen hemen her alanda ideolojinin aktarılmasında ve sistemin meşrulaştırılmasında önemli bir yere sahiptir.

Misafirhane ve **konukevi** isimlendirmeleri de bu anlamda SHÇEK'in hizmet götürdüğü kadınlara bakış açısını yansıtmaktadır. Bu tanımlamalarla, ya kadının yaşadığı şiddetin göz ardı edildiği ya da bu hizmetin geçiciliğinin vurguladığını, her iki şekilde de; kadınların yaşadığı deneyimin derinliğini görmezden gelen bir anlam taşıdığı görülmektedir. Aynı zamanda, **misafir ve konuk** olarak görülen kadınlara götürülecek hizmetin de bu sınırlar içinde olduğu, kadınların kuruluşlardaki kalma süresinin standart olarak belirlenmesi ve bu sürenin görece kısa olması da bu yaklaşımı pekiştirmektedir. Kadın misafirhaneleri ve kadın konukevlerinin kuruluş amacı ve hizmet tanımları incelendiğinde de ailenin bütünlüğünün temel alındığı, **aile merkezci** bir yaklaşımın sergilendiği, kadına yönelik hatta aile içi şiddet ifadesinin yer almadığı, kadınların yaşadıkları şiddetin istismar olarak nitelendirildiği görülmektedir. Bu ifade ile kadına uygulanan şiddetin yaygınlığının ve ilişkilerdeki cinsiyet eşitsizliğinin görülmediği, kadının yaşadığı sorunun kişisel bir sorun olduğu, eşler arası anlaşmazlıktan kaynaklanan bir durum olduğu algısının yansıtıldığı, ataerkil yapının göz ardı edildiği, bu anlamda kadın sorunu odaklı politik bir bakış açısı bulunmamaktadır. Bununla birlikte, yine yönetmeliğin amaçlarına ve hizmet verilmesi hedeflenen kadın gruplarına bakıldığında, hizmet türlerinin kadınların ihtiyaçlarına göre ayrıştırılmadığı, şiddet türlerinin farklılıklarına göre ihtiyaçların farklılaşabileceğinin göz ardı edildiği söylenebilir. Bu noktadan bakıldığında kadınların ihtiyaç duyacağı hizmet ve destek türüne göre kadın konukevlerinin konu alanlarına göre çeşitlendirilmesi ve uzmanlaşması, bu yönde hizmetlerin verilmesi, farklı kadınlık hallerinin olduğu gibi kadınların farklı ihtiyaçlarının bulunduğu görülmeleri gerekmektedir.

2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile şiddetin kaynağı olan erkeğin rehabilitasyona tabi tutulması için yasal ve kurumsal altyapıyı oluşturmakla sorumlu olmasına rağmen SHÇEK'in bu süreçte herhangi bir yapılanmaya gitmediği, kadına yönelik şiddetle mücadelede sadece kadınları hedeflediği, şiddeti önlemektense, şiddet uğrayan kadına yönelik hizmetler programlamadığı görülmektedir. Ancak şiddetin kaynağına müdahale edilmeden sadece kadını dönüştürerek, kadına yönelik şiddetle etkin şekilde mücadele edilemeyeceği de açıktır.

Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler konulu 2006 /17 sayılı Başbakanlık Genelgesi ve Ulusal Eylem Planında SHÇEK’e kadına yönelik şiddetle mücadele için gerekli desteği ve diğer kurumlarla işbirliğine yönelik yasal zemini hazırlamaktadır. Yasa, yönetmelik ve genelgelere yansıyan olumlu önlem ve müdahaleler büyük anlam taşımakla birlikte, uygulamaya geçmediğinde yaşamda karşılık bulamamaktadır. Kurumda Genelge doğrultusunda çalışmalar yapıldığı ancak, çalışmaların genelde var olan hizmetlerin devamı ve çeşitli meslek gruplarına toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bilgilendirici eğitimler şeklinde gerçekleştiği ve bu çalışmaların il bazında değiştiği, uygulamaların Kurum genelinde bir standarda ve ilkeye bağlı olmadığı görülmektedir. Bu nedenle kadına yönelik şiddetle mücadelede olumlu bir gelişme olan Genelgenin hayata geçirilmesi, bütçeler ayrılarak uygulamaya konması ve bu konuda genel bir uygulamanın olması gerekmektedir.

Kadının iş yaşamına katılımını, ekonomik durumunu, sosyal, siyasal ve kültürel yaşama katılımını belirleyen en önemli unsurlardan biri olan **bakım** konusu da çalışmada, kurumun verdiği hizmetler doğrultusunda toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde incelenmiştir. Kadının çalışma yaşamına girmesiyle Türkiye’de ilk gündüz bakımevleri 1930 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti bünyesinde kurulmuş olmasına ve 1945 yılında 25 kuruluş olmasına rağmen, şu an Kuruma bağlı faaliyet gösteren kuruluş bulunmamaktadır. Önemli bir sosyal hizmet alanı gündüzlü bakım hizmetlerini kamu sorumluluğu olarak görmediği ve özel kuruluşların verdiği hizmetleri düzenlediği görülmektedir. SHÇEK bakıma ihtiyaç duyan çocuk, yaşlı, özürlü grupları için yatılı ve gündüzlü hizmetler sunan bir kamu kurumudur. Ancak verilen hizmetlerin korunmaya muhtaçlık kapsamında değerlendirildiği, bakım işinin kamu sorumluluğu olarak yer almadığı ancak ailenin –yani kadının- yetersiz olduğu durumlarda, rol üstlendiği görülmektedir. Oysa bakım hizmetinin kamusal sunumu, kadının konumunu güçlendirecek, toplumsal cinsiyete dayalı rollerin değişimini sağlayabilecek önemli bir unsurdur. Çocuklara yönelik kamu tarafından sunulan ücretsiz gündüzlü bakım hizmetlerinin yetersiz, özel sektör tarafından verilen hizmetler de sosyo-ekonomik anlamda çok sınırlı bir kesimin erişebileceği niteliktedir. Çocuk bakım hizmetlerinde görülen bu durum, gerek toplumsal cinsiyet

bağlamında gerek genel anlamda sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin yeniden üretimini birlikte getirmektedir.

Diğer bir önemli bakım alanı olan özürlü bakımına ilişkin kamusal sorumluluk yine tasfiye edildiği 2011 yılına dek SHÇEK'e aitti. Kurum gündüzlü ve yatılı bakım merkezleri ve özürlü evde bakım ücreti ile bu alanı düzenlemekteydi. Ancak İlgili yönetmelik incelendiğinde, toplumsal cinsiyete dayalı ataerkil kodların kurum tarafından da kabul edildiği, gündüzlü ve yatılı bakım merkezlerine özürünün kabul edilmesinde annenin varlığının önemli bir rol oynadığı, bakıma muhtaç özürünün evinde annesinin bulunması halinde bakımevine kabul edilmediği, bakım merkezlerinde özürlü kabulünde öncelik gerektiren durumlarla ilgili bir puanlama sistemi oluşturulduğu ve en yüksek puanı bulunanın kabulde öncelikli olduğu görülmektedir. Özürünün kabulünde bakım sağlayanın temelde kadın olduğu varsayımından yola çıkılarak, annenin yokluğunun ya da **işlevsizliğinin** özürlü kabulünde temel teşkil ettiği ve toplumsal cinsiyet rollerini pekiştiren bir tutum sergilendiği görülmektedir. Sosyal yardım politikasının bir uzantısı olarak özürülülerin bakımı için sağlanan **özürlü evde bakım yardımı**, bakım işinin değer kazanması anlamında önemli bir gelişmedir, ancak söz konusu para aileye veriliyormuş gibi görünse de sonuçta bakımı işini kadının gerçekleştirdiği göz önüne alındığında, kadını eve bağımlı kılan, eve kapatan durumu sürekli kılmaktadır. Kurumun bu hizmeti, özürülülere yönelik sunduğu diğer hizmetlerle bütünlük içinde sunması ve oluşturulacak yeni kuruluşlarla desteklemesi, kadın ve erkeklerin geleneksel rollerine ilişkin bakışı değiştirmese de kadının toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle karşılaştığı dezavantajları azaltacak ve bu konuda kadına yüklenen rolün değişmesi sağlanabilecektir, Bu aynı zamanda yaşlı bakım hizmetleri için de geçerli bir durumdur.

Dünyadaki en eski sosyal sorunlardan biri olan yoksulluktan, ister gelir durumu baz alınsın ister yaşam koşullarının kalitesi, kadınlar daha yoğun etkilenen gruptur. Kadınlar toplumsal cinsiyete dayalı rolleri nedeniyle ev içi emeklerinin karşılığını alamayan, bu roller nedeniyle işgücüne katılımı etkilenen, yetki ve karar mekanizmalarına, üretim kaynaklarına, kamusal hizmetlere daha az ulaşan ve daha fazla yoksullukla karşılaşan, yoksullaşma riski daha fazla olan grup olduğundan, bu

durum **yoksulluğun kadınlaşması** olarak kavramsallaşmıştır. 2828 sayılı yasa ile sosyal yardım alanında planlama, yürütme ve koordinasyon sorumluluğu bulunan SHÇEK'te geliştirilmiş olan yoksullukla mücadele programları ayni-nakdi yardımlar aracılığı ile yürütülmekteydi. Ayni-nakdi yardım hizmetleri değerlendirildiğinde, sosyal yardım hizmetlerinden yararlanabilecek grupların sadece çocukların muhtaçlığı üzerinden tanımlandığı, kadının birey olarak görülmediği ve annelik rolü üzerinden hizmet alan olarak belirlendiği, yardımın genel ilkelerine bakıldığında; kişilerin kendi kendilerine yeterli duruma getirilmesinin amaçlandığı belirtilmekle birlikte uygulamada sosyal yardımdan yararlanabilecek gruplar sadece çocukların muhtaçlığı üzerinden tanımlanmaktadır. Hizmet verilecek grubun belirlenmesinin de kurum tarafından belirlenen sınırlar içinde bulunması, ihtiyaç grupları ve bu ihtiyaç grupları içinde bir hiyerarşinin bulunması kadının bu hizmetten faydalanmasını engellemekte, kurumun verdiği ayni-nakdi yardım hizmeti kadın yoksulluğu ile mücadele aracı olarak görülmemektedir. Bunun yanında 2006/17sayılı Başbakanlık Genelgesinin 2. Maddesinde SHÇEK diğer tüm kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile birlikte işbirliği yapılacak kurum\kuruluşlar ile birlikte *“şiddete uğrayan ve özellikle sığınma evlerindeki ihtiyacı olan kadınları danışma merkezleri ile sığınaklara başvuran kadınları ekonomik olarak güçlendirmek, yeniden ev kurmalarını sağlamak amacıyla bir Kadın Destek Fonu oluşturmak ve kadınların uygun işlere yerleştirilmesi”*ni sağlanmakla yükümlü kılınmıştır. Kurumun ayni-nakdi yardım hizmetleri aracılığı ile kadınları ekonomik olarak güçlendirmesi ulaşılabilir en kolay hedefler arasında görülmekte iken bakış açısını çocuk odağından, kadın odağına da kaydırmaması ve hizmetleri çocuk ve aile odaklı sunması nedeniyle kadın yoksulluğuna yönelik etkili hizmetler ve çözümler sunamadığı görülmektedir.

Kurumun verdiği hizmetler göz önüne alındığında toplum merkezlerinin farklı bir bakış açısı bulunmakta, toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı hizmetler programlanmakta ve verilmekteydi. Toplum merkezleri, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden sunduğu hizmetler ve eğitim programları ile koruyucu-önleyici, eğitici-geliştirici, rehberlik-rehabilite edici bir rol üstlenmiş ve SHÇEK'te kadına sunulan hizmetlerde, alanda çalışan uzmanların bakış açıları ve hizmeti sunarken işbirliği içine girdiği paydaşlarının da etkisi ile toplumsal cinsiyet eşitliğini

hedefleyen ve dönüştüren hizmetler sunduğu görülmüştür. Merkezlerde toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık yaratmaya yönelik eğitimler düzenlenmekte, hizmetler planlanırken; kadın anne ve eş rolünün dışında birey olarak da yer almakta, kadın olarak güçlendirilmesinde bu rolleri bir araç olarak kullanılmaktaydı. Toplum merkezlerinde sadece kadınlara yönelik değil erkeklere ve çocuklara yönelik hizmetler planlanmış olsa da, ağırlık olarak kadınların güçlendirilmesinin ve bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının hedeflendiği, bu bağlamda Kurum içinde toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifi bakış açısıyla sunulan hizmetlerin toplumsal karşılığının bulunduğu ve Kurumun dönüştürücü gücünün işlerlik kazandığı alanların bulunduğu görülmektedir.

Üçüncü bölümün son kısmında ise SHÇEK'in tasfiye edilmesiyle, yeni kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı genel olarak değerlendirilmiştir. Yeni yapılanma ile kadın konusu ele alındığında değişikliğe uğrayan kurumlardan biri de Kadının Statüsü Genel Müdürlüğüdür. Daha önce bağımsız bir genel müdürlük olarak hizmet veren KSGM, bundan sonra Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı bir kurum olarak, kadını aile içinde konumlandıran bir yapıyla devam etmektedir. Bu yeni oluşum ile kadın-erkek eşitliğinin sağlanması yönünde yapılan çalışmalara sekte vurulduğu görülmektedir. Yeni kurulan bakanlık aile ideolojisi üzerinden şekillenmekte olup, kadını aile içinde konumlandırmakta ve birey olarak değerlendirmemektedir. SHÇEK'in kadına yönelik hizmet verdiği birimlerin Aile ve Toplum Merkezleri başlığı altında gruplandığı, hizmetler tanımlanırken kadının aile içinde görünmez kılındığı, kadına yönelik şiddetin **aile içi şiddet olarak** tanımlandığı, bu konuda kadın hareketi tarafından verilen mücadelenin ve kazanımların yok sayıldığı, bunun yanında kadına yönelik şiddete müdahale yöntemi olarak aileyi destekleyici uygulamaların ilke olarak benimsendiği görülmektedir.

Kurumun güçlü noktası, direkt kadına yönelik planlanmamış olsa da diğer hizmet türlerini kullanarak, kadının statüsünü ve geleneksel rolü olarak görülen bazı sorumluluklarını değiştirebilme olanaklarının bulunmasıydı. Kaynaklar doğru kullanıldığında ve programlandığında, toplumsal cinsiyet eşitliğini yaymakta ve kadın politikasının belirlenmesinde etkili bir unsur olan Kurumun politikasını ve hizmetlerini toplumsal cinsiyet odağında çerçevesinde şekillendirmesi, hem kurumun

amacının gerçekleşmesi hem de cinsiyet eşitliğine dayalı bir toplumun kurulması için önemli bir mücadele ve müdahale alanıydı. Ancak yukarıda açıklandığı gibi, SHÇEK toplumsal cinsiyet rollerini dönüştürücü ve eşitliği sağlayabilecek araçlara sahip iken, birimler arasında bu konuda koordinasyon ve eş güdümün olmaması, her birimin kendi hizmet alanına göre hizmetlerini şekillendirmesi ve öncelendirmesi, bu anlamda genel bir kadın politikasının bulunmamasının diğer hizmetler belirlenirken toplumsal cinsiyet eşitliğine dair bir bütünlüğün oluşmamasına neden olmuştur. Hizmetlerin bütünlüğünün bulunmamasının da temelde toplumu - verdiği hizmetlerin kapsamı değerlendirildiğinde de aslında özel alanı/ev içini- dönüştürücü gücü bulunan kurumun, bu güçlü yönünü kullanamadığı ya da kullanmayı tercih etmediği söylenebilir.

Kurum politikası bütünsel olarak değerlendirildiğinde kadının aile içinde konumlandırıldığı, birey olarak görüldüğü durumlarda ise; koruma bakış açısı içinde değerlendirildiği, kadının statüsünün değiştirilmesi konusunda toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik bakış açısının sadece bazı hizmet modellerinde yer aldığı (toplum merkezleri gibi) bunun dışında kurumun toplumsal cinsiyet eşitliğine dair bir perspektifinin bulunmadığı ifade edilebilir. Yeni Bakanlık (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) ve sonrasında birleştirilen ve ismi değiştirilen Bakanlık (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı) ile SHÇEK ortadan kalkmış ancak verdiği hizmetler yeni yapılanma içinde devam etmektedir. Yeni düzenlemeler ile de; Türkiye her ne kadar kadın-erkek eşitliğine dair uluslararası sözleşmelere imza atmış ve pek çok taahhütte bulunmuş olsa da bundan sonraki politikasının, ailenin bütünlüğünü ve devamını korumak üzerine inşa edildiği, muhafazakar aile algısında kadının rol ve yükümlülükleriyle toplumsal cinsiyet rollerinin pekiştirildiği ve kadının bu roller üzerinden kurgulandığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Savran, Gülnur: **Beden, Emek, Tarih**, Kanat Yayınları, İstanbul, 2004
- Acar, Hakan: **Cumhuriyetin Çocuk Refahı Politikasını Yapılandıran Bir Sivil Toplum Örgütü: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu**, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Yayınları, Ankara, 2011.
- Acar, Hakan: Duyan, Gülsüm, “Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, **Toplum ve Sosyal Hizmet**, C.14, S.1, 2003, 1-19.
- Adak, Nurşen: “Yaşlıların Gayri Resmi Bakıcıları: Kadınlar”, **Aile ve Toplum Dergisi**, S.6, Ekim-Aralık 2003, s.81-89.
- Aktan, Can: “Sosyal Politika Araçları”, (Çevrimiçi) <http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/araclar.htm>, 20 Mayıs 2011.
- Alcock, Pete: **Understanding Poverty**, Macmillan Press Ltd., London, 1997.
- Alpteker, Hacer: “65 Yaş ve Üstü Bireylere Evde Bakım Verenlerin Yaşadıkları Güçlüklerin Belirlenmesi”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu, 2008.
- Althusser, Louis: **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Çev. Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2003.
- Altınay, Ayşegül, Arat, Yeşim: **Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet**, İstanbul, 2007.
- Arat, Yeşim: “1980’ler Türkiye’sinde Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Radikal Uzantısı”, **Toplum ve Bilim**, S.53, 1991, s.7-19.
- Arıkan, Çiğdem: “Yoksulluğun Kadınlar Üzerindeki Etkileri”, **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, S. 10, 2002, s. 1-10.
- Arıkan, Çiğdem: **Türkiye’de Görme Özürlü Kadınlar: Sorunlar, Beklentiler, Çözüm Önerileri**, Körler Federasyonu Yayını, No:3, Ankara, 2001.
- Arın, Canan: “Mor Çatı’nın Kuruluş Öyküsü”, **Kadına Yönelik Şiddet: Evdeki Terör**, Mor Çatı Yayınları, İstanbul, 1996, 154-151.
- Atalay ve Diğerleri: “Yoksulluk ve Sosyal Hizmetler”, **Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi**, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları, Ankara, 1995, s.201-220.

- Bahar, Aynur ve Diğerleri: “Engelli Çocukların Annelerinin Depresyon ve Anksiyete Düzeyleri ile Stresle Basa Çıkma Tarzlarının Belirlenmesi”, **Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi**, S.11, 2009, s.97-112.
- Beauvoir, Simon De: **Yaşlılık I (İlk Çağ)**, Çev. Osman Canberk, Eray Canberk, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1970.
- Berktaş, Fatmagül: “Feminist Teorinin Önemli Bir Alanı: Cinsellik”, **Feminizm, Cogito**, S.58, İstanbul, 2009, s.57-72.
- Berktaş, Fatmagül: **Tarihin Cinsiyeti**, Metis Yayınları, İstanbul, 2006.
- Bettio, Francesca, Plantenga, Janneke,: “Comparing Care Regimes in Europe”, **Feminist Economics**, Vol.10 (1), 2004, s.85-113.
- Boğaziçi Sosyal Politika Forumu: **Türkiye’de Çocuk Bakım Hizmetlerinin Yaygınlaştırılmasına Yönelik Bir Öneri: Mahalle Kreşleri**, İstanbul, 2009, (Çevrimiçi), <https://spf.boun.edu.tr/docs/MAHALLE%20KRESLERI%20-%20ARASTIRMA%20RAPORU.pdf>, 20 Aralık 2011.
- Bora, Aksu, Üstün, İlknur: **Sıcak Aile Ortamı**, Yay.Haz. Elif Kalaycıoğlu v.d, Tesev Yayınları, İstanbul, 2008.
- Buğra, Ayşe: “Yoksulluk ve Sosyal Haklar”, **Sivil Toplum Geliştirme Derneği İçin Hazırlanan Danışma Raporu**, Aralık, 2005.
- Buğra, Ayşe: **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- Bulaç, Ali: “Kreş Eken Huzurevi Biçer”, 26 Mayıs 2011, (Çevrimiçi) <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=1138861&keyfield=6B7265C59F20656B656E2068757A7572657669206269C3A76572>, 20 Ekim 2011.
- Butler, Judith: “Gendering the Body: Beauvoir’s Philosophical Contributions”, **Women, Knowledge and Reality**, Ed. Ann Garry and Marilyn Pearsall, Unwin Hyman, Boston, 1989, s.253-262.
- Buz, Sema: “Feminist Sosyal Hizmet Uygulaması”, **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, S.1, 2009, s.53-65.
- Bütün, Melek: “Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Çocuk Bakım Hizmetleri: Farklı Ülke Uygulamaları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2010.
- Cılga, İbrahim: **Bilim ve Meslek Olarak Türkiye’de Sosyal Hizmet**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları, Ankara, 2004.
- Connell, Raewyn,: **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar**, Çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1987.

Cooney, "Primary Family Caregivers of Impaired Elderly in Shanghai,
Rosemary, Di, China", **Research on Aging**, Beverly Hills, 1999, Nov, s.739-761.
Juxin:

- Çağlayan, Deniz: “Özürlü Haklarının Gelişimi: Merhametten Hakka”, **İnsan Hakları ve Yurttaşlık Konferansı**, TODAİE Yayınları, Ankara, 2006.
- Çakır, Serpil: “Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi”, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, Der. Birsen Örs, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Çakır, Serpil: “Türkiye’de Kadın Kurtuluş Hareketi”, **Haber Bülteni**, 2007, S.1, s.26-29, (Çevrimiçi) https://www.jmo.org.tr/yayinlar/dergi_goster.php?kodu=258&dergi=HABER%2520B%25DCLTEN%25DD, 15. Haziran 2012.
- Çavuşoğlu, Turgay: **Sosyal Hizmetlerin Yakın Tarihinden Sayfalar**, SABEV Yayınları, Ankara, 2005.
- Dedeoğlu, Saniye: “Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, S. 22, 2009, s.41-54.
- Devlet İstatistik Enstitüsü: **2002 Özürlüler Araştırması**, Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Yayın No: 2913, Ankara, 2004.
- Docekal-Nagl, Herta: “Feminist Felsefenin Geleceği”, **Feminizm, Cogito**, S.58, İstanbul, 2009, s.219-226.
- Dominelli, Lena: **Feminist Social Work Theory and Practice**, Palgrave, London, 2002.
- Duyan ve Diğerleri: **Sosyal Hizmeti Tanımak ve Anlamak**, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları, Ankara, 2008.
- Ecevit, Mehmet: “Epistemoloji”, **Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi**, Ed. Yıldız Ecevit, Nadide Karkıner, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, No: 1304, Eskişehir, 2011, s:32-61.
- Ecevit, Yıldız: “Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç”, **Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi**, Ed. Yıldız Ecevit, Nadide Karkıner, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını, No: 1304, Eskişehir, 2011, s:2-29.
- Er, Dilek: “Psikososyal Açıdan Yaşlılık”, **Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi**, S:11, 2009, s.131-144.
- Erbay, Ercüment, Tuncay, Tarık: “Sosyal Hizmet Bakışıyla Kadın İstihdamı”, **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, S. 17, 2006, s.25-40.
- Erdem, Aslı: “The Politics of Sheltering Women: The Case of SHÇEK”, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009.
- Erkan, Gönül: “Kadınların Eşleri Tarafından İstismarı”, **Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi**, Cilt 10, S. 1-2-3, 1993, s.85-92.

- Erkan, Gönül: “Bursa’da Bir Dullarevi”, **Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları**, Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları, No: 8, Ankara, 2001, s.123-129.
- Finger, Mattliias: “Yeni Sosyal Hareketlerin Yetişkin Eğitimi Açısından Doğurguları”, Çev. Ramazan Günlü, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 25 (1).
- Fink, Arthur, Emil: **Sosyal Hizmet Alanı**, Çev. Lütfiye Yasa, Necip Ulusay, SSYB Yayınları, Ankara, 1963.
- Foweraker, Joe: **Theorizing Social Movements**, Pluto Press, London, 1995.
- Fraser, Nancy: “Cinsiyet Eşitliği ve Refah Devleti: Sanayi Sonrası Bir Düşünce Girişimi”, **Demokrasi ve Farklılık**, Çev. Zeynep Gürata, Cem Gürsel, Yay.Haz. Seyla Benhabib, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayını, İstanbul, 1999, s.310-344.
- Fraser, Nancy: **İhtiyaçlar Mücadelesi**, çev. Aykut Tunç Kılıç, Agora Kitaplığı, İstanbul, 1989.
- Friedlander, Walter: **Sosyal Refah Hizmetine Başlangıç**, Çev. Ramazan Taşçıoğlu, SSYB Yayınları, Ankara, 1966.
- Geven ve Diğerleri: “Kadın ve Sosyal Hizmetler”, **Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi**, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları, Ankara, 1995, s.221-230.
- Gökmen, Fatma: “Türkiye’de Özürlü Haklarını Gelişimi”, **Özveri Dergisi**, S.2, 2007, (Çevrimiçi) <http://www.ozida.gov.tr/?menu=ozveri&sayfa=ov8/ov8mak4>, 12 Mayıs 2012.
- Günel, Funda: “Dayanışma Kavramı Üzerine”, **Dayanışma Dergisi**, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yayınları, S.4, 2009, s.82-86.
- Hırada ve Diğerleri: **Eleştirel Feminizm Sözlüğü**, Çev. Gülnur Acar Savran, Kanat Kitap, İstanbul, 2009.
- Hoskyns, Catherine: “Mainstreaming Gender in the Macroeconomic Policies of the EU-Institutional and Conceptual Issues”, **Paper for ECPR Conference**, Bologna June 2004, (Çevrimiçi) <http://www.jhbc.it/ecpr-Bologna>, 12 Haziran 2012.
- Işık, Nazik: “Kadın Hareketi Açısından Anlamı, İşi ve İşlevleri ile Kadın Danışma Merkezleri ve Kadın Sığınmaevleri”, Yay. Haz. Kasım Karataş, Çiğdem Arıkan, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, 2001, s.182-200.
- Işık, Nazik: “1990’larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem Ve Düşünceler”, Der. Aksu Bora, Asena Günel, **90’larda Türkiye’de Feminizm**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s:41-72.

- İnce, Arife: “Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Özürlüler”, Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1996.
- Kalfa, Aslıcan: “Refah Rejimi Bağlamında Çocuk Bakımı Hizmetleri”, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, S.3, 2010, s.191-220.
- Kamanlıoğlu, Müge: “Feminist Perspektifte Özürlü Kadına Bakışın Sosyolojik Değerlendirmesi Üzerine Kuramsal Bir Çalışma”, Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.
- Karataş, Kasım: “Toplum Merkezleri Düşüncesinin Doğuşu ve Gelişimi”, **Çağdaşlaşma Sürecinde Toplum Merkezlerinin Yeri ve İşlevleri**, Yay. Haz. Kasım Karataş, Çağdaş Kadın ve Gençlik Vakfı Yayını, Ankara, 1999, s.15-31.
- Karçkay, Keziban: “Toplumsal Bir Kimlik Olarak Özürlülük”, **XII. Ulusal Özel Eğitim Kongresi: Yöntem-Yaklaşımlar-Stratejiler**, Yay. Haz. Latife Bıyıklı, Berrin Baydık, Pınar Ünsal, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 2002, s.139-148.
- Kaylı, Şaşmaz, Derya: “Feminist Politika Çerçevesinde Sosyal Politika ve Sosyal Hizmete Bakış”, **Sosyal Politikanın Cinsiyet Halleri: Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Hizmet**, Der. Derya Şaşmaz Kaylı, Fatih Şahin, Nika Yayınevi, Ankara, 2016, s:26-58.
- Keçer, Özgür: “Richard Rorty’nin Düşüncesinde Dayanışma”, (Çevrimiçi) <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/richard.htm>, 12 Ocak 2012.
- Kerestecioğlu, Filiz: “Medeni Hukukta Kadının Cinsel ve Ekonomik Kimliği: Yargıtay Kararları Eşliğinde Bir Değerlendirme”, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları: Eşitsizlikler, Mücadeleler, Kazanımlar**, Der. Hülya Durudoğan, Fatoş Gökşen, Bertil Emrah Oder, Deniz Yüksek, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.251-261.
- Kerestecioğlu, Özkan, İnci: “Kadınlara Yönelik Aile İçi Şiddet: Mücadele, Kazanımlar ve Sorunlar”, **Birikim Dergisi**, Ağustos-Eylül 2004, s.122-128.
- Knijn, Trudie, Kremer, Monique: “Gender and the Caring Dimension of Welfare States: Towards Inclusive Citizenship”, **Social Politics**, Oxford University Press, 4(3), 1997, s.328-361.
- Koçak, Aylin: **Baba Destek Programı Değerlendirme Raporu**, AÇEV, İstanbul, 2004.
- Konak, Akın, Çiğdem, Yasemin: “Yaşlılık Olgusu: Sivas Huzurevi Örneği”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Mayıs 2005, C:29, s.23-63.

- Koray, Meryem: **Sosyal Politika**, İmge Kitabevi, Ankara, 2005.
- Kurultay: **Kadın Sığınakları I. Ve II. Kurultayı**, Mor Çatı Yayınları, İstanbul, 2000.
- Kurultay: **Kadın Sığınakları III. Ve IV. Kurultayı**, Mor Çatı Yayınları, İstanbul, 2003.
- Kut, Sema: **Sosyal Hizmet Mesleği: Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri**, Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayınları, Ankara, 1988.
- Küçükarslan, Bülent: “Sakat-Engelli, Kim?-Ne?”, 18 Aralık 2005, (Çevrimiçi) <https://www.engelliler.biz/forum/ayrimcilikla-mucadele-insan-toplum-siyaset-bugun-yarin/1010-sakat-engelli-kim-ne-tartisma.html>, 20 Şubat 2019.
- Küntay, Esin: “Aile Desteğinden Devlet Desteğine Geçiş: Yatılı Bakım Kurumlarında Yaşlılar”, **Sosyal Hizmet ve Öteki**, Yay. Haz. Pınar Akkuş, Özgür Başpınar Aktükün, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2016, s:232-245.
- Lee, Chun, Wing: “Collective Identity, Individual Identity and Social Movements: The Right-of-Abode Seekers in Hong Kong”, **Asian and Pacific Migration Journal**, Vol.17 (1), 2008, pp.33-60.
- Loavenbruck, Grant, Keys, Paul: “Settlements and Neighborhood Centers”, **Encyclopedia of Social Work**, National Association of Social Workers, New York, 1987, s.556-561.
- Lundgren, Eva: **Şiddetin Normalleştirilme Süreci**, Çev. Berna Ekal, Rengahenk Sanatevi Gökkuşuğu Yayınları, İstanbul, 2009.
- Marshall, T.H: “Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf”, **Sosyal Politika Yazıları**, Der. Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.19-32.
- Memiş, Emel, İzdeş, Özge: “Türkiye’de Yaşlı Bakımı ve Kadın İstihdamı”, **Feminist Sosyal Politika: Bakım, Emek, Göç**, der. Çağla Ünlütürk Ulutaş, NotaBene Yayınları, İstanbul, s.99-138.
- Mies, Maria, Thomsen-Bennholdt, Veronika, Wehlhof Claudia: “Yoksullara Yatırım: Dünya Bankası Politikasının Analizi”, **Son Sömürge: Kadınlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s.81-98.
- Mishra, Ramesh: “Social Welfare: National and International Dimensions”, **International Social Work**, 30, 1987, s.151-158.
- Nicolsan, Paula: **Gender, Power and Organisation: A Psychological Perspective**, Routledge, New York, 1996.
- Okanlı, Ayşe ve Diğerleri: “Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadıkları Psikososyal Sorunlar”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, S.1, 2004, s.1-5.

- Okur, Necla, Erbil, Erduğan, Fatma: “Sosyal Haklar ve Özürlüler: Özürlülük Modelleri Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme”, **Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu II Bildiriler**, Yay. Haz. Mesut Gülmez, Nagihan Durusoy Öztepe, Nergis Mütevellioğlu, Oğuz Karadeniz, Handan Kumaş, Petrol-İş Yayını, No: 113, İstanbul, 2010, s:245-263.
- Orrloff, Ann: “Gender and the Social Rights of Citizenship: The Comparative Analysis of Gender Relations and Welfare States”, **American Sociological Review**, Vol. 58, 1993, pp.303-328.
- Özateş, Özge S: “Bir Sosyal Hizmet Müdahalesi Olarak Aile İçi Şiddet Mağduru Kadın Sorununda Feminist Etik Yaklaşım”, **Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi**, S.2, 2009, s.99-107.
- Özgökçeler, Serhat, Alper, Yusuf: “Özürlüler Kanunun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi”, **İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, S.1, 2010, s.33-54.
- Özkaplan, Nurcan: “Duygusal Emek ve Kadın İşi/Erkek İşi”, **İktisat ve Toplumsal Cinsiyet**, Ed. Ufuk Serdaroğlu, Efil Yayınevi, Ankara, 2010, s.38-48.
- Öztop ve Diğerleri: “Evde Bakımın Yaşlı ve Aile Açısından Olumlu ve Olumsuz Yönleri”, **Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi**, S.1, 2008, s.39-49.
- Postman, Neil: **Çocukluğun Yokoluşu**, Çev. Kemal İnal, İmge Kitabevi, Ankara, 1995.
- Resmi Gazete: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 27958, 8 Haziran 2011, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/06/20110608m1-1.pdf>, 25 Aralık 2012.
- Resmi Gazete: Bakıma Muhtaç Özürlülerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik, 26244, 30 Temmuz 2006, (Çevrimiçi) <http://www.shcek.gov.tr/bakima-muhtac-ozurlulerin-tespiti-ve-bakim-hizmeti-esaslarinin-belirlenmesine-iliskin-yonetmelik.aspx>, 22 Mayıs 2011.
- Resmi Gazete: Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği, 24325, 21 Şubat 2001, (Çevrimiçi) <http://www.shcek.gov.tr/huzurevleri-ile-huzurevi-yasli-bakim-ve-rehabilitasyon-merkezleri-yonetmeligi.aspx>, 16 Mayıs 2011.
- Resmi Gazete: Kadın Misafirhanelerinin Kuruluş ve İşleyişine Dair Yönetmelik, 20816, 16 Mart 1991, s:1-3, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20816.pdf>, 18 Mayıs 2011.
- Resmi Gazete: Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılan Kadın Konukevleri Yönetmeliği, 24396, 8 Mayıs 2001, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/05/20010505.htm#1>, 18 Mayıs 2011.

- Resmi Gazete: Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği, 29960, 07 Ağustos 2008, (Çevrimiçi) <http://www.shcek.gov.tr/ozel-huzurevleri-ile-huzurevi-yasli-bakim-merkezleri-yonetmeligi.aspx>, 16 Mayıs 2011.
- Resmi Gazete: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na Bağlı Kadın Konukevleri Yönetmeliği, 23400, 12 Temmuz 1998, s:2-14, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23400.pdf>, 26 Mayıs 2011.
- Resmi Gazete: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Kreş ve Gündüz Bakımevleri Yönetmeliğinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yönetmelik, 27305, 31 Ağustos 2009, (Çevrimiçi), <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090731-2.htm>, 11 Şubat 2011.
- Resmi Gazete: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Özürlülerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik, 27691, 03 Eylül 2010, (Çevrimiçi) <http://www.shcek.gov.tr/ozurlulerin-bakimi-rehabilitasyonu-ve-aile-danismanligi-hizmetlerine-dair-yonetmelik.aspx>, 23 Mayıs 2011.
- Resmi Gazete: Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ve Çocuk Kulüpleri Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik, 22781, 08 Ekim 1996, (Çevrimiçi) <http://www.shcek.gov.tr/ozel-kres-ve-gunduz-bakimevleri-ve-ozel-cocuk-kulupleri-kurulus-ve-isleyis-esaslari-hakkinda-yonetmelik.aspx>, 24 Mayıs 2011.
- Resmi Gazete: Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği, 28554, 09 Şubat 2013, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/02/20130309-3.htm>, 13 Mart 2019.
- Resmi Gazete: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, 18059, 27 Mayıs 1983, s.6-21, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18059.pdf>, 11 Şubat 2011.
- Rorty, Richard: **Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma**, Çev. Mehmet Küçük, Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995.
- Rosanvallon, Pierre: **Refah Devletinin Krizi**, Çev. Burcu Şahinli, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2004.
- Sancar, Serpil: “Türkiye’de Kadınların Hak ve Mücadelesini Belirleyen Bağlamlar”, **Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM)**, Ankara, 2005, (Çevrimiçi) <http://www.stgm.org.tr/detay.php?detid=36>, 01 Şubat 2011.
- Sancar, Serpil: “Siyasal Katılım”, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri**, TÜSİAD-T/2008-07/468, KAGİDER-001 yayınları, İstanbul, 2008, s.217-29.

- Savran, Acar: “80’li Yılların Kampanyaları ve Özel Alanın Politikası (Sorunlar ve Sorular)”, **Özgürlüğü Ararken Kadın Hareketinde Mücadele Deneyimleri**, Yay. Haz. Berivan Kum, Fatma Gülçiçek, Pınar Selek, Yeşim Başaran, S.S. Amargi Kadın Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Yayıncılık ve Dayanışma Kooperatifi, İstanbul, 2005, s.81-99.
- Savran, Acar, Gülnur, Demiryontan, Tura, Nesrin: **Kadının Görünmeyen Emeği**, Yordam Kitap, İstanbul, 2008.
- Schwartz, William: **Social Work: The Collected Writings of William Schwartz**, der. Toby Berman Rossi, Fe Peacock Publishers Inc, 1994.
- Semerci, Uyan, Pınar: “Yoksullukla Mücadelede Amaç Ne Olmalı”, **Amargi**, S:6, 2007, s.22-24.
- SHÇEK: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü 2008 Yılı Faaliyet Raporu, ty.
- SHÇEK: Sosyal Hizmetler Rehber Kitapçığı, ty.
- SHÇEK: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü 2010-2014 Stratejik Plan, ty.
- Singer, Amy: **Osmanlı’da Hayırseverlik: Kudüs’te Bir Haseki Sultan İmareti**, Çev. Dilek Şendil, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.
- Şahin, Fatih: **Sosyal Hizmet Uzmanlarının Sosyal Refah Politikası Süreçlerine Katılımı**, Aydınlar Matbaası, Ankara, 2000.
- Şahin, Fatih: “Sosyal Hizmetin Doğası ve Paradigmaları”, **Prof. Dr. Sema Kut’a Armağan**, Sosyal Hizmetler Yüksekokulu yayını, Ankara, 2000, s.60-71.
- Şavran, Gönç: “Sosyolojik Yöntemde Çağdaş Tartışmalar”, **Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri**, Ed. Nadir Suğur, Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 1043, Eskişehir, 2009, s:58-77.
- Şener, Ülker: “Kadın Yoksulluğu”, **TEPAV Değerlendirme Notu**, Türkiye Ekonomi Politikalar Vakfı Yayınları, Eylül, 2009.
- Tomanbay, İlhan: **Sosyal Çalışma Sözlüğü**, Selvi Yayınevi, Ankara, 1999.
- Traustadottir, Rannveig: “Mothers Who Care: Gender, Disability and Family Life”, **Journal of Family Issues**, Vol.12, 1991, pp.11-28.
- TUİK: **Nüfus ve Konut Araştırması 2011**, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Yayın No: 4030, Ankara, 2013.
- Turan, Nihal: **Sosyal Kişisel Çalışma**, Aydınlar Matbaası, Ankara, 1999.
- Tüğen, Kamil, Özen, Ahmet: “Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Anlayışı”, **Maliye Dergisi**, s:154, Ankara, Ocak-Haziran 2008, s:1-11.

- Uçan, Çubukçu, Sevgi: “Demokrasiye Önemli Bir Katkı: Kadın Sivil Toplum Örgütleri”, **Türkiye’de ve Avrupa Birliğinde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sorunlar, Umutlar**, Ka-Der Yayınları, İstanbul, 2004, s.99-120.
- Uçan, Çubukçu, Sevgi: “1980 Sonrası Türkiye’de Kadın Hareketi: Ataerkilliğe Karşı Meydan Okuma”, **Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sorunlar, Umutlar**, Der. Fatmagül Berktaş, Ka-Der Yayınları, İstanbul, 2004, s.55-74.
- Uçan, Çubukçu, Sevgi: “İkinci Dalga Feminizmin Açtığı Alan: Demokratikleşmeden AB’ye”, **Birikim Dergisi**, Ağustos-Eylül 2004, s. 113-121.
- URL: V. Aile Şurası 2008, (Çevrimiçi) <http://www.ailetoplum.aile.gov.tr/uploads/pages/bilim-serisi/52-v-aile-surasi-aile-destek-hizmetleri-bildirileri.pdf>, 15 Mart 2012.
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.ailevecalisma.gov.tr/bakanlik/hakkinda/misyon-vizyon-ve-ilkelerimiz>, 11 Mart 2019.
- URL: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), 1979, (Çevrimiçi) https://www.unicef.org.tr/turkey/pdf/_gi18pdf, 11 Haziran 2011.
- URL: “Huzurevinde öldü 3 gün sonra fark edildi”, 19 Mart 2010, (Çevrimiçi) <http://www.cumhuriyet.com.tr/?hn=123648>, 20 Mayıs 2011.
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.haberturk.com/polemik/haber/633462-cok-es-yasal-olsun>, 30 Haziran 2011.
- URL: “Huzurevinde yaşlıya dayak atıldı iddiası”, 10 Ocak 2008, (Çevrimiçi) <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=7998193>, 20 Mayıs 2011.
- URL: “Huzurevinde kötü muamele iddiası”, 17 Temmuz 2008, (Çevrimiçi) <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=9466086>, 20 Mayıs 2011.
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.ifsw.org/policies/women>, 12 Mayıs 2011.
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.kadinininsanhaklari.org/files/Degerlendirme%20Raporu.pdf>, 18 Mayıs 2011.
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.kamer.org.cntent.asp>, 16 Şubat 2012.

- URL “Huzursuzluk Evleri”, 07 Şubat 1999, (Çevrimiçi) <http://www.milliyet.com.tr/1999/02/07/haber/hab03a.html>, 20 Mayıs 2011.
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalHaberDetayV3&ArticleID=774722&Date=26.05.2011&CategoryID=98>, 20 Mayıs 2011.
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.shcek.gov.tr/alo-183-aile-kadin-cocuk-ve-ozurlu-sosyal-hizmet-danisma-hatti.aspx>, 18 Nisan 2011
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.shcek.gov.tr/2011-yili-mayis-ayi.aspx>, 30 Haziran 2011.
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.shcek.gov.tr/ayni-ve-nakdi-yardimlar.aspx>, 21 Mayıs.2011.
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.shcek.gov.tr/kres-ve-gunduz-bakimevleri.aspx>, 24 Mayıs 2011.
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.shcek.gov.tr/ozel-bakim-merkezleri-2.aspx>, 27 Mayıs 2011.
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.shcek.gov.tr/ozel-huzurevleri.aspx>, 21 Mayıs 2011
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.shcek.gov.tr/toplum-merkezleri-3.aspx>, 12 Mayıs 2011.
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.shcek.gov.tr/userfiles/pdf/SHCEK%20Ozurlu%20Bireyler%20Yonelik%20Hizmetleri%2031.01.2010.pdf>, 21 Nisan 2011.
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.shcek.gov.tr/userfiles/pdf/ToplumMerkezleri.Mart2008.pdf>, 23 Mayıs 2011.
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.shcek.gov.tr/yasli-hizmet-merkezleri.aspx>, 21 Mayıs 2011.
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.shcek.gov.tr/yasli-hizmet-merkezleri-2.aspx>, 21 Mayıs 2011.
- URL: (Çevrimiçi) http://www.tuyev.org/haberler/index.php?haber_id=6, 20 Mayıs 2012.
- URL: (Çevrimiçi) <http://www.tyardimsevenlerdernegi.org/index.php/tarihce>, 28 Aralık 2011.
- Üstün, İlknur: **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Hesaba Katabiliyor muyuz?**, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi, Yayınları, Ankara, 2009.

- Yıldırım,
Aysel: **Şıradan Şiddet**, Boyut Kitapları, İstanbul, 1998.
- Yılmaz,
Volkan: “Engellilik Üzerinden Eşitliği Yeniden Hayal Etmek: Bütünsel ve İlişkisel Bir Eşitlik Anlayışına Doğru”, **Sosyal Hizmet ve Öteki**, Yay. Haz. Pınar Akkuş, Özgür Başpınar Aktükün, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2016, s:327-338.
- Young, Iris,
Marion: “Yaşanan Bedene Karşı Toplumsal Cinsiyet: Toplumsal Yapı ve Öznellik Üzerine Düşünceler”, **Feminizm**, Cogito, S.58, İstanbul, 2009, s.39-56.
- Zastrow,
Charles: **Introduction to Social Work and Social Welfare: Emproming People**, Brooks/Cole-Thomson Learning, USA, 2004.

EKLER

EK-1: SHÇEK DAİRE BAŞKANLIKLARI VE HİZMET ALANLARI

Çocuk Hizmetleri Daire Başkanlığı

Çocuğun ne olduğu, çocukluğun ne zaman başlayıp ne zaman bittiği tarih boyunca tartışma konusu olmuştur. Toplumların içinde bulunduğu tarihsel süreç çocukluğun tanımını değiştirmiştir.

Ortaçağ Avrupa'sında çocuklar, gündelik yaşamda küçük birer yetişkin olarak yer alırlardı. 17. ve 18. yüzyıllar Avrupa'sında Aydınlanma döneminin etkileri ve Endüstri Devrimiyle birlikte ortaya çıkan burjuva sınıfının öncülük etmesiyle, modern çocukluk anlayışı gelişmeye başlamıştır. Yeni çocukluk anlayışının tüm toplumsal kesimlere yaygınlaşmasında, Avrupa'da gelişen Hümanist akımla çocuğun korunmasında ailenin yanı sıra devletin de sorumlulukları olduğu anlayışı etkili olmuştur. 19. yüzyılda devletin, çocukların bir koruyucusu olarak yasa yapma hakkı olduğu düşüncesi, yeni ve radikal bir fikir olarak ortaya çıkmıştır (Postman, 1995: 75). Günümüzde çocukluğun ne zaman başlayıp ne zaman bittiğine ilişkin, Çocuk Hakları Sözleşmesi esas alınmaktadır. ÇHS'nin 1.maddesi, çocuğu, 18 yaşından küçük insan olarak, çocukluk kavramını ise;

“Belirli bir devletin yasaları uyarınca, çocukluktan çıkış daha önceki yaşlarda gerçekleşmiş sayılmadığı sürece, çocukluk dönemi 18'inci yaş günü ile birlikte sona ermektedir” (Çocuk Hakları Sözleşmesi, md.1) olarak tanımlamıştır.

Tarih boyunca kimsesiz veya yoksul çocuklar olarak nitelendirilen çocuklara yönelik yardımlar yapılırken, yoksul veya kimsesiz olmayan çocuklarında korunma ihtiyacı olduğunun görülmesiyle, korunmaya muhtaç çocuk kavramı doğmuştur. Bu yönüyle kavram yeni sayılmaktadır (Koşar, 1992: 43). Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik de hizmet veren 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununda korunmaya muhtaç çocuk şöyle tanımlanmaktadır;

“...beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;1. Ana veya babasız, ana ve babasız, 2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, 3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen, 4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuğu” (2828 sayılı SHÇEK Kanunu, Md. 3/b)

Kurum korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetler yanında, gündüzlü bakım hizmeti veren özel kuruluşların işleyişine yönelik de düzenlemeler yapmakta ve bu hizmetler Çocuk Hizmetleri Daire Başkanlığı altında yürütülmektedir. Çocuk Hizmetleri Daire Başkanlığı; çocuk haklarının izlenmesi ve değerlendirilmesinde koordinatör kurum olan SHÇEK’in faaliyetlerini Kurum adına yürütmek, korunmaya muhtaç 0-12 yaş arası çocukların ailesi yanında bakım, evlat edindirme, koruyucu aile yanında bakım ve kuruluş bakım hizmetleriyle, küçüklerin yetiştirilmesini sağlamak, sokakta çalıştırılan/yaşayan çocuklara yönelik olarak, eğitime yönlendirme ve topluma uyum faaliyetlerini yürütmek, özel kreş ve gündüz bakım evleri ile çocuk kulüplerinin açılış ve denetim faaliyetlerini yürütmekle görevli ana hizmet birimidir.

Söz konusu Daire Başkanlığına bağlı olarak 0-12 yaş grubu çocuklara yönelik; koruyucu aile²⁹, evlat edindirme³⁰, ayni-nakdi yardım hizmeti ile aile yanında bakım, çocuk yuvaları, sevgi evleri, çocuk evleri³¹, çocuk ve gençlik merkezleri³² ile de yatılı ve gündüzlü bakım hizmetleri vermektedir.

²⁹ Koruyucu aile hizmeti; Kurum koruması ve bakımı altında olan çocukların, kurumda geçirecekleri süreyi bir aile yanında geçirmesini hedefleyen ve uygun ailelerin seçimi ile çocukların ailelerin yanına yerleştirildiği bir hizmet modelidir.

³⁰ Evlat edindirme hizmeti; Kurum koruması ve bakımı altında olan çocukların, çocuk sahibi olmak isteyen kişilerle aralarında kan bağına dayanmaksızın yasa yoluyla anne-baba-çocuk ilişkisinin kurulmasıdır.

³¹ Sevgi Evleri; kuruluş bakımı yerine daha küçük birimlerde, aile ortamına benzer yapılar ve ilişki sistemi içerisinde çocukların yetiştirilebileceği küçük müstakil binalardan oluşturulan site içerisinde bakımının sağlanmasıdır. Çocuk Evleri; her ilin sosyal-kültürel ve fiziksel yapısı, çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde, tercihen il merkezinde, okullara ve hastanelere yakın, özellikle lojman olarak kullanılan apartman dairesi veya müstakil dairelerde 0-18 yaş grubu 6 - 8 çocuğun bir ev ortamı yaratılarak bakımının yapıldığı birimlerdir (<http://www.shcek.gov.tr/sevgi-evleri-cocuk-evleri.aspx>, 21.05.2011). 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocukların, bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik ve iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü,

Çalışmada, çocukların aile yanında bakılmaları için sunulan hizmetlerden biri olan ayni-nakdi yardım hizmeti -aynı zamanda yoksullukla mücadele aracı olarak da kullanıldığı için- amaçları ve kapsamı doğrultusunda, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında incelenmiştir.

Gençlik Hizmetleri Daire Başkanlığı

SHÇEK'e bağlı yine korunmaya muhtaçlık kapsamında olan çocuklara yönelik hizmet veren birimlerden biri de Gençlik Hizmetleri Daire Başkanlığıdır. Gençlik Hizmetleri Daire Başkanlığı; korunma ihtiyacı olup 13-18 yaş grubunda bulunan ve ilgili mahkemelerce haklarında korunma-tedbir kararı verilen çocukların korunması, bakım, eğitim, iş ve meslek sahibi olmalarına yönelik her türlü faaliyetleri düzenlemek, izlemek ve koordine etmekle yükümlü ana hizmet birimidir.

Söz konusu Daire Başkanlığı 13-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklara ve gençlere; yetiştirme yurtları, sevgi evleri, çocuk evleri, koruma bakım ve rehabilitasyon merkezleri³³, bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezleri³⁴ ile yatılı bakım hizmetleri vermektedir

toplu bakımın yapıldığı yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır (<http://www.shcek.gov.tr /cocuk-yuvalari.aspx>).

³² Çocuk ve gençlik merkezleri; sokakta yaşayan ve/veya çalıştırılan çocuklara, kardeşlerine ve ailelerine yönelik hizmetler veren kuruluşlardır (<http://www.shcek.gov.tr/cocuk-ve-genclik-merkezleri-2.aspx>. 21.05.2011).

³³ Koruma bakım ve rehabilitasyon merkezleri; suça yöneldikleri tespit edilen çocukların davranış bozukluklarını gidermek amacıyla rehabilitasyon süreci tamamlanıncaya kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süreçte aile, yakın çevre ve toplum ile ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü 7-18 yaş kız ve erkek çocuklara yönelik ayrı ayrı yapılandırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

³⁴ Bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezleri; duygusal, cinsel ve/veya fiziksel istismara uğradıkları tespit edilen çocukların olumsuz yaşam deneyimlerinden kaynaklanan travma ve/veya davranış bozukluklarını giderme amacıyla rehabilitasyon süreci tamamlanıncaya kadar geçici süre bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süreçte aile, yakın çevre ve toplum ile ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü, kız ve erkek çocuklara yönelik ayrı ayrı yapılandırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.

Aile–Toplum ve Kadın Hizmetleri Daire Başkanlığı

Aile bütünlüğünün korunması ve güçlendirilmesi, aile içi şiddetin önlenmesi ve şiddete maruz kalmış ya da bu riski taşıyan kadınların ve çocuklarının korunması, ailede meydana gelebilecek sorunların giderilmesine yönelik hizmetlerin ve programların geliştirilmesi ile uygulamaların izlenmesini sağlamakla görevli ana hizmet birimidir.

Söz konusu Daire Başkanlığı bu hizmetleri, aile danışma merkezleri, kadın konukları ve toplum merkezleri aracılığı ile yürütmektedir.

Daire Başkanlığının tanımında da belirtildiği gibi, hizmet alanlarındaki önceliği ailenin bütünlüğünü korunması ve güçlendirilmesi olup, kadına sunulan hizmetler de aileye sunulan hizmetle aynı Daire Başkanlığı altında verilmektedir. Hizmetlerin geneli koruyucu ve önleyici nitelikler olup, kadın konukları aracılığı ile yürütülen hizmetler müdahale edici nitelik taşımaktadır. Çalışmada, bu hizmetler toplumsal cinsiyet eşitliği kapsamında değerlendirilmiş olup, özellikle toplum merkezlerinin ve kadın konuklarının verdikleri hizmetin kurumun toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki duyarlılığı ve diğer alanlarla bütünselliği ile ilişkisinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Yaşlı Bakım Hizmetleri Daire Başkanlığı

Yaşlı Bakım Hizmetleri Daire Başkanlığı, sosyal ve ekonomik yoksunluk içinde bulunan yaşlılarla ilgili hizmetleri yürütmek, yaşlılara yönelik huzurevi ve benzer nitelikteki sosyal hizmet kuruluşlarının ülke genelinde dengeli ve ihtiyaçlara dayalı olarak kurulması yönünde çalışma yapmak, yaşlıların toplum içinde korunmasına ilişkin önlem almak, kamu kuruluşları ile gerçek kişiler ve tüzel kişilerce açılacak yaşlı kuruluşlarının hizmet standartlarını belirleyerek açılış çalışmalarını yapmak ile ilgili hizmetleri yürütmekle yükümlü ana hizmet birimidir.

Bu birime bağlı olarak huzurevleri, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri, yaşlı hizmet merkezleri gündüzlü ve yatılı kurumsal bakım hizmeti vermektedir.

Yaşlı bakımı sorununa yönelik politika ve hizmet üretmekle yükümlü olan birim; kadının bakım sorunsalı içinde yaşadığı pek çok problemi, belirleyen, yeniden üreten ya da çözebilen önemli bir noktadır. Bu nedenle Başkanlık tarafından verilen hizmetler, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde feminist literatürün de temel sorun olarak gördüğü, **bakım** üzerinden toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Özürlü Bakım Hizmetleri Daire Başkanlığı

Bu birim, sosyal ve ekonomik yoksunluk içinde bulunan özürllülerin tespiti, bakım ve korunmaları ile ilgili hizmetleri düzenlemek, tespit edilen özürllülere yatılı ve gündüzlü hizmetlerin verilmesi için hizmet birimleri açmak ve aile destek hizmetleri sunmak, diğer kamu kurumları ile özel sektöre özel kuruluşları açtırmak, bu hizmetlerin takip ve denetimini sağlamakla görevli ana hizmet birimidir.

Bu birime bağlı olarak bakım ve rehabilitasyon merkezleri, aile danışma ve rehabilitasyon merkezleri, özel özürllü bakım merkezleri yatılı ve gündüzlü bakım hizmeti verilmekte olup bunun yanında evde bakımı sağlanan özürllülere yönelik evde bakım ücreti hizmetini yürütölmektedir.

Birey için özürllü olmasının işlev kaybından kaynaklanan problemler dışında, toplumsal algı ve toplumsal yapı da yaşadığı problemlerin belirleyicilerindendir. Ulaşım olanakları, fiziksel çevre, eğitim ve işgücüne katılımı gibi konular özürllünün toplumsal yaşama katılımı etkileyen önemli unsurlardır. Özürllü olmak bireyin kendisiyle birlikte ailesi içinde bazı dezavantajlar barındırır; sağlık harcamalarının artması, özel gereksinimlere ihtiyaç duyulması nedeniyle çoğu zaman yoksullaşmaya ya da yaşam kalitesinin düşmesine neden olabilir. Bunun yanında en temel sorunlardan biri de özellikle tek başına ihtiyaçlarını karşılayamayan ve desteğe ihtiyaç duyan özürllülerin bakımı konusudur.

Yapılan çalışmalar göstermektedir ki; özürllü çocuğu bakımını da toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde annenin rolü olarak görülür (Alptekin, 2004: 49, Traustadottir, 1991). Fisman ve arkadaşları (1991), gelişimsel gecikmeleri olan çocuğun yarattığı stresin, babalardan çok annelere depresyon açısından risk

oluşturduğunu; İnceer ve Özbey (1990), engelli çocuğu bulunan annelerin depresyon ve kaygı düzeylerinin sağlıklı çocuğa sahip annelerden daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir (Aktaran Bahar ve diğerleri, 2009: 106). Yaşanan psikolojik etkilerin yanı sıra, özürlü çocuğu olan annelerin sahip oldukları diğer rollerden vazgeçtikleri, sosyal aktivitelere katılım ve sosyal yaşamlarında da azalma olduğu, babaların ise evden uzaklaşarak, çocuğun tüm bakım sorumluluğunu anneye bıraktıkları görülmektedir (Okanlı ve diğerleri, 2004: 2).

Sosyal Yardım Hizmetleri Daire Başkanlığı

Ekonomik yoksulluk içinde olan kişi ve ailelere kaynakların yeterliliği ölçüsünde ekonomik destek verilmesi, kurumca yürütülmekte olan sosyal hizmet faaliyetlerine gerçek ve tüzel kişilerin her türlü maddi ve manevi katkı ve katılımlarının sağlanması, kuruma hizmet ve katkıları geçenlerin onurlandırılması, il ilçe Sosyal Hizmet Müdürlüklerinin çalışmalarının takip ve koordine edilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması, yapılan başvuru nedenlerinin değerlendirilmesini yaparak, il bazında hizmet önceliklerinin belirlenmesinden sorumlu ana hizmet birimidir. Birim ayni-nakdi yardım hizmeti ile ekonomik yoksulluk yaşayan kişilere destek verir.

EK:2

BAŞBAKANLIK GENELGESİ 2006/17

4 Temmuz 2006 SALI

Resmî Gazete

Sayı : 26218

GENELGE

Başbakanlıktan:

KONU: Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus
Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler.

GENELGE

2006/17

Kadın ve çocuklara yönelik şiddet insanlığın gündemindeki yerini korumaktadır. Bu tür şiddetin en acımasız biçimi kamuoyunda “töre cinayeti” olarak tanımlanan kadına yönelik öldürme olaylarıdır. Kadın ve çocuklara yönelik şiddetin ülkemizde de devam ediyor olması yeni ve acil önlemlerin alınmasını gerekli kılmaktadır. Ekonomik kalkınma ve gelişme ile birlikte eğitim ve kültür düzeyinin yükselmesiyle giderek ortadan kalkacak olan bu sorunların çözümü için kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte sivil toplum örgütleri ve vatandaşlarımıza büyük görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Nitekim Türkiye Büyük Millet Meclisi de sosyal bir yara olan bu olguyla ilgilenme ihtiyacı hissetmiş, 28/6/2005 tarihli ve 853 sayılı kararıyla bir araştırma komisyonu teşkil etmiştir. Bu komisyon çalışmalarını tamamlayarak kadın ve çocuklara yönelik şiddetin sebepleri ile alınabilecek önlemleri belirleyen kapsamlı bir rapor hazırlamıştır.

Mezkûr komisyon çalışmaları sonucunda hazırlanan ve Hükümetimizce de benimsenen bu konuda alınacak önlemlere ilişkin öneriler ve bundan sorumlu kuruluşlar ekli listelerde belirtilmiştir. Bu önerilerle ilgili olarak başlatılacak çalışmalarda koordinasyon görevi çocuğa yönelik şiddet konusunda Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, kadına yönelik şiddet ve töre/namus cinayetleri konusunda ise Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından yerine getirilecektir.

Sorumlu kuruluşların ve bu kuruluşlarla işbirliği içerisinde hareket etmesi gereken kurumların ayrı ayrı belirtildiği önlemlere ilişkin çalışmalar, koordinatör olarak belirlenen Genel Müdürlüklerle işbirliği içerisinde derhal başlatılacaktır. Sorumlu kurumlar tarafından görev alanına giren konularda hazırlanacak ayrıntılı faaliyet raporlar üçer aylık dönemlerle ilgili koordinatör kuruma gönderilecektir.

Bilgilerini ve gereğini önemle rica ederim.

Recep Tayyip ERDOĞAN

Başbakan

A. ÇOCUĞA YÖNELİK ŞİDDET KONUSUNDAKİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİNİN YAŞAMA GEÇİRİLMESİNDE KOORDİNELİ ÇALIŞMASI GEREKEN KURUMLAR.

ÖNERİLER	SORUMLU KURUM	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUM/ KURULUŞ
KORUYUCU VE ÖNLEYİCİ TEDBİRLER		
1. Sağlık görevlileri, yargı mensupları, öğretmenler, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, çocuk gelişimi uzmanları, kolluk kuvvetleri ve diğer meslek gruplarının hizmet içi eğitim programlarında çocuklara karşı şiddete yaklaşım konusu yer almalıdır.	Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Üniversiteler	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler
2. Emniyet ve jandarma birimlerinde daha fazla kadın memurun görevlendirilmesi ve bu memurların kadına ve çocuğa yönelik şiddet konusunda özel eğitim almış olması sağlanmalıdır.	İçişleri Bakanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Üniversite Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri
3. Emniyet ve jandarma birimlerinde, çocuğa yönelik şiddet olgularının doğru tanımlanarak değerlendirmesini sağlayacak eğitim çalışmaları yapılmalıdır.	İçişleri Bakanlığı	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Üniversiteler
4. Diyanet İşleri Başkanlığı, çocuğa yönelik şiddet konusunda; toplumu bilinçlendirmek üzere hutbe ve vaazlar vermeli, yazılı ve görsel yayınlar yapmalı ve çeşitli etkinlikler düzenlemelidir.	Diyanet İşleri Başkanlığı	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler
5. Mülki idare amirlikleri ve yerel yönetimlerce, çocuğa yönelik şiddetle ilgili broşürler ve diğer tanıtıcı materyaller hazırlanarak, halka açık alanlarda ve kamu hizmet birimlerinde dağıtımı sağlanmalıdır.	Valilikler, Belediyeler	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler
6. Kent yapılanmasında sadece okul çocuklarının değil, değişik yaş gruplarındaki gençlerin de çeşitli faaliyetlerde bulunabileceği sosyal tesisler kurulmalı, var olanlar aktif hale getirilmelidir.	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Valilikler, Belediyeler	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler, İlgili Meslek örgütleri ve İlgili Sivil Toplum Kuruluşları
KURUMSAL HİZMETLER		
1. Devlet, çocuklara yönelik her türlü şiddet eylemini ortadan kaldıracak önlemlerin bir devlet politikası olarak uygulanmasını sağlamalıdır. Bu alana yönelik bir bütçe oluşturulmalı, söz konusu bütçenin etki ve sonuçları görünür kılınmalıdır.	TBMM, Başbakanlık ve diğer ilgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
2. Çocuğa yönelik şiddetin önlenmesi için sorunun temeline inilerek, ekonomik, yasal, kurumsal, eğitsel ve kültürel alanlara yönelik olarak eş zamanlı, paralel düzenlemeler yapılmalıdır.	Başbakanlık ve diğer ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşlar.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, İlgili Meslek örgütleri ve İlgili Sivil Toplum Kuruluşları
3. Çocuğa yönelik şiddete karşı alınacak önlemler ulusal plan çerçevesinde ve kapsamlı olarak belirlenmelidir. Söz konusu plan hazırlanırken, toplumsal cinsiyet bakış açısına sahip olması sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	
4. Toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların ana plan ve programlara entegrasyonu, sektörler ve disiplinler arası işbirliğinin sağlanması, programların ve sonuçların izlenme ve değerlendirilmesi için gerekli mekanizmaların oluşturulması, mevcut mekanizmaların işler hale gelmesi sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, Üniversite Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri, İlgili Meslek Örgütleri ve İlgili Sivil Toplum Kuruluşları
5. Ülke çapında ilgili tüm sivil ve resmi kuruluşları kapsayacak "2006-2010 Çocuğa	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel	İlgili Tüm Kurum ve Kuruluşlar, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, İlgili

Yönelik Şiddetin Önlenmesi Eylem Planı" hazırlanmalı ve uygulamaları takip edilmelidir.	Müdürlüğü	Meslek örgütleri ve İlgili Sivil Toplum Kuruluşları
6. SHÇEK bünyesinde hizmet veren "183 Aile, Çocuk, Kadın ve Sosyal Hizmet ve Özürlü Çağrı Merkezi"nin daha işlevsel kılınması ve bunun için gerekli tedbirlerin alınması sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Üniversite ve özel Sektöre Ait Sağlık Kuruluşları, Barolar
7. Ülke genelinde 24 saat hizmet verecek ücretsiz "ALO ŞİDDET HATTI" oluşturulmalıdır. Bu hatlarda şiddet konusunda eğitim almış personelin görev yapması sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Üniversite ve özel sektöre ait Sağlık Kuruluşları, Barolar
8. Ülkemizde aile içinde şiddete uğramış (fiziksel, ruhsal, cinsel) çocuklara yönelik hizmetlerin sunulabileceği kurumlar ve acil yardım hatları henüz tam olarak kurumsallaştırılamamıştır. Bu nedenle bu alanlarda kurumsallaşma ivedilikle sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Üniversite ve Özel Sektöre ait Sağlık Kuruluşları, Barolar
9. Çocuğa yönelik şiddet konusunda ulusal bir veri tabanı bulunmamaktadır. Eldeki veriler de çok yetersizdir. Bu nedenle bu konularla ilgili Bakanlıkların veri toplaması ve toplumun kullanımına açık veri tabanları oluşturması sağlanmalıdır. Tarama sonuçlarının sağlıklı olabilmesi için, toplanmak istenen istatistiğe yönelik soru setleri hazırlanmalı ve sonuçların tek elden (Türkiye İstatistik Kurumu) toplanarak değerlendirilmesi gerekmektedir.	Türkiye İstatistik Kurumu	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları (İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Planlama Teşkilatı, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Üniversiteler v.b.)
10. Çocuk ıslahevlerinin amacına uygun çalışmasını engelleyen eksikliklerin giderilmesi, daha etkin hizmet verebilmesi için denetimlerin yapılması sağlanmalı ve çocukların yetişkinlere özgü tutukevlerinde tutulmaması için gerekli alt yapı oluşturulmalıdır.	Adalet Bakanlığı	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşlar, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları
EĞİTİM		
1. Zorunlu eğitim 11 (on bir) yıla çıkarılmalıdır. Söz konusu zorunlu eğitimden ülke genelinde tüm çocukların yararlanması için gerekli tüm tedbirler alınarak, bu konuda denetimlerin yapılması sağlanmalıdır.	Milli Eğitim Bakanlığı	Valilikler, Yerel Yönetimler, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları
2. İlköğretimin zorunlu olması nedeniyle, bu zorunluluğun ihlali durumunda ilgililer hakkında yasal prosedür titizlikle işletilmelidir. Gerek bu konuda gerekse ekonomik yönden istismar edilen çocukların takibi ve gerekli önlemlerin alınması konusunda ilgili tüm kurum ve kuruluşlar ile yerel yönetimler koordineli olarak çalışmalıdır.	Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	Valilikler, Yerel Yönetimler, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü
3. Kız çocuklarının eğitimlerini tamamlamaları büyük önem taşımaktadır. Özellikle kız çocuklarının okullaşma oranlarının artırılmasına yönelik olarak yapılan kampanyaların sürekliliği sağlanarak, sonuçlarının izlenmesine önem verilmeli ve kızların kesintisiz olarak öğrenimlerine devam etmelerini sağlayıcı önlemler alınmalıdır.	Milli Eğitim Bakanlığı	Valilikler, Yerel Yönetimler, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları, Medya
4. Özellikle ekonomik yönden geri, geleneksel değerlerin hakim olduğu kırsal bölgelerde kız çocuklarının eğitime katılmalarını sağlamaya yönelik olarak yatılı kız bölge okullarının (ilköğretim ve ortaöğretim) açılması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.	Milli Eğitim Bakanlığı	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Valilikler, Yerel Yönetimler, Özel Sektör Kuruluşları, Sivil Toplum Kuruluşları
5. Geçici tarım işçisi olan ailelerin çocuklarının ilköğretim eğitimi almaları ve eğitimlerini	Milli Eğitim Bakanlığı	Valilikler, Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları

tamamlamaları sağlanmalıdır. Bu yönde mobil eğitim ve benzeri projeler geliştirilmelidir. Yerel yöneticiler bu konuyu takip etmeli ve uygulanmasını sağlamalıdır.		
6. Eğitim materyallerinde kadın ve erkek eşitliğini yok sayan, görmezden gelen ya da zedeleyen anlayışları ortadan kaldıran öğelerinden ayıklanması gerekmektedir.	Milli Eğitim Bakanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
7. İlköğretimden başlayarak eğitimin her aşamasında (örgün ve yaygın eğitim de dahil olmak üzere) şiddet ve toplumsal cinsiyet duyarlılığı konularını içeren ve çocuklara kendi bedenlerini tanımayı öğreten eğitim programları hazırlanarak uygulamaya konulmalıdır.	Milli Eğitim Bakanlığı	Sağlık Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Üniversiteler
8. Okul yönetimleri, sınıf öğretmenlerinin ve rehber öğretmenlerin çocuğa yönelik şiddetin tanınması ve yetkili makamlara bildirilmesi konusunda duyarlılıkları artırılmalıdır.	Milli Eğitim Bakanlığı	Sağlık Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler
9. Çocuğa yönelik şiddetle ilgili yasaların ve Çocuk Hakları Sözleşmesinin okullarda öğretilmesi ve okullardaki şiddeti ortadan kaldırmak için çok yönlü bir kampanya başlatılması ve bu kampanyanın toplumsal seferberliğe dönüştürülmesi gerekmektedir.	Milli Eğitim Bakanlığı	İlgili tüm kamu kurum ve kuruluşları, Görsel-İşitsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel), Sivil Toplum Kuruluşları
10. Ailelere çocuk eğitimi ve çocuk yetiştirme yöntemleri verildiği "Ana-Baba Okulları" programları yaygınlaştırılarak kurumsal alt yapı oluşturulmalıdır.	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü	Milli Eğitim Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Sivil Toplum Kuruluşları, Üniversiteler, Yerel Yönetimler
11. Ülkemizde tecavüz ve ensest gibi konular ciddi sorunlar arasında yer almasına rağmen hâlâ bunların tabu sayılmasıyla mücadele edilerek, cinsel şiddet türleri, nedenleri, önleme yolları konusunda halkın bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	İlgili tüm kamu kurum ve kuruluşları, Görsel-İşitsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel), Sivil Toplum Kuruluşları, Üniversiteler
12. Çocuğa yönelik şiddet konusunda anne babalar ve bakım veren kişilerin çocuğa yaklaşım ve çocuk terbiyesi alanlarında zihniyet dönüşümünü sağlayacak eğitim programlarına öncelikle yer verilmelidir.	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü	Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Sivil Toplum Kuruluşları, Üniversiteler, Yerel Yönetimler
13. Çocuğa yönelik şiddet konusunda zararlı gelenek ve görenekler tespit edilerek ayıklanmalı ve kişilerin söz konusu davranış şekillerini değiştirmelerini sağlayıcı eğitim programları hazırlanmalıdır.	Kültür ve Turizm Bakanlığı	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
14. Çocuğa yönelik şiddetle ilgili bilgilendirici spot eğitim filmlerinin görsel medyada sık aralıklarla gösterilmesi sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	Görsel-İşitsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)
SAĞLIK		
1. Sağlıkla ilgili yüksek öğrenim kurumlarında mezuniyet öncesi eğitim programlarına çocuğa yönelik şiddet tanıma, gerekli müdahaleleri yapabilme ve şiddet gören çocuğu korumak amacıyla gerekli mekanizmaları çalıştırabilme konularında dersler konulmalıdır.	Üniversitelerarası Eğitim Komisyonu, Üniversitelerin Eğitim Müfredat Komisyonları	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü
2. Sağlık kuruluşlarına başvuran şiddet mağduru çocuklara sunulacak koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetleri planlanırken, tüm sağlık kurumlarında hizmet sunucu olan hekim ve hemşire gibi sağlık çalışanlarının yanı sıra çocuğa yönelik şiddet tanıma, tespit etme ve bildirim konusunda eğitilmiş sosyal hizmet	Sağlık Bakanlığı, Üniversite ve Özel Sektöre Ait Sağlık Kuruluşları	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları

uzmanı ve psikologların yer alacağı bir modelin oluşturulması sağlanmalıdır.		
HUKUK		
1. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununa ilişkin alt yapıların ivedilikle oluşturulması yönündeki çalışmalar hızlandırılmalıdır.	Adalet Bakanlığı	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları,
2. CMK'nun "tanıkların dinlenmesi" başlıklı 52 inci maddesinin (3). fıkrasında çocuk mağdurların tanık olarak dinlenmeleri sırasındaki görüntü ve seslerin kayda alınmasının zorunlu olduğuna dair hükmün, "5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunun 12 inci maddesinin ikinci fıkrası" uyarınca, bu fıkranın (a) ve (b) bentlerinin 1 Temmuz 2006 tarihinde yürürlüğe gireceği yönündeki düzenleme gözetilerek anılan yasal düzenlemenin bir an önce hayata geçirilmesi için alt yapının ivedilikle oluşturulması gerekmektedir.	Adalet Bakanlığı	İçişleri Bakanlığı
3. Şiddet ve özellikle ensest faillerinin rehabilitasyona tabi tutulmalarının yasal bir zorunluluk haline getirilmesi ve masrafların failler tarafından karşılanması yönünde yasal düzenlemelere gidilmelidir.	Adalet Bakanlığı	Sağlık Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Barolar
4. Hak arama sürecindeki yasal prosedür mağdurlar lehine basitleştirilmeli, sağlıkla ilgili kayıtlar başta olmak üzere gerekli belge ve kayıtların ücretsiz hazırlanması sağlanmalı ve bunun için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.	Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları
5. Çocuğun beden muayenesinde, çocuğun "aydınlatılmış onamının" alınması yönünde yasal düzenlemeler yapılmalıdır.	Adalet Bakanlığı	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları

B. KADINA YÖNELİK ŞİDDET KONUSUNDAKİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİNİN YAŞAMA GEÇİRİLMESİNDE KOORDİNELİ ÇALIŞMASI GEREKEN KURUMLAR.

ÖNERİLER	SORUMLU KURUM	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUM/KURULUŞ
KORUYUCU VE ÖNLEYİCİ TEDBİRLER		
1. Devlet, kadın ve erkek arasındaki ekonomik eşitsizliğin ortadan kaldırılması için gerekli tedbirleri almalıdır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	İlgili Tüm Kurum ve Kuruluşlar, Özel Sektör, Üniversiteler
2. İşe alınmada eşitliği sağlayıcı önlemler alınmalı, işyerinde cinsiyete dayalı ayrımcılığın olmaması için işverenlerin ve yöneticilerin gerekirse pozitif ayrımcılık yapmaları gerekmektedir.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı	İlgili Tüm Kurum ve Kuruluşlar, Özel Sektör
3. Kadınların istihdam olanakları ve iş kurmak için gereksinim duydukları kredi almalarını kolaylaştıracak düzenlemeler yapılmalıdır.	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kamu ve Özel Sektör Bankaları	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sivil Toplum Kuruluşları
4.4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanunun tanıtımı yönünde çok yönlü çalışmalar yapılmalıdır.	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	İlgili Tüm Kurum ve Kuruluşlar, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
5. Evlilik öncesi çiftlerin yardım almaları konusunda "Evlilik ve Evlilik Danışmanlığı" hizmetlerinin kurumsallaşması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler	İlgili Tüm Kurum ve Kuruluşlar, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
6. Kadın-erkek eşitliğini önemseyen, kadın haklarının gelişmesi konusunda destek veren erkek gruplarının sayısının artırılması konusunda gerekli önlemler alınmalıdır.	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	Sivil Toplum Kuruluşları
7. Eğitimini yanda bırakmış kadınların eğitimlerini tamamlayabilmeleri ve aktif olarak iş yaşamına katılmaları için ihtiyaç duydukları destek hizmetleri (yuva, kreş, gündüz bakımevi gibi) sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	Milli Eğitim Bakanlığı, Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları, Özel Sektör
8. Aile Mahkemeleri ve Çocuk Mahkemelerinde görev yapacak yargı mensuplarının, pedagogların, sosyal hizmet uzmanlarının, psikologların toplumsal cinsiyet bakış açısı eğitimi alması ve 4787 s. Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunu uyarınca bu mahkemelerde görev alacak pedagogların, sosyal hizmet uzmanlarının, psikologların kadrolarına atanmaları en kısa sürede yapılmalıdır.	Adalet Bakanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Üniversiteler
9. Belediyelerin ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın Halk Eğitim Merkezleri ile SHÇEK' in Toplum Merkezleri'nde kadın çalışmaları yapılmalıdır. Sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği sağlanarak söz konusu merkezlerde okur-yazarlık, kadının insan hakları, toplumsal cinsiyet rolleri, özgüven gibi kadına yönelik güçlendirici çalışmalar yapılmalıdır.	Milli Eğitim Bakanlığı, Yerel Yönetimler, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sivil Toplum Kuruluşları
10. Kadına yönelik şiddetle ilgili spot filmler üretilmeli, ulusal, bölgesel ve yerel medyada ulusal bir kampanya çerçevesinde gösterilmesi sağlanmalıdır.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	Görsel-İşitsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)
11. Kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin mülki idare amirlikleri ve yerel yönetimlerce broşürler hazırlanmalı, hazırlanacak bu broşürlerin, halka açık alanlarda ve kamu hizmet birimlerinde dağıtımı sağlanmalıdır.	Valilikler, Yerel Yönetimler	Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları,

12. Diyanet İşleri Başkanlığı, kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda; toplumu bilinçlendirmek üzere hutbe ve vaazlar vermeli, yazılı ve görsel yayınlar yapmalı ve çeşitli etkinlikler düzenlemelidir.	Diyanet İşleri Başkanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Görsel-İşitsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)
13. Bütün kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarında kadına yönelik şiddet konusunda duyarlılığı ve sorumluluğu artırıcı bir kampanya düzenlenmeli bu alanda yapılmış olumlu girişimlerin duyurulması sağlanmalıdır.	Özel Sektör Kuruluşları, Sendikalar	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
14. Kent planlamasında, sokak ve parkların iyi aydınlatılması ve kadınların acil telefon hatlarına kolay ulaşabilmesini sağlamak amacıyla telefon kulübelerinin sayılarının artırılması gibi kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda gerekli hizmetlerin sunulması sağlanmalıdır.	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Yerel Yönetimler	Ulaştırma Bakanlığı, Özel Sektör
HİZMET KURUMLARI		
1. TBMM bünyesinde "Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu" adı ile daimi bir komisyon oluşturulmalıdır.	TBMM	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
2. Şiddete uğrayan ve özellikle sığınma evlerindeki ihtiyacı olan kadınları danışma merkezleri ile sığınaklara başvuran kadınları ekonomik olarak güçlendirmek, yeniden ev kurmalarını sağlamak amacıyla bir "Kadın Destek Fonu" oluşturulmalı ve kadınların uygun işlere yerleştirilmesi sağlanmalıdır.	Başbakanlık	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Özel Sektör, Sivil Toplum Kuruluşları
3. Avrupa Birliği bünyesinde yürütülmekte olan çocuklar, gençler ve kadınlara karşı şiddetin önlenmesine yönelik DAPHNEII (2004-2008) programını ülkemiz de imzalamalıdır.	Başbakanlık	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
4. Kadın erkek eşitliğine aykırı politikalar, yasal düzenlemeler ve uygulamalar kaldırılmalı, toplumda kadın ve erkek eşitliği sağlanıncaya kadar, kadınlara pozitif ayrımcılık yapılması bir devlet politikası olarak kabul edilmelidir.	Başbakanlık ve Diğer İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
5. Yasa koyucuların, kadınları doğrudan ilgilendiren kanunların yapım sürecinde, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının yanı sıra, sivil toplum kuruluşlarının ve üniversitelerin kadın araştırma ve uygulama merkezlerinin de görüş ve önerilerini alınmalıdır.	Başbakanlık ve Diğer İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları	
6. Devlet kadınlara yönelik her türlü şiddet eyleminin önlenmesini bir devlet politikası olarak kabul etmelidir. Bu alana yönelik bir bütçe oluşturularak, toplumsal cinsiyet rolleri açısından bütçelerin etki ve sonuçları görünür kılarak, toplumsal cinsiyete dayalı bütçe analizleri yapılmalıdır.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
7. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde bir "Kadına Yönelik Şiddet İzleme Komitesi" kurulmalıdır.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
8. Toplumsal cinsiyete duyarlı politikaların devletin bütün ana plan ve programlarının içine entegre edilmesi, ilgili kurum ve kuruluşlar arasında işbirliğinin sağlanması, programların ve sonuçların izlenme ve değerlendirilmesi için gerekli mekanizmaların oluşturulması ve var	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları

olan mekanizmaların işler hale getirilmesi sağlanmalıdır.			
9. Kadına yönelik şiddete karşı alınacak önlemler bir ulusal plan çerçevesinde yasal, kurumsal, eğitsel ve kültürel alanlara yönelik, kapsamlı olarak belirlenmelidir. Bu plan hazırlanırken toplumsal cinsiyet bakış açısına sahip bir plan olması sağlanmalıdır.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı	Genel	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
10. Ülke genelinde tüm kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve özel sektör çalışanlarına yönelik "toplumsal cinsiyet eşitliği" eğitimi verilmesinin zorunlu hale getirilmesi sağlanmalıdır.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	Genel	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, Üniversitelerin Kadın Sorunları Araştırma Merkezleri, Özel Sektör
11. Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı koordinasyonunda bütün kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteleri, sivil toplum kuruluşlarını, özel sektör ve yerel yönetimleri de kapsayacak "2006-2010 Kadına Yönelik Şiddetin önlenmesi Eylem Planı" hazırlanmalı ve uygulamaları takip edilmelidir.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	Genel	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, Üniversitelerin Kadın Sorunları Araştırma Merkezleri, Sivil Toplum Kuruluşları, Özel Sektör
12. Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde çalışmalar yapmakta olan tüm kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, üniversitelerin kadın çalışması yapan araştırma merkezleri ve yerel yönetimler arasında koordinasyonun sağlanarak, ortak bir "hizmet ağı modeli" oluşturulmalıdır.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	Genel	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, Üniversitelerin Kadın Sorunları Araştırma Merkezleri, Sivil Toplum Kuruluşları
13. SHÇEK bünyesinde hizmet veren "183 Aile, Çocuk, Kadın ve Sosyal Hizmet ve Özürlü Çağrı Merkezi"nin çalışmasındaki sorunların giderilmesi, daha işlevsel kılınması ve bunun için gerekli tedbirlerin alınması sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	Çocuk Genel	İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Üniversite ve özel Sektöre Ait Sağlık Kuruluşları, Barolar
14. Ülke genelinde 24 saat hizmet verecek ücretsiz "ALO ŞİDDET HATTI" oluşturulmalıdır. Bu hat da şiddet konusunda eğitim almış personelin görev yapması sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	Çocuk Genel	İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Üniversite ve Özel Sektöre Ait Sağlık Kuruluşları, Barolar
15.4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un uygulanması aşamasında daha etkili bir sonuca ulaşmak için şiddet uygulayan bireylerin rehabilitasyona tabi tutulmaları konusunda gerekli bütün yasal ve kurumsal alt yapı oluşturulmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	Çocuk Genel	Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı
16. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) için bütçeden ayrılan pay artırılmalı, kadın sığınma evleri/kadın konukevleri nitelik ve nicelik açısından Avrupa Birliği standartlarına uygun hale getirilmeli ve hizmet sunacak personelin kadın bakış açısına sahip olması sağlanmalı, anılan merkezlerin gizlilik ilkesine uygun olarak hizmet vermeleri konusunda gerekli özen gösterilmelidir.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Devlet Planlama Teşkilatı, Yerel Yönetimler	Çocuk Genel	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları

17. Kadın sığınma/konuk evlerinin kuruluşu ve işletilmesi ile ilgili mevzuatın gözden geçirilerek Avrupa Birliği standartları doğrultusunda yeniden hazırlanması ve yerel yönetimlere kadın sığınma/konuk evi açma konusunda zorunluluk getirilmesi sağlanmalıdır. Açılan kadın sığınma/konuk evlerinin mevzuatta belirtilen standartlara uygunluğu düzenli olarak denetlenmelidir.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	Yerel Yönetimler, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
18. Hak arama sürecindeki yasal prosedür mağdurlar lehine basitleştirilmeli, sağlıkla ilgili kayıtlar başta olmak üzere gerekli belge ve kayıtların ücretsiz hazırlanması sağlanmalıdır. Bu sürecin her aşaması kadının özel hayatına saygılı, kadın koruyucu olmalıdır.	Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı,	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları
19. Şiddet mağduru kadına emniyet birimlerinde uygulanacak prosedür ve atılacak adımlarla ilgili olarak genel broşür hazırlanmalıdır.	İçişleri Bakanlığı	Barolar, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları
20. Sivil toplum kuruluşları tarafından kurulmuş ve kurulacak olan bağımsız kadın sığınma evi ve kadın danışma merkezlerini açma ve işletme girişimleri yerel yönetimler ve İl özel idareleri tarafından mali destek de dahil olmak üzere çok yönlü desteklenmelidir.	Valilikler, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler	Sivil Toplum Kuruluşları
21. Şiddet gördüğü için kadın sığınma/konuk evine yerleştirilen kadınların buradan çıktıktan sonra kendi ayakları üzerinde durmayı başarmalarını sağlamak ve desteklemek için kadınlara devletin sahip olduğu kaynaklardan geçici konut tahsisi yapılmalıdır.	Yerel Yönetimler, Toplu Konut İdaresi	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Sivil Toplum Kuruluşları
22. Kadına yönelik şiddet konusunda ulusal bir veri tabanı bulunmamaktadır. Mevcut veriler de sağlıklı ve yeterli değildir. Bu nedenle bu konularla ilgili Bakanlıkların sağlıklı veri oluşturabilmeleri için toplanacak verilere yönelik standart soru formları hazırlanmalı ve sonuçları tek elde (Türkiye İstatistik Kurumu) toplanarak ulusal veri tabanı oluşturulmalıdır.	Türkiye İstatistik Kurumu	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Üniversiteler, Özel Sektör, Sivil Toplum Kuruluşları
23. Kadına yönelik şiddetin neden ve sonuçları ile toplumsal maliyetinin araştırılması ve şiddetin önlenmesine ilişkin projelerin üretilmesi ve gerçekleştirilmesi yönünde ilgili kuruluşlara destek verilmelidir.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü	Yerel Yönetimler, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
24. Ülke içinde politika, program geliştirmeyi teşvik edecek bilgilerin daha hızlı üretebilmesi için üniversitelerin Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezleri teşvik edilerek araştırma yapmaları ve yayınlamaları sağlanmalıdır.	Üniversiteler	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları
EĞİTİM		
1. Kadına yönelik şiddet konusunda zararlı gelenek ve göreneklerin tespit edilerek buna yönelik tutum ve davranış biçimlerini değiştirmelerini sağlayıcı eğitim programları hazırlanmalıdır. Kadına yönelik aile içi şiddetin önlenmesine yönelik olarak başta erkekler olmak üzere ailenin tüm bireylerinin eğitilmesi ve özellikle öfkenin kontrolü ve kişiler arasında sağlıklı iletişim becerileri konusunda yaygın eğitim programlarının hazırlanmasında devletin gerekli çalışmaları yapması gerekmektedir.	Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı," Sağlık Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları

2. Özellikle ekonomik yönden geri, geleneksel değerlerin hakim olduğu kırsal bölgelerde kız çocuklarının eğitime katılmaların sağlamaya yönelik olarak kız yatılı ilköğretim ve ortaöğretim bölge okullarının açılması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.	Milli Eğitim Bakanlığı	Sivil Toplum Kuruluşları, Özel Sektör
3. Askerlik eğitiminde, camilerde, kahvehanelerde, çok sayıda erkek çalışan istihdam eden kuruluşlarda kadına yönelik şiddet konusunda erkeklere yönelik zihniyet dönüşümünü sağlayacak eğitim programları düzenlenmelidir.	Milli Savunma Bakanlığı, Sosyal Hiz-metler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı, Valilikler.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sivil Toplum Kuruluşları
4. Şiddete uğrayan kadınların başvurabilecekleri, rehberlik ve danışmanlık hizmeti alabilecekleri merkezlerin tanıtımı ile kadınlara yönelik bilinç yükseltme ve eğitim çalışmaları konusunda ulusal bir bilgilendirme kampanyası yürütülmelidir.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Valilikler, Diyanet İşleri Başkanlığı, Yerel Yönetimler	Sivil Toplum Kuruluşları, Görsel-İşitsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)
6. Sağlık görevlileri, yargı mensupları, kolluk kuvvetleri, öğretmenler, sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, çocuk gelişimi uzmanları, ve diğer meslek gruplarının lisans ve hizmet içi eğitim programlarında kadına yönelik şiddet konusu yer almalıdır.	Üniversitelerarası Eğitim Komisyonu, Üniversitelerin Eğitim Müfredat Komisyonları	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü
SAĞLIK		
1. Sağlık hizmeti sunan kurumlarda çalışan sağlık personelinin kadına yönelik şiddeti tanınması, tespit etmesi, gerekli müdahaleleri yapabilmesi ve şiddete uğrayan kadınları uygun kuruluşlara yönlendirmeleri için gerekli alt yapının oluşturulması ve sağlık çalışanlarının mezuniyet öncesi ve sonrası eğitim programlarında kadına yönelik şiddet konusuna yer verilmelidir.	Sağlık Bakanlığı, Üniversitelerarası Eğitim Komisyonu, Üniversitelerin Eğitim Müfredat Komisyonları, Üniversite ve Özel Sektöre Ait Sağlık Kuruluşları	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları
2. Tüm sağlık kuruluşlarında şiddet mağduru kadınlara yönelik özel birimlerin oluşturulması zorunlu hale getirilmelidir. Bu birimlerde hekim ve hemşire gibi sağlık çalışanlarının yanı sıra kadına yönelik şiddet konusuna duyarlı sosyal hizmet uzmanı ve psikologların çalışması sağlanmalıdır. Bu birimde çalışanların kadına yönelik şiddeti tanıma, ve şiddet gören kadına yönelik hizmet veren mekanizmaları harekete geçirebilmek için gerekli bildirimini yapmaları sağlanmalıdır.	Sağlık Bakanlığı, Üniversite ve özel Sektöre Ait Sağlık Kuruluşları	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları
3. Aile planlaması hizmetleri başta olmak üzere bütün üreme sağlığı hizmetlerinin özellikle birinci basamak sağlık kuruluşlarında kadınlar için ücretsiz, ulaşılabilir ve kaliteli bir şekilde verilmesi sağlanmalıdır.	Sağlık Bakanlığı	
HUKUK		
1."Çerçeve Eşitlik Yasası"nın ivedilikle çıkarılması gerekmektedir.	Adalet Bakanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler ve ilgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları
2. Anayasamızın "Kanun önünde eşitlik" başlıklı 10. maddesine göre; "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. (Ek fıkra:7/5/2004-5170/1.md; Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir.Devlet, bu eşitliğin yaşama geçirilmesini sağlamakla yükümlüdür.. hükmünün gereği olarak devlet bu amir hükmü hayata geçirecek başta yasal düzenlemeler olmak üzere gerekli her türlü tedbiri almalıdır.	Adalet Bakanlığı	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları

3. Yürürlükteki mevzuatımızdaki kadın-erkek eşitliğini zedeleyen düzenlemelerin açıklanması yönünde gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir.	Adalet Bakanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler ve İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları
4. 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un 1. maddesinde geçen "kusurlu eş" ibaresinin "şiddet uygulayan birey" şeklinde düzeltilmesi; hakimın anılan yasa kapsamında hükmedebileceği tedbirlere ilişkin olarak yasanın 1. maddesinin (f) bendinde geçen "ortak konut" ibaresinin yanına "veya şiddete maruz kalan bireyin işyerine gelmemesi" ibaresinin de eklenmesinin, ayrıca 4320 sayılı Kanunun korunma kapsamına mahkemece ayrılık kararı verilen veya yasal olarak ayrı yaşama hakkı olan eşlerden birinin veya çocuklarının da dahil edilmesinin ve mahkemenin vermiş olduğu tedbir hükmünün infazına ilişkin icra işlemlerinin de harçtan muaf tutulması yönünde yasal düzenleme yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.	Adalet Bakanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler ve İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları
5. Mevcut yasalarımızda halen kadın bedenini kontrol altında tutmayı amaçlayan, kadının insan haklarının ihlaline neden olan hukuki düzenlemeler ivedilikle yapılmalıdır.	Adalet Bakanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler ve İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları
6. Siyasi Partiler Yasasında kadınların siyasete katılımını destekleyen düzenlemeler yapılmalıdır.	Adalet Bakanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Siyasi Partiler, Üniversiteler ve İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları
7. "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliğinde "sivil toplum kuruluşları tarafından açılmış olan sığınma evlerinde kalan kadınlara kaldıkları süre içinde ayni ve maddi yardım konusunda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	

C. TÖRE/NAMUS CİNAYETLERİ KONUSUNDAKİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİNİN YAŞAMA GEÇİRİLMESİNDE KOORDİNELİ ÇALIŞMASI GEREKEN KURUMLAR

ÖNERİLER	SORUMLU KURUM	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUM/ KURULUŞ
KORUYUCU VE ÖNLEYİCİ TEDBİRLER		
1. Sistematiik bir zihniyet dönüşümü için ders kitaplarında, günlük konuşmalarda, görsel ve yazılı basında, sinema filmlerinde hatta akademik çalışmalarda, vaaz ve hutbelerde kullanılan geleneksel cinsiyet rol ve kalıplarını erkek egemen zihniyetin hakim olduğu toplumsal yapının yarattığı olumsuzlukları vurgulayan bir söylem geliştirilmelidir.	Milli Eğitim Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türk Dil Kurumu, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Yüksek Öğrenim Kurulu, Diyanet İşleri Başkanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler ve İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları, Görsel-İşitsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)
2. Diyanet İşleri Başkanlığı, töre/namus cinayetlerinin önlenmesi konusunda; toplumu bilinçlendirmek üzere hutbe ve vaazlar vermeli, yazılı ve görsel yayımlar yapmalı ve çeşitli etkinlikler düzenlemelidir. Bu etkinliklerinde Diyanet İşleri Başkanlığı geleneksel cinsiyet rol ve kalıplarını, ataerkil yapının yarattığı olumsuzlukları vurgulayan ahlaki söyleme sahip bir dil kullanmalıdır.	Diyanet İşleri Başkanlığı	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü

3. Töre/namus cinayetleri konusunda Devlet, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimler ortak kampanyalar düzenlemelidir. Bu kampanyalarda kadınların yanı sıra erkeklerin de şiddete karşı bilinç yükseltici eğitim almaları sağlanmalıdır. Erkek ve kadınların alternatif davranış biçimleri geliştirmelerine destek veren programlar oluşturulmalı, kendini ifade yollarını bulmak ve iletişim kurma olanaklarını artırmak için sorun çözme tekniklerini anlatan programlar geliştirilmelidir.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler ve ilgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları, Görsel-İşitsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)
4. Töre/namus cinayetlerinin önlenmesine yönelik bilgilendirici spot filmlerin üretilerek, görsel medyada sık aralıklarla gösterilmesi sağlanmalıdır.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü	Üniversiteler ve ilgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları, Televizyon Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)
KURUMSAL HİZMETLER		
1. Töre ve namus konusunda toplumda yerleşik ön kabullerin veya geleneksel anlayışın tersine çevrilmesi sağlanmalıdır.	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları, Görsel-İşitsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)
2. Devletin yasalardan ve uluslararası sözleşmelerden doğan yükümlülükler doğrultusunda gerekli düzenlemeleri yapması, yasalardaki anlayış değişikliğinin uygulamaya yansıtılabilmesi için gerekli mesleki eğitim çalışmalarının yapılması ve yasaların sıfır toleransla uygulanması sağlanmalıdır.	Adalet Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Üniversiteler	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Sivil Toplum Kuruluşları, Görsel-İşitsel Medya Kuruluşları (Ulusal, Bölgesel ve Yerel)
3. Ülke çapında ilgili tüm sivil ve resmi kuruluşları kapsayacak "2006-2010 Töre/ Namus Cinayetlerinin önlenmesine Yönelik Eylem Planı" hazırlanmalı ve uygulamaları takip edilmelidir.	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, Üniversitelerin Kadın Sorunları Araştırma Merkezleri, Sivil Toplum Kuruluşları
4. Ülke genelinde 24 saat hizmet verecek ücretsiz "ALO ŞİDDET HATTI" oluşturulmalıdır. Bu hatlarda şiddet konusunda eğitim almış personelin görev yapması sağlanmalıdır.	Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü	İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Üniversite ve özel Sektöre Ait Sağlık Kuruluşları, Barolar
5. Töre/namus cinayetlerinin önlenmesine yönelik olarak yerel düzeyde Valilik, Emniyet, Jandarma, Belediye, Müftülük, Üniversite, sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin katılımıyla komiteler oluşturulmalıdır.	Valilikler	İl Emniyet Müdürlüğü, İl Jandarma Komutanlığı, Belediyeler, Müftülük, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları
6. Töre/namus cinayetleri konusunda ulusal düzeyde veriler bulunmamaktadır. Mevcut veriler de sağlıklı ve yeterli değildir. Bu nedenle bu konularla ilgili Bakanlıkların sağlıklı veri oluşturabilmeleri için toplanacak verilere yönelik standart soru formları hazırlanarak sonuçları tek elde (Türkiye İstatistik Kurumu) toplanmalı ve kadına yönelik şiddet konusunda oluşturulacak veriler ulusal veri tabanına entegre edilmelidir.	Türkiye İstatistik Kurumu	İlgili Tüm Kamu Kurum ve Kuruluşları, Yerel Yönetimler, Üniversitelerin Kadın Sorunları Araştırma Merkezleri, Sivil Toplum Kuruluşları
7. Töre/namus cinayetlerinin nedenlerine, sonuçlarına, maliyetine ve önleme yöntemlerine ilişkin projelerin üretilmesi ve gerçekleştirilmesi yönünde ilgili kuruluşlara destek verilmelidir.	Devlet Planlama Teşkilatı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü	Yerel Yönetimler, Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları

8. Kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklerin giderilebilmesi için kadının her alanda güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla üniversitelerin Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezlerinin teşvik edilerek, araştırma yapmaları ve yayınlamaları sağlanmalıdır.	Üniversiteler	Devlet Planlama Teşkilatı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
EĞİTİM		
1. Özellikle ekonomik yönden geri, geleneksel değerlerin hakim olduğu kırsal bölgelerde kız çocuklarının eğitime katılmalarını sağlamaya yönelik olarak yatılı kız bölge okullarının (ilköğretim ve ortaöğretim) açılması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.	Milli Eğitim Bakanlığı	Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Valilikler, Yerel Yönetimler, Özel Sektör Kuruluşları, Sivil Toplum Kuruluşları

D. MEDYA VE ŞİDDET KONUSUNDAKİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİNİN YAŞAMA GEÇİRİLMESİNDE KOORDİNELİ ÇALIŞMASI GEREKEN KURUMLAR

ÖNERİLER	SORUMLU KURUM	İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUM/ KURULUŞ
1. Ülkemizde mevcut medya hukukunun öncelikle 3986 Sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınlarına İlişkin Kanunun ile bu Kanuna uygun olarak çıkarılan Yönetmeliklerin teknolojik gelişmelere uygun olarak güncelleştirilmesi "cinsiyet ayrımcılığı", "çocuk istismarı" ve "şiddet" içerikli yayınlara uygulanan müeyyidelerin caydırıcılıktan uzak kaldığı göz önünde bulundurularak yaptırım gücünün artırılmasına ve güncelliklerini yitirmeden uygulanabilmelerine yönelik düzenlemelerin yapılması, uygulanabilir bir mevzuatın yaratılması,	TBMM, İlgili Devlet Bakanlığı RTÜK	İlgili Kurum ve Kuruluşlar,
2. Avrupa Birliği Müktesebatının üstlenilmesine ilişkin (24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 Mükerrer sayılı Resmi Gazete) Türkiye Ulusal Programında Kültür ve Görsel İşitsel Politikanın öncelikler bölümünde de yer alan; küçüklerin ve insan onurunun korunmasında güçlü ve etkili bir seviyenin elde edilmesine yönelik ulusal çerçeveleri geliştirerek Avrupa görsel-ışitsel ve bilgi hizmetleri endüstrisinin rekabet edebilirliğinin geliştirilmesi hakkındaki 24 Eylül 1998 tarihli Konsey Tavsiye Kararı (31998H0560) Yeni medya hizmetlerinin gelişimi çerçevesinde öz-denetimin rolü hakkındaki 27 Eylül 1999 tarihli Konsey Sonuç Kararı (31999Y 1006(02) ilişkin olarak yayın kuruluşlarının kendi öz-denetim birimlerini kurarak bir an önce kamusal yayıncılığın gereği kendi sorumlu yayıncılık ilkelerini yerleştirmeleri,	Yazılı ve Görsel-ışitsel Medya Kuruluşları,(Kamu-Özel Ulusal Bölgesel ve Yerel), Yazılı Basın, Bilgi Hizmetleri ve Haber Ajansları	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği İlgili Kurum ve Kuruluşlar
3. Yayın planlamasında, yayın genel akışı içinde,yayın içeriğinde, çocuk istismarı ile cinsiyet ayrımı, şiddet, pornografi, kadını küçültücü, incitici ve önyargılı yayınların yapılmaması için yayın kanallarının kendi "ETİK" değerlerini yerleştirmeleri ve yayın kimliğini öne çıkarmalarının sağlanması,	Yazılı ve Görsel-ışitsel Medya Kuruluşları,(Kamu-Özel Ulusal Bölgesel ve Yerel), Yazılı Basın, Bilgi Hizmetleri ve Haber Ajansları	İlgili Kurum ve Kuruluşlar

4. Özellikle radyonun yaygın gücü ve tüm ailenin birlikte olduğu, televizyon izlediği saatlerde ve yayının genel akışında "Çocuk programları" özellikle "REKLAM KUŞAKLARI"nda çocuk istismarının önlenmesi,	Yazılı ve Görsel-İşitsel Medya Kuruluşları,(Kamu-Özel Ulusal Bölgesel ve Yerel), Bilgi Hizmetleri ve Haber Ajansları	İlgili Kurum ve Kuruluşlar
5. Tüm yayın kanallarında, yayın içeriği ve planlamasında; evde ve çalışan kadına yönelik hedef kitlesi belirlenen, kadının toplumsal dönüşümünü sağlayacak, bilgilendirici programların öne çıkarılarak çok sayıda izleyiciye, kadına ulaşması için izlenebilirliği yüksek zaman diliminin belirlenmesi, uygulanması,	Yazılı ve Görsel-İşitsel Medya Kuruluşları,(Kamu-Özel Ulusal Bölgesel ve Yerel), Bilgi Hizmetleri ve Haber Ajansları	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Üniversiteler Kadın Araştırma ve Uygulama Merkezleri, İlgili Sivil Toplum Kuruluşları,
6. Mevcut Yasa kapsamında, televizyonlarda Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından yayından kaldırılan programlar yerine şiddete karşı duyarlılığı artırıcı, kaliteli ve olumlu mesajlar veren eğitici ikame programların oluşturulması konusunda çalışmalar yapılması,	RTÜK, Görsel Medya Kuruluşları, (Kamu-Özel Ulusal Bölgesel ve Yerel), Bilgi Hizmetleri	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları
7. Başta program yapım ve yöneticileri olmak üzere televizyon programlarının üretiminin her aşamasında yer alan medya çalışanlarının "şiddete" ilişkin duyarlılıklarını artırıcı "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" eğitimi almalarının sağlanması,	Yazılı ve Görsel Medya Kuruluşları,(Kamu ve Özel Ulusal, Bölgesel ve Yerel))Yayın Kuruluşları,	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
8. İzleyiciye medya karşısında "farkındalık" kazandırılması ve bilinçli izleyiciler (öncelikle ebeveynler) oluşturulması konusunda çalışmalar yapılması ve izleyiciye medya okuryazarlığının kazandırılması için eğitim programlarının düzenlenmesi,	RTÜK, Yazılı ve Görsel-İşitsel Medya Kuruluşları,(Kamu-Özel Ulusal Bölgesel ve Yerel), Bilgi Hizmetleri ve Haber Ajansları	İlgili Kamu Kurum ve Kuruluşları Sivil Toplum Örgütleri
9.Ülkemizde medyada karar mekanizmalarında cinsiyetçiliğin ortadan kaldırılması ve eşitliğin sağlanması,	Yazılı ve Görsel-İşitsel Medya Kuruluşları, (Kamu ve Özel Ulusal, Bölgesel, Yerel Yayın Kuruluşları), Haber Ajansları Basın Meslek Örgütleri	
10. Medyanın kadın ve çocuğa yönelik "şiddetin" pekiştirilmesi ve ortadan kaldırılmasına ilişkin etkisini araştırır ve günümüzde büyük eksiklik olan araştırmaların yapılması	RTÜK, Görsel-İşitsel Medya Kuruluşları, (Kamu ve Özel Ulusal, Bölgesel, Yerel Yayın Kuruluşları)	Üniversiteler, Sivil Toplum Kuruluşları, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, TÜİK, TRT,
11. Sivil Toplum Kuruluşlarının "Medya İzleme Grupları" oluşturması ve medyanın günü gününe izlenmesi oto kontrolün sağlanması,	Basın Meslek örgütleri, Sivil Toplum örgütleri	İlgili kuruluşlar